

నవోదయ లహరి

Blank Page

నవోదయలహరి

నవోదయ మూర్తులు రాయప్రోలు సుబ్బారావు, నాయని సుబ్బారావు,
నండూరి సుబ్బారావు, ఆరుద్ర, కుందుర్తి, సి. నారాయణ రెడ్డి గారల
సాహిత్య వ్యక్తిత్వాల మణి దర్పణం

ప్రసిద్ధాంధ్ర సాహిత్యాచార్యులు డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం, కరుణశ్రీ
జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి, ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి, డా॥ శ్రీమతి నాయని
కృష్ణకుమారి, శ్రీ అద్దేపల్లి రామమోహనరావు, డా॥ అమరేంద్ర గారల
ఉపన్యాస వ్యాసమంజరి.

ప్రచురణ

యువభారతి
సాహితీ సాంస్కృతిక సంస్థ
5, కింగ్స్‌వే, సికింద్రాబాదు-3

NAVODAYA LAHARI

A COLLECTION OF LECTURES ON

Rayaprolu Subba Rao, Nayani Subba Rao, Nanduri Subba Rao, Arudra, Kundurthi and C. Narayana Reddy

By

Dr. G. V. Subrahmanyam, 'Karunasree' Jandhyala Papayya Sastry, Prof. C. Narayana Reddy, Dr. (Smt) Nayani Krishna Kumari, Sri Addepalli Ramamohana Rao and Dr. Amarendra.

యువభారతి రిజిస్టర్డ్ నెం. 1/64

ప్రచురణ : 58

ప్రథమ ముద్రణ : ప్రతులు 3,200

4, డిసెంబర్, 1977

ముఖచిత్ర రచన : శీలా వీర్రాజు

ముద్రణ : నాగలక్ష్మి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, హైదరాబాద్.

ముఖచిత్ర ముద్రణ : నందిని ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, హైదరాబాదు.

ప్రతులకు

యువభారతి

5, కింగ్స్‌వే, సికిందరాబాద్-500 003,

లేదా

యువభారతి కార్యాలయం-ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ భవనములు,

తిలక్ రోడ్-హైదరాబాద్-500 001.

వెల రూ. 8-00

(ప్రచురణ పూర్వ విరాళం రూ. 5-00 ఇచ్చినవారికి అందజేయబడింది.)

మా నవ లహరి

ప్రతి ఉదయం వెనుక ఒక చీకటి రాత్రి ఉంది. ఆ రాత్రిలో 'తమసోమా జ్యోతిర్గమయ' అన్న ఆర్తి ఉంది. చీకటిని చీల్చుకొని వెలుగు ఉదయించే తరుణం జగత్తుకు సుప్రభాతం. ప్రతిరోజూ ఉదయంతో క్రొత్త చరిత్ర ప్రారంభిస్తుంది. ప్రతినిత్యం జగత్తు క్రొత్తదనాన్ని అనుభవిస్తోంది.

సాహిత్యం సజీవ తరంగిణి లాంటిది. అదీ కాల ప్రవాహం లాగా అనంతంగా ముందుకు సాగిపోతూంటుంది. చీకటిపడినా, ప్రొద్దుపొడిచినా ప్రవాహం మాత్రం ఆగదు. అయితే ఆ నది కటికచీకట్లో రేఖా మాత్రంగా స్ఫురింపవచ్చు; వెన్నెల రాత్రుళ్ళలో కళామయంగా కదలాడవచ్చు; సూర్యరశ్మిలో ఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశింపవచ్చు. ఆకృతి ఒక్కటే అయినా అవస్థల్లో భేదం కనపడవచ్చు; ఒక చీకటి రాత్రిని దాటి ఒక ఉషస్సును దర్శించిన ప్రవాహ ప్రగతిని 'నవోదయ' మంటాం. అది అంతటితో ఆగకుండా అనంతంగా పొందే అభ్యుదయ పరంపరకు ప్రతీకగా 'నవోదయలహరి'ని సంభావిస్తాం!

రాయప్రోలు కవిత ఒక క్రొత్తయుగానికి ఉషస్సు. నవ్యకవితామాకంద శాఖపై నిలిచి అమలిన శృంగార తత్వాన్ని, పూర్వాంధ్ర ప్రాభవగీతాన్నీ 'ఆంధ్రావళి మోదముంబొరయ' నాలపించిన పుంస్కోకిల రాయప్రోలు! ప్రణయానికీ ప్రణవానికీ మధ్య నున్న ప్రవృత్తిని నిర్ణయించుకొని బహిరంతర్మధురంగా భావనం చేసి, జీవితయాత్రకే ప్రణయవ్యాఖ్యానంగా కవితా ప్రస్థానాన్ని సాగించిన కవితామూర్తి నాయని సుబ్బారావు. ముగ్ధమైన జానపద ప్రణయానికీ, ప్రౌఢమైన భావనాన్ని జోడించి మనోజ్ఞగేయలహరిని పొంగించిన రసమూర్తి నండూరి సుబ్బారావు. అభ్యుదయ కవితకు శ్రీశ్రీ ఆకృతినిస్తే ఆరుద్ర ఆటలు నేర్పాడు. ఆధునిక క్రీడలాడిన ఆంధ్ర భారతి ముద్దు బిడ్డ ఆరుద్ర. వచన కవితకు ఉద్యమ స్ఫూర్తిని కల్పించి, జనవాక్యంగా కవిత నిండాలని కృషి చేసి, పంటలు కూడా కళ్లారా చూస్తున్న వచనకవితా పితామహుడు కుందుర్తి ఆంజనేయులు. ప్రయోగానికి ప్రతిభతో ప్రాణం పోసి, గేయానికి కావ్యగౌరవాన్ని కల్పించి, వచనానికి వైఖరీ వాల్లభ్యాన్ని సంతరించి, పట్టిందల్లా బంగారం చేయగలిగిన ప్రజ్ఞామూర్తి డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి.

ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యలహరికి రాయప్రోలు ఒక నవోదయం. నాయని ఒక శుభోదయం; నండూరి ఒక రాగోదయం; ఆరుద్ర ఒక అరుణోదయం; కుందుర్తి ఒక తరుణోదయం; నారాయణరెడ్డి ఒక నవ్యోదయం, ఇన్ని ఉదయాలను దర్శిస్తూ సాగివస్తున్న నవ్యసాహిత్య ప్రస్థానంపై సహృదయసమీక్ష మా నవలహరి- 'నవోదయలహరి'- ఉపన్యాస వ్యాసమంజరి.

—జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం.
ప్రధాన సంపాదకుడు,
యువభారతి ప్రచురణలు.

మా మాట

అచ్చమైన కవిత్వానికి పాతకొత్తలపూత లుండవనీ, రాజకీయ సిద్ధాంతాల పైకప్పు లుండవనీ యువభారతి విశ్వాసం. ఆ విశ్వాసమే పునాదిగా ఇంతవరకు 39 ఉపన్యాసకార్యక్రమాలను నిర్వహించి తెలుగు సాహిత్యాన్ని వినిర్మించిన సాహితీ మహితాత్ముల ప్రతిభా వ్యక్తిత్వాలను పరిచయం చేసే ఉపన్యాసాలను విజ్ఞులచే ఇప్పించి 7 గ్రంథాల రూపంలో ప్రచురించాము. యువ తరానికి సాహిత్యంతో సాన్నిహిత్యాన్ని పెంపొందించే మా యీ ప్రయత్నాన్ని హర్షించి చేయూతనిచ్చిన సహృదయులకు మా అభివందనాలు.

పదునాల్గవ వార్షికోత్సవ సందర్భంగా మేము రూపొందించి నిర్వహించిన ఉపన్యాసమంజరీ కార్యక్రమం 'నవోదయలహరి'. ఇందలి కవితామూర్తులను ఎన్నిక చేయడంలో మాకు తోచిన అంతస్సూత్రం ప్రయోగ వైవిధ్యం.

శ్రీ రాయప్రోలువారు తెలుగుకవితకు ఒక కొత్త సోయగాన్ని, ఒక కొత్త తత్త్వాన్ని, ఒక కొత్తవాణిని సమకూర్చినవారు. శ్రీ నాయనివారు భారతీయుల ప్రణయ తత్త్వానికి సుందర కవితాదర్శం పట్టినవారు. నండూరివారు సామాన్యుని భాషలో మహోదాత్త కవిత్వాన్ని అందించి జానపదుల సంగీతాన్ని పండితుల కాస్వాదనీయం చేసి ప్రజాభాషను సమంకలంచిన రసికులు. శ్రీ ఆరుద్ర గారు శబ్దప్రయోగంలో వినూత్న చమత్కృతినీ, వ్యంగ్య స్ఫూర్తినీ సాధించి, కొత్త పుంతల్లో తెలుగు సాహిత్య చరిత్రను నడిపించిన కవితా మూర్తులు. శ్రీ కుందుర్తి ఆంజనేయులుగారు వచనకవితాప్రక్రియకు ప్రవక్తలు. చిక్కని కవితకు ఛందోబందోబస్తులు అక్కరలేదని నిరూపించినవారు. ఆచార్య డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు మాత్రాచ్ఛందస్సులో మహాకావ్య నిర్మాణాన్ని చేపట్టి విజయం సాధించినవారు. ఆధునికాంధ్ర కవిత్వంలో ప్రయోగ సంప్రదాయాల విలువల నిగ్గుదేల్చినవారు. శబ్దసౌందర్యానికీ, అర్థగాంభీర్యానికీ సుమసేతువును నిర్మించినవారు.

ఈ అర్గురు సాహితీ మూర్తులు కొత్త ప్రయోగాలు చేసినవారే. వీరిని గూర్చి యువభారతి వేదికపై మధుర గంభీరంగా, విజ్ఞానప్రదంగా ప్రసంగించి, వ్యాసాలను అందించినవారు డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారు, కరుణశ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు, ఆచార్య డా. సి. నారాయణరెడ్డిగారు, డా. శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారిగారు, శ్రీ అద్దేపల్లి రామమోహనరావు గారు, డా॥ అమరేంద్రగారు. ఈ వక్తల ఔదార్యానికీ, యువభారతిపట్ల గల అభిమానానికీ, సాహిత్యాభిమానానికీ మా కృతజ్ఞతాభివందనాలు.

యువభారతి
4-12-77

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి
అధ్యక్షుడు.

నవోదయలహరి

ఉపన్యాస మంజరి
కార్యక్రమాల వివరణ

సభాస్థలి : ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు-హైదరాబాదు.
సమయం : సాయంకాలం 5-30 గంటలు.

మొదటి సమావేశం **2-10-1977** ఆదివారం

నవోదయ మూర్తులు : 1. రాయప్రోలు సుబ్బారావు
2. నాయని సుబ్బారావు

ఉపన్యాసకులు : 1. డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం గారు
2. 'కరుణశ్రీ' జంధ్యాల పాపయ్య శాస్త్రిగారు

అధ్యక్షులు : శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు

ప్రారంభకులు : ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు

ముఖ్య అతిథులు : శ్రీ ఎన్. శ్రీరామమూర్తి గారు.

రెండవ సమావేశము **6-11-1977** ఆదివారం

నవోదయమూర్తులు : 1. నండూరి సుబ్బారావు.
2. ఆరుద్ర.

ఉపన్యాసకులు : 1. ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డిగారు.
2. డా॥ శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారిగారు.

అధ్యక్షులు : శ్రీ విద్వాన్ విశ్వంగారు.

ముఖ్య అతిథులు, పాల్కురికి కవితా వైభవం ఆవిష్కర్తలు : డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు.

మూడవ సమావేశం **4-12-1977** ఆదివారం

నవోదయమూర్తులు : 1. కుందుర్తి ఆంజనేయులు.
2. సి. నారాయణరెడ్డి

ఉపన్యాసకులు : 1. శ్రీ అద్దేపల్లి రామమోహనరావు గారు.
2. డా॥ అమరేంద్రగారు.

అధ్యక్షులు : డా॥ అంతటి నరసింహం గారు.

ముఖ్య అతిథులు : శ్రీ పుల్లెల వెంకటేశ్వర్లు గారు.

నవోదయ లహరి ఆవిష్కర్తలు : ఆచార్య బి. రామరాజుగారు.

నివేదన

సహృదయులకు నమస్సులు

ఇది యువభారతి నివేదిక కాదు, నివేదన. యువభారతి ఇపుడు తన పదునాల్గవ వార్షికోత్సవాలు జరుపుకుంటోంది. ఇది మనకందరికీ ముదావహమయిన విషయం. ఒక సాహిత్య సంస్థ అందునా తెలుగు సాహిత్యసంస్థ, బాలారిష్టాలను తట్టుకొని నిలచి పదునాల్గవ పుట్టినరోజు జరుపుకోవటం మరీ ముదావహం.

ఈ పదునాలుగేండ్లలో మేము సాధించిన కొన్ని విజయాలు:

1. లహరీ పరంపరలో మొదట 'కావ్యలహరి' పేరిట ఐదు తెలుగు కావ్యాలపై ఉపన్యాసమంజరి–పుస్తక ప్రచురణ.
2. చైతన్యమయమైన తెలుగు సాహిత్యవికాసానికి తమ ప్రతిభాపరీమళాలను గుబాళించిన కవితామూర్తులను తెలుగువారికి పరిచయం చేయడమనే ధ్యేయంతో 'లహరి' కార్యక్రమాలను నిర్వహించి, 26 గురు సాహితీ మూర్తుల సాహిత్యవ్యక్తిత్వాల పరిచయవ్యాసాల ప్రచురణ.
3. 'సాహితీ వాహిని' పేర సుప్రసిద్ధ తెలుగు కవుల కవితా వైభవాల ప్రచురణ.
4. భారత స్వాతంత్ర్య రజతోత్సవాల సందర్భంగా స్వాతంత్ర్యయుగోదయంలో తెలుగు తీరుతెన్నులను వివరించే నూరు సమీక్షావ్యాసాల సంకలనం 'మహతి' ప్రచురణ.
5. 58 ప్రచురణలు దాదాపు 2,85,000 ప్రతులు తక్కువ వెలకు అందించ పూనుకోవటం.

భవిష్యత్ కార్యక్రమాలు

1. యువత పేర 1978లో యువతరం సమస్యలపై గోష్ఠి కార్యక్రమ నిర్వహణకు సన్నాహాలు చేస్తున్నాము.
2. తెలుగులో సూరదాసు, తులసీదాసు వంటి హిందీకవుల కవితావైభవాలను ఇదివరలో వెలువరించాము. భవిష్యత్తులో తమిళం, మలయాళం' కన్నడంవంటి ఇతర భారతీయ భాషలలోని ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని తెలుగులో అందించటానికి ప్రణాళికలు సిద్ధం చేస్తున్నాము.

మేము ఎదుర్కొంటున్న కొన్ని తీవ్ర సమస్యలు :

1. దాదాపు లక్ష రూపాయల విలువగల పుస్తకాల నిల్వలు పేరుకొని పోవటం, వాటిని అమ్ముకోలేని దుస్థితి.
2. దాదాపు 40,000–రూ॥ అప్పురూపంలో తెచ్చిన మొత్తాలను తిరిగి తీర్చలేకపోవటం.

ఇంతకీ– ఈ గోడంతా ఎందుకని అడుగుతున్నారు కదూ! సంస్థ గోడు సభ్యులతోనూ, సహృదయులతోను కాకయింకెవరితోచెప్పుకోవాలిచెప్పండి. అందుకే హృదయం విప్పి ఉన్నపరిస్థితిని వివరించటానికి ప్రయత్నిస్తున్నాము. ఈ పరిస్థితులలో యువభారతికి మీరు సాయం చేయటానికి మార్గాలు చాలా వున్నాయి.

1. "ఒక రూపాయి" నందిని బహుమతి చందా నందించి మీ మిత్రుడు మిమ్మల్ని, యువభారతిని సంవత్సరంపాటు గుర్తుంచుకొనేలా చేయండి.
2. ఆధునిక కవితాప్రపంచంలో సాహితీస్రష్టలుగా విరాజిల్లుతున్న ఆర్గురు కవితామూర్తుల సాహిత్యవ్యక్తిత్వాల మణిదర్పణం "నవోదయలహరి". రూ॥ 8 అందించి నవోదయలహరిని సొంతం చేసుకోండి. (పోస్టేజి రూ॥ 2/- అదనం అని మరువకండి). సాహితీమిత్ర పథకంక్రింద కూడా నవోదయలహరిని పొందవచ్చు, వివరాలకు అక్టోబరు నెల నందిని చూడండి.
3. సాహితీ మిత్రులుగా మీమిత్రులను చేర్పించండి. లేదా ఇదివరకు సాహితీ మిత్రులుగా చేరిన మిత్రులను సభ్యత్వం కొనసాగించండని చెప్పండి. మీ సాహితీమిత్ర సభ్యత్వాన్ని కొనసాగించండి. మన స్నేహ లతను కొనసాగనివ్వండి
4. వదాన్యులయిన మీ మిత్రులను భారతీ మిత్రులుగా, భారతీ భూషణులుగా చేర్చి, యువభారతి సాహిత్యోద్యమానికి తోడ్పడండి.
5. 'యువభారతి' ప్రచురణలలో మీ వ్యాపార ప్రకటనలు ఇవ్వండి. మీ మిత్రులచేత ఇప్పించండి.
6. ప్రతితెలుగింటిలో ఒక యువభారతిపుస్తకం చోటుచేసుకొనేలా చూడండి. చుట్టురా ఆవరించుకొని ఉన్న చీకటిని తిట్టుకుంటూ కూర్చోవడం ఇష్టం లేక మేం ఈ చిరు దీపాన్ని వెలిగించాం. దీన్ని పదికాలాలపాటు పదిలంగా కాపాడి 'తెలుగుభారతికి' తెలుగుజాతికి మరింత సేవచేసే భాగ్యాన్నిమాకు కలిగించండి. 'తెలుగుభారతికి' మరిన్ని మణిహారాల నందించిన కీర్తిని మీరు పొందండి. సదా మీ సహాయసహకారాల నర్థిస్తూ–

మీ
యువభారతి

"చుట్టూరా ఆవరించుకుని వున్న చీకటిని తిట్టుకుంటూ కూర్చోవడం కంటె, ప్రయత్నించి ఎంత చిన్న దీపాన్నయినా వెలిగించడం మంచిది"

ఎందరో మహానుభావులు

* 'నవోదయలహరి' కార్యక్రమ రూపకల్పనలో సలహాల నందించి దీవించిన యువభారతి గౌరవ సభ్యులు సర్వశ్రీ దేవులపల్లి రామానుజ రావు, ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటావధాని, ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి, డా॥జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం గారలు.

* 'నవోదయలహరి' ఉపన్యాసమంజరి సమావేశాలకు దక్షతతో అధ్యక్షత వహించి సభలను జయప్రదంగా నిర్వహించిన పెద్దలు శ్రీయుతులు- దేవులపల్లి రామానుజరావు, విద్వాన్ విశ్వం, డా॥ అంతటి నరసింహం గారలు.

* 'నవోదయలహరి' ఉపన్యాస సభలలో ముఖ్య అతిథులుగా పాల్గొని తమ ఆశీస్సుల నందించిన సౌజన్యమూర్తులు- సర్వశ్రీ ఎన్. శ్రీరామమూర్తి, డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, పుల్లెల వెంకటేశ్వర్లు గారలు.

* 'నవోదయలహరి' ఉపన్యాస పరంపరను ఆరంభించి ఆశీర్వదించిన ఆచార్యవర్యులు డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు.

* 'నవోదయలహరి'ని ఆవిష్కరించి ఆశీస్సుల నందించిన ఆచార్యవర్యులు డా॥ బి. రామరాజుగారు.

* 'నవోదయలహరి' ఉపన్యాసాల నిర్వహణమే కాక వ్యాసాలను కూడా సమర్పించి ఈ గ్రంథానికి రూపు కల్పించిన సాహిత్యాచార్యులు శ్రీయుతులు డా॥ జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం, 'కరుణశ్రీ' జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి, ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి, డా॥ శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి, అద్దేపల్లి రామమోహనరావు, డా॥ అమరేంద్రగారలు.

* 'నవోదయ పీఠిక'ను మాణిక్యపీఠగా పలికించిన మనస్వీశేఖరులు శ్రీ విద్వాన్ విశ్వంగారు.

* మా 'సాహితీ వాహిని' పరంపరలో 'హైకూరికి కవితా వైభవాన్ని' రచించిన సహృదయులు డా॥ ముదిగొండ శివప్రసాద్‌గారు.

* 1977 జూన్ నెలనుండి ప్రతినెలా మొదటి ఆదివారం, మేము నిర్వహిస్తున్న 'సమాలోచనం' కార్యక్రమంలో ప్రసంగించిన వక్తలు సౌజన్యమూర్తులు సర్వశ్రీ రావూరి వేంకట సత్యనారాయణరావు, ఎ.ఆర్. కృష్ణ, కుందుర్తి ఆంజనేయులు, పి.వి.యన్. శర్మ, దాశరథి రంగాచార్యులు, యడవల్లి శివరామ శాస్త్రిగారలు.

* 'యువభారతి' ప్రచురణల రేఖాసౌందర్య శిల్పి శ్రీ శీలా వీర్రాజుగారు, ప్రకటన పత్ర రచనా శిల్పి శ్రీ ప్రభాకర్ గారు.

* బంగారానికి మారుపేరైన నేటి తెల్లకాగితాన్ని అందించటంలో సహకరించిన వారు శ్రీ రాజ్యలక్ష్మి పేపరుమార్టు అధినేత శ్రీ పెంటయ్యగారు.

* యువభారతి కార్యక్రమాలను ఇతోధికంగా లోకానికి తెలియ చెప్పిన పాత్రికేయులు, సాహిత్యశీలురు సర్వశ్రీ జి.ఎస్. వరదాచార్యులు ,పి.యస్.ఆర్. ఆంజనేయశాస్త్రి, పి. దామోదర స్వామి, 'సురమౌళి' గారలు.

* యువభారతి ప్రచురణ ముద్రాపకులు ప్రతిభా ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, నాగలక్ష్మి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, వేంకటరామ కం. మెకో ప్రింటర్సువారు, ముఖ పత్ర ముద్రాపకులు 'నందిని ఆర్ట్ ప్రింటర్స్', బ్లాకుల తయారీ శిల్పులు మోహన్ ప్రాసెస్ గారలు.

* యువభారతి కార్యక్రమాల ప్రధానరంగం ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు. అక్కడ సభలు, సమావేశాలు జరుపుకోటానికి దయతో అనుమతించిన వారు, అందునా పేర్కొనదగిన పెద్దలు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు గారు, కార్యాలయ నిర్వాహకులు శ్రీ హరికిషన్ రావుగారు.

* మా 'సమాలోచన' సమావేశాలకు 'లెక్చర్‌హాలు' నిచ్చి ప్రోత్సహించిన సహృదయులు- నగరగ్రంథాలయ సంస్థ నిర్వాహక వర్గం వారు. ప్రత్యేకించి ఆ సంస్థ అధ్యక్షులు శ్రీ యమ్. భోజ్‌రెడ్డిగారు, కార్యదర్శి శ్రీ పాండురంగారెడ్డిగారు.

* యువభారతి నెలసరి కార్యక్రమాల రంగం శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషానిలయం. అనుమతించిన వారు నిలయ పాలక వర్గంవారు; విశేషించి తత్కార్యదర్శి శ్రీ యం. యల్. నరసింహారావుగారు.

* సభకు ఆసనాలంకారం సమకూర్చేవారు యూసఫ్ అండ్ కంపెనీవారు; విద్యుద్దీపాలంకరణ కర్తలు శ్రీ హనుమాన్ ఎలెక్ట్రికల్స్‌వారు.

* మా ప్రచురణల కొనుగోలులో ఇతోధికంగా ప్రోత్సాహాన్నిస్తున్న వారు, రాజా రామమోహన్ రాయ్ గ్రంథాలయ ఫౌండేషన్‌వారు, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర గ్రంథాలయశాఖ డైరెక్టరుగారు, జిల్లాగ్రంథాలయాధికారులు

* మా సాహిత్య కార్యక్రమాల కన్నింటికీ వేల సంఖ్యలో వచ్చి యువభారతి సాహిత్యోద్యమాన్ని సాదరంగా ప్రోత్సహిస్తున్న సాహిత్య స్నేహమూర్తులు సహృదయులైన తెలుగువారు.

* యువభారతి చైతన్యం 'యువభారతీయుల' సమైక్య కృషి. సాహిత్య ఉద్యమంలో కష్టనిష్ఠురాల కోర్చి రేయింబవళ్లు కృషిచేస్తూ అండదండలుగా ఉన్నవారు యువభారతి సభ్యులు, సాహితీమిత్రులు, భారతీభూషణులు.

* ఎదురుగా కనపడేది ఇందరు; కనుమరుగున ఉండి ఈ సంస్థను దీవించే దెందరో- అందరూ మహానుభావులే-

అందరికీ వందనములు!!

—అయలసోమయాజుల నాగేశ్వరరావు

కార్యదర్శి, యువభారతి.

నవోదయలహరి

అనుక్రమణిక

నావో నాలుగు మాటలు

-శ్రీ విద్వాన్ విశ్వం

కవిత్వం సార్వకాలీనమూ, విశ్వజనీనమూ అంటే సర్వేసర్వత్రా సత్యం కాదు. అట్లని సర్వదా అసత్యమూ కాదు.

ఒక్కొక్క యుగంలో ఒక్కొక రూపంలో వెలువడినా, ఆయా యుగ ధర్మాలకు కట్టుపడినా ఒకానొక ఏకసూత్రత కవితాస్రవంతిలో అనుస్యూతమై ఉంటుంది.

ఇదో ప్రవాహసత్యం. ఎప్పటికప్పుడు పాతనీరు పోతూనూ ఉంటుంది; ఎప్పటికప్పుడు కొత్తనీరు వస్తూనూ ఉంటుంది. కానీ, ఆ ప్రవాహమలా నిరంతరాయంగా పొంగుతున్నట్లే ఉంటుంది.

ఏ వేదకాలంనాటి ఉషోగీతికలోనో కానవచ్చే ఓ విశిష్ట సౌందర్య స్నిగ్ధత నేటి గీతికలోనూ కానవస్తుంది.

ఓ మంచి పాటకు, మంచి మాటకు దేశకాలావధులు లేవు. అట్లని నాటి నుంచి నేటిదాకా పాట మారలేదనికాదు; మాట మారలేదనీకాదు.

కాలక్రమంగా కవితాపరిణితిని, పరితఃపరిణామ శీలతనూ వివరించడం ఇక్కడ ప్రస్తుతమూ కాదు, అప్రస్తుతమూ కాదు. కాని ఈ పెట్టుకున్న పరిధికి మించినది.

ఒకప్పుడు ధర్మప్రబోధానికే పరిమితమై అందుకు తగిన హంగులతో రంగులతో పొంగులతో మాటిన కవిత, మరొకప్పుడు సుందర ప్రబంధ నాయికా చరణ మంజీర శింజితమైన కవిత, ఎందుకో తంజావూరు చేరుకునే సరికి శుద్ధమూ బద్ధమూ కాని పచ్చి శృంగారమైనది.

ఒక విధంగా భాషావిషయంలో అపూర్వ పరిపక్వత సాధించిన ఈనాటి కవిత్వం వాడుకలోని వాగ్విలాసాలను ఉన్నవున్నట్లు గ్రంథస్థం చేస్తూ, అనేక ప్రక్రియలకు దారితీసింది, నాదు పోసింది, సౌరు చూపింది.

కాని, కంఠ క్రొవ్వు ముదిరి, ముదురు మోటుహాస్యం, కచకుచ వర్ణనా దులపై వ్యామోహం, కాముకతా విస్తృతి- ఒక్కటేమిటి? అన్నిటా మోతాదు ఎక్కువైంది.

సూచనాప్రాయంగా చెప్పడంపోయి పచ్చిపచ్చి పల్కులు ప్రబలినవి. చిక్కని గుండెల కివి నిదర్శనాలు కాకపోయినవి. ఆర్ద్ర హృదయాల కివి ఆకర్షకాలు కాలేకపోయినవి.

ఎప్పుడూ ఏ కాలంలోనూ, ఏ ప్రక్రియలోనూ, ఏ కళా ప్రహేళికలోనూ ఒక్క మంచీ లేకుండా పోదు; ఒక్క లోపమూ లేకుండానూ వుండదు. ఏ పాలు, ఎందులో, ఎప్పుడు, ఎంత ఎక్కువా అనేది వాటి విశిష్ట, విస్పష్ట స్వరూప స్వభావాదుల వివేచనకు తులామానం అవుతుంది.

ఈ కాలం వెనువెంటనే గొత్తుదాటుగా వచ్చిన అనేకం ఈ లోపాల పాలునే పెంచుకుంటూ పోవడంతో ఒక విధమైన ఏహ్యభావానికి గురికాక తప్పలేదు.

ఈలోగా పాశ్చాత్య సాంస్కృతీ ప్రభావం మనపై ఒక వెల్లువలా వచ్చి పడింది. మన విద్యావిధానంలో అది విపరీతంగా ప్రతిఫలించింది.

సంస్కృతం, ప్రాంతీకం ఒక పాయగా పాటగా, ఆంగ్లం ఇంకో పాయగా పారి, ధీమంతులపై కొత్త రంగులను ప్రతిఫలింపజేసినది.

ఆడా మగా కలగలుపు చదువులూ, బ్రాహ్మమత ప్రభావంతో వచ్చిన మానవతా ప్రధాన మానసిక సంస్కారం, అంతదాకా అల్లంత దూరాన- కను చూపు కానని దూరాన పరువెత్తుతూ పారిపోతున్న ప్రాచీన భారత సంస్కృ తిని కనులు నులుముకొని చూచేట్లు చేసినవి.

ఇందుతో మనలో, మన మనసులలో ఒక మార్పు రాసాగింది. పాతపై మక్కువ మరింత పరిశుద్ధత చెంది మరీ ప్రాచీన కాలానికి వెళ్ళి అందలి మంచినీ, ఇంకింత చేరువలోనికి వచ్చిన పాశ్చాత్య సంస్కృతిలోని విలక్ష ణతనూ కలగలుపుగా ఆకలించిన సున్నిత హృదయాలు ఒక విన్నూత కవితా కంఠాన్ని విప్పినవి.

అలా ఆరంభమైన కవితా వినూత్న రూపావిష్కరణంలో హృదయం పెద్ద పీటపై కూచున్నది. స్త్రీ ఉత్సవ విగ్రహంగా ఉన్నదల్లా మూలవర్ అయినది.

ఆ అతివను అందంగా మలుచుకున్నవారు ఒక ఊహా సుందరిగానే గాని, కాముక కాలుష్యానికి దృశ్య స్వరూపంగా తీర్చుకోలేదు.

హృదయేశ్వరి అయినా, శశికళ అయినా, ఊర్వశి అయినా, ఎంకి అయినా, ఇంకేమయినా- ఇంకేమీ కాకపోయినా ఒక - ప్రేమ పట్టం కట్టుకొని పరమోత్తమ అయినది.

సహజంగా కవి సమయాలలో ఆంగ్ల కవితా ప్రభావం మార్పు తెచ్చినది. హృదయ వీణలూ, పువ్వుల నవ్వులూ, ఎడద నొవ్వులూ, వలపుల జల్లులూ, తలపుల తీపులూ- ఇలా ఏవేవో కొత్త మాటలూ, మాటల కట్టడాలూ పెరిగి వచ్చినవి.

తాము ప్రేమించడానికే పుట్టినట్టూ, తమ హృదయ వీణలు ప్రేమను గుబాళింపజేయడానికే తీగెలు సారించుకున్నట్టూ, తమ పాటలు ప్రేమకే అంకిత మైనట్టూ, తమ ఊహా సుందరులు అంతా ఊర్వశులే అయినట్టూ కవికుమారులు కలవరించ సాగారు.

ఒక విధమైన హృదయ మార్దవం, మానవతాదృష్టి, నిస్వార్థప్రేమా, నిస్తుల నిర్మల నిరాకార స్త్రీ మూర్తులూ తెరపై కెక్కి, చూపఱులను కదలించినవి.

అయినా, ఏదీ అక్కడికి ఆగదు కదా!

ప్రతి వారూ తమ హృదయవీణల తీవెలు తెగిపోయినట్టూ, తమ ప్రేమలు భగ్నమైనట్టూ, ఇందుకు ఆ సుందరులే గాక వారికీ తమకూ నడుమ వలపు తీపి ఎఱుంగని పాడులోకమ్ము నిప్పులు కురుస్తున్నట్టూ, అంతా విప్రలబ్ధం వెల్లువలో కొట్టుకొని పోతున్నట్టూ అఱవ సాగారు.

ఇదికూడా-ఈ భావ కవిత్వం కూడా కొన్ని కొత్త కవి సమయాలకూ, కొన్ని కొత్త భావాలకూ ఆలవాలమైనా అదికూడా తిరిగి ప్రబంధకాలంలో లాగే

పడికట్టు రాళ్ళ పాలయినవి. గంధర్వలోక మధుర సుషమా సుధాగాన మంజు వాటిలోని వియోగ గీతాలలా యీ సున్నితమైన కవితలు వచ్చినన్నాళ్ళ బాగున్నా తర్వాతి బొంగురు గొంతుకలూ, అనుకరణ స్వరాలూ పునః పునరావృత్తం చెందుతూ రావడంతో భావకవిత్వంలోని వాడీ, వేడీ తగ్గిపోయి, అదీ ఒక గొర్రె దాటు కవిత్వమే అయిపోయినది.

'ఎన్నెలంతా మేసి ఏరు నెమరేస్తోంది' అనగలవారూ, 'గుండె గొంతుక లోన కొట్లాడడంతో' తన్నుకున్నవారూ, 'పూలబాసలు' తెలిసినవారూ, 'పూలమన సుల' సెటిగిన వారూ తక్కువై పోయారు.

కావుననే తిరిగి కవిత ఆ ప్రహత పథంలోనే, ఆ అడుగుజాడలలోనే ఇమిడి పోలేకా, నడువలేకా, కొత్తదారికోసం వేసారినది.

ఆ పనీ జరిగినది. యూరోపులోనూ, అమెరికాలోనూ విన వస్తున్న కొత్తబాణీలూ మారినవి. చైతన్య ప్రవంతి సంగతితో నడిచే వాగులూ వంకలూ ఇక్కడా ఊటలూరినవి. 'మరో ప్రపంచం' కనబడినది.

'నేను సైతం భువన భువనపు బావుటానై పైకి లేస్తానూ' అన్నంత కొండంత ఆత్మవిశ్వాసంగల కవిత గొంతు విప్పినది.

జనయోగక్షేమ చింతా, తాడిత పీడిత ప్రజాసంప్రబోధం, సమాజం లోని అసమానతల తొలగింపుకోసం జరుగుతున్న ఉద్యమాలపై సానుభూతీ, అందులో చేరాలన్న ఉబలాటంతో ఉవ్విళ్ళూరుతున్న యువతకు ఊపిరి పోయడం వంటి అనేక ఆశలతో, ఆశయాలతో ఈ కవితా వినూత్న కంఠం ఖంగు మన్నది.

ధ్వనిలోని బలంకొద్దీ ప్రతిధ్వనుల సంఖ్య పెరుగుతుంది. అదే జరిగినది.

అది కొన్నిమార్లు కేవలం పదాల పెదవులరంగులకోసమే ప్రవర్తించినది. మాటల తోటలలో కొత్త తేటలకోసం ప్రయత్నించినా, కొత్త కొత్త పద బంధాల కోసం నెమకినా, ఏం చేసినా, ఎంతగా యత్నించినా, కొన్ని కొత్త పిల్లిమొగ్గలో మల్లెమొగ్గలో పూచినా, కాచినా, తిరిగి తిరుగుబాటుకు అతి త్వరలో గురి అయినది.

ఒకనాడు ధర్మ ప్రబోధం కోసమే మీదుకట్టిన అలనాటి మేటి కవిత వలెనే తిరిగీ ఈనాటి సమాజావగాహనతో దానిని చదును చేసి, సమానతకు పట్టం

కట్టే ప్రగతికోసమైన ఉద్యమాల ప్రభావంతో జనశ్రేయః కాముకతకే పట్టం కట్టి, అందుకే హారతి పట్టడంకోసం కావ్యదీపికలను వెలిగించినది ఈనాటి కవిత.

ఇదీ మారవచ్చు; దారి మళ్ళించుకోవచ్చు.

ఏమయినా ఇదొక సంధి యుగం. సమావర్తన యుగం. సరిగా రూపు రేఖలు ఏర్పడని యుగం.

అయినా మనం మన కవితా మూర్తుల పేర కవితను వింగడించుకోవచ్చు. కవితాత్మ ఒకటైనా కవితా స్వరూప స్వభావాలలో వచ్చే మార్పులూ చేర్పులూ తీర్పులూ బేరీజు వేసుకొనవచ్చును.

ఏది ఏమయినా ఎప్పటి కప్పుడు వింగడింపులు అవసరమే.

అయితే మనకు కనుచూపు మేఱలోని వానిని చూచేంత నిర్మమంగా మనకు అతిచేరువలోని వారిని, వారి కైతలను వింగడించుకోలేము.

మనకు సన్నిహితులు కొందరు, మనకు అనేక కారణాలవల్ల చేరువ అయిన వారు కొందరూ ఉండవచ్చు.

అలాగే మన మనోధర్మానికి చేరువకాక, మన అభిరుచులకు పొంతన లేక మనకంత నచ్చని వారుండవచ్చును.

కేవలం కవితామూర్తిగానే ఎవరినైనా చూడగలంత నిష్పాక్షికతా, నైష్ఠికతా మనకున్నదని గట్టిగా చెప్పలేను.

మన ఆశలూ, ఆశయాలూ, మన అభిరుచులూ, అంతర్యాలూ మన చూపునకొక విలక్షణతను చేకూరుస్తాయి. ఆ చూపుతో చూచినప్పుడు ఉన్నవి ఉన్నట్టుగానే కానరానక్కఱ లేదు. ఏ రంగుటద్దాలూ లేక చూస్తున్నా మనుకోవడం భ్రమ, ఆత్మవంచన.

మన దౌర్బల్యాలు మనకున్నవి. మన అప్యాయతలు మనకున్నవి. మన సిద్ధాంతాలు మనకున్నవి. మన ప్రవచనాలు మనకున్నవి, ఇవన్నీ చేరి స్థిరపడిన మన ప్రమాణాలు మనకున్నవి.

మన విమర్శలలో, మనం విలువ కట్టడంలో ఇవన్నీ ప్రతిఫలించక తప్పదు.

అయినా తప్పదు. సమకాలీన సమాజాన్నిలాగే సాహిత్యాన్నీ కవితనూ తూచుకోక తప్పదు. అయితే తూనికరాళ్ళు మనవి, ఆ త్రాసు మనది- ఆ మాట మఱచి పోరాదు. విశ్వజనీనమూ, సార్వకాలికమూ అయిన కేవల ఆలంకారిక దృష్టితో తూచగల ప్రమాణాలనింకా మనం తయారు చేసుకొనవలసే ఉన్నది.

యువ భారతి వారు, ఆ దృష్టితోనే కావచ్చు- కొందఱు ఆధునిక కవులను, వారి కవితలను వివరించుకొనడం కోసం కొందరు కవులను ఎన్నుకొని, ప్రసంగాల నేర్పఱచి, వాటిని ప్రచురిస్తున్నారు. శుభం!

ప్రాచీనార్వాచీన కవితా ప్రాశస్త్య ప్రాచుర్యం కోసం యువభారతి వారు చేస్తున్న కృషిని వినీ, కనీ కూడా సంతోషిస్తున్నాను. వీరి కృషి ఇలాగే కొనసాగాలని ఆశిస్తున్నాను.

నిజానికీ మాటలు ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారు నవోదయలహరి సమాలోచనలలో ఒక సభకు అధ్యక్షత వహించమని కోరినప్పుడు నేను చెప్పిన వాని లోనివే. కాబట్టే ఇదొక కూలంకష విమర్శ కాదు. అందుకే ఇలా స్పృశించి వదలుతున్నాను. ఎప్పటికో ఓ ఆధునిక కవిత్వ చరిత్రో, వీలైతే సాహిత్య చరిత్రో వ్రాయాలనే ఉంది. తీరికా ఓపికా సమకూరితే తప్పక వ్రాస్తాను. చూదాం!

oOo

రాయప్రోలు సుబ్బారావు

డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

'రాయప్రోలు' వారి పేరు వినగానే తెలుగు రసికలోకానికి ఒక పాట, ఒక పద్యం, ఒక తత్త్వం - చప్పున జ్ఞాపకానికి వస్తాయి. ఆ పాట 'జన్మ భూమి' గేయం. ఆ పద్యం 'ఆంధ్ర ప్రబోధం'. ఆ తత్త్వం 'అమలిన శృంగార తత్త్వం'. దేశభక్తినుండి జాలువారింది ఆ గేయం; రాష్ట్రాభిమానం నుండి రూపు కట్టింది ఆ పద్యం; రమ్యాలోకనం మాధురీ దర్శనం చేసింది 'అమలిన శృంగార తత్త్వం; రాయప్రో లొకవంక ప్రబోధకుడు; మరొకవంక దార్శనికుడు.

రెండు కళ్ళు :

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో ఒక నూత్నయుగానికి నాంది నాలపించిన సూత్రధారుడు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారైతే నవ్య కవిత్వ ప్రయోగానికి ప్రస్తావన నిర్వహించిన వైతాళికులు గురజాడ రాయప్రోలులు. గురజాడ మానవతాధ్వజాన్ని పట్టుకొని మనిషిని మేల్కొల్పాడు; రాయప్రోలు ప్రణయ ధ్వజాన్ని పైకెత్తి మానవ ప్రవృత్తిని ప్రబోధించాడు. ఒకరి మాట ప్రజా సూక్తం; మరొకరి వాక్కు రససూత్రం. ఒకరు ప్రజల మాటల్లో పాటలతోటలు పూయించినవారు;ముత్యాల సరాలను తెలుగుతల్లి కర్పించినవారు;మరొకరు రచనా రామణీయకత్వంతో కవితకు క్రొత్తవాసనలు గుబాళింప చేసినారు; ప్రబోధంలో ప్రకృతిసమారాధనంలో ఆంధ్ర భారతికి అభినవదర్శనాన్ని అందించినవారు. ఇరువురూ క్రొత్త పాతల మేలుకలయికను మెచ్చినవారే! కాని, గురజాడ క్రొత్తలో పాతను కలిపితే; రాయప్రోలు పాతలో క్రొత్తను కలిపి రుచి చూపించారు. వీరిరువురూ సంఘ సంస్కరణ చైతన్యాన్ని కందుకూరి వారి నుండి అందుకొన్నవారే. కాని, సాహిత్యం, సంఘసమస్యల పరిష్కారాన్ని ప్రతిపాదించిన దానికంటె, సమస్యల సదవగాహన కల్పించి స్వయంగా పరిష్కరించుకొనే సంస్కారాన్ని సామాజికుల కందించాలన్న దృక్పథాన్ని ప్రసరించిన వా రీయిద్దరూ. అయితే, గురజాడ రాయప్రోలుకంటె వాస్తవవాది. రాయప్రోలు గురజాడకంటె

భావవాది. ఈ భేదం వారి ప్రవృత్తుల్లోనే కాక, ప్రయోగాల్లో కూడా ప్రకృష్టంగా ప్రత్యక్షమౌతుంది గురజాడ కృతుల్లో, రూపకాల్లో సమాజంలోని వాస్తవవిషాద సన్నివేశాలు చిత్రింప బడినవి ప్రధానంగా; రాయప్రోలు ఖండకృతుల్లో కాల్పనిక ప్రణయ సన్నివేశాలు తీర్చబడినవి ప్రధానంగా. ఇది ప్రధాన వివక్షతో చేసిన వివేచనయే. పూర్ణమ్మ కన్యాశుల్కానికి బలియైన కన్య అయితే, రాయప్రోలు స్నేహలత వరశుల్కానికి ఆహుతి అయిన అబల. వీరిద్దరూ సమకాలీన సమాజంలోని వాస్తవ చిత్రాలే. గురజాడ కరుణహాస్యాలను ప్రధానంగా పోషిస్తే రాయప్రోలు కరుణావిప్రలంభాలను విరివిగా పోషించారు. వీరిద్దరూ దేశభక్తిని ప్రబోధించినవారే. అయితే, గురజాడ 'దేశమంటే మట్టి కాదోయ్ దేశమంటే మనుషులోయ్' అని దేశప్రతిష్ఠ ప్రజల ప్రవర్తనమీదే ఆధారపడి ఉంటుందని ఉల్లేఖించాడు; రాయప్రోలు దేశపురావైభవాన్ని కీర్తించి దానికి తగినట్లు దేశభాషా గౌరవాలను ప్రజలు నిలబెట్టాలని ప్రబోధించాడు. గురజాడ ప్రబోధం గేయంలో సాగింది; రాయప్రోలు ప్రబోధం పద్యగేయాలలో రెండింటా సాగింది. గురజాడ ముత్యాల సరాలు తరువాత ముప్ఫైయేళ్లు అంకరిసీ ముచ్చట కొలిపిస్తే- రాయప్రోలు సీసపద్య రచనం ప్రబోధ కవిత్వానికి ప్రణవమంత్రమై ప్రవర్తిల్లింది. ఇద్దరూ ప్రకృతి నారాధించిన వారే; ఇద్దరూ సౌందర్యోపాసకులే; ఇరువురూ హృదయవాదులే, ఇరువురూ కావ్యకళాకోవిదులే. అయితే, ఒకరు ప్రకృతిని ఆఖ్యానంలో వాతావరణంలా చిత్రిస్తే మరొకరు ఒక తత్త్వవ్యాఖ్యానానికి దర్పణంలా నిలిపారు. ఇలా ఒక యుగకర్తలో ఉండే వాస్తవ దార్శనిక శక్తులు రెండూ ఇద్దరిలో మూర్తీభవించి నవ్యకవిత్వయుగానికి గురజాడ రాయప్రోలులను నాయకులుగా నిలిచేటట్లు చేశాయి!

వీరేశలింగ యుగసాహిత్యం ప్రక్రియల్ని బట్టి ప్రధానంగా మూడు పాయలుగా ప్రవహిస్తున్నదని భావింపవచ్చు. 1. వచన ప్రక్రియ, 2. కవితా ప్రక్రియ, 3. రూపక ప్రక్రియ. నవల, కథ, వ్యాసం, విమర్శ, చరిత్ర మొదలైన శాఖలన్నీ వచన ప్రక్రియలో విలసిల్లినవే. ప్రహసనాలూ, అనువాద స్వతంత్ర రూపకాలూ, ఏకాంకికలూ మొదలైన దృశ్యకావ్య ప్రక్రియలన్నీ రూపక శాఖకు చెందినవే. ఇక కవితా ప్రక్రియ ప్రస్తుతాంశం. దీనిలో ప్రధానంగా నాలుగు ఘట్టాలు కనపడుతున్నాయి. వీటికి చాలమంది యుగా లంటున్నారు. ఇవే యుగా

లైతే వీరేశలింగయుగం శకం కావలసిందే. అయినా తప్పేమీ లేదు. నాలుగు యుగాలు: 1. అవధాన కవితాయుగం 2. నవ్యభావకవిత్వయుగం 3. అభ్యుదయ కవిత్వ యుగం 4. వచన కవితా యుగం. ఈ యుగాలకు ప్రత్యేకంగా ప్రయోక్తలను భావించటం కూడా సంభావ్యమే. అవధాన కవితకు తిరుపతి వేంకట కవులూ, భావకవితకు గురజాడ రాయప్రోలులూ, అభ్యుదయ కవితకు శ్రీశ్రీ, వచన కవితకు కుందుర్తి ప్రవక్తలు, ప్రయోక్తలూ అని ప్రసిద్ధి గాంచారు. భావ కవితలో పద్య రచనామార్గానికి రాయప్రోలూ, గేయరచనా పద్ధతికి గురజాడా ప్రచారకులైనారు. ప్రాచీన కవితలో మార్గదేశీ పద్ధతుల్లాగా రాయప్రోలు గురజాడ మార్గాలు భావకవిత్వ యుగంలో జంటగా సాగివచ్చాయి. అయితే, రాయప్రోలు ప్రభావం భావకవిత్వయుగంలో బలంగా కనపడుతుంది; ఆ తరువాత అదృశ్యమౌతుంది. గురజాడ ప్రభావం భావకవిత్వ యుగంలో బలం పుంజుకొని, అభ్యుదయ కవిత్వ యుగంలో మరో అడుగు ముందుకు వేస్తుంది. అందుకు కారణం కూడా స్పష్టమే. రాయప్రోలు ఉపాసించింది వ్యక్తికేంద్రమైన ప్రణయధర్మం; గురజాడ ప్రపంచించింది సమాజ కేంద్రమైన ప్రజాధర్మం!

నవ్యకవిత్వ యుగకర్తలైన రాయప్రోలు గురజాడలు స్వీయవ్యక్తిత్వాలతో సాహిత్య రంగంలో ప్రకాశిస్తుంటారు. ఒకరు ప్రవక్తలు, దార్శనికులు, సంస్కార ప్రియులు. మరొకరు-ప్రయోక్తలు, దర్శకులు, సంస్కరణాభిలాషులు. ఒకరికి రీతిమీద మక్కువ యెక్కువ; మరొకరికి గుణముమీద గౌరవమెక్కువ. భావచిత్రాల నిచ్చే నూత్నపదబంధాల కోసం ఒకరు యత్నిస్తే, భావసారళ్యం కోసం వ్యావహారిక భాషాప్రయోగాన్ని మరొకరు అందుకొన్నారు. మాధురీదర్శన మొకరిది; మానవతాదర్శన మింకొకరిది; రమ్యాలోక మొకరిది; సౌజన్యాలోకన మింకొకరిది. ఆ యుగానికి వీరిద్దరూ రెండు కళ్లు!

నవ్యకవితకు నాంది :

ఆంగ్ల సాహిత్య భాషాధ్యయనం అఖిల భారత భాషాసాహిత్యాలలో వలెనే ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కూడా నూత్నచైతన్యాన్ని ఆవిర్భవింపచేసింది. వీరేశలింగ యుగంలోని సారస్వత శాఖా విస్తృతి అంతా ఆ భాషాసాహిత్య ప్రభావం వలన కలిగిందే. నవ్య కవిత్వ యుగం మీద ఆంగ్ల సాహిత్యంలోని కాల్పనిక

కవిత్వ ప్రభావం బలంగా పడింది. కాల్పనిక కవిత్వ స్వభావాన్ని సమీక్షిస్తూ డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగా రన్న మాటలివి-"ఇంగ్లీషు కవిత్వ చరిత్రలో కాల్పనిక కవిత్వము విశిష్టమైన స్థానము కలిగి యున్నది. చాసరువలె సుకుమారముగా కావ్యరచన చేసిన కవి యింకొకడు లేడు. ఈ సాహిత్యములో స్పెన్సరువలె శబ్ద సంగీతమును సృష్టించినవారు క్వచిత్తుగా ఉన్నారు. కాని, చాసరు తన కవిత్వ మును కథాకథనమునకు సాధనముగానే స్వీకరించెను. స్పెన్సరు దానిని దృశ్య చిత్రణకో, అన్యాపదేశము కొరకో ఉపయోగించెను. మరి ఎలిజబెత్ కాలపు కవులకు కవిత్వము వివిధమానసిక చర్యలకు, ఘట్టన ప్రతిఘట్టనములకు వాహిక యైనది. కాల్పనిక కవులు అట్లుగాక కవిత్వమునకు ప్రాణభూతమైన కల్పన (Imagination) కగ్రతాంబూల మిచ్చిరి. సౌందర్యముతో అద్భుతత్వమును సమ్మేళన మొనర్చిరి. నేపథ్యములో నిలిచిపోయిన 'ప్రకృతి'ని రంగస్థలము పైకి తెచ్చిరి. సామాన్య వస్తువులకు మాన్యతనిచ్చిరి. అనాదృత విషయములకు ఆసనము వేసిరి. ప్రముఖ కాల్పనికకవి యగు బ్లేక్ పలికిన క్రిందివాక్యములలో కాల్పనిక కవిత్వ తత్త్వము హృద్యముగా గుబాళించు చున్నది.

"To see a world in a grain of sand
A heaven in the wild flower
To hold infinity in the palm of the hand
And eternity in an hour"

ఈ కవిత్వమునకు ప్రధాన గుణములు-1. ప్రకృతి ప్రీతి. 2. గతవైభవ పునరుద్ధరణము 3. ప్రణయ తత్త్వము. 4. ఆత్మాశ్రయత్వము. 5. అద్భు తత్వము. 6. సాహసప్రియత్వము." (ఆధునికాంధ్ర కవిత్వం-పుట 199) ఈ కాల్పనిక కవితాగుణాలన్నీ రాయప్రోలు కవితలో కమనీయంగా కానవస్తాయి. ఆంగ్ల కవిత్వ ప్రేరణతో ఆంధ్రకవితాలోకంలో అభినవ కవితా యుగాన్ని ఆవిష్కరించినవారు రాయప్రోలు.

ఒక సాహిత్య ప్రభావం మరో సాహిత్యం మీద పడుతున్నప్పుడు గమ నింప వలసిన అంశాలు కూడా కొన్ని ఉంటాయి. ఏ సాహిత్యంలోనైనా ఒక క్రొత్తబాటను చూపేవాడు కవి. ఆ కవి ఆ ప్రభావాన్ని పొందుతున్నప్పుడు

అతడు పుట్టి పెరిగిన వాతావరణం, అతని సంస్కారం, అతని అభిరుచులు, అతని మీద ప్రభావం వేస్తున్న ఇతర శక్తులూ, అతని సాహిత్య దర్శనం, స్థానికంగా అతని సాహిత్యంలో జరగవలసిన మార్పుల ఆవశ్యకత, గతంలో నుండి అతడు సాధింపదలచుకొన్న నవ్యత, సమకాలీన సమాజ చైతన్యానికి అతడు అందింపదలచుకొన్న ఆదర్శం, అతని వాక్పాకం, అతనిశక్తి- ఇవన్నీ అతని సృజనవ్యాపారంతో సంవదించి ఉంటాయి. ప్రభావం ఒక ప్రవాహం వంటిదైతే దానిలో మునిగి కొట్టుకొని పోయేవాడు స్వీయవ్యక్తిత్వంతో నిలబడే వాడు కాలేడు. అతడొక పిల్లకాల్వవంటి వాడే కాగలడు. ప్రవాహాన్ని తనలో ఇమిడ్చుకో గలిగిన సముద్రుని వంటివాడే గంభీరుడు, యుగప్రవక్త కాగలడు. నవ్య కవిత్వ వైతాళికుడైన రాయప్రోలు సాహితీ వ్యక్తిత్వాన్ని సమీక్షించేటప్పు డీదృష్టితో గమనించాలి. అయనను ప్రేరేపించిన శక్తి ఆంగ్ల కాల్పనికోద్యమ కవిత కావచ్చు; ఆ ప్రేరణతో తనదైన ఒక దృక్పథాన్ని కల్పించుకొని, మాతృ భాషా సాహిత్య సమున్మేషాని కనువైన ప్రవృత్తిని తాను పండించుకొని, కవితా రంగానికి సూత్రధారుడైన వాడు రాయప్రోలు.

ఏ మహాకవి వ్యక్తిత్వమైనా ఒక్కనాడు ఒక్కసారిగా ఆకాశం నుండి ఊడిపడేది కాదు. క్రమపరిణామం చెంది పరిణతిని భజించేదే. ఆ పరిణామానికి పునాదులుగా పరిఢవిల్లే ప్రాథమిక ప్రభావాల బలం చివరిదాకా నిలిచి ఫలంలో బీజంలా భాసిస్తాయి. ఆ ఫలావాప్తికి ప్రాతిపదికలు తెలుసుకోవాలంటే రాయ ప్రోలు వారి జీవితఘట్టాలను కొన్ని సందర్శించాలి.

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగాను గుంటూరు జిల్లా బాపట్ల తాలూకాలోని గార్లపాడు గ్రామంలో క్రీ. శ. 1892 మార్చి 13వ తేదీన జన్మించారు. రాయ ప్రోలు పుట్టింది పండిత వంశంలో. అందువల్ల సహజంగా వారిలో కవితా పాండిత్య బీజాలు సుసంపన్నమై ఉండేవి. వాటికి వారి మేనమామగారైన బ్రహ్మశ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి వాత్సల్యామృత సేచనం లభించింది. వారి వద్ద చిన్నప్పుడే సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్య తత్త్వ నవనీతాన్ని సేవింప గలిగారు. వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస భవభూతి మహాకవుల సాహిత్య జగత్తులను రమ్యాలోకంతో వీక్షించటం నేర్చుకొన్నారు. అవ్వారివారు మహాకవులు,

విద్వాంసులు, సాహిత్యశాస్త్ర కళావిదులు. తిరుపతి వేంకటకవుల కవితా ప్రభావం వల్ల అవధానాశు కవిత్వాలను వెలయించినవారు. రాయప్రోలులోని కవితాధార మేనమామగారి ప్రోత్సాహం వల్ల కవితాస్రవంతిగా ప్రవహింప సాగింది. మేనమామగారితో కలిసి 1911 దాకా ఆశుకవిత్వం చెప్పారు. అభ్యాసానికి అది ఆదిమ దోహద మైంది. రాయప్రోలు వారి వాక్సౌజన్యంగా పాకాన్ని వరించినంతగా ప్రవాహాన్ని మోహించదు; ఫణితికి పరవశించినంతగా పరుగుకు పరిక్రమించదు; అక్షరానంద సిద్ధి నామోదించినంతగా ఆశుచమత్కారాల నాదరించదు. అందువల్ల ఆశుకవిత్వానికి రాయప్రోలు కవిత అంకితం కాలేక పోయింది. ఆంధ్రభారతి యెదుట ఆయన హృదయం ఆశుకవితా సన్యాసాన్ని అర్థించింది–

'తెనుగే తీయని, దందు పద్య పదరీతిక్రీడ లత్యంత మో
హనముల్ శోభనముల్ తదీయ రస రక్తాలాపనంబుల్ లభిం
చిన వాగర్థకలాకలాప జయలక్ష్మిన్ గాలికిం బుత్తునే
జననీ! యేమిటికింక ఆశు కవితా సన్యాస మిప్పించవే!

రసమో, భావమొ, జీవదర్థ సుకుమార వ్యంజనా మంజు శ
బ్ద సమాసారచనంబొ, సాధు హృదయస్పంద ప్రతిష్ఠా కథా
విసరంబో, సకలార్థ శూన్యమగు నీవేగాతియోగోక్తి దు
ర్వ్యసనం బేటికి త్రిప్పు మింక జననీ! రమ్యాక్షరశ్రేణికిన్.'

(వనమాల– పుట 29)

తిరుపతి వేంకటకవుల ఆశుకవితాయుగానికి భరతవాక్యం పాడి, నవ్య కవితా యుగానికి నాందీవాక్యం పాడినారు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు.

రాయప్రోలువారి కవితాశక్తి అభినవమైన అభివ్యక్తి కోసం ఆరాట పడుతున్న రోజుల్లో దానికి తాత్త్విక జిజ్ఞాసను అలవరించిన వ్యక్తి వారి పినతల్లి శ్రీమతి రామమడుగు నరసమ్మగారు. బాపట్లకు సమీపంలో ఉన్న వెమ్మళ్లపల్లి ఆమె నివాసం. వేణువులో విశ్వమోహన గీతాన్ని నింపిన గీతాచార్యుడులాగా రాయప్రోలు హృదయంలో విశ్వజననీ ప్రేమసూక్తాన్ని మాధురీదర్శనంలా

నింపిన కరుణామూర్తి ఆ తల్లి. శంకరుల అద్వైతతత్త్వసారాన్ని రాయప్రోలుకు పాయసాన్నంగా అందించింది. భజగోవింద గీతాన్ని ఆమె కోరికమీద రాయప్రోలు అనువదించారు. ఒకసారి ఆమె యెదుట రాయప్రోలు వారు అనసూయా చరిత్రం చదివినారట! ఆ కథ ఆమె హృదిలోని వ్యథను బైటపెట్టించింది- "నాన్నా! చూచావురా! త్రిమూర్తులు కూడా ఎలా తల్లికంటితో చూస్తే చంటి పిల్లలైనారో? ఈలాంటి భావం మన కథాకలాపాల్లో ఇంకా అధికంగా ఉండే ప్రేమభాండం తొణికేదా? ఏ గ్రంథంలో విన్నా ఆడవాళ్లను గూర్చి ఏమేమో వ్రాస్తారు మగవాళ్లు" (నా తొలిరచన) అని ప్రబోధించింది. ఆమె వాక్కులతో రాయప్రోలు హృదయ క్షీరసాగరంలో మథనం ప్రారంభమైనది. స్త్రీపుంస యోగరూపమైన ప్రకృతిలో పరమ ప్రేమస్వరూపిణియైన స్త్రీమూర్తి తత్త్వ దర్శనంకోసం జిజ్ఞాస మొదలైంది. క్షీణ ప్రబంధ యుగంలోని శృంగార దృష్టిని ఏవగించుకొంటున్న సమకాలీన సాహిత్యలోకానికి అమలిన ప్రేమ తత్త్వాన్ని అందించాలన్న ఆవేదన మొదలైంది. వీరేశలింగ యుగంలో పురుషునితో పాటు స్త్రీకూడా జాగృత మౌతున్నది. సమాజంలో స్త్రీకి సముచిత స్థానం రావాలన్న ఉద్యమం ఉన్మీలితమైంది. పాశ్చాత్య వాసనావిలసితమైన ప్రణయ భావాలు సమాజంలో సంప్రదాయ శృంగార నీతిపై నిర్లిప్తతను కలిగించాయి. చదువుకున్న స్త్రీపురుషులు జాతీయ విద్యారంగాలలో కలసిమెలసి వర్తిస్తున్నారు. స్త్రీ పుంస యోగరూపంలో ఉన్న భారతీయ తత్త్వం నవ సమాజంలోని హేతువాదంచేత ఎడనెడ నవ్వులపాలు కాజొచ్చింది. హృదయ వాదులచేతుల్లో ప్రేమ రతిగా పరిణమించి పరిహాసాల పాలయ్యే జాడలు స్పష్టంగా కానవచ్చాయి. సంస్కరణోద్యమ ఝంఝలో సామాజిక పరిణామం సముత్సాహంగా సాగుతున్నా దాన్ని సమాజ శ్రేయస్సుకు సాధనంగా మలచుకొనే సంస్కారం జాతి అలవరచుకోవలసిన అవసరం కనపడుతున్నది. ఆ తరుణంలో ముఖ్యంగా తరుణ వయస్సులో ఉన్న నరనారీ జనులకు రతిలో ఉండే నియతిని చెప్పాలనీ, స్నేహంలో ఉండే సార్వజనీన సాధనను బోధించాలనీ, ప్రకృతి సౌందర్యంలో పరమార్థంగా భాసించే ప్రణయ తత్త్వాన్ని ప్రసన్నం చేయాలనీ, శృంగారానుభవం కంటె శృంగారార్చనం జీవలక్షణమనీ, దానికి ప్రేమమూర్తి అయిన స్త్రీ వ్యక్తి ఉపాస్య శక్తి యని ప్రపంచించాలనీ రాయప్రోలు వారి ప్రజ్ఞ ప్రయత్నం చేస్తూ ప్రయోగంకోసం ప్రతీక్షించింది. పినతల్లి

గారి ప్రబోధం రాయప్రోలువారిలో దార్శనిక శక్తికి, తత్త్వ చింతనకు ప్రాణం పోసింది. రాయప్రోలుకు జన్మ నిచ్చింది కన్నతల్లి; సాహిత్య జగత్తులో పునర్జన్మ నిచ్చింది పినతల్లి!

రాయప్రోలువారు ఆర్ష సంప్రదాయంతో పాటు ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసంకూడా చేశారు. గుంటూరులో, కాకినాడలో, రాజమహేంద్రవరంలో విద్యావ్యాసంగాలు నడిచాయి. రాజమహేంద్రవరంలో ఉన్నత పాఠశాలా జీవితం సాగిస్తున్న రోజు లవి. నూనుగు మీసాల నూత్నయౌవనంలో ఉన్నాడు రాయప్రోలు. ఆదికవి నన్నయ ఆంధ్ర కవిత్వానికి అక్షరరూపాన్ని కల్పించిన సాహిత్య క్షేత్రమది. నిత్య గోదావరీ స్నాన పూతమైన అతని దేహం పొంగిపొరలే కవితాతరంగిణిని మనస్సులో నిండించుకొంటున్నది. నన్నయలాగా తానూ ఒక మార్గానికి దర్శకత్వం నిర్వహించాలని రాయప్రోలు అంతరాత్మ వినవస్తున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యం లోని కాసారకవుల కవితా మాధుర్యాన్ని చవిచూచిన రాయప్రోలు యువ హృదయం ఆంధ్రభారతికి అభినవ కవితా నవనీతం అందించాలని అర్రులు చాస్తున్నది. గంటి లక్ష్మన్న పంతులుగారి ప్రోత్సాహంతో గోల్డ్‌స్మిత్ రచించిన హెర్మిట్ కావ్యానికి తెలుగు రూపం తీర్చాలని సంకల్పించినది. క్రీ.శ. 1909 లో అది 'లలిత'గా రూపొందింది. 'లలిత' ఆవిర్భావం రాయప్రోలు నవ్యకవితా సృష్టికి నాంది !

ఒక దశాబ్దం :

రాయప్రోలు సాహిత్య రచనా జీవితంలో సముజ్జ్వలాధ్యాయం క్రీ. శ. 1909 నుండి 1918 వరకూ ఉన్న దశాబ్దమని చెప్పవచ్చు. ఈ దశాబ్దాన్ని మరలా మూడు దశలుగా విభజించవచ్చు. అవి: 1909 నుండి 1912 వరకు, 1912 నుండి 1914 వరకు, 1915 నుండి 1918 వరకు. మొదటి దశను లలితాధ్యాయ మనవచ్చు. రెండవ దశను అమలిన శృంగారాధ్యాయం అనవచ్చు. మూడవ దశను ప్రబోధ కవితాధ్యాయ మనవచ్చు. ఈ విభాగం ప్రధాన వివక్షతో చేసిందే. ఈ దశాత్రయంలో రాయప్రోలు వ్యక్తిత్వాన్ని మలచిన సన్నివేశాలూ, ఆయన చేసిన నవ్యకవితా ప్రయోగాల్లూ పరామర్శించ తగినవి.

రాయప్రోలు వారికి సహజ ప్రతిభతో పాటు సరస సాంగత్యం కూడా అబ్బింది. రాజమహేంద్రవరంలో ఉన్నప్పుడు 'ఆంధ్రకేసరి' పత్రికా సంపాదకులైన చిలుకూరి వీరభద్రరావు, అత్తిలి సూర్యనారాయణగార్ల స్నేహం వారి కవితారచనా వ్యాపారాలకు దోహదం కల్పించింది. 'జాతీయోద్ధారకులు' 'శాకుంతల పరిశీలనం' అన్న వ్యాసాలు ఆ పత్రికలో ప్రచురితమయ్యాయి. పత్రికా రచనకు సంబంధించిన అనుభవం రాయప్రోలు రాజమహేంద్రవరంలో అలవరచుకొన్నారు. 1912 లో ప్రచురింపబడిన గురజాడ వారి కన్యాశుల్కం మీద వాదోపవాదాలు వచ్చినప్పుడు కందుకూరి, కొమర్రాజు, గురజాడ, గిడుగు, చిలకమర్తి, అయ్యంకి, బసవరాజు, అక్కిరాజు మున్నగు మేధావులతో, వారి చర్చలతో రాయప్రోలుకు పరిచయమైంది. ఆ చర్చల్లో అంతర్భూతంగా ఆలోచింపబడిన శృంగారశుచిత్వం, విప్రలంభ ప్రాధాన్యం, దేశీయచ్ఛంద ప్రాశస్త్యం వంటి సాహిత్యాంశాలను గూర్చి రాయప్రోలు స్వీయదృక్పథంతో మననం చేసుకొనే అవకాశం లభించింది. ఆ తరువాత రాయప్రోలు మదరాసులోని విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమాల, విజ్ఞాన సర్వస్వాల నిర్మాణంలో పాల్గొనే అదృష్టం దొరికింది. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు తమ వార్ధక్యంలో ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వరచనా నిర్వహణానికి సహాయకులుగా మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ, రాయప్రోలు సుబ్బారావుగార్లను ఎన్నుకొన్నాడు. 'సుబ్బారావుగారికి విజ్ఞాన చక్షువు నిచ్చినాడు లక్ష్మణరావుగారు; ఆయనకు నూత్నదృక్పథాన్నిచ్చినాడు సుబ్బారావుగారు ఈ విధముగా ఉభయతారకు లౌతూ భాషకు మేలు చేసినారు వీరిద్దరూ' అన్న కురుగంటి వారి మాట లిక్కడ స్మరణీయాలు. ఆ విజ్ఞాన సర్వస్వ సంపుటంలో రాయప్రోలు వారు భావగభీరాలైన వ్యాసాలు కూడా వ్రాశారు. 1914 ప్రాంతంలోనే రాయప్రోలు వర్డ్సువర్తు, కీట్సు, షెల్లీ మొదలైన కాల్పనికోద్యమ కవుల సాహిత్యాన్ని చదివి పరిశీలించారు. ఇవన్నీ ఒక యెత్తూ గురుదేవులు రవీంద్రకవీంద్రుల అంతేవాసిత్వము మరోయెత్తూ. రాయప్రోలు వారు శాంతినికేతనంలో గురుదేవుల సాన్నిధ్యంలో ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సాహితీ సాగరాన్ని మధించి రమ్యాలోకాన్ని, మాధురీ దర్శనాన్నీ పరిపూర్ణం చేసుకొన్నారు. ఆ కవీంద్రుని మార్మికవాదం రాయప్రోలుపై కొంత ప్రభావం వేసింది. ఆ తరుణంలోనే విధుశేఖర భట్టాచార్య, నందలాల్ బోసు, ఆండ్రూస్ పియర్సన్ వంటి మేధావుల సాహచర్య భాగ్యం లభించింది. ఆంధ్ర దేశంలో రాయప్రోలు మీద

ప్రభావం వేసిన వారిలో ప్రముఖులు రాధాకృష్ణ పండితులు, కట్టమంచి రామ లింగారెడ్డి, ఆంధ్ర రత్న వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య, సముద్రాల అప్పలా చార్యులు, వారణాసి రామసుబ్బయ్య మొదలైనవారు. సమకాలీన రాష్ట్రీయ, దేశీయ రంగాల్లో సమున్నతులైన సాహిత్య వేత్తలతో సాహిత్య సమాలోచనం చేసిన రాయప్రోలు ప్రజ్ఞ నవ్య సాహిత్య యుగకర్తగా రాణింపగలిగిన ప్రాభ వాన్ని సంతరించుకొన్నది. రాయప్రోలు జీవితంలో ఈ అధ్యాయం ఆయన సాహిత్య వ్యక్తిత్వానికి కళాపూర్ణోదయం !

అభినవ నన్నయ్య :

రాయప్రోలు అభినవ నన్నయ్యగా అభివర్ణింపబడినాడు. నవ్య కవితకు 'కవిబ్రహ్మ'గా కీర్తింపబడినాడు. నన్నయ్య కవిత కున్నట్లుగా రాయప్రోలు కవితకూ మూడు గుణాలు ముడివడి ఉన్నాయి. 'సారమతిం గవీంద్రులు'లో నారసి చూచే గుణం ఆయన అమలిన శృంగారతత్త్వాన్ని ప్రసన్నకవితార్థ యోగంలో ఆవిష్కరించిన విధం. ఇతరులు మెచ్చుకొనేది ఆయన అక్షర రామణీ యకత్వం. ఇక రాయప్రోలు బహువిధ రమ్యార్థసూక్తినిధి. ఆధునిక విమర్శకులు రాయప్రోలుది 'ఐడియలిజం' అంటారు. దీన్ని కాదని వచ్చింది 'రియలిజం'. అది గురజాడ మార్గమని కొందరంటారు. ఈ రెంటికీ భేదాన్ని వివేచిస్తూ కురుగంటి వారిలా వ్రాశారు: 'కవి మానవుడు కాబట్టి భౌతికుడు. ప్రాపంచికుడు. అతడు చూచే అనేక సన్నివేశాలు, వినే అనేక ధ్వనులు భౌతికాలై ఉంటవి. కాని, అతనికి అంతర్దర్శనముంటుంది. ఇది ఆధ్యాత్మికము. ఋషుల మంత్ర దర్శనానికీ, తాప సుల ఆత్మదర్శనానికీ, కవియొక్క అంతర్దర్శనానికీ యెక్కువగా భేదము లేదు. నిజమైన కవియొక్క అంతరనుభవము తత్త్వదర్శనము వంటిదే. దానియొక్క ఆకారము ఆయన దర్శించి దానిని వాక్యములలో ఇమిడ్చి చెప్పటానికి యత్ని స్తాడు. ఆ దర్శనము స్ఫుటమై దాని అంగాంగిభావము నిర్దిష్టముగా ఉంటేనేగాని దానిని ఇతరుల మనస్సుకు గోచరింపచేయలేడు. ఇది ఉత్తమ కవి లక్షణము. ఒక్కొక్కప్పుడు తన దర్శనముతో తాదాత్మ్యము పొంది అనుభవించి, లీనుడై, కొంతకాలానికి వెలికివచ్చి తన అనుభవాన్ని ప్రపంచానికి ఇస్తాడు. ఇది ఒక మార్గము. దీనిలోనుండి వెలికి రావటము కనపడుతుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు బయటి సన్నివేశాన్ని చూచి చిత్తము స్పందించి దానిపైన భావన ఉద్భవించి

అప్పటి తన అనుభవాలను చెప్పవచ్చు. ఇది రెండో మార్గము. మొదటిది అంతర్మార్గము. రెండోది బహిర్మార్గము. ఉత్తమకవి ఈ రెండు మార్గాలలో చక్కని నిష్ణాతమైన ప్రజ్ఞ కలవాడుగా ఉంటాడు. ఈ రెండు మార్గాలుకూడా 'ఐడియలిజము' క్రిందికే వస్తవి. రియలిజము అనేది ఇంతకంటె క్రిందిమెట్టు. మన చుట్టూ ఉండే ప్రపంచాన్ని ఉన్నదానినున్నట్టు దర్శించి చెప్పటము 'రియలిజము' క్రిందికి వస్తుంది. ఈ శక్తి చాలామంది కవులకు ఉంటుంది కాని, మొదటి రెండు శక్తులు చాలా తక్కువ మందికి ఉంటవి.'' (నవ్యాంధ్ర సాహిత్యవీధులు. ప్ర. భా. 173, 174) రాయప్రోలు ఆ రెండు శక్తులను దండిగా పండించుకొన్న మహాకవి. ఆయన అంతర్మార్గంనుండి ఆవిర్భవించింది అమలిన శృంగారతత్వం. ఆయన బహిర్మార్గం నుండి అవతరించింది ప్రబోధ కవిత్వం. ఈ రెండూ ఆయన సాహిత్య వ్యక్తిత్వానికి బొమ్మా బొరుసూ !

అమలిన శృంగారతత్త్వం:

ఈ మాట వినంగానే కొందరు ప్రశ్నిస్తారు-శృంగారమంటే మలినశృంగారమని భావమా? మలినం కానిది శృంగారమైతే దీని కీ అమలిన విశేషణ మేమిటి?- అని. రసరాజ మనబడే శృంగారాన్ని అమలినామలినవిచక్షణాచక్షువులతో చూడటమే సహింపరు కొందరు. ఈ సంగతి రాయప్రోలుకు తెలియక కాదు. ప్రకృతి పురుషయోగంలో రతిభావ పరమార్థాన్ని పర్యాలోచించి ఈ తత్త్వాన్ని ఆవిష్కరించినారు వారు.

లోకంలో సామాన్యంగా సంభోగంతో పర్యవసించే రతిని మాత్రమే శృంగారమని పిలవటం పరిపాటిగా ఉంది ఇది సర్వజంతు సామాన్యదృష్టితో సంభావింపబడే విధం. కాని, బుద్ధిజీవులైన మానవుల్లో అది స్త్రీపుంసయోగమై అలౌకిక సుఖానుభూతి నందింపగల సత్త్వాంశగా సిద్ధి పొందుతుంది. సర్వజంతు సాధారణమైన మిథునభోగం కామం త్రివర్గలక్షితమైన కామం రతి. కామం భోగం, రతి యోగం. యోగానికి లక్ష్యసిద్ధి ఉంది. తదనుసంధానం ఉంది. ఆ ప్రవృత్తి లేకపోతే రతి కామంగా భావిస్తుంది. లోకంలో దాంపత్యధర్మం స్త్రీ పుంసయోగ మన్న తెలివిడి క్రమంగా జారి ఆచారప్రాయంగా మిథునభోగం వ్యాపించింది, దానితో ప్రకృతియైన రతి వికృతిగా వివేచింపబడసాగింది.

ఇలా కావటానికి ప్రధాన కారణం వేదాంత శంఖారావం. వేదాంతం వైరాగ్యాన్ని బోధించింది.దానివల్ల జనుః కర్మమర్మధర్మాలపై ప్రజలకు ఆదరం తగ్గింది. జీవితంలోని సౌందర్యం జనులకు భాసింపకుండా పోయింది. జీవన వేదాంతంపోయి వేదాంత వేదాంతం వ్యాపిచెంది వైరాగ్యం ముదిరింది. రసరామ ణీయకాల కాకరాలైన కావ్యాలు నైష్కర్మ్యవాదులకు నిందాభాజనాలుగా స్ఫురిం చాయి. వైరాగ్య వాసనలు రక్షించటానికి 'కావ్యాలాంపాంశ్చ వర్జయేత్' అనే నిషేధ సూత్రాలను వారు ప్రసరించారు. త్రివర్గ సంబంధాన్ని వైరాగ్యబంధం అలముకొని ఆనందాంకురానికే అనర్థాన్ని తెచ్చే ఆపద సంభవించింది. ఈ విప త్తిని విచ్ఛేదించి జీవనమాధుర్యాన్ని రమణీయంగా, కాంతాసమ్మితంగా, వ్యంగ్య సుందరంగా ఉపదేశించే మాధురీదర్శనం సాహిత్యం ప్రసారంచేయవలసి వచ్చింది. వాల్మీకి, వ్యాస, కాళీదాస, భవభూత్యాదు లీ జీవనమాధుర్యాన్ని స్త్రీ పుంసయోగ రూపంగా తమ కృతుల్లో చిత్రించారు. అది ఆంధ్ర ప్రబంధ క్షీణయుగంలో అస్తి నాస్తి విచికిత్సకు పాత్రమైపోయింది. ఆ విస్మృత మహాదర్శనాన్ని పునురుద్ధ రించటమే ఆధునికుల అవశ్య కర్తవ్యంగా భావింపబడింది. వీరికి భవభూతి అద్వైత ప్రణయం ఆదర్శప్రాయమైంది.

"అద్వైతం సుఖదుఃఖయో రనుగతం సర్వాస్వవస్థాసు య
ద్విశ్రామో హృదయస్య యత్ర, జరసా యస్మి న్నహార్యో రసః
కాలే నావరణాత్యయా త్పరిణతే య త్స్నేహసారే స్థితం
భద్రం తస్య సుమానుషస్య కథ మప్యేకం హి తత్ ప్రార్థ్యతే"

అన్న శ్లోకం ఆగమసూక్తమై నిలిచింది. ఇందులోని సుమానుషత్వ సారచింత నంలోనుండి అమలిన శృంగారతత్త్వ మావిర్భవించింది.

దాంపత్యం ఒక క్రతువులాంటిది. 'ప్రజాతంతుం మా వ్యవత్సేత్సీః' అన్న వైదిక సూక్తి రసాయనం దానివలన కలిగే ఫలం. సత్పుత్రావాప్తి రూపమైన ప్రజాతంతువు వ్యవచ్ఛేదం కాకుండా రక్షించటం దంపతీ ధర్మం. దానికోసం పురుషుడు బ్రహ్మచర్యాన్నీ, స్త్రీ-పిత్రగోత్రంతో పాటు అక్షయ కన్యా సౌభా గ్యాన్నీ త్యాగం చేస్తారు ఇలా ఉభయత్యాగ భాగధేయంగా దాంపత్యం సిద్ధిస్తుంది. దాంపత్యంలో సర్వజంతు సహజమైన కామం సత్సంతాన సిద్ధికై లక్షితమౌతుంది.

ఆ ప్రవృత్తిలో దంపతులు పాశవిక నైజ ప్రకృతిని మానుషంగా మార్దవీకరించు కొంటారు; సుమానుషంగా సౌష్ఠవీకరించుకొంటారు; సురభూయ సుందరంగా రూపొందించుకొంటారు. దాన్ని స్త్రీపుంసయోగ మంటారు. అది కేవలం తర్కం వల్ల తెలిసేది కాదు; అసిధారావ్రతంలా అనుష్ఠింప దగింది. సంతానం కలగగానే దంపతీ సాంగత్యం స్నేహ సాహచర్యంగా మారుతుంది. దానినే భవభూతి 'స్నేహసార' మన్నాడు.

మిథున భోగంలో కూడా సుఖానుభూతి ఉంది. అయితే, అది శరీరకైంకర్యంగా ప్రసరించి క్రమంగా ప్రశాంతి చెందుతుంది. కాయికమైన కర్మమే రతి అయితే, దానికి కలకాలం నిలిచే స్థాయిలేదు. అది అంతఃకరణ నిష్ఠం కావాలి. అంతఃకరణ నిష్ఠమైన రతి భావ సంస్కార రూపమై ఉంటుంది. సుఖదుఃఖాలకు అద్వైతంగా నిలిచేదీ, సర్వావస్థలయందూ హృదయ విశ్రాంతిని కలిగించేదీ, వార్థక్యంలో కూడా వన్నెవాసులు వాడిపోకుండా నిలిచేదీ, జీవిత సాహచర్యంలో పరిణతిని సాధించేదీ అయిన సుమానుష ధర్మం సంభోగపర్యంతమైన రతిభావం కావటానికి వీల్లేదు. దాన్ని స్నేహంగా గుర్తించాడు భవభూతి. ఆ స్నేహం దాంపత్య జీవితమాధుర్యంలో స్థాయి అనీ, దాన్నే ప్రాచీనులు రతి అని నిర్దేశించారనీ రాయప్రోలు నిర్ధరించారు. స్నేహధారా ధౌతమైన అంతఃకరణం వికసించే మహనీయ అవస్థే సుమానుషత్వ మని సంభావించారు. మిథునాలంబనం శిథిలం కాకుండానే స్నేహానుసంధానం భావానుభూతిగా పరిణమించే పరమావస్థయే ఆనందమనీ, అది అమలినమైన స్త్రీ పుంసయోగంలో చిత్తసంస్కారంగా చిగురించి చిరకాలం చిన్మయానందాన్ని కలిగిస్తుందనీ రాయప్రోలు దర్శించిన మాధురీతత్త్వం.

దీని కుపలక్షకంగా రాయప్రోలు నరనారీ చిత్తవృత్తులను విశ్లేషించి పఠించాడు. దీనికి శారీరక మీమాంస నాలంబనంగా గ్రహించాడు. మానవ శరీరంలో హృత్కోశం ఎడమ ప్రక్కనా, కుక్షి కుడిప్రక్కనా ఉంటాయి. స్త్రీ యెప్పుడూ పురుషునికి వామపక్షంలోనే వర్తిస్తుంది. హృదయ చైతన్యానికి స్త్రీ ప్రతీక; కుక్షింభరణ శీలాలైన కామార్థ కాంక్షలకు పురుషుడు ప్రతినిధి. ప్రకృతి సిద్ధమైన ఈ ప్రకృతులు యుగయుగాలుగా వర్తించి కరడుకట్టి స్త్రీ పుంసయోగమైన రతిని కామయోగంగా వికృతి నందించాయి. అలా కావటానికి పురుషుల అహం

కారం, స్త్రీల బహూపచార వ్యసనం దోహదం కలిగించాయి. ఇట్టి విపర్యయం వైదొలగాలంటే స్త్రీ పురుషులు తమ ఆద్య సహజ ప్రకృతులను సముద్ధరించుకొని సమాచరించాలి. శ్రేయస్సాధనకు మనిషికి హృదయమెంత ముఖ్యమో లోకానికి స్త్రీ అంత ముఖ్యం. సమాజశ్రేయస్సవనానికి స్త్రీలు సహజసప్తసమిధలు సమర్పిస్తారు. 'ధృతిఃక్షమా దయాశౌచం కారుణ్యం వాగనిష్ఠురా, మిత్రాణాం చానభిద్రోహః సప్తైతాః సమిధః శ్రియః' అని వ్యాసభట్టారకుడు నిర్దేశించాడు.

'ధృతితోడ గృహంబు దిద్దవే, క్షమతో పసిపాపనెత్తవే
దయజూడవె బంధుజాలమున్, కరుణింపవె కష్టజీవులన్
శుచివై కులకీర్తి నిల్పవే' పలుకాడకు నిష్ఠురంబుగా
సఖు నేపకు ద్రోహచింతకున్' (రూపనవనీతమ్. పుట ౮౬)

అని రాయప్రోలు వారి పినతల్లి ప్రబోధించే నారీసూక్తం. కాళిదాసు కణ్వమహర్షి ముఖంగా చెప్పించిందికూడా ఈ తత్త్వమే. దీనిని కుశలంగా జీవనవ్రతంలో చిందించటమే స్త్రీ సహజ స్వభావం.

స్త్రీ సంతానవతి కావటంతో పాణిగ్రహణవ్రతం ఫలిస్తుంది. క్షీరసాగర మథనానంతరం అమృతం ఆవిర్భవించినట్లు శిశూదయం కావటంతో స్త్రీకి స్తన్యం సముద్భవిస్తుంది. దానితో ఆమెలో ఒక నూత్న చైతన్యం మోసులెత్తుతుంది. తనయందు చరించిన పతియే ప్రచ్ఛన్నంగా పసివాడుగా మారి తన పయ్యెదను త్రోసి క్షీరపానాన్ని చేస్తున్న అనుభూతిని అనుభవిస్తుంది. సచేతనమైన శరీర బంధం నుండి స్తన్యప్రసరణం కావటానికి స్త్రీ పొందే ఉల్లోలకల్లోలావస్థలో రతి నుండి స్నేహం, వలపునుండి వాత్సల్యం, కామంనుండి కరుణ ఉద్భవిస్తాయి. పురుషుడు యజమానిగా ఈ పరిణామాన్ని పరిశీలిస్తాడు. ఆమెలో ఆవిర్భవించిన అభినవమాతృమూర్తిని సమాదరిస్తాడు. ఆ సమాదరంలో పూర్వభుక్తమైన మిథున భోగదృష్టి కుంఠితమై మధురమైన చిత్కళాప్రసక్తి ప్రారంభమౌతుంది. జీవిత సుఖాసక్తి తనూత్సంగాన్ని విడిచి భావాంబరంలో ప్రసరిస్తుంది. ఉపభోగప్రవృత్తిలోనుంచి ఉపాసనాసక్తి ఉన్మీలిస్తుంది. అది విశ్వజనీనంగా విస్తరిస్తుంది. అప్పుడు పురుషుడు సమస్త సతీసమాజంలో మాతృమహాశక్తిని మధురంగా

దర్శింపగలుగుతాడు. అలాగే స్త్రీ స్తనంధయాసంగతన్మయురాలై నరలోకా న్నంతా వత్సాకృత్స్నంగా ప్రేమింపగలుగుతుంది. అప్పుడు అమలిన స్నేహ భావం అవిచ్ఛిన్నధారా మధురంగా జీవితంలో స్థాయిత్వాన్ని సంతరించుకొంటుంది. శిశుదశన పులకితమై పల్లవించే అనంగభావానుభూతి బ్రహ్మానందమని మాధురీ వాదుల మతం!

'స్నేహపూరంబుతో ప్రకాశించి మించె
మానవులు సల్పికొన్న సమాజ దీప
మది చెదరి, చింది, పంకిల మయిన, సకల
హీన మగుగాదె ఉండ్లవాకిండ్ల వరుస' (రూపనవనీతమ్)

అన్న తాత్పర్యమే మాధురీ దర్శన నవనీతసారం! 'దీపానికి తైలంలాగా సమాజానికి స్నేహం పోషక'మని రాయప్రోలువారి తీర్పు!

ఇక్కడ మీమాంసకు వచ్చే మరికొన్ని విషయాలు ఉన్నవి. లోకంలో పూర్వరాగ విప్రలంభం, సంభోగ శృంగారం, వియోగ విప్రలంభం- అని శృంగారం మూడు రకాలుగా కనపడుతున్నది. విప్రలంభ మెప్పుడూ సంభోగోపలక్షితమైనదే. అది ధర్మబద్ధమైనప్పుడు సుస్థితి పొందుతుంది. రాయప్రోలు దీనిని కాదన లేదు. అయితే సంభోగంలోనే రతి ఆగిపోకూడదనీ, ఆగిపోక పోయినా ఆ తరువాత ఉత్కృష్టస్థితి పొందవనీ వారు అభిప్రాయపడినారు. అయితే, దాంపత్య జీవితంలో స్థాయిగా విలువగలిగిన రతి సంభోగైక లక్షితమే కాక స్నేహరూప భావస్థితిని చెంది తనూపభోగస్పృహకు అతీతంగా వర్తించి భావరాగ స్థితి నందుకొంటుందనీ, అదియే సంతత చర్వ్యమాణ స్థితిని పొంది స్థాయిత్వాన్ని సాధిస్తుందనీ వారి భావం. కాయజకర్మ కతీతమై అంతఃకరణ సందీప్తమై భావ్యమానమై పరిఢవించే ప్రణయం సంభోగపర్యంతమైన రతికంటె శక్తిమంతమైనదనీ, అమలినమైనదనీ వారి సిద్ధాంతం!

రతి నిజానికి లోకవృత్తంలోనూ, లక్షణశాస్త్రంలోనూ విషయోపభోగ రతికి మాత్రమే పరిసీమితం కాలేదు. భగవద్రతి, గురుజనరతి, మిత్రబాంధవరతి, పుత్రరతి- ఇలా వ్యవహారముంది. ఇందులో భగవద్గురు జనరతులు భక్తి ప్రేయోభావాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి; మిత్రబాంధవ రతులు స్నేహభావంగా

చెలామణి అయినాయి. పుత్ర పుత్రికారతి వత్సలంగా వ్యవహరింపబడు తున్నది. ఇన్ని అవస్థల్లో రతి వర్తిస్తున్నది. సర్వావస్థలకు సమన్వయించే రతిని ప్రేమగా భావించడ మున్నది. అది దంపతుల మధ్య కూడా దరహ సిస్తుంది. కాని వారి యందు ప్రజాతంతుకార్యంలో తనూరతిగా పరి వర్తిస్తుంది. ఈ తనూరతిని ధర్మరతి అనవచ్చుననీ, మిగిలిన అవస్థల్లో భాసించే భావరూపమైన రతి స్నేహమనీ, ప్రేమ అనీ భావింప వచ్చుననీ రాయప్రోలువారి సమీకరణవాదం. ఇట్టి రతిభావమే నిమిత్త భేదంతో నానారూపా లను తాలుస్తున్నదనీ వారి సమన్వయం. భోజుని శృంగార రస సమీకరణ వాదాని కంటె ఇది అభినవం! దీనికే అమలిన శృంగార మన్నది సంకేతం! ఆ నామకరణం రాయప్రోలు చేసిందే! (చూడు: తృణకంకణం 14 ముద్రణ పీఠిక. 1966)

యువతీ యువకుల జీవితాలలో దీన్ని అనుసరించటం ఆచరణసాధ్యమా? అన్నది పెక్కుమంది హృదయాలలో సుడులు తిరిగే ప్రశ్న! అది ఒకప్పుడు సిద్ధమే ననీ, సమాజవ్యవస్థలో అది సంకరం కావటం వల్ల, సమకాలీన జగత్తులో అది సాధ్యమనీ, సాహిత్యం తత్ సముపదేశ బృంహితమై సాగాలనీ రాయప్రోలు వారి సదాశయం! సాధ్య మెప్పుడూ సాధన వలన సిద్ధించేదే! "ఈ సాధనకు మంత్ర తంత్రాదులు లేవు. దేశకాల పాత్రాది నియమములునూ అవసరం కావు. ఎవరికివారు అంతరంగములలో అనుష్ఠింప దగినది. దీనికి భావమే కీలకం! భావ నయే శక్తి; మైత్రి, కరుణాభావన అన్యులపట్లనూ, ఉల్లాస ఉపేక్షాభావన స్వార్థ మందును అభ్యాసం చేయవలెను. ఎక్కడెక్కడ సుఖస్ఫురణ తగులునో అక్క డక్కడ మైత్రీభావన పెంచవలెను. ఎందెందు దుఃఖము గోచరించునో అందెల్ల కరుణా భావన నెఱపవలెను...జీవయాత్రలో రెండు ఘట్టములు కలవు. ఒకటి విహితమైనదీ, రెండవది అహితమైనదీ. సుందరములూ, శుద్ధములూ, శోభనములూ అయిన ప్రస్థానములను కామించి, కాంక్షించి తన్మయులై తనిసే భావన నభ్య సింప వలెను. అమంగళములూ, అరిష్టములూ, అసహ్యములూ అయిన అభాగ్య ప్రకరణములను ఉపేక్షించి ఉజ్జగింప వలెను. ఈ చతుర్భావనలో తనకునూ, సహచర జనమునకునూ చిత్తప్రసాదనం అలవడుతుంది...కర్మలు చేయటానికి వానిని చేయించే వశిష్ఠులు కావాలె; జ్ఞానం సాధించడానికి దాని సాధన ఉపదేశించే గురువులు కావాలె; కాని, ప్రేమప్రవృత్తిలో చేసే కర్మగానీ, సాధించే జ్ఞానము

గానీ యేమున్నది? ఏమీలేదు; ప్రేమించటమే; ఒక్కటే కర్మ; ఒక్కటే సాధన! అందుచేతనే ప్రేమికులకు శిష్యులుగాని, గురువులుగాని ఉండరు...గురువులకెల్లను ఆద్యగురుస్థానము మాతృదేవత! ఉపదేశము సర్వమూ ఆ వాత్సల్యపదము నుండియే ఉద్గమించును... లౌకికమూ, అలౌకికమూ అయిన సమస్త జీవిత వ్యాపారతంత్రమునూ చెప్పుతుంది; చేసిచూపుతుంది; చేయించి దిద్దుతుంది; కావలసినన్ని నీతులనూ, నియమాలనూ ఉపదేశిస్తుంది. కాని, ప్రేమకు సంబంధించిన క్రియాకలాపమునకు ఏమైనా, ఎప్పుడైనా, ఇసుమంతైనా చెప్పుతుందా? చెప్పే అవకాశం ఉన్నదా? లేదుగదా! అది ఆద్యంత రహస్యమైన ప్రాణియోగము, మాధురీయాగము. నిజమేమంటే కర్మజ్ఞానమూలములకు యోనిభూతమయిన పరమరహస్యం ప్రేమ. సృష్టిలాస్యం ప్రేమ; ఈశ్వరదాస్యం ప్రేమ. మానవులకు ఉపాస్యం ప్రేమ!'' (రూపనవనీతం) సమాజం ఈ తత్త్వాన్ని సాధనలో పాటించాలంటే సంయమనంతో కూడుకొన్న సంస్కారయోగం కావాలి; అందుకే పిల్లలమఱ్ఱి హనుమంతరావుగా రన్నారు''గురజాడ' 'రివల్యూషను' తెచ్చిపెట్టితే రాయప్రోలు 'రిఫర్మేషను' తెచ్చిపెట్టినారని గమనించడము అవసరము!''

రాయప్రోలు తన మార్గంలో నడిచే సాధకులను హృదయవాదులనీ, నవ్యార్చకులనీ, ప్రేమోపాసకులనీ, అమృతరసోపాసకులనీ, మాధుర్యోపాసకులనీ సంభావించినారు.

'రతి చిత్పదార్థ; మది పు
ష్పితమయి, స్త్రీపుంసయోగ చిరశిక్షా స్నే
హితమై, సుమానుషభవ
క్రతు కల్యాణంబున కగు రమ్యముగ బుధా!'

అని తన మాధురీదర్శనాన్ని మానవాళి కందించినారు!

అమలిన ప్రణయసిద్ధాంతం మీద ప్లేటో ప్రేమతత్త్వ ప్రభావమున్నదని కొందరు భావించారు. డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు రెండు సిద్ధాంతాల తారతమ్య పరిశీలనం చేసి 'ప్లేటోకు వీరికి పోలికలేదు. ఉన్న సామ్య మొక్కటే. శారీరక సౌందర్యముకన్న ఆత్మసౌందర్యము గొప్పది. ఆంగిక సంయోగముకన్న ఆత్మసంయోగము గొప్పది. ఈ తత్త్వమును ఇంచుమించుగా ఇద్దరు రొకేవిధముగా ప్రతి

పాదించిరి. అంతమాత్రముచేత వీరి అమలిన శృంగారము, Platonic love ఒక్కటే అనుట సమంజసముకాదు. పైగా మూలతత్త్వములోనే ఈ రెంటికి ఎంతో తారతమ్యమున్నది' అని నిరూపించినారు. 'వీరి మాధురీ దర్శనమునకు రాబర్ట్ బ్రిడ్జెస్ (Robert Bridges) వ్రాసిన 'Testament of Beauty' అను గ్రంథమునకు ఆనంద సౌందర్యములద్వారా పరబ్రహ్మము నందుకోవచ్చునను అభిప్రాయములో మాత్రము పోలికలున్న'వని గమనించినారు. 'సృష్టి ప్రేమ మయమన్న రవీంద్రభావము వీరిపై ప్రభావము వేసినది. సుఖదుఃఖములు ప్రాణికి సహజములైనను, మానవుడు దుఃఖమునకు లొంగిపోక ఆనందధామమువంక ప్రస్థావించవలెనన్న రవీంద్రతత్త్వమునే రాయప్రోలువారు తృణకంకణములో, లక్షణగ్రంథములలో ప్రతిపాదించి'రని వివేచించినారు మాధురీదర్శనంలో రతి భావానికిచ్చినవ్యాఖ్యానం వైష్ణవమతంలోని 'మహామాధురీభావాన్ని' దృష్టిలో పెట్టుకొని చేశారని సంభావించారు. రాయప్రోలువారే స్వయంగా రూపనవనీత నివేదనలో ఆనందవర్ధనుని ధ్వన్యాలోకంలోని పంక్తులను తన ప్రవచనానికి ప్రాతిపదికలుగా పేర్కొన్నారు. మచ్చుకు కొన్ని: 1. "శృంగారరసో హి సంసారిణాం నియమేన అనుభవ విషయత్వాత్, సర్వరసేభ్యః కమనీయతా ప్రధానభూతః. 2. విప్రలంభశృంగారే కరుణే మాధుర్యం ప్రకర్షయత్. 3. విప్రలంభే సౌకుమార్యాతిశయోస్తు. 4. విరోధం అవిరోధం సర్వేషు రసేషు నిరూపయేత్ సహృదయః. 5. విశేషస్తు శృంగారే, తస్యరసపరిపోషకాత్మకత్వాత్, రతేశ్చ స్వల్పేనాపి నిమిత్తేన భంగసంభవాత్, శృంగారః సుకుమారతరః సమనాగపి విరోధి సమావేశం న సహతే". జగన్నాథ పండితరాయల రసగంగాధరంలో సూక్తుల నాయన రమ్యాలోకాదుల్లో అనువదించుకోవటం ప్రసిద్ధం. ఇలా ప్రాచ్యపాశ్చాత్య దృక్పథాలు ఆయన భావనానికి ప్రేరకాలైనా ఆయన దర్శనాని కొక ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి ఉన్నదనటంలో ఎలాంటి విప్రతిపత్తి ఉండబోదు!

ప్రయోగాలు-ప్రమాణాలు :

అమలిన శృంగారతత్త్వానికి కేంద్రబిందువు స్త్రీ. అందువలన ఆతత్త్వాన్ని ఆలంబనంగా చేసికొని రచించిన కావ్యరచనాప్రయోగాలన్నిట్లోనూ స్త్రీ ప్రధాన పాత్రగా ఉంటుంది. ఆమె కనుసన్నల్లో కథ కదలాడుతుంది. రాయప్రోలు కృతుల్లో పురుషుడు ప్రణయసాధకుడో లేక ప్రేమసమారాధకుడో అయివుంటాడు. కథాంతంలో అతని కన్నులకు గాని సహృదయుల మనోనేత్రాలకుగాని గోచ

రించే స్త్రీ ఆట్వే (Ottway) మాటల్లో చెప్పాలంటే ఇలా ఉంటుంది.

"Oh woman; lovely woman; nature made thee
To temper man; we had been brutes without you;
Angels are painted fair, to look like you;
There is in you all that we believe of heaven
Amazing brightness, purity and truth
Eternal joy and everlasting love". (స్నేహలత పీఠిక)

రాయప్రోలుమాటల్లో చెపితే '(స్త్రీని కవి) కాముకునివలె కామింపక, తల్లివలె దగ్గరకు పోవును. ఆమె యౌవనావస్థయందుగూడ ప్రకృతికృపణుడైన పురుషుని ధూర్తచారణమునకు తొణకక నిండుకుండవలె నిలచును. అబలాసమ్మితముగ నాతనికి పుత్రభావము నుపదేశించును.'

అబలావ్యక్తిత్వంలో సప్తసహజ గుణాలను ప్రత్యేకంగా తమ పిన్నిగారు చెప్పేవారని రాయప్రోలువారు పేర్కొన్నారు. వాటిని వ్యక్తీకరించటమే తమ కావ్యరచనాపరమార్థ మని ప్రయోగశీలియైన రాయప్రోలు సంకల్పించియుండ వచ్చు. ఆ సంకల్పశక్తిలోనుంచి ఆయన కావ్యనాయికలు పుట్టారు. ఆయన రచించిన ఏడుకావ్యాలు అమలినశృంగారధర్మసనాని కను వైన సప్తసమిధలు. ఆ కావ్యాలనూ, ఆ నాయికలనూ, వారు ప్రతినిధులుగా నిలిచే గుణాలనూ, వారి యందు ప్రధానంగా ప్రపంచితమయ్యే ప్రేమస్వభావాలనూ ఈ క్రింది విధంగా వివేచింపవచ్చు.

	కావ్యం	పాత్ర	గుణం	ప్రేమ స్వభావం
1.	లలిత –	లలిత –	ధృతి –	అచంచల ప్రేమ.
2.	తృణకంకణం–	నాయిక –	క్షమ –	అమలిన ప్రేమ.
3.	అనుమతి –	అనుమతి –	దయ –	ఆర్ద్ర ప్రేమ.
4.	కష్టకమల –	కమల –	శౌచం-	అనాసక్త ప్రేమ.
5.	స్నేహలత –	స్నేహలత –	కారుణ్యం –	ఉద్విగ్న ప్రేమ.
6.	స్వప్నకుమారం–	స్వప్నసుందరి-	వాగనిష్ఠురత్వం-	వాత్సల్య ప్రేమ.
7.	రూపనవనీతమ్-	వకుళమాల –	మిత్రుల కభి ద్రోహం చేయకుండటం –	దాక్షిణ్య ప్రేమ.

ఇక నాయకులనుగూర్చి ఆలోచిస్తే- లలితలో నాయకుడైన సత్యవర్ధనుడు ప్రేమతపస్వి, తృణకంకణంలో ప్రేమోపాసకుడు; అనుమతిలో అసువులను గోలుపోయినవాడు; కష్టకమలలో కామమోహితుడు; స్నేహలతలో ధనాశాపరుడు; స్వప్నసుందరిలో విషయవాంఛారతుడు; వకుళమాలలో కామకౌతుకి. వీరందరినీ ఆయానాయికలు కాంతాసమ్మితంగా, అమలినశృంగారాన్ని ప్రబోధించటంద్వారా, ప్రవర్తనద్వారా మార్చి మహనీయశీలాన్ని అలవరింప ప్రయత్నించిన వారే. నాయకుల్లో లలిత తృణకంకణాల్లోనివారు ఉదాత్తులు; ఉత్తమశీల సంపన్నులు. అమలినశృంగార తత్త్వానికి ప్రమాణప్రాయులైన పురుషపుంగవులు. అనుమతిలోని నాయకుడు విధివంచితుడు; విషాదపాత్ర. కష్టకమలలో కుమారుడు పరిణతి లేని ప్రాకృతుడు, ధూర్తుడు. స్నేహలతలో వరుడు సంఘదురాచారానికి బానిసయైన అస్వతంత్రుడు; అర్థలోభి. స్వప్నకుమారంలోని నాయకుడుకాముకుడయ్యీ పరిణతిని సాధించిన సాధకుడు. సుందరుడు దోషిఅయ్యీ చేసిన పాపాన్ని పరిధౌతం చేసుకోవాలని పరితపించేవాడు. వీరందరూ సమకాలీన సమాజంలో ప్రేమ సమస్యల్లో చిక్కుకున్న యువకుల చిత్తవృత్తులకు ప్రతీకలు. రాయప్రోలువారి దృష్టిలో ప్రణయధర్మానికి ప్రాణం పడతి. ఆమెను పతితను చేసేదీ, పరమదేవతామూర్తిగా మార్చేదీ పురుషుని ప్రవర్తనే. కాముకుడు ఆమె శీలాన్ని కలుషితం చేసినా ఆమె కరుణార్ద్రహృదయం ఆమె త్యాగంలో అమలినమైన ఆరాధ్యాంశంగా వివేచింపదగినదని రాయప్రోలువారు భావిస్తారు. ప్రేమికుడు ఆమెలోని స్నేహశీలాన్ని ఆరాధిస్తూ అమలిన ప్రేమభావ సంభావనంతో అంతఃకరణాన్ని రసార్ద్రం చేసుకుంటాడని రాయప్రోలువారు నిర్దేశిస్తారు.

రాయప్రోలు లఘుకావ్యాలలో అనువాదా లున్నాయి; స్వతంత్రాలున్నాయి. ఏవయినా ఆయన అమలిన శృంగారతత్త్వాని కనుగుణమైనవే గ్రహించారు. లలిత గోల్డ్‌స్మిత్ హెర్మిట్. ననుసరించిన తెలుగు కృతి. అనుమతి టెన్నిసన్ డోరాకు అనువాదం. ఈ రెండూ అమలిన శృంగారతత్త్వాని కాదర్శప్రాయమైన తృణకంకణానికి ముందు రచించినవే. హెర్మిట్‌లోని ప్రణయవ్రతదీక్ష రాయప్రోలు నాకర్షించింది. దానిని కొంత పరిష్కరించి తెలుగులో లలితగా ఆయన నిర్మించారు. లలిత జయపాలు డనే రాజుకు కూతురు. అపరంజి మేడల్లో పుట్టినా ఆమెకు చిన్నప్పుడే అమ్మ కరువైపోయింది. తండ్రి ఆమెను కడు గారాబంగా పెంచాడు. ఆమెలో యౌవనం అంకురించింది. వలపు వాసనలు గుబాళించాయి.

అవి సత్యవర్ధనుడనే ఒక యువకునికి అంకితమయ్యాయి. ఆ తరువాత రాకుమారు లెందరో ఆమెను వివాహం చేసుకోవాలని ఉవ్విళ్లూరారు. కాని, ఆమె తన ప్రియునికోసమే ప్రతీక్షించింది. సిగ్గువలన తన మనసులోని మాట తండ్రితో గాని చెలులతోగాని ఆమె చెప్పుకొనలేదు. సత్యవర్ధనుడు సంపన్నుడు కాడు. కాని, 'కరుణాతరుణాభరణుడు', 'ప్రాణసుస్నేహమృదువ్రతుడు', 'కులశీలవయో లలితుడు', 'సాహితీదోహనమాధురీహృదయతోయజుడు'. ఆతడు లలితాను రాగాన్ని తెలుసుకొన్నాడు, మనసార ఆ మగువను ప్రేమించాడు. కాని, అత నికీ లలితకూ సంధానం సాధ్యం కాదని భావించి, ఆమెను పొందే భాగ్యం తనకు లేదని నిరాశతో కుమిలి చివరకు అడవిలో జడదారిలా నివసింప మొదలు పెట్టాడు. ఆతని వర్తనం ఆమె చెవులకు సోకింది. తండ్రినీ, తన భాగ్యాన్ని పరిత్యజించి మగవానివేషంతో అడవులజాడలలో ప్రవేశించి ప్రియుణ్ణి అన్వేషిం చటం ఆరంభించింది. ప్రియవియోగబాధను పరిపరివిధాల వ్యక్తంచేస్తూ అడవిలో తిరుగుతుంది లలిత. దప్పిక యైనప్పు డొక స్వచ్ఛజలపూర్ణమైన సరోవరంలో నీరు త్రాగుతుంది. అలసినప్పు డొక మావిచెట్టునీడ విశ్రాంతి తీసి కొంటుంది. చీకటిపడటంతో ఆమె భయవిహ్వలయై ప్రలాపించింది. సమీపంలోనే ఒక కుటీరంలో సత్యవర్ధనుడు మునిరూపంలో నివసిస్తున్నాడు. పాంథుని ఆర్తిని విని ఆదరంతో ఆహ్వానిస్తాడు. హాని చేయనని అభయహస్త మిస్తాడు. అనుమానిస్తున్నా లలిత అతని ఆశ్రయానికి వెళ్ళి ఆ రాత్రి వసిస్తుంది. తెల్లవారుతుంది. ముని ఆ పాంథుని నవమోహనాంగ రేఖాసౌందర్యానికి ముగ్ధుడౌ తాడు. లలిత ఆ ముని సుందరసౌకుమార్యాలకు అచ్చెరువు చెందుతుంది. అతడు స్నానానికివెళతాడు ఆమె ఆశ్రమ శాంతవాతావరణానికి అబ్బురపాటుచెందుతుంది. అతడు తిరిగివచ్చి పాంథుని కుశల మడిగి వగపునకు కారణాలను ప్రశ్నిస్తాడు. లలిత మారుపల్కలేక కన్నీరు మున్నీరై పోతుంది అప్పుడాముని కలిమిలేముల అశాశ్వతత్వాన్ని, సుఖదుఃఖాల బుద్బుద స్వభావాన్ని, సృష్టిలో దర్శింపదగిన అనంతప్రేమ స్వరూపాన్ని, జీవితంలో భాసించే వాత్సల్య, స్నేహ, ప్రేమ రస పరిణామ సంస్కారాన్ని, ఆమెకు సాంత్వన వచనాలుగా ప్రబోధిస్తాడు. ఆమె ప్రసన్నురాలౌతుంది. తాను పాంథుడను కాననీ, లలితననీ నిజవృత్తాంతాన్ని చెప్పుతుంది. ఆమె మాట లాలకించి ఆ ముని ఆమెను కౌగిలించుకొంటాడు. ఆమె విభ్రాంతితో 'చలీకృత కురంగివోలె' కంపించి, కౌగిలిని విడిపించుకొని, సమీప

శాల్మలీ వృక్షం చాటుకు పోయి మునిధూర్తవర్తనాన్ని గర్హిస్తుంది. సత్యవర్ధనుడు సౌమ్యంగా తన కథను చెప్పి తనను తాను పరిచయం చేసుకొంటాడు. ఆకృతులను పోల్చుకొని ఇరువురూ ఆనందంతో పునఃపరిష్వంగాన్ని స్వీకరిస్తారు. వారి ప్రణయవ్రతదీక్ష ఫలిస్తుంది. ఇది లలితలోని కథ.

ఈ కథను పాంథుడు వియోగవేదనతో అడవులందు సంచరించే ఘట్టంతో ప్రారంభించటంలో ఉత్కంఠావహమైన ఆరంభ శిల్పం కనపడుతుంది. నాయికా నాయకుల నిజస్వరూపావగాహనంతో అద్భుతంగా ముగుస్తుంది. మూలంలో నాయకుడైన ఎడ్విన్ బాటసారిని ఓదారుస్తూ నిజమైన ప్రేమ లోకంలో లేదనీ, ఉంటే ప్రకృతిలో స్వేచ్ఛగా నివసించే పక్షుల్లోనే ఉందనీ; స్త్రీలను త్రోసివేసి బాధను ఉపశమించుకో మనీ ప్రబోధించినట్లుంది. రాయప్రోలు ఈ ఘట్టంలో తన తత్త్వాన్ని చికిలిపెట్టి సత్యవర్ధనునినోట పలికిస్తాడు.

> 'స్పష్టముగ ప్రబోధించు నీ సృష్టిలోన
> జీవకల సమస్తచరాచరావళీ స
> మంతరముల సూత్రప్రాయ మయి హసించు
> వింతవిధమును, తలపోయు మింత సఖుడ !'

> 'తల్లిబిడ్డలలో పిలీన మగు వాత్సల్యంబు మైత్రీ సము
> త్ఫుల్లాంతఃకరణాప్తులౌ సఖుల సాధుస్నేహమున్, ధర్మసం
> పల్లగ్నాధ్యవసాయకంకణుల దాంపత్యంబు, వాలారి వ
> ర్ధిల్లున్ ప్రేమరసాతిరేక పరిపూర్ణీభూత జీవంబులై'.

ప్రేమ పరిపూర్ణజీవసంస్కార మనే ప్రథమసూత్రం ఈ మునిసూక్తులలో నిబంధించాడు రాయప్రోలు. లలితకావ్య మిచ్చే మధురసందేశ మిదే లోకానికి. ఇదే ఈ కవికోకిల ఈ అనువాద కావ్యం ద్వారా స్వతంత్రంగా లోకాని కందించే కలకుహూనాదం. అమలినశృంగార తత్త్వంలో రాయప్రోలు ప్రథమంగా ప్రతిపాదింప దలచుకొన్న సుమానుషత్వ స్నేహభావానికి లలిత లావణ్యోపనిషత్తు. ప్రణయవ్రతదీక్ష దాంపత్యప్రణయానికి ప్రాణభూత మని ప్రపంచించే అభినవ భావ సంహిత లలిత! అనువాదంకోసమే వ్రాసింది కా దీకావ్యం. అమలిన శృంగారానికి ఆదిసూత్ర మనే అచంచల విశ్వాసంతోనే లలిత రూపొందింది. పాశ్చాత్య భావాంకురం ప్రాచ్యసంస్కృతి దోహదంతో అభినవ సౌగంధ్యాన్ని సమర్పించే ప్రసూన మంజరిని ప్రసవించింది లలితలో. రాయప్రోలు లలితోపాసనంలో ఉన్న ఆధ్యా

త్మిక దర్శనం ఈ కావ్యంలో ప్రచ్ఛన్నంగా కానవచ్చే కాంతి పరివేషం. గోల్డ్ స్మిత్ నుండి గైకొన్న బంగారాన్ని పుటంపెట్టి తెలుగుభారతికి తగినట్లుగా నవ్యాలంకారాన్ని రూపొందించిన కీర్తి రాయప్రోలుకు దక్కింది.

లలిత ప్రణయవ్రత దీక్షతో పతిని పొందగలిగిన భాగ్యవతి. దాంపత్య జీవనం పండిన ధన్యురాలు. తెలుగు డోరా 'అనుమతి' జీవితం దానికి భిన్నమైనది. వలచిన ప్రియుడు కారణాంతరాలవల్ల మరో వనితను వివాహమాడతాడు. ఆమెయందాతడు సంతానాన్ని పొందుతాడు. కాని, విధివక్రతచేత ప్రాణాలు కోల్పోతాడు. అతని మరణానంతరం ఆమె ఆతని భార్యాపుత్రుల కోసం ఎంతో త్యాగంచేస్తుంది. పతిని పొందలేని ఆమె ప్రణయం త్యాగరూపమై స్నేహంగా పరిణమించి అమలినత్వాన్నీ అమరత్వాన్నీ అందుకొంటుంది. లలితలో అచంచల ప్రేమవలన కలిగిన వియోగబాధ వ్యక్తమైతే, అనుమతిలో విషాదబాధ వినిపిస్తుంది. ఈ రెండు ఘట్టాల్లో ప్రేమ ప్రవృత్తినుండి నివృత్తికి పోయే అవకాశం ఉంది. కాని, రాయప్రోలువారు సంయోగ వియోగాల్లోకూడ ప్రణయం ప్రవృత్తిని భజించే ప్రకృతిని తమ తత్త్వంలో వ్యక్తీకరించారు. ఒకటి అన్వేషణ వల్ల అందుతుందనీ, మరొకటి ఆరాధనంవల్ల అలవడుతుందనీ నిరూపించారు. అనుమతి అమూర్తమైన ప్రియస్నేహాన్ని ఆరాధిస్తూనే మూర్తమైన ప్రియుని భార్యా పుత్రుల రూపాలను సేవిస్తుంది. స్నేహం సేవాధర్మంగా పర్యవసించే అనుమతి ప్రవృత్తిలో విశ్వజనీనమైన ప్రేమ విమలార్ద్రరూపాన్ని భజిస్తుంది. ప్రమోదాంతమైన ప్రణయాన్ని లలితలో ప్రకటించి, విషాదాంతమైన ప్రణయానికి విలువనిచ్చే ప్రవృత్తిని అనుమతిలో వెలార్చి రాయప్రోలు ఏకత్రానురాగ భావానికి భంగ్యంతర వ్యాఖ్యానాన్ని సంతరించారు. దంపతిప్రణయంలో ఇది ఒక సూక్ష్మగ్రంథి. మానవతాదృక్పథంతో దీనికి మహనీయత్వాన్ని సంతరించి చూపించారు. దీన్ని 1910లో రాయప్రోలు రెండవ ప్రయోగంగా వెలయించటంలో పరిణామసార్థక్యం ఉంది; ఔచిత్యపరమార్థమూ ఉంది.

రాయప్రోలు స్వతంత్రకృతుల్లో తృణకంకణం సమున్నతమైంది; అమలిన ప్రణయతత్త్వ ప్రయోగంలో ఇది పరాకాష్ఠ నందుకొన్నది. ప్రక్రియ పాశ్చాత్య ప్రభావంతో ప్రభవిల్లినా ప్రవృత్తిమాత్రం ప్రాచ్యసంస్కారసంభరితమై ప్రభవిల్లిం దీకావ్యంలో. రాయప్రోలువారి మాటల్లో- 'ఇంగ్లీషులో రసికజన కామితమ్ముఖున రచనలలో లిరిక్కు ద్రాక్షపళ్లగుత్తివంటిది. ఆ భంగిమను తెనుగులో

సవదరింపవలెనను సంకల్పమే తృణకంకణ రచనకు ప్రధాన హేతువు. అలాగని, ఆంగ్లలిరిక్కు సంప్రదాయములను మక్కికిమక్కి అనుసరించలేదు. కథ చిన్నదిగా ఉంటుంది. అంగోపాంగములు అంతగా విస్తరింపవు. పూర్వోత్తరములుకూడా అధికంగా కథితములు కావు. పెద్ద చెఱకుగడలో రసస్నిగ్ధములయిన కండ కణుపులు ఏ రెండోమూడో ఏరికొని సహృదయచర్వణకు అందించడమే ప్రధాన దృష్టి. ఆ లిరిక్కులో అధికాధికంగా అనురాగమే ఇతివృత్తభాగంగా కనపడు తుంది. అయితే కార్యకలాపము కంటె పాత్రలభావనమూ, చేష్టావిలాసమూ, నర్మ సంలాపమూ విశేషంగా తరంగించుచున్నట్లు తగులును. కాగా, బాహిరముకంటె అంతరమూ, వాచ్యముకంటె వ్యంగ్యమూ, ప్రస్తుతం కావడం ఈ లాంటి రచ నలో ప్రధానవైఖరి; అయితే లిరిక్కులోని అనురాగము మన కావ్యము లలోవలె సంభోగ పరిణామము పొందనక్కరలేదు. విషయేంద్రియ భుక్తము కాక భావాత్మక మయిన స్నేహయోగంగా పరిణతమౌతుంది. దీనిని అమలిన శృంగార మని సంకేతించితిని. మలినము కాజాల దని భావము. ఇలాటి అనురాగ ధర్మము సకలప్రాణి సహజంగా అనుభవంలో వున్నది. ఇలాటి కావ్యవృత్తము శుచిరుచి సమ్మితంగా ప్రసారం మయితే రసాస్వాదనం కాదా? కచ కుచాభివర్ణనలతో అలంకృతము కాకపోతే కాంతాసౌందర్యం రూపు కట్టదా? సాల రసాల హింతాలములను వదలి నిమ్మదానిమ్మలను వర్ణనోజ్జీవితం చేస్తే ప్రకృతిరామణీయకం పుంజుకోదా? నైఘంటికములైన లతాపుష్పములను విడిచి నిత్యసాంగత్యసుందరము లయిన తీగపందిళ్ళనూ పూలపొదలనూ చిత్రిస్తే ఆవరణ సౌందర్యం అనుసంధానం కాదా? ఈ మనోరిరంసను నాగరిక పద బంధములో పొదిగి ఒలకపోయవలెననే ఉత్కంఠ ఈ రచనా రీతికి హేతువు.' ప్రాచీన ప్రబంధ కవిత్వం కంటె రాయప్రోలు నవ్యకవిత సంతరించుకొన్న స్వభావాన్ని ఈ మాటలు వ్యక్తీకరిస్తాయి.

తృణకంకణారంభం ఒక నూత్న దివసాభిసారికావతరణం.

'అడుగులు బొబ్బలెత్త, వదనాంచలమందున చిన్కుచెమ్మటల్
మడుగులు గట్ట, మండు కసుమాలపుటెండ పడంతి యోర్తు జా
ఱెడు జిలుగుంబయంట సవరించుచు చొక్కిన యింపుతోడ కా
ల్నడకన బోవుచుండె నెడలన్ గనుపట్టెడు తోటలోనికిన్.'

పసినిమ్మపండు చాయలో నున్న పదునాగేండ్ల పడతి నట్టెండలో నడచి ఊరికి

కొంత దూరంగా ఉన్న తోటలోకి పోతున్నది. వనంలోకి చేరంగానే ఆమె అందెల చప్పుడు విని పెంపుడు లేడి ఒకటి ఆమెను సమీపించింది. ఆమె ఆ లేడిని చెమట లూరే చేతులతో లాలించి వాత్సల్యం ఒలికేలా తృణపరిమళం విరజిమ్మే ఆ లేడి మొగాన్ని ముద్దుపెట్టుకొన్నది. దానిని వెంటగొని సమీపంలో ఉన్న ఒక వృద్ధవృక్షచ్ఛాయలో పులినతలంమీద కూర్చున్నది. చేలాంచలంతో మొగంమీద చెమట లొత్తుకొంటున్నది; అలకలను తొలగద్రోసికొంటున్నది; పెదవిపై వ్రేలుంచి కనులు పెద్దవిచేసి ఏవేవో తలపోసికొంటున్నది; చిటికిన వ్రేలు కున్న ముద్దుటుంగరాన్ని, పాణిబంధాన పూన్చిన పచ్చని పట్టుతోరాన్ని చూడలేక చూడలేక చూచుకొంటున్నది. ప్రక్కనున్న లేడిపిల్ల మాగన్ను వెట్టి నిదురపోతున్నది.

అంతలో ఒక యువకు డా వనీస్థలికి గద్గదకంఠంతో ప్రియావిరహాన్ని ఆలపిస్తూ వచ్చాడు. అత డామెకు ఆజనన సహవాసంతో కలసి మెలసి వర్తించిన ఆప్తస్నేహితుడు. ఆమె అన్యునికి వివాహమైంది. అతడు నిరాశాహతుడై వివాహాన్ని త్యజించి వియోగవేదనతో ఆశాబంధాలు తెంచుకోలేక పూర్వ ప్రణయ స్మరణంతో దివారాత్రాలు వేగిపోతున్నాడు.

'చెలియా! యెన్నడొ చేరదీసె మనలం జిన్నారి నేస్తంబు, ము
గ్ధులమై యుంట నెఱుంగ మైత్రి మపు దేహోషన్ రవంతైన కం
దళితస్నిగ్ధరసోదయం బగుట చేతం బిప్పు డల్లాడి యా
కులు మేయున్, బలవద్వియోగము లనుంగుం బ్రేమలన్ ద్రెంపగన్'

'అకట! వంచించె విధి మోహమా! విఫల మ
నోరథుడు వీడు నీ వింక చేర నేల
భావమా! వేపె దేల యీ ప్రణయకృపణు!
శూన్య మగుచు నెందేని గాంచుము ప్రశాంతి'

ఇలా విలపిస్తూ కంచెను దాటి వచ్చి ఆమెను సమీపించాడు. ఇద్దరూ చూచుకొన్నారు. పది అడుగులు కదియ నడిచి సమీపించారు. ఇరువురు ఒకరిచేతు లొకరు అందుకొన్నారు. మోదఖేదసంశయాలు వారి యెదల నలముకొన్నాయి; అరగన్నుల నెత్తలేక, మొగము లెత్తి సూటిగా చూచుకోలేకపోయారు. స్పర్శ కూడా ఇరువురికి సైచియుసయింపగలేనిదై పోయింది. పెదవి కదపలేక, నిశ్చే

ష్టులై చిత్తరువుల్లాగా నిలువబడిపోయారు. చివర కాయువకు డామె చేయి వదలి తియ్యని మాటలతో పల్కరించాడు 'నెచ్చెలీ కుశలమా? రోజులు అనుకూలమోహ నాలుగా ఉన్నాయా? సమస్తం మనః ప్రియంగా ఉందా?' అని అంటూనే గాద్గ ద్యంతో మరి మాటలాడలేకపోయాడు. ఆమె అతని హృదయస్థితిని లెస్సగా గ్రహించి అస్ఖలిత ప్రేమరహస్యసూత్ర విశదబుద్ధితో కుశలంగా హృదయవాదిగా మాట్లాడ నారంభించింది. 'స్నేహితుల ప్రేమబంధం అఖండ మని వింటాము కదా ? ఇన్నాళ్లూ ఒక లేఖైనా ఎలా వ్రాయకుండా ఉండగలిగావు? నన్ను దుఃఖ పెట్టటం నీకు న్యాయమా ? చిన్నప్పటి నుండి పాలమీగడలతో కలిపిన గోరు ముద్దలు తినిపించిన నీ తల్లిమాట ఎందుకు నిరాకరించావు ?'

'విడుపు లెఱుగని కోర్కులన్, ఎడలు గనని
భావ పరిచయముల, నింతవఱకు తనిసి
తనియని అభేదరాగబంధములు పెనచి
యేల త్రెంపంగ నిపుడు సుహృద్విశంస !'

అని ప్రశ్నిస్తుంది. ఆత డామాటలు విని ఆర్తుడౌతాడు. అంతర్వేదనను ఆవే దనగా అభివ్యక్తం చేస్తాడు.

'బాలా! యేటికి మాట లెత్తి నను నొవ్వం జేసె దింకన్ వృథా
లీలా భ్రాంతి యటం చెఱుంగక వ్యథాలీనుండ నైతిన్ తుదిన్
చాలున్ నెయ్యపుతీరు తియ్యములు, బాష్పజ్ఞేయ విద్యార్థినై
కాలంబు న్వ్యయసున్ వ్రయించెదను సౌఖ్యం బౌను నిశ్శాంతిమై'

'సరస సాంగత్యసుఖ వికాసములకన్న
దుస్సహవియోగభరమె మధురము సకియ!
బాధ లేక వ్యసనరుచి బోధపడదు -
చీకటులు లేక దీపిక వెలగ నట్లు'

'నష్ట మైనట్టి ప్రేమఖండముల కొక్క
సుకవి యక్షర గీతికయ చాలు
సకియ! విశ్వాసబాష్పముల్ చాలు నాకు
లేదు వేఱాస ప్రణయవల్లీమ తల్లి!'

అతని ఆర్తోక్తులు విని ఆమె అనునయోక్తులను శాంతప్రవృత్తిగా ప్రసరించింది,

'దైవికం బగు సుకృతిని దక్క నవని
జతల ప్రేమోదయంబు సంగతము కాదు
అందు నస్ఖలిత ప్రణయానురక్తి
చిరతపశ్శుద్ధిచే గాని దొరకబోదు'

'కలిసిన యంతమాత్రమున కాదుసుమీ చెలికార; మంతరం
బుల నతుకంగ జాలిన అపూర్వపులంకెయె స్నేహమౌ; తద
స్ఖలిత సమస్త సాధనము జ్ఞానవిదగ్ధుల మార్గసూత్ర, మే
వలతిని నైన ప్రేమపరిపాకము లిట్టులె యన్వయించెడిన్'

'పరమ ధర్మార్థ మైన దాంపత్యభక్తి
సన్య మోహన మైన వాత్సల్యరక్తి,
సాక్షిమాత్ర సుందర మైన సఖ్యసక్తి,
పొందు నాదిమ మగు ప్రేమమంద ముక్తి'

'మనసుచే, వాక్కుచేత, కర్మంబుచేత
కలుషితములు కాదగిన నీ వలపు లవని,
తపసుచే, తాల్మిచే, ధ్యానధారచేత
లీనమై యైక్య మీయజాలినది ప్రేమ.'

'కనుల నొండొరులను చూచుకొనుట కన్న
మనసు లన్యోన్యరంజనల్ గొనుటకన్న
కొసరి యేమోయి, యని పిల్చుకొనుట కన్న
చెలుల కిలమీద నేమి కావలయు సఖుడ!'

అని బోధించి తనచేత కాక డివివరలో కట్టియుంచిన పట్టుతోరాన్ని విప్పుమని అడుగుతుంది. అత డామెచేయి గ్రహించి యేదో చెప్పబోయాడు. కాని, పలుక లేకపోయాడు. ఆమె రెండవచేతిని కన్నుల కడ్డంగా ఉంచుకొని కొమ్మ నానుకొని నిలుచుండిపోయింది. ఇద్దరూ అలాగే కొంతసేపు నిశ్చేష్టులై నిలబడిపోయారు. వారి బహిరంతరవస్థలు వాచామగోచరాలు. చివర కత డాతోరాన్ని విప్పివేశాడు. ప్రక్కనున్న లేతగరికతో వింతకంకణాన్ని అల్లి ఆమెచేతికి కంకణాలమధ్య కట్టాడు. 'సకియ' మన ప్రేమమధురలాంఛన మిదియే' అని, 'సోదరీ!' అని సంబోధించి ఇలా తుదికోర్కె కోరాడు.

'ఈ తృణకంకణంబు ధరియింపుము నీ మణిబంధమందు సం
ప్రీతిని అప్పుడప్డు వలపింపులనెయ్యము జ్ఞప్తిగొన్న ప్రా
భాతికవేళ నీ ప్రణయబాష్పజలాంజలి నింత యిచ్చి, యే
రీతిని వాడకుండ నలరింపు, మిదే తుదివాంఛ సోదరీ!'

అని మొగం ఆవలకు త్రిప్పుతాడు. ఆమె అతనిచేతికి తన వలపుటుంగరాన్ని అలంకరిస్తుంది.

'వలపు నశియించియును ప్రేమ నిలువగలద
యేని, కలనైన కలుషము గాని స్నేహ
మృదుమధురసానుభూతిని బొదలి, మనము
నీడ లటుల నైక్య మందెదము గాత!'

అని ఆశ్వాసిస్తుంది. ఇరువురూ అల్లనల్లన వెనుదిరిగిచూచుకొంటూ మెల్లమెల్లగా తమ యిండ్లకు చేరుకుంటారు. రాయప్రోలువారి యీ భరతవాక్యంతో తృణకంకణకావ్యం సమాప్తమౌతుంది.

'కడిగిన మృగమదపాత్రిక
విడువని పరిమళము పగిది, విధినియమమున్
విడబడియును వారల పెం
పుడు మైత్రీప్రేమబంధములు తెగ వవురా!'

లలితకంటె తృణకంకణం వేయిరెట్లు గొప్పది. అందులో ప్రణయతపః ఫలమైన మిధునయోగం ఉంది; ఇందులో స్నేహయోగఫలమైన అమలిన ప్రేమ తత్త్వ ముంది; రాయప్రోలు దర్శనానికి లలిత పూర్వరంగం; తృణకంకణం ప్రధానరంగం. ప్రేమరూపమైన రతిలోని శుచి, రుచి ఇందులో సమగ్రంగా ఆవిష్కరింపబడినాయి. అందులో ఆర్త స్త్రీ; తత్త్వప్రవక్త పురుషుడు. అది పాశ్చాత్యముద్ర. ఇందులో ఆర్తుడు పురుషుడు, చిత్తప్రసాదన ప్రవక్త స్త్రీ. ఇదిరాయప్రోలుసిద్ధాంతానికి సన్నిహితమైన ప్రయోగం. అందుకే ఇది స్వతంత్రం. అందులో సంవేదన అంతస్సూత్రం; ఇందులో సంఘర్షణ అంతశ్శక్తి. తృణకంకణంలోని స్త్రీ పురుషులు ఆబాల్యస్నేహితులు. బాల్యంలో వారిమధ్య అనాసక్తయోగం ప్రవర్తిల్లింది. యౌవనోదయంతో యువకునిలో భోగవాంఛ అంకురించింది. విషయభోగం ఆమె అన్యకాంత కావటంతో భగ్నమైంది. అతనిలో

అది విషాదాన్ని రేకెత్తించింది. విషాదానికి మోహం మూలం. అది సర్వజంతు సహజం. మోహావరణాన్ని అధిగమిస్తే సాక్షాత్కరించేది స్నేహం. స్నేహం తను యోగాన్ని కోరదు. అనాసక్త యోగంలో అంకురించిన స్నేహాన్ని అమలినంగా ఆరాధిస్తుంది. అదే నిత్యమైన ప్రేమతత్త్వమని స్ఫురిస్తుంది. అతడు సాంగత్యసుఖం సాధ్యం కాదని వియోగదుఃఖాన్నే మధురంగా భావించుకొనే సంస్కారాన్ని విప్రలంభంలో సంతరించుకొన్నాడు. ఇక ఎక్కవలసిన మెట్టు దాన్ని స్నేహయోగంగా మార్చుకోవటమే. దాన్ని నాయిక ప్రబోధిస్తుంది. ఆమె చేతికున్న పట్టుతోరం పూర్వప్రణయ చిహ్నం. అందులో యోగస్పర్శ కంటె రాగస్పర్శ అధికంగా ఉంది. దానికి సంభోగసిద్ధి అయితే దంపతిప్రణయమయ్యేది. అలా కాకపోవడంచేత అది విరోధాభాసమై పోయింది. ఆమె ధర్మార్థమైన దాంపత్యభక్తి ననుసరిస్తోంది. దానికి సఖ్యసక్తి అనాసక్తమూలమైనప్పుడే పోషకమౌతుంది; లేకపోతే భంజకమౌతుంది. ఆమె చేతికి స్నేహితుడు కట్టిన పట్టుతోరం తంతుమూలమైంది; అది తనూయోగస్మృతి కలుషితమై మనసును తాడిస్తున్నది. ఆ తోరం వీడితే ఆమెకు ధర్మస్థితి నిలుస్తుంది; ఆ తోరాన్ని విప్పవలసినవాడు స్నేహితుడు; విప్పుమని అడిగే అధికారం ఆమెకు వాత్సల్యరక్తి వలన కలిగింది. ఆ అధికారాన్ని కలిగించిన మనస్సిద్ధి ఆమె హరిణశాబకాన్ని లాలించిన విధంలో వ్యక్తమౌతున్నది. అందువల్లనే ఆమె ప్రణయతత్త్వప్రవక్త కాగలిగింది. కాంతాసమ్మితంగా స్నేహితుణ్ణి ప్రబోధింపగలిగింది. విప్రలంభ వేదనలోని విషయమోహాన్ని త్రుంచి విశ్వప్రేమతత్త్వంలోని స్నేహరుచిని అతనికందించింది. అతనిలోని మార్పుకు తృణకంకణం చిహ్నం. తృణం హిమబిందువుచేత పెంపొందుతుంది; కాని, అది ఆ బిందువును మౌక్తికంలా తన యెదపై నిలుపుకొని అనాసక్తయోగాన్ని ప్రకటిస్తుంది. అది స్నేహయోగానికి ప్రతీక. దాన్ని అతడు ఆమె చేతికి కడతాడు. ఆమె దాంపత్య భక్తిలోని ధర్మస్థితి కది శుచిత్వాన్ని కలిగించింది. వారిరువురి మధ్య నున్న వలపు నశించింది. ప్రేమ నిలిచింది. ఆమె వలపుటుంగరాన్ని అతని చేతికి తొడుగుతుంది. అతని వలపున కాలంబన మయ్యే అర్ధాంగి నన్వేషించుకొని అమ్మకోర్కెను నిలువబెట్టు మని వ్యంగ్యంగా వ్యపదేశించింది. అది కథలో పరమధ్వనిగా పరిమళించింది. దాంపత్యం బంధయోగం, మైత్రి భావయోగం. విధినియమాల కొదిగి సుమానుషత్వ సిద్ధిని సాధించేది దాంపత్యం. వియోగంలో వినిర్మలసఖ్యసక్తిని

సంరక్షించేది భావయోగం. రాయప్రోలు భావకవిత్వ ప్రయోగానికి ఈ భావ యోగమే జీవం. దానికి తృణకంకణ కావ్యం ప్రమాణం !

తృణకంకణంలోని ప్రేమను డా॥ సుప్రసన్న ఇలా వివేచించారు- 'లోకంలో ప్రేమ అంతా మూడుపాయలుగా తీర్చబడ్డది ఈ కవిచేత. దాంపత్య భక్తి, వాత్సల్య రక్తి, సఖ్యసక్తి అని. పైతృకమైనది వాత్సల్యము, స్త్రీ పురుషయోగము దాంపత్యము, ఇతర వ్యక్తుల నడుమ అనుబంధము సఖ్యము. ఈ విధంగా త్రిపథగ ఈ ప్రేమ. ఈ మూడూ 'ఆదిమమగు ప్రేమయందె ముక్తి, పొందుతవి అంటాడు. వ్యక్తి ఆవిర్భావమునకు మూలము దాంపత్యనిష్ఠమైన ప్రేమ. శిశువులో అనురాగము, ఆత్మవిశ్వాసము, ఆనందానుభవము లోక జీవనం లోని సుఖదుఃఖాలను పంచుకొని అనుభవింపగల నేర్పు, ఇవన్నీ ఈ ప్రేమలో నుంచే వస్తవి. తల్లిదండ్రులే ఆరంభంలో మనస్సును దీర్చిదిద్ది అహంతను నిల బెట్టేవాళ్లు. ఈ విధంగా వాత్సల్యప్రేమ స్థితికారకము. వ్యక్తి సమాజంలో కలసి పోవడము, ఇతరుల ఇష్టముకోసం తన ఇష్టాన్ని వదలుకోవడము, సానుభూతి పొంది తన వ్యక్తిత్వాన్ని మరచిపోవడము, క్రమంగా త్యాగభావపరాకాష్ఠ- ఇవీ సఖ్యప్రేమ లక్షణాలు. ఇది లయలక్షణము. వ్యక్తి అహంకారము సామాజిక చైతన్యములో లీనంకావడం ఇక్కడ పరమార్థమైన విషయం. ఈ విధంగా ఈ మూడు దశలూ జగచ్చైతన్యపరిణామంలో మూడు ఘట్టాలు. స్వర్గమర్త్య రసా తలాలు'. (విమర్శిని. పుట 17)

అవిదితకామమైన అనాసక్తయోగాన్ని ఆలంబనంగా తీసికొని రాయప్రోలు కష్టకమల కావ్యాన్ని వ్రాశారు. కమలాకుమారులు మేనత్త మేనమామ బిడ్డలు; ఆ బాల్య స్నేహితులు. కుమారుడు చదువులకై పట్నం వెళతాడు. కమలకు లేఖలు వ్రాస్తుంటాడు. అందులో అవిచ్ఛిన స్నేహధార ప్రసరిస్తుండేది. అతనిలో యౌవనం అంకురించింది. కమలపట్ల వలపు ఉదయించింది. ఒక లేఖలో ఆ భావాన్ని ఆవిష్కరిస్తాడు. కమల ఆకులపాటు చెందుతుంది. ప్రాణసంకటమైన వేదనను వహిస్తుంది. బావలోని పరివర్తనానికి పరితాపాన్ని ఒక లేఖద్వారా వ్యక్తం చేస్తుంది. మనసులోని బాధను మేనత్తతో చెప్పుకుం టుంది. మేనత్త కమలను కోడలిగా చూస్తుంది. ఆమె అనాసక్తభావాన్ని అర్థం చేసుకొనేవారు లేకపోతారు. ఆమె అంతఃకరణం పరమ శౌచ్యాన్ని ఆరాధిస్తుంది.

అట్లతద్దె రోజున అలంకరించుకొని పూలతోటలో ఊయల లూగుతుంటుంది. లతాపాశమొకటి ఆమె మెడ కురిత్రాడుగా చుట్టుకొనటంతో అసువులను కోల్పో తుంది. ప్రకృతి ఆమె పావిత్ర్యాన్ని రక్షించటానికి తనలో లీనం చేసుకొం టుంది. ఆమె విషాదాంతగాథ ఒక బోధగా లోకానికి మిగిలి పోతుంది. రూపన వనీతంలో రాయప్రోలువారు భామతినోట పలికించిన వాక్కు లీగాథకు తత్త్వ సూత్రం- 'శైశవము అనాసక్త యోగాంగములలో అనాహిత చక్రం వంటిది. దానిని కేవలం అప్రబుద్ధ ఇంద్రియావస్థగా పాటిస్తున్నాము.నిలపితే అది నిలుస్తుంది. శ్రీశుకాదులు ఆ యోగసిద్ధికి దృష్టాంతం. సహజంగా పూర్ణమయ్యే అనుష్ఠానము కూడా అదే!' కమల 'కష్ట కమల' కావటానికి కారణం లోకం దాన్ని గుర్తించ లేక పోవటమే. ఆమె విషాదాంతగాథ లోకంలో దానివైఫల్యాన్ని వ్యంజింపజేసే వేడినిట్టూర్పు. అస్థలితమైన అమలిన ప్రేమకు అనాసక్త యోగం అదిబీజం. చిత్పదార్థమైన రతి అందులో చిరంజీవి. అది అందరిలో ఉన్నా అందరికీ అందే మ్రానిపండుకాదు. ఆ రతిని ఆనందమార్గానికి మళ్ళించే అమలిన సాధన మది. దాన్ని పదేళ్ళ పిల్లలో ప్రదర్శించి కన్యకాపథ కమనీయత్వాన్ని ప్రదర్శించి వర్తనలో శుచిత్వాన్ని వ్యంజింపజేసి రాయప్రోలు ఒక అసాధారణమైన తత్త్వ గ్రంథి నీ కావ్యంలో వ్యక్తీకరించారు. తెలుగు వాతావరణం వెలుగుజిలుగులు నింపుకొనే ఈ కావ్యం ఎంత సుందరమో, తత్త్వతః అంత మందరము!

ఈ కన్యకాపథంలో రాయప్రోలు రచించిన మరో కావ్యఖండం స్నేహలత. వరశుల్కాన్ని ఇవ్వలేక తనపెండ్లికోసం పరితపిస్తున్న బీదతల్లిదండ్రుల యిక్కట్లు చూడలేక అగ్నికి ఆహుతియైన అబలావరిత్ర మిది. 'కన్నియను పెండ్లియాడునో? కన్నెతండ్రి యర్పణము చేయు శుల్కరూపాప్సరసను పెండ్లి యాడునో' పెండ్లికొడుకుల నడుగు దనే ఆ కన్నెప్రశ్న నేటికీ నిలిచియుండి సంఘదురదారానికి సూటిగా తగిలే వాఙ్మయాస్త్రం. అర్థదృష్టితో అబలాచారిత్రం అర్థరహితమై పోయిందన్న వేదన ఈ కృతిలో జ్వాలగా వెలుగొందుతుంది. స్నేహలతలో బంధుకారుణ్యరూపమైన ఉద్విగ్నప్రేమ ఆత్మత్యాగంతో అమరమై నిలిచింది.

స్వప్నకుమారం ఒక చక్కని ఉపదేశకావ్యం. ఒక యువకుడు స్వప్నంలో ఒక సుందరిని చూస్తాడు. కామదృష్టితో ఆమె కొంగును లాగుతాడు. ఆమె

మనసీయక మోహివ్వటం మంచిది కాదని మందలించి మధుపాత్ర నందిస్తుంది. అంతటితో తనివితీరక ఆమెను మరలా వాంఛిస్తాడా యువకుడు. ఆమె పరిశుద్ధ ప్రేమతత్త్వాన్నీ, బాధామాధుర్యాన్నీ బోధించి అతణ్ణి ప్రసన్నుని చేస్తుంది. భగవతీరూపమైన ప్రకృతిలోని మాతృమూర్తి వత్సలరసావతారంగా అతనికి సాక్షాత్కరిస్తుంది. వాక్కులో నిష్ఠురత్వం లేక పురుషుని ఉన్మాదవర్తనాన్ని సౌమ్యోపదేశంతో సంస్కరించే స్త్రీ శక్తియే యిందులో నాయిక. ఇందులో ప్రబోధాని కున్నంత విలువ ప్రక్రియకు లేదు. అయినా రాయప్రోలు అమలిన శృంగార తత్త్వ చిత్రణంలో ఇది వత్సలప్రేమకు వాడిపోని కవితాకుసుమం!

రాయప్రోలువారి 'రూపనవనీతమ్' నిజానికి పద్యకావ్యం కాదు. చర్చారూపంగా సాక్షాత్కరించిన తత్త్వోపనిషత్తు. రవీంద్రకవీంద్రుని ప్రయోగ ప్రభావం దీనిమీద బలంగా ఉంది. హృద్యమైన వచనబంధం కవితాశక్తితో కళకళలాడుతోంది. అమలిన శృంగారతత్త్వవ్యాఖ్యానంగా, మాధురీ దర్శనమార్గ మంటాపథంగా ఈ ప్రయోగం రాయప్రోలు దర్శనానికి దర్పణంగా నిలిచేది. అందుకే ఈ వరుసలో దీన్ని పేర్కొంటున్నాను. స్త్రీలలోని దాక్షిణ్యప్రేమ ఇందులో దర్శనమిస్తుంది.

"స్త్రీచైతన్యములో దాక్షిణ్యధాతువు అధికంగా ఉన్నది. అందువల్లనే అలభ్యమానమైన స్తన్యదానసుకృతి ఆమె సొత్తైనది. సహజ సాత్త్వికమైన ఈ ధర్మము చేతనే ప్రాణిక్రతుకాండ పరిపూర్ణంగా నిర్లిప్తంగా నిర్వాహక మవుతున్నది. ఇది అనన్యమయిన ఒక మహా చైతన్యానుభూతి. దీని మహిమవల్లనే స్త్రీకి లోకమంతా రక్తప్రజాసక్తంగా పొడకట్టుతున్నది. శైశవం అతినగ్నమూ, అజ్ఞాత విషయమూ అయిన కారణంచేత స్త్రీపుంస వైషమ్యమునకు ప్రసక్తి లేదు. ఇది లోకంలో కనపడుతూనే ఉన్నది: పడుచుదనము పల్లవించినప్పుడే ఈ సంబంధము విషమించడమూ, విరూపం కావడమూ సంభవిస్తున్నది. అయినా, దాక్షిణ్య మహోదయం సంఛన్నం కాలేదు. దీని విచారపరిహారములు స్మృతి సంహితలలో లభించుట లేదు నిజమే. పురాణ ప్రణవాదులు అకామహతులగుటచే వారి కీప్రస్థాన చింత పట్టలేదేమో!" అని రాయప్రోలు ఈ ప్రస్థానాన్ని ఇందులో నిర్వహించారు. అహల్యావృత్తాన్ని దృష్టాంతంగా ఎన్నుకొన్నారు. కామలాలస తీరని దేవేంద్రు దకించనుడై, అతికృపణుడై, యాచ్ఞాదీనుడై,

అహల్యను కామ్యభిక్ష నర్థించాడు. ఆ మహాపతివ్రత దాక్షిణ్యంతో కరిగిపోయింది. ఒక వైపు శీలభంగ మౌతుందన్న భయం. మరోవైపు దాక్షిణ్యభావ ప్రభావం. చివరకు దాక్షిణ్యమే గెలిచింది. ఆమె తన జీవక్షీరాలను ధారబోసి అమరేంద్రుణ్ణి బతికించి తాను పాషాణమైపోయిందని రాయప్రోలు వ్యాఖ్య. అహల్యవంటిదే అనసూయ. మహామాతృ స్వరూపిణి. ఆమె త్రివర్గశుద్ధిని పరిశీలింపదలచారు. త్రిమూర్తులు. ఆ నిత్యజనయిత్రి సమక్షంలో త్రిమూర్తులు శిశువులై పోయారు. ఇదే తత్త్వం అంతర్గర్భితమై ఉంది రాధామాధవ ప్రణయంలో. ఇలా స్త్రీలోని దాక్షిణ్య ప్రేమలో భాసించే మాతృమహిమకు శుద్ధివిచారణ మక్కరలేదంటారు రాయప్రోలువారు. 'శుద్ధమైతేనే కాని సిద్ధి కా'దంటారు. పురుషుని కంటె స్త్రీ దాక్షిణ్యమూర్తి అని చెప్పి- 'పరుషములె సరళములు కాదగినవి. సరళములు పరుషములు కావు కదా!' అనే అర్థాంతరన్యాసంతో సమర్థించారు.

రూపనవనీతంలో లీలా-వకుళమాలల గాథలు ఈ మార్గంలో నడిచాయి. లీలాసుభాషలు ఆబాల్య స్నేహితులు. లీలకు వివాహమైపోయింది. సుభాషి వివాహం నిశ్చయమైంది. ఆ సమయంలో లీల ఆ వూరుకు వచ్చింది. పెండ్లి కొడుకును చూడాలని వెళ్లింది. అతడు పెరటిలో పూలతీగలను సవరిస్తున్నాడు. ఎవ్వరూ అక్కడ లేరు. లీల పరుగున అతనిని సమీపించింది. అత డామెను చూచి ఆవేశంతో సుఖుకాన్ని ముట్టి ముద్దు పెట్టుకుంటాడు. ఆమె మొద్దుబారిపోతుంది. అతడు చేసిన తప్పిదాన్ని తెలుసుకొని దూరంగాపోయి బావిదగ్గర స్నానం చేస్తాడు. లీల తన మోము అమలినమైనట్లు భావిస్తుంది. ఇది లీల కథ. ఇక వకుళ మాల నవనీతుని భార్య. దాక్షిణ్యమయి, దైన్యయాచనాదులకు అవశంగా కరిగి పోయే స్వభావం కలది. ఆమెకు సుందరుడు ఆబాల్య మిత్రుడు. అతడు సంగీత సాహిత్యాలలో నిష్ణాత. కావ్యకౌతుకి. అతని సంగీతం ఆమెకు అవ్యక్త మాధు ర్యాన్ని అందిస్తుంది. ఇరువురూ యౌవనదశలో పడ్డారు. ఇరువురూ వివాహితు లయ్యారు. ఒకరోజు బంధుజాలం ఊళ్లోలేనిరాత్రి ఒంటిగా వకుళ అతని యింటికి పోతుంది. అత డొకచిత్రాన్ని తదేకధ్యానంతో తిలకిస్తున్నాడు. అందులో శిశు వుకు పాలిస్తున్న ఒక కులాంగన ఉంది. ఆమెవెనుక ఉత్కంఠతో ఒక యువ కుడు ఉన్నాడు. అత డా చిత్రాన్ని వకుళకు చూపించి 'దీని కేంపేరు పెడతా' వని అడుగుతాడు. 'స్తన్యప్రదానం' అంటుంది వకుళ. సుందరుడు వెంటనే

ఆమె కొంగును పట్టుకుంటాడు. 'ఆమె స్తన్యదానం చేస్తుంటే నీవు నాకు స్నేహ దానం చేయరాదా!' అంటూ ఇంకా ఏమో మాట్లాడుతూ ఆమెను కౌగిట్లోకి లాక్కుంటాడు. ఆమె పెనగులాడుతుంది. అతడు దీనంగా 'స్నేహాభిషేకం చేయవా? కర్పూరదీపం అర్పివేస్తావా?' అంటూ ఆమెను యాచిస్తాడు. మిత్రుని ఇష్టార్థచ్ఛేదనం వకుళకు అభిద్రోహంగా భాసించింది. అది చేయలేక స్తన్యప్రదానంతో పాటు శీలదానాన్ని కూడా చేసింది. ఆపైన తాను అమలినమై పోయినట్లు భావించి తనుయోగాన్నే త్యజించి శరీరాన్ని కృశింపజేసికొన్నది. రూపనవనీతంలోని ఈ యిద్దరి యువతుల శీలానికీ అన్వయం చెప్పటానికి యత్నించారు రాయప్రోలువారు. సాక్షాత్ నారదమహర్షిని ప్రవేశపెట్టి మాధురీయోగాన్ని ఉపదేశింపచేశారు. దాక్షిణ్యప్రేమతత్త్వాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకోకపోతే ఇది దుష్టమని అనిపిస్తుంది. అందువల్లనే రాయప్రోలువారు 'దాక్షిణ్యక్షమ యైన కాంతాకులానికీ, రసాలంకార సలక్షణమైన సాహిత్యచయనమునకు వలెనే లోకాపవాద పీడ తప్పినది కాదు. స్పష్టంగా ఉన్న ఈ సృష్టిరహస్యం ఎప్పటికి ఆవిష్కృతం కావలసియున్నదో!' అని విచారాన్ని వ్యక్తం చేశారు రూపనవనీతంలో.

సాహిత్యానికి ఈ తత్త్వాన్ని అన్వయిస్తూ దాక్షిణ్యమూర్తి యైన స్త్రీశక్తి వంటిది శబ్దమనీ, ఇష్టవ్యంజనానురంజనమైన అర్థాన్ని ప్రసాదించటమే దాని స్వభావమనీ పేర్కొన్నారు. 'సాహిత్యం సంపూర్ణకళ, నాట్యగాంధర్వములు దీనిలో ఉపసర్జనీకృతములై, అదృష్టముదితములయి ఒదిగినవి. సాహిత్యము శబ్దబంధం. శబ్దశక్తి అక్షయమునూ, అనంతముఖమునూ. శబ్దము లేకపోతే బ్రహ్మాండము లేదు. బ్రహ్మము జ్ఞాతవ్యము కాదు. శబ్దమే ధర్మము. తదర్థమే అర్థము. శబ్దార్థ బంధమే కామము. శబ్దకౌమారమైన కలభాషణము అవ్యక్తమధుర మయిన గానాంశలో లీనమౌతున్నది. శబ్దబాల్యము శ్రుతియై సామగాన స్వరంగా విన్యసించింది. దాని తారుణ్య భాగ్యమే రసాత్మకమయిన సాహిత్యంలో ధ్వనిగా తరంగించింది. ఇందులో నాట్యకళాభిముఖంగా రస ప్రతీతిని కల్పించే కల్పన రూపకంగానూ, శబ్దార్థ వ్యంజనా మూలంగా రస నిష్యందియగు రచన కావ్యంగానూ విలక్షితములై నిలచినవి. మృదుమధుర ముదితమైనది వాక్కు. ఇష్టవ్యంజనానురంజనమైనది అర్థం. ఈ రెంటి ఋజూపగూహనలో రాగిల్లే భావము నిత్య నవ్య మాంగల్యంగా స్థాయి స్ఫురితమయింది. తొలుదొల్త ప్రాచేతసుని కంఠములో ఈ వాగంశ ఆవిష్కరించి భాసించింది.

కావ్యంలో కళాస్థాన మదే. అదే రసరూపంగా అనుభూతమయ్యే బ్రహ్మా నందం.' రాయప్రోలు ప్రపంచించిన ఈ వాఙ్మయోపనిషత్తు అమలిన శృంగార తత్త్వానికి, అభినవ కవితా తత్త్వానికీ అయువుపట్టు లాంటిది.

'మామిడి కొమ్మమీద కలమంత్ర పరాయణుడైన కోకిల
స్వామికి మ్రొక్కి యీ యభినవ స్వరకల్పన కుద్యమించితిన్
కోమల గోస్తనీ రుచులకున్ కదలీ ఫలపాక సిద్ధికిన్
లేములు దీర్చు మా తెనుగు లేతముదుళ్ళ వెలార్చు వేడుకన్'

అన్న రాయప్రోలు కవితాదృక్పథాన్ని రమ్యాలోకనంతో విలోకించటానికి అయన సాహిత్యతత్త్వ దర్శనం ఒక అమృతవాతాయనం!

దశసూత్రి

రాయప్రోలు కవితాదృక్పథాన్ని తెలిపే గ్రంథం రమ్యాలోకం. ఆయన లక్ష్యాన్ని చెప్పే గ్రంథం మాధురీ దర్శనం. ఈ రెండూ వీరి అభినవ కవితకు లక్షణగ్రంథాలు. వీటిని పరిశీలించి ప్రధానంగా ఒకదశసూత్రిని దర్శింపవచ్చు.

1. 'జన్మభూమి స్వర్గంబ యగును.' 'తల్లినుడి కంటె పరమావృతంబు లేదు.' 'భాషకంటె నవ్యులకు తపస్సు లేదు.'
2. 'సంస్కృతము లగు గాక, దేశ్యంబు లగును గాక, పరదేశజము లగు గాక, సూక్తు లాత్మభాషాశ్రుతిస్థాయి ననులయించి లీన మగును స్వస్థాన వేషానుకృతుల.'
3. 'కాలధర్మానుగతమై జగత్ప్రవృత్తి మారునపుడు వాఙ్మయమును మారు; నిజము.'
4. 'రసములకు నెల్ల శృంగార రసము తల్లి' అనిరి పూర్వులు సంభోగ మవధి గాగ; అక్షరానందసిద్ధి లక్ష్యముగ నెంచు నవ్యులకు నది అప్రధా నంబ యయ్యె!'
5. 'కానరాదు సౌందర్య శృంగారములకు భేద మధిక మారాధన వృత్తి యందు. గుణము శృంగార మగును; తద్గుణ శరణ్య మమృత సౌందర్య మగును నవ్యార్చకులకు.'

6. 'కానబడ కనుమాన ప్రమాణమునకె అంది యందని పరతత్త్వ మవల నుంచి పంచభూత దృశ్యం బైన ప్రకృతి యొకటె సన్నిహిత లక్ష్య మనియె వచస్వి నేడు.'

7. 'కలశుభాంగీవయోధీరకుసుమమందు మోహమధువె గవేషించె మున్ను సుకవి; సాత్త్విక ప్రేమ కోశ పేశలము బయిన వత్సలామృత రుచులను వలచె నేడు.'

8. '[ప్రేమతంత్ర మహోపాసనామయు లగు నవ్యుల కుపాధియయ్యె సౌందర్య మొకటె.'

9. కవితకు రస మసువులు, తత్కవనము భావప్రఫుల్ల కమనీయముగా నవనవలాడెడి నుడువుల సవరింత్రు కవులు సుహృత్ప్రసన్నగతి బుధా!'

10. భావము సాహిత్యకళాజీవము; తత్కామనీయసిక్త స్థాయీభావము రసోదయోషః శ్రీవాల్లభ్య మగును కవికృతియందు బుధా!'

ప్రబోధ కవిత:

రాయప్రోలువారి మిగిలిన కృతులన్నీ ఒక యెత్తు, ఆయన దేశభక్తి ప్రబోధ కవితా ఖండికలన్నీ ఒకయెత్తు.

'ఏ దేశ మేగినా ఎందు కాలిడినా-
ఏ పీఠ మెక్కినా ఎవ్వ రేమనినా
పొగడరా నీ తల్లిభూమి భారతిని
నిలుపరా నీ జాతి నిండు గౌరవము'-

అన్న జన్మభూమి గేయం ఆంధ్రజనుల నాలుకలమీద నిత్యనివాసం చేయటమే కాకుండా 'ఏ దేశమేగినా ఎందుకాలిడినా' అన్నది తెలుగుపలుకుబడుల్లో ఒకటిగా నిలిచిపోయింది. ఇలాంటిదే 'తమ్ముడా' గేయంకూడా. వారి దేశభక్తి గేయంలో సాగితే రాష్ట్రభక్తి పద్యాలలో పల్లవించింది.

అలనాటి నెల్లూరి ఆంధ్రసభలనాటినుండీ, నేటి ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలదాకా ఆంధ్రవైభవాన్ని కీర్తించుకోవాలంటే రాయప్రోలు పద్యాలే మొదట హృద్యాలుగా తెలుగువారినోట వెలువడినాయి. ఇకముందంతకంటె మంచి పద్యాలు వస్తాయనే ఆశ ఇప్పట్లో లేదు. ఆ పద్యాలలోనూ సీసపద్యాలు మరీ చెప్పుకోతగినవి. ప్రబోధాని కనువైన పాదవిన్యాసం ఆ సీసాలకు కుదిరినట్లు

మరేపద్యాలకూ కుదరలేదు. రాయప్రోలు సీసపద్యముద్ర ప్రబోధకవితకు రాజముద్ర.

'అమరావతీపట్టణమున బౌద్ధులు విశ్వ
విద్యాలయములు స్థాపించునాడు'
'తన గీతి అరవజాతిని గాయకులనుగా
దిద్ది వర్ధిల్లిన తెనుగువాణి'
'తిరిగి వచ్చిన ప్రాణవిభునకు పసుపిచ్చి
వేడినీళ్ళను తోడె కోడలాకతె'
'గడ్డపారలు గోగుకాడలవలె ముళ్లు
వేసినారట కొండవీటిరెడ్లు'
'శ్రీకాకుళస్వామి సిగపై సువాసించె
తెల్లని ఆంధ్రుల మల్లెపూలు'

మొదలైన పద్యాల ఎత్తుగడలు, చరణాల చివర చిగురింపచేసే పదవిన్యాసాల సొంపు, కవితలోని ఉక్తివక్రత ఎంతో ఆకర్షణీయంగా ఉంటాయి. జన్మభూమి. పుస్తకము, ఆంధ్రమాత, తమ్ముడా, ఆంధ్ర, తెనుగుతల్లి, తెలుగుమాన్యము మొదలైన ఖండకృతులు దేశభక్తి ప్రబోధకవితలో ప్రసిద్ధికెక్కినాయి. 'నాదు జాతి, నా దేశము. నాదు భాష' అను అహంకారదర్శన మందు మాంధః' అన్నది వారి ప్రబోధకవితా సారం.

రాయప్రోలు ప్రబోధకవితాశాఖ అనంతర కవుల నెందరినో ఉత్తేజ పరిచింది. వస్తుధ్వనిగా సాగిన రాయప్రోలు సీసపద్య చరణాల కూర్పు, తరవాతి చారిత్రక వస్తుఖండకావ్య మహాకావ్య ప్రక్రియలకు దారితీసింది. వీరు నాటిన మొక్క తెలుగులో చారిత్రక కావ్య మహావృక్షమై గౌరవాదరాల నందుకొన్నది.

ఖండకావ్యాలూ-కొత్తవిశేషాలూ:

రాయప్రోలువారి మిగిలిన రచనలను రెండు విభాగాలుగా చేయవచ్చు. 1. ఖండకావ్య సంపుటులు. 2. అనువాదాలు. ఖండకావ్యాలలో జడకుచ్చులు, తెనుగుతోట, వనమాల. మిశ్రమంజరి, కన్నెపాటలు మొదలైనవి, అనువాదాలలో ఉమర్‌ఖయ్యాం అనువాదం మధుకలశం, శ్రీశంకరాచార్య రవీంద్రాది కవుల రచనల అనువాదాలు, కాళిదాసుని మేఘదూతానువాదం దూతమత్తేభం,

భవభూతి నాటకానువాదం ఉత్తరరామచరిత, వాల్మీకి సుందరకాండానువాదం పేర్కొనదగినవి.

ఖండకావ్యాదులలో కనవచ్చే కొత్తవిశేషాలు— 1. కథాత్మక-భావాత్మక ఖండకావ్యరచనం. 2. మధ్యతరగతివారి జీవితచిత్రణం. 3. కాపుదంపతుల జీవితచిత్రణం 4. పల్లీయుల జీవిత (గొల్లవారి) వర్ణనం. 5. ఉగాదిశోభావర్ణనం. 6. కోయిలనుగూర్చి ఖండకవిత అల్లటం 7. ప్రశంసాగీతాలను, స్మృతిగీతాలను రచించటం. 8. పుల్లిస్తరాకువంటి నీరసవస్తువుపైకూడ రమణీయ కవిత చెప్పటం. 9. పద్యరచనతోపాటు గేయరచన చేయటం. 10. తెలుగువారి జీవిత ప్రకృతి వాతావరణాలను కృతులలో విరివిగా చిత్రించటం. 11. సమకాలీన సాంఘిక స్పృహను వెలార్చటం. 12. అపూర్వకవి సమయాలను కల్పించటం 13. నవ్యభావవాహికలుగా పదబంధాలను, శబ్దచిత్రాలను, భావరూపాలను, ఉక్తి విశేషాలను కల్పించటం. 14. ఆత్మాశ్రయ కవితాపద్ధతిలో విరహవేదనాగీతికలు వ్రాయటం. 15. కవితలో భావరామణీయాని కనువైన శబ్దయోగాన్ని సాధించటం వంటివి రాయప్రోలు ప్రారంభించినవే. ఈ ప్రక్రియలన్నీ తరువాతి భావికవిత్వయుగం మీద బలంగా ప్రభావం చూపాయి.

వీరి 'విరహవీధి' 'పిలుపు' వంటి ఖండకృతులు కృష్ణశాస్త్రివంటి భావకవిత్వ ప్రయోగకర్తలకు ప్రాతిపదికల నందించాయి. 'హేమపాత్రల చందన మెండిపోయె' 'నిశలు పులకించె కనులకు నిదురరాదు' 'నా విరహగంధగీతి కన్వయము చెప్ప' మొదలైన పద్యాలు ఆత్మాశ్రయ విరహవియోగ కవిత్వానికి అక్షరాభ్యాసాలు. 'ఈయన కావ్యాలతో కాల్పనికోద్యమం అంగణంలో నుంచి ముంగిలిదాకా జరుగుతుం' దన్నారు దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు.

అనువాదాలు : ఆంతర్యాలు :

రాయప్రోలువారు మధుకలశాన్ని ఉమర్‌ఖయ్యాం అబోధ వేదాంతాన్ని చూచి ఎన్నుకోలేదు. ఆయన కవితలో ఉన్న మాధుర్యానికి ముగ్ధులై అనువాదం చేసినట్లున్నారు. ఫిట్‌జిరాల్డ్ ఆంగ్లానువాదం వీరి అనువాదానికి మూలం. ఇలాగే 'ప్రేమార్చన' ఎక్బాల్ గీతానికి, 'అవసాన సమర్పణ' డాక్టర్ రిజాల్ కృతికి, 'గీతాందేహి' మీరా గీతానికీ, 'మాతృక' 'పారశీక పదాలు' పారశీక గేయాలకూ, 'రేవుపాటా,' 'వచ్చినావా ఎందుకోయీ' — బెంగాల్ జానపదగేయాలకు అనువాదాలు. వీటిలోని మాధుర్యం రాయప్రోలు ఆకర్షణ.

ఇక శ్రీ శంకరాచార్యుల 'సౌందర్యలహరిని' రాయప్రోలు అనువదించారంటే ఆశ్చర్యంలేదు. అమలిన శృంగార తత్త్వంలో ఆతనికి నారీ తత్త్వంలో కనవచ్చేది ఆ లోకమాత, వాత్సల్యమూర్తి. దాని కాధ్యాత్మిక మూలాధారం సౌందర్యలహరి. ధ్వన్యాలోకం రాయప్రోలువారి పరమప్రమాణ గ్రంథం. మాధురీదర్శనమంతా అందులోనే దర్శించి తాము రమ్యాలోకం వ్రాశారు. అందులో ఉదాహృత శ్లోకాలలో కొన్నింటికి చక్కని అనువాదం సంతరించారు 'ధ్వన్యాలోకము' శీర్షిక క్రింద. ఇక రవీంద్ర కవీంద్రుడు రాయప్రోలుకు తత్త్వచక్షువు. ఆయనగీతాల కనువాదాలు కొన్నిచేశా రీయన. 'అభ్యర్థన' 'ఊర్వశి' 'వసంతము' మొదలైన వందుకు ఉదాహరణాలు.

వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస భవభూతులు రాయప్రోలు సాహిత్య సంస్కారానికి నాల్గు స్తంభాలు. వారికృతులను వార్ధక్యంలో అనువదించటం పూర్వస్నేహస్మృతిచర్వణం వంటిది. విరహబాధలో కూడా విశ్వచైతన్యంలోని స్త్రీపుంసయోగాన్ని సంభావించిన యక్షగీత మేఘసందేశం. దాన్ని మత్తేభ వృత్తాల్లో అనువదించి దూతమత్తేభ మన్నారు. తెలుగుపద్యానికి సహజాలంకారాలైన యతిప్రాసలను తీసి స్వేచ్ఛను కల్పించా రిందులో. ఇది స్వేచ్ఛయో సంస్కృత సంప్రదాయప్రీతియో చెప్పలేము. ఏమైనా పద్యంకంటె హృద్యమైన భావమే ఇందు ప్రధానం. 'విరహధ్యానప్రదీప్త మగు ప్రణయయోగపరిణతి' ఈ రచనలో కానవస్తుందంటారు రాయప్రోలువారు. భవభూతి ఉత్తరరామచరిత సుమానుషత్వ సందర్శనంలో రాయప్రోలుకు రసోపనిషత్తు. దానిని తెనిగించటం గీర్వాణాన్ని తెలుగులో మననం చేసుకోవటం. ఈ రెండింటికంటె పెద్ద గ్రంథం సుందరకాండం. 'రామాయణములో సీతారాముల మిధునకామము విపాకమును పొందింది. అందువల్లనే (వాల్మీకి) ముని కంఠాన స్యందించిన సుందరకాండ అమృతభాండమైనది. దంపతీధౌతమైన ఆ కామం త్రివర్గ పరిణద్ధమైన శుద్ధకామం. అది అవ్యభిచారి'-అని సుందరకాండ అమృత కలశత్వాన్ని ఆయన రూపనవనీతంలో స్మరించారు. దాన్ని తెలుగు గేయంలో ఆత్మగీతిగా పాడుకొన్నారు. మధురవాడియైన రాయప్రోలుకు సుందరకాండం ఒక ఆనందభాండం.

ఒక్కడే మిగిలాడు :

రాయప్రోలువారు నవ్యకవిత్వానికి అందించిన క్రొత్తబాటల నన్నిటినీ

ప్రక్రియలో, భావంలో, భాషలో, అభివ్యక్తిలో, ప్రబోధంలో, ప్రకృతి చిత్రణంలో, విప్రలంభభావనంలో- ఇలా ఎన్నో మార్గాలలో తరువాతి భావ కవిత్వయుగపు కవులు అందుకొని ఆయన్ను అనుసరించారు కాని, అమలిన శృంగారతత్త్వాన్ని మాత్రం మరెవ్వరూ గ్రహించి కావ్యాల్లో చిత్రించలేదు. ఆయన ఒక్కడే మిగిలా డీతత్త్వానికి ప్రవక్తగా, ప్రయోక్త సాహిత్యక్షేత్రంలో!

దీనికి కొన్ని కారణా లుండవచ్చును. 1. ఆ తత్త్వాన్ని సమగ్రంగా దర్శించి అందులోని సమగ్రాంశాలనూ వివిధ కావ్య ప్రయోగాల ద్వారా ఆయనే ప్ర ప ం చి ం చ ట ం తో మిగిలినవారికి వస్తువులో వైవిధ్యం దొరక కుండాపోయి ఉండవచ్చు. 2. 'స్తన్యప్రదానం' 'శీలదానం' వరకూ సాగిన ఆ ప్రస్థానం లోకంలో సాధన కసాధ్య మని ధర్మశృంగార వాదులకు తోచి ఉండవచ్చు. 3. అమలిన శృంగారం సంభోగ శృంగారం లాగా సహజావబోధ కాకుండా సాధనయోగం కావటంతో లోకుల కందుబాటులో లేని దన్న భావం ప్రబలియుండవచ్చు. 4. అద్వైతదృష్టితో కులపాలికా ప్రణయం లోకంలో సంప్రదాయ బద్ధంగా వస్తూ ఉండటం అది కర్మభక్తిజ్ఞానమార్గాల కుపస్కార కంగా ఉండటం. 5. సమకాలీన ప్రణయ సమస్యల కిది వాస్తవమూ, హేతు బద్ధమూ అయిన సంపూర్ణ పరిష్కారమార్గం కాదేమోనని చాలమంది భావించడం- మొదలైనవి దీనికి కారణాలుగా పేర్కొనవచ్చు. అందుకే 'కులపాలికా ప్రణయ' ప్రస్థానం చేసిన విశ్వనాథవారు 'ఏకవీర'లో ఈ సమస్యలోని సాధక బాధకాలను వ్యంగ్యంగా స్పృశించారు. కుట్టాణ్ మీనాక్షిని సోదరీ అని పిలుస్తాడు. వారిద్దరు త్రిణకంకణంలోని స్త్రీ పురుషపాత్రల వంటివారే. అయితే మీనాక్షిభర్త కీవిషయం తెలుస్తుంది అత డామెను స్వీకరింప లేకపోతాడు. దానికి కారణం కుట్టాన్‌మీది భక్తి కావచ్చు; అన్యులతో పూర్వరాగం ఉన్న స్త్రీని భార్యగా సహించే ఓర్పు లేక కావచ్చు. వీరభూపతి వంటివారికి మీనాక్షీ కుట్టానుల వంటి వారి అమలిన ప్రేమను తెలుసుకొనే సాధన, యోగం ఉంటేనే అది జీవితంలో ఆచరణయోగ్య మౌతుంది. రాయప్రోలు కృతుల్లో ఎక్కడా అమలినశృంగారం పచరించే నాయికయొక్క భర్త రంగంలోకి ప్రవేశించడు. ప్రవేశిస్తే ప్రళయం తప్పదని విశ్వనాథ భావించినట్లున్నారు. బహుశః ఈ భయమే ఈ తత్త్వానికి ఆంధ్రసాహిత్యంలో భవిష్యత్తును కల్పించకుండా నిగ్రహించి దేమో! కావచ్చు.

కాని, రాయప్రోలు ఒక మహాసాహిత్య దార్శనికుడు. 'తను గావించిన సృష్టి తక్కొరుల చేతం గాదు నా' ప్రసిద్ధి కెక్కిన నవ్య కవిబ్రహ్మ!

ఆచార్యుడు :

రాయప్రోలువారు ఉస్మానియావిశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్రశాఖాధ్యక్షులుగాను, ఆచార్యులుగాను 27 సంవత్సరాలు పనిచేశారు. వరంగల్ కళాశాల అధ్యక్షులుగా వి శ్రాంతి తీసికొన్నారు. ఆపైన శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్రశాఖాధ్యక్షులైనారు. విశ్వవిద్యాలయాలలో తెలుగు శాఖలో మొదటి ఆచార్య గౌరవం, మొదటి కళాశాలాధ్యక్ష గౌరవం ఆయనకే దక్కాయి. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం వారికి గౌరవ డాక్టరేట్ పట్ట మిచ్చి గౌరవించింది. ఆయనకు సాహిత్య సంస్థలు 'కవిభూషణ' 'సాహిత్యస్థాపక' మొదలైన బిరుదా లిచ్చాయి. షష్టిపూర్త్యుత్సవం, తృణకంకణ రజతోత్సవం వారి సాహిత్యజీవితానికి నీరాజనాలు. కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీవారు వారి 'మిశ్రమంజరి' కి అవార్డును బహూకరించారు. రాయప్రోలువారు అకాడమీవారి ఆంధ్ర భాగవతాన్ని సంపాదించారు. సాహిత్య పరిషత్తుల కాధ్యక్ష్యం వహించారు. లౌకిక గౌరవా లెన్నో పొందారు. పూర్ణ జీవితాన్ని గడుపుతూ వార్ధక్యంలో కూడా వాగ్దేవిని ఉపాసిస్తూ వాఙ్మయసేవ చేస్తున్నారు.

ఈ అభినవ నన్నయ ఆది నన్నయను చేసే ప్రార్థన ఈ వ్యాసానికి భద్రగీతి!

'తెనుగున్ తొల్లిటి సర్వలక్షణ సముద్దీప్తంబుగా తీర్చి ది
ద్దిన దక్షుండు సరస్వతీచయన ఋత్విఙ్మౌళి రమ్యాక్షర
ధ్వని వాచారుచిలాలనాభణితి సంపన్నుండు, నన్నయ్య బ్ర
హ్మను ప్రార్థింతు మదీయ భావకవితా మార్గంబు రక్షింపగన్.'

నండూరి వెంకట సుబ్బారావు

డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి

కవిత్వం హృదయ ధర్మం. ఒక పద్యం పుట్టాలన్నా, ఒక పాట గజ్జె కట్టాలన్నా మథనం తప్పదు. మననం తప్పదు. కృతి ప్రారంభంలో కలిగే అవస్థను స్థూలంగా కృత్యాద్యవస్థ అంటే, గీతి ప్రారంభంలో ఏర్పడే అవస్థను సూక్ష్మంగా గీత్యాద్యవస్థ అనుకోవచ్చు ఈ అవస్థలో ఒక కిశోరమూర్తి 1917-18లో మదరాసు మహానగరంలో కదిలే ట్రాంబండి. ఆ బండి రొదలో ప్రయాణికుల సందడిలో ఆ తరుణహృదయంలో ఒక లయ పుడుతున్నది. అది అక్షరాలు తొడుక్కోవాలని గొంతుదాకా వచ్చి గోలపెడుతున్నది. అదో ప్రసవ వేదనలా ఉంది. గుండెకూ గొంతుకకూ మధ్య ఆసుపోసినట్లు తిరిగిన ఆ భావ వీచిలో, ఆ రాగరోచిలో అవతరించింది ఒక పాట పాపగా. అయితే ఆ పాపకు పసితనం లేదు. బాల్యం లేదు. అది పుట్టింది సద్యోయౌవనగా.

"గుండె గొంతుకలోన కొట్లాడుతాది
కూకుండనీదురా కూసింత సేపు!"

ఇదీ ఆ పాటకు పల్లవి. ట్రాంబండిలో గుండెగొంతుకల సంరంభాలను అనుభవించిన ఆ కిశోరమూర్తి నండూరి వెంకట సుబ్బారావు. మదరాసు క్రైస్తవ కళాశాలలో పట్ట పరీక్షకు చదువుకుంటున్న యువ జిజ్ఞాసువు.

యెంకి:

యెంకిపాటల్లోని ఈ మొదటిపాట జననం ట్రాంబండిలో జరిగినా నామకరణం అతర్వాతే జరిగింది. ఈ తొలిపాటలో యెంకిపేరు కనిపించదు. యెంకి ప్రవృత్తిలోనే పదునైన రెండంచులు కనిపిస్తాయి. ఆశపెట్టడం, విసిరికొట్టడం- **బులిపించడం, అంతలోనే జడిపించడం.**

"మందో మాకో యెట్టి మరిగించినాదీ
పల్లకుందామంటె పాణమాగదురా."

అని అనిపించడం.

నండూరివారు ముందుగా ఈ పాత్రను ఊహించుకోలేదు. మథనం ఫలితంగా వెలువడిన ఆ మొదటిపాటలో ఒక శృంగారనాయిక అలవోకగా తల యెత్తింది. ఆ నాయికకే ముచ్చటగా పేరు పెట్టుకున్నారు 'ముద్దుల నా యెంకి' అని. యెంకిని కావ్యనాయికగా తీర్చిదిద్దుకున్న క్షణంలోనే ఒక శృంగార నాయకుడు రూపు దిద్దుకున్నాడు 'నాయుడుబావ'గా.

పూర్వరంగం:

నండూరి వెంకట సుబ్బారావుగారిని కన్న ఊరు వసంతవాడ. అప్పటి కృష్ణాజిల్లాలోని ఇప్పటి ఏలూరు తాలూకాలోనిదావూరు. నండూరివారు 1895 డిశంబరులొ జన్మించారు. "కంఠంలో కిన్నరుడున్నాడే" అన్నారు జాతకం వ్రాసినవారు. 'అమావాస్యనాడు పుటాను. జారుణ్ణో చోరుణ్ణో అవుతానురా' అని తరువాత సరదాగా అంటుండేవారు నండూరివారు. ఈ రెండూ నిజమే. కంఠంలో ఒదిగిన ఆ కిన్నరుడే యెంకిపాటల రూపంలో తెలుగు నేలను గాంధర్వంలో ముంచెత్తాడు. అమావాస్యనాడు పుట్టిన ఫలితమేమో రసికహృదయ గోపికాజారుడైనాడు. అసంఖ్యాకపాఠకచిత్తచోరుడైనాడు. ఆరోఏట సంగీతం నేర్చుకున్నాడు. స్వరజ్ఞానం అలవడింది. రాగపరిచయం ఏర్పడింది. అది భవిష్యత్తులో యెంకిపాటల రాగసృష్టికి ప్రాతిపదికగా మిగిలింది.

చిన్నప్పటినుంచీ పాటలంటే చెవికోసుకొనేవారు నండూరివారు. ఎన్ని తీర్థపాటలు, నూర్లపాటవిన్నారో? నోరార పాడుకున్నారో? వారు పదేపదే పాడుకునే పాటను నాకు ఈ మధ్యే వినిపించారు, వారి కుమారులు శ్రీ బాల సూర్యారావుగారు.

"ఒంటిచేద్దణ్ణమ్మో భామా
ఒప్పదు నా మనసూ
రెండుచేతూ లెత్తి భామలు
దణ్ణం పెట్టండీ"

ఇలాంటి పాటలెన్నో బాల్యంలో వారు సేకరించారు. స్వతహాగా ఏకసంతగ్రాహి కావడంవల్ల వాటిని చిరకాలం మననం చేసుకుంటూ ఉండేవారు. కళాశాలలో చేరకముందే జానపదగీతాల వరసలను ఆకళించుకున్నారు. 'చెల్ మోహనరంగా' పాటలు, 'వెంకయ్య-చెంద్రమ్మ' పాటలు, 'నాథాయణమ్మ'

పాటలు, వారి హృదయంలో చివుళ్లు తొడుక్కుంటూ ఉన్నాయి. గురజాడవారి 'ముత్యాలసరాలు' వారి గళపేటికలో మిలమిల మెరుస్తూ ఉన్నాయి. బసవరాజు అప్పారావు గీతాలు ఆ రసాత్మను కొసవేళ్లతో స్పృశిస్తూ వున్నాయి. ఇన్ని ప్రభావాలు ప్రోద్బలకంగా సహజ సంస్కారం ప్రేరకంగా వెలువడిన తొలి గీతం 'ముద్దుల నా యెంకి'. ఈ ప్రభావాలతోపాటు ఆంగ్లవిద్యా ప్రభావంకూడా నండూరివారి ఆలోచనామండలంపైన సముచితముద్ర వేసింది. ఆంగ్లకావ్యానిక కవులలో ముఖ్యంగా రాబర్ట్ బర్న్స్ స్కాట్లండ్ జానపదభాషలో వ్రాసిన గీతాల ప్రభావం ఆత్మీయంగా పనిచేసింది.

బర్న్స్-నండూరి :

బర్న్స్ సజీవమైన స్కాచ్ మాండలిక భాషలో పాటలు వ్రాశాడు. నండూరి గోదావరీమండలికంలోనూ విశాఖప్రాంతంలోని తూర్పుయాసలోనూ పాటలు రచించాడు.

Went అనడానికి gaed అనడం
None అనడానికి nane అనడం

So అనడానికి sae అనడం- స్కాట్లండ్ మాండలికాల్లో కనిపిస్తుంది. ఇలాంటి ప్రయోగాలు బర్న్స్‌గీతాల్లో కోకొల్లలు. యెంకిపాటల్లో నావైపు అనడానికి 'నాకాసి', పోయింది అనడానికి 'పోనాది', పడుకున్నావా అనడానికి 'పొండుకున్నావా' ఇలాంటి ప్రయోగాలే. 'Burns tinkered old indecent songs' అనే అభిప్రాయాన్ని ఆంగ్లవిమర్శకులు వెలిబుచ్చారు. నండూరి 'వెంకయ్య-చంద్రమ్మ', 'నారాయణమ్మ-నాయుడుబావ', 'చల్‌మోహనరంగా' పాటల్లోని అశ్లీలచ్ఛాయలను పరిహరించి వాటిలోని పలుకుబడిని, బిలుగునుడిని స్వీకరించారు. బర్న్స్ వ్రాసిన 'Love episodes' చాలా ఉన్నవి. నండూరి యెంకిపాటలను ఒక క్రమంలో పరిశీలిస్తే ఒక ఉదాత్త ప్రణయకావ్యమే అవుతుంది. Rhymster గా బర్న్స్ పేరొందిన కవి. మాత్రాచ్ఛందస్సులను గీతానుగుణంగా మలచుకోవడంలో నండూరి అందెవేసిన చేయి. బర్న్స్ ప్రత్యేకత Glorified Simplicity. అంటే సామాన్య విషయాన్ని సముదాత్తంగా వర్ణించడం. యెంకిపాటల్లో ఉన్న జీవగుణమూ ఇదే. మరింత ఆంతరికంగా పరిశీలిస్తే బర్న్స్‌గీతాలతో సంవదించే యెంకిపాటలు కొన్ని స్ఫురిస్తాయి. మచ్చుకు—

"నమిలిమ్రింగిన నా యెంకి" అనే పాట, బర్న్స్ వ్రాసిన Bonnie Lesley (బానీ లెస్లీ) అనే ఒక అందమైన పిల్ల రూపగుణచిత్రణ.

"For nature made her what she is

And never made sie[1] anither[2]."

అనే పంక్తుల ప్రభావం

"యెంకి వొంటిపిల్ల లేదోయి లేదోయి"

అనే పల్లవిలో ధ్వనిస్తున్నది. బర్న్స్ పంక్తుల్లోని 'నీ వొక రాణివి, మేము నీ బానిసలం' అన్నభావన "రాసోరింటికైన రంగుదెచ్చే పిల్ల"

అనే పంక్తిలో దరహసిస్తున్నది.

"Thou art divine" అన్న బర్న్స్ ఆరాధన

"యెంకొక్క దేవతై యెలసెనంటారు"లో పునర్దర్శన మిస్తున్నది.

బర్న్స్‌కూ నండూరికీ ఉన్న ఆత్మబంధుత్వంలో Local colouring కూడా చెప్పుకో దగింది. స్కాట్లండ్ జానపద వాతావరణాన్ని బర్న్స్ చిత్రించగా, తెలుగునాటి పల్లీపరిసరాలను, పైరుపచ్చలను. వాగువంకలను నండూరి వారు పాటలఅద్దాలలో పదిలంగా చూపెట్టారు. 'పచ్చన్ని సేలు', 'పండుయెన్నెల' 'యేటిగట్టు', 'ఏతాం,' 'గోనెపట్టా', 'గొంగడి', 'మామిడితోట', 'జొన్న సేలు' 'దుబ్బాదుట్రా', 'గొడ్డుగోదా', 'యీ యేపు నోయావు ఆయేపు నోయావు' 'ఈకాడ నోకొండ ఆకాడ నోకొండ'- ఎన్నని? ఎన్నెన్నని?

యెంకి పాటలు-కావ్యత్వం

'యెంకిపాటల' తొలిముద్రణ 1925 లో వెలువడింది. ఆ సంపుటిలో 35 పాటలున్నవి. మలిముద్రణ 1935లో వెలువడింది 43 కొత్తపాటలతో పాటు. అచ్చైన ఈ పాటలు భావానుక్రమంగా ఉన్నవి కావు. ముఖ్యంగా తొలిముద్రణ లోని పాటలు పత్రికల్లో నుంచి సేకరించి యథేచ్ఛగా ప్రచురించినవే. ఇప్పుడున్న పాటల క్రమాన్ని బట్టి పరిశీలిస్తే యెంకిపాటల్లోని భావపరిణామంగానీ, రసయానంగానీ అవగతం కావు. ఏపాట కాపాట ఒక మెరుపులా మెరుస్తుంది. ఒక తరగలా ఉరుకుతుంది. కానీ కాలాతీతకాంతి ప్రసరణం, నిరంతరజీవవాహినీత్వం

1. Such. 2. Another.

గోచరించదు. నండూరి కారయిత్రీ ప్రతిభ పల్లవ, కోరక, ప్రసూన, ఫలదశలను అనుభవించిన క్రమపరిణతిని గమనించాలంటే ఈ పాటల క్రమాన్ని మార్చి చూడవలసి ఉంటుంది. యెంకిపాటల్లో అంగిరసమైన శృంగారం విభిన్న ప్రస్థానాలను అధిగమించిన వైఖరిని పరిశీలించాలంటే ఈ పాటల వెనక ఒక కావ్యత్వాన్నీ, ఒక అనుస్యూతత్వాన్నీ గవేషింప వలసి ఉంటుంది. ఆ దృష్టితో ఈ పాటలను పునఃపరిశీలించగా వీటిలో నాకు స్ఫురించిన ప్రణయదశలు నాలుగు.

ప్రణయ ప్రస్థానం :

1, పూర్వరాగం :

లాక్షణికులు ప్రేమ తొలుత నాయికలోనే ఉదయించా లని చెబుతారు. యెంకిపాటలు లక్షణశాస్త్రాన్ని ముందుంచుకొని వ్రాసినవి కాకున్నా, వీటిల్లోనూ నాయికే ముందుగా నాయకుణ్ని ప్రేమిస్తుంది. మొట్టమొదటి పాటలో ఈ మొగ్గ కనిపిస్తున్నది.

"నాకాసి సూస్తాది నవ్వు నవ్విస్తాది"

ఆ చూపులో చక్షూరాగం అనే మదనావస్థ ఉన్నది. 'వొానలచ్చిమి' అనే గీతంలో నాయకుడు 'జాములాతిరియేళ' చేనిలో ఉండగా మెల్లగా వస్తుంది. చల్లగా వస్తుంది. మనస్సంగం అనే అవస్థ ఇందులో ధ్వనిస్తున్నది. అయితే ఈ మదనావస్థలు కేవలం నాయికాపరంగా ఉన్నాయని అనుకోరాదు.

"మందొా మాకోయెట్టి మరిగించినాదీ,
పల్లకుందామంటె పాణమాగదురా!"

వంటి పంక్తుల్లో నాయికపట్ల నాయకుని కున్న వివశత్వం, ప్రాణదఘ్న ప్రణయశీలం ద్యోతకమవుతున్నవి. ఈ మరిగించడం ఉత్తమనాయికాలక్షణమా! అని కనుబొమ్మ లెక్కపెట్టినవాళ్ళూ లేకపోలేదు. ఇది వాచ్యార్థంలో గ్రహించవలసిన పట్టుకాదు. 'మందోమాకో యెట్టి,' మరిగిస్తే కలిగే ఉన్మాదస్థితి నాయకునిలో కలిగిన తీవ్రాతితీవ్రమైన ప్రణయభావాతిరేకాన్ని సూచిస్తుంది. మనస్సంగావస్థకే మారురూప మది. ఈ ప్రథమరాగదశలో నాయికానాయకులు నిరంతర పరస్పర వీక్షణం నిత్యసాన్నిహిత్యం కోరుకుంటారు. ఎన్నెన్నో ముచ్చట్లు ఒలకబోసుకుంటారు. యెంకిపాటల్లో ఈ ప్రథమ రాగం పాతపాటల్లో

బాగా కనిపిస్తుంది. 'సరుకు లేమి కావాలి' అని నాయుడు అడిగితే 'మరమమిడిసి మనసియ్యి' అని యెంకి బదులిస్తుంది.

"యేడనే నీ కాపురమో యెల్తురుపిల్లా" అని అడిగితే

"నీ నీడలోనే మేడకడతా నాయుడుబావా!" అంటూ ముగ్ధత్వాన్ని చిలకరిస్తుంది.

అప్పటికి వారికి పెళ్ళికాలేదు. ఒకరినొకరు చూసుకోకుండా, కలుసుకో కుండా ఉండలేరు. అందుకే జాములరాతిరి కలుసుకోవడం. నాయుడు ఏతామెత్తుతూ ఉంటే ఎదురుగా కూర్చొని కాలాన్ని మరచిపోతుంది యెంకి కాలాన్ని వీరు మరచినా కాలం వీరిని మరుస్తుందా? మళ్ళీ ఎప్పటివలె తెల్లారబోతుంటే—

"సెందురుణ్ణీ తిట్టు నా యెంకీ!
సూరియుణ్ణీ తిట్టు నా యెంకీ!"

ఈ దూషణం ప్రలాపం అనే మదనావస్థకిందికి వస్తుంది. కానీ, ఇది మన్మథతప్తలైన ప్రబంధనాయికల చంద్రాద్యుపాలంభనం వంటిది కాదు. ఇంత లోనే రేయి కరిగిపోతుందే అన్న నాయిక ఆందోళనను సూచిస్తున్న పంక్తు లివి. యెంకి ఈ దశలో కన్యకగానే ఉంది. నలుగురుచూస్తూ ఉండగా నాయుడుబావను కలుసుకోలేదు. అందుకే రాత్రిని ఆశ్రయించడం. 'కోడిగూసే సరికి కొంపకెల్లాలి' అని ప్రాధేయపడడంలో యెంకి కన్యాత్వం స్ఫుటంగా గోచరిస్తున్నది. ఈ పూర్వ రాగ దశ వీక్షణభాషణములతోనే గడిచిపోయింది. కన్ను గిలికించినా, బులిపిం చినా, అంగస్పర్శలేని అనంగరాగ మది. 'దగ్గరస కూకుంటె అగ్గిసూస్తాది' అనడంలో అప్పటికి నాయికా శీలం అనలంలా అచుంబితమని తెలుస్తున్నది.

2. దాంపత్య యోగం :

"ఆవుల్ని దూడల్ని
ఆత్తోరి కాడుంచి,
మూటా ముల్లీ గట్టి,
ముసిలోళ్ళతో సెప్పి,
యెంకీ, నాతోటి రాయే..."

అనే చరణంలో యెంకీ నాయుడుబావలకు పెళ్ళైపోయినట్లు స్పష్టమవు తున్నది. అప్పటికే యెంకి నాయుడుబావ గుండెను నమిలి మింగిన పిల్ల.

కన్నెత్తితే కనకాభిషేకాలు చేసే గృహలక్ష్మి. పెళ్ళి తర్వాత యెంకి నాయుడు బావల దాంపత్యజీవనం ధర్మనిష్ఠితం అయిపోయింది.

"మనిసే సాలు! మనిసి మాటే సాలు!

అన్న పరిపూర్ణతృప్తి యెంకిపట్ల నాయుడుబావ కేర్పడింది. ఇద్దరూ కలిసి ఏడుకొండ లెక్కారు. భద్రాద్రికి వెళ్ళారు. కాశీని దర్శించారు. 'సంకలో సంబ్రాలు పడు' కుఱ్ఱవాణ్ణి కన్నారు. క్రమంగా యెంకి "ఇయంగేహే లక్ష్మీ రియ మమృత వర్తిర్నయనయోః" అన్న భవభూతి అనుభూతిస్థాయిని అందుకున్నారు.

"యెంకొక్క దేవతై
యెలిసె నంటారు-
యింటింట పెడతారు
యెంకి నీపేరు!"

అంటూ ధర్మపత్నిలో దివ్యత్వాన్ని దర్శించాడు నాయకుడు. ఆలంకారికంగా పరిశీలిస్తే ఈ ప్రణయం మాంజిష్ఠారాగం. పైకి బాగా కనిపించడం, కలకాలం నిలిచిపోవడం దీని లక్షణం. సీతారాముల అనురాగం నీలీరాగం. పైకి స్ఫుటంగా కనిపించకుండా ఉండడం, శాశ్వతంగా కొనసాగడం దాని లక్షణం. వీరి దాంపత్యయోగం 'గోవు మాలచ్చిమి' అన్న పాటలో అన్ని అంచులతో భాసిస్తున్నది. గోవు ధర్మానికి ప్రతీక. యెంకీనాయుడుబావల ధర్మశృంగారానికి గోవు ప్రకటించిన ఆమోదం ఈ పాటలోని వస్తువు.

3. విప్రయోగం :

యెంకి కేవలముగ్ధ కాదు. ఆమె శీలానికి రెండు పదునైన అంచులున్నాయి. ఒక్కమాటు ఆమె వికసిస్తుంది విరిలా. ఒక్కొక్కమాటు గుప్పుమంటుంది ఆవిరిలా. ఇదే 'యెంకితనం'. 'సూపుతో మాటాడు' 'ఊపిరితో తెనిగించు' అనే పంక్తుల్లోని కుశాగ్రధిషణ ఈ యెంకితనానికి మూలధాతువు. అందుకే నాయుడుబావ అంటాడు యెంకితో కాపురం చెయ్యడం, 'కత్తిమీదే సాము కత్తి మీదే కూడు' అని. అంతటి తాదాత్మ్యస్థితిలో వారి గార్హస్థ్య జీవనం సాగిపోతూ ఉన్నా, 'మన యెంకెయని, కాని సనువులకు పోరాదు' అని గమనిస్తూనే వచ్చాడు నాయకుడు. ఎంతటి పరస్పరావగాహన ఉన్నా ఇద్దరూ ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వాలు ఉన్నవారు కాబట్టి అభిప్రాయభేదాలు తప్పలేదు. పర్యవసానం పొలఅలుకలు, చిరుకలహాలు. అలుకతో యెంకి పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయేది. కొన్నాళ్ళ

దాకా ఎవరి పట్టింపులు వారివే! ఎవరిచోట వారే! ఇది విరహవిప్రలంభదశ. నాయకుడు పలవరించేవాడు-"యాడుంటివే యెంకి యాడుంటివే" అని. ఆమె తలుకు జ్ఞాపకంవస్తే అతని తల తిరిగిపోయేది. మామిడిపండు తింటే విషమై పోయేది. విరహతీవ్రత భరించలేక నాయకునికి కినుక కలిగేది.

'రావొద్దె నా పక్క రావొద్దె యెంకీ!
ఆ పొద్దె మన పొత్తులయిపోయె నెంకీ!"

అంటూ ఆకాశభాషణం చేసేవాడు. తోటలోనికి వెళ్ళినా అదే కలత.

"తోట వూసంటే సికాకూ,
యెంకి
తోటి యెల్లే దాని సోకూ!"

అంటూ నిట్టూర్పులెగజిమ్మేవాడు. ఒక్కొక్కమాటు యెంకిమీద కోపంతో నాయుడుబావ ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయేవాడు.

"ఎన్నాడిసి పెట్టెల్లినాడే,
నా రాజు,
మొన్నె తిరగొస్తనన్నాడే!!!"

అంటూ ఆక్రందించేది యెంకి దురంతనిరీక్షణలో.

"అనాటి నావోడు సెందురూడా,
అలిగి రాలేదోయి సెందురూడా"

అని తమ సంయోగదశలో సాక్షీభూతుడుగా ఉన్న చందురునితో మొరపెట్టుకునేది.

"ఈ రేయి నన్నొల్లనేరవా? రాజా
ఎన్నెలల సొగసంత యేటిపాలేనటర!"

అంటూ ఏటిగట్టున నిలిచి, నాటి స్మృతుల తలపులు తెరచి, విప్రలబ్ధగా విహ్వలించేది. చివరికి ఎంతకూ తన బావ తిరిగిరాకపోయేసరికి

"దూరాన నా రాజు కే రాయిడౌనో!
ఈ రోజు నా రాత లే రాలపాలో!"

అని కీడు శంకించేది కూడా.

పూర్ణయోగం :

ఉత్తముల కోపం క్షణకాలం. ఉదాత్త సంస్కారాన్ని పంచుకున్న దంపతుల పొరపొచ్చాలు కూడా స్వల్పకాలికాలే. తాత్కాలికమైన ఉద్రేకానికి లోనై యెంకి పుట్టింటికెళ్ళినా, నాయుడుబావ ఎక్కడికో వెళ్ళినా ఇద్దరిమధ్య కాలం మంచుతెరలు కప్పినా వారి అంతరంగాలలో స్థిరంగా చిరంగా ఉన్న అనురాగరశ్మి అమ్లానంగానే ఉండేది. మళ్ళీ కలుసుకున్నప్పుడు పెల్లుబికేది 'రవలవెలుగుల గంగ'లా. ఆ అనురాగధారలో స్నాతులై పునీతులై యెంకీనాయుడు బావలు నిర్వికారస్థాయి నందుకున్నారు. ఈ సమున్నతికి, ఈ పూర్ణయోగ స్థితికి— "యెనకజల్మకములోన యెవరమోనంటి" అనేపాట పతాకసదృశం. ఈ పాటలో త్రికాలాల్లోనూ మూడుజన్మల్లోనూ యెంకీ నాయుడుబావల అవిభాజ్య యోగం ధ్వనిస్తున్నది. 'ఆరిపేయవె దీపమూ' అనే పాటలో నాయకుని ఇంద్రియాతీతసౌందర్యదృక్పథం తత్త్వనిశ్రేణి నధిగమించింది.

"'ఎంకెవ్వ' రని లోక
మెపుడైన కదిపితే
వెలుగునీడల వైపు
వేలు సూపింతు!"

వంటి పంక్తుల్లో ప్రాకృతిక ధర్మం పారమార్థిక స్థాయి నందుకున్నది.

"'పగలు రే లెడబా లెరుగ రెవ్వరోయీ'?
'శంకరుడు సతి యచట, యిం కెవ్వ రిచట!'"

ఈ పంక్తులు యెంకీ నాయుడుబావల దాంపత్యజీవనం సాధించిన అద్వైతసిద్ధికి ప్రతిబింబాలుగా నిలిచిపోయినవి.

భావచిత్రాలు :

యెంకి పాటలనిండా ముఖ్యంగా పాట పాటల్లో అంతటా పరుచుకొని ఉన్నవి మాండలికపదాలూ తప్పితే భావచిత్రాలు. కనిపించే దృశ్యాలను మాటల్లో బొమ్మగీసి చూపడం ఒక ప్రతిభ. కనిపించని రూపాలను పదాలతో పట్టివ్వడం అసాధారణ ప్రతిభ. అలాంటి ప్రతిభతో దిద్దిన భావచిత్రాలు కొన్ని టిని పరిశీలిద్దాం.

(1) "కస్సుమంటా యేరు గాలి నెగబోసింది"

ఏటిలో జోరుగా సాగే సరవ విసురుతో గాలి హోరుమంటున్నది, ఏరే

గాలిని తూర్పారబట్టినట్లుగా ఉన్నది. అగుపించిన గాలికి కవికుంచె దించిన భావచిత్ర మిది.

(2) "గాలికైనా తాను కవుగిలీనన్నాడు"
నాయకుని ఉత్తమ శీలాన్ని పరమ వ్యంగ్యంగా రూపొందించిన ప్రకటన మిది.

(3) "పూ లెరుగు నా కోత నీలెరుగు నా మోత"
నాయిక హృదయం సుమసుకుమారమైనది; నీటివలె సుతిమెత్తనిది. ఆమె గుండెకోత ఆ పూలకే తెలుసు. ఆమె ఎదలో కల్లోలం ఆ నీటికే తెలుసు.

(4) "ఏటి కడుపున దాగి తోట నిదుగోయింది"
ఒక నిశ్చల ఛాయాచిత్రాన్ని (Still Photograph) అత్యంత సహజంగా తీసిన పదచిత్రమిది.

(5) "ఆకాశ మా వరస ఆవులించిన రేయి,
ఎలుతు రంతా మేసి ఏరు నెమరేసింది"

వంటి భావచిత్రాలు పిశ్వకవితా భాండాగారంలో అగ్రపంక్తిలో నిలువ దగిన నిధులు.

యెంకిపాటల్లోని భావచిత్రాలన్నీ దాదాపుగా నండూరివారి మౌలిక ప్రతిభలోనుండి ఉద్భవించినవే. 'ఉయ్యాల' అనే గీతంలో మాత్రం ఒక చరణంపైన సంప్రదాయ సంస్కార ముద్ర స్పష్టంగా భాసిస్తున్నది. ఏటి ప్రక్కన ఉన్న చెట్టుకొమ్మకు ఉయ్యాల కట్టుకొని యెంకి ఊగుతున్నది, ఏటి నీటిలో ప్రతిఫలించిన చంద్రవంక బొమ్మ ఉయ్యాల ఊగుతున్నది. ఈ దృశ్యాన్ని చిత్రీకరిస్తున్నాడు కవి.

"తీగల నడుమ నూగె
దీపమై తిలకమై
పీఠమై-ఎంకికి-కి
రీటమై నెలవంక"

ఈ చలద్భావ చిత్రంపైన భాగవతంలోని 'రవిబింబం బుపమింప' అనే పద్యప్రభావం ఉన్నట్టు తోస్తున్నది. వామనుని త్రివిక్రమత్వాన్ని సూచించడానికి సూర్యబింబాన్ని కొలమానంగా తీసుకున్నాడు పోతన్న. మొదట ఛత్రంలా

వామనుని శిరస్సుపై నిలిచిన ఇనబింబం క్రమంగా శిరోరత్నంగా, శ్రవణాలంక్రియగా, కేయూరంగా, కంకణంగా పర్యవసించి, చివరికి పదపీఠిగా నిలిచిపోతుంది. ఈ 'ఉయ్యాల' పాటలో కొమ్మఉయ్యాల ఊగుతున్న యెంకికి నెలవంక దీపంలా, నుదుటి తిలకంలా, పీఠంలా, చివరకి తలపైని కిరీటంలా పరిఢవిల్లింది. ప్రాచీన కావ్యాభ్యాస సంస్కార ఫలితంగా నండూరివారి గొంతునుండి పునరవతరించిన భావనారమ్య చిత్ర మిది.

యెంకి పాటలు-మాండలిక పదాలు:

ముత్యాలసరాలద్వారా గురజాడ అప్పారావుగారు శిష్టవ్యావహారిక భాషను కావ్యోపయోగిగా తీర్చిదిద్దడం ఆనాటి గొప్ప ప్రయోగం. ఆ తర్వాత బసవరాజు అప్పారావుగారు ఆ దారిలో నడిచిన వారిలో పరిగణ్యులు. శిష్టవ్యావహారికంతో ఆగిపోక ఇంకొక్క అడుగు ముందేసి మాండలిక భాషలో సముదాత్త భావాలను సమర్థంగా అందించిన ప్రయోగశీలి నండూరి సుబ్బారావుగారు. మామూలుగా పాటకజనం మాట్లాడుకునే మాటల్లో ఎంత పాటవం ఉందో రుజువు చేశారు నండూరివారు. యెంకిపాటల్లో ఉన్న మాండలిక పదాలు ప్రాయికంగా గోదావరి, విశాఖమండలాలకు సంబంధించినవే. మచ్చుకు కొన్ని-

(1) కూసింత సేపు:- కాసంత సేపు కా సేపు అనడానికి వాడుకలో ఉన్న తూర్పుయాస ఇది.

(2) ఉసురోసుకుంది:- ప్రాణం తీసేసింది అనే అర్థంలో వాడే మాట ఇది. తెలంగాణంలో ఉసురుపోసుకుంది అనే ప్రయోగం ఉంది.

(3) అగ్గిసూస్తాది:- కసిరిచూస్తుంది అనే అర్థంలో; ఇది విశాఖప్రాంతం వాడుక.

(4) దగ్గరస:- గోదావరి వాడుక. దగ్గరగా అనే అర్థంలో.

(5) పల్లకుందామంటె:- ఊరుకుందామంటె అనే అర్థంలో- బహుశః పలకకుందామంటె దీనిమూలమై ఉంటుంది.

(6) కొంగట్టుకు:- కొంగుపట్టుకొని. గోదావరి విశాఖ మండలాల వాడుక, ఇందులోని పకారలోపం తెలంగాణంలోనూ అక్కడక్కడా ఉంది. మూడొద్దులు-మూడు రోజులనడానికి. పొద్దులులోని పకారం లోపించి ఏర్పడిన పదబంధ మిది.

(7) పద్దాక:- చాలసేవు. తెలంగాణంలో ఇది పొద్దనుక అనే రూపంలో ఉంది.
(8) తలతిరిగిందోలె:- ఇందులోని ఓలె అంటే ఓసి. 'రావే ఓలె' ఇది తూర్పు ప్రయోగం.

ఇంకా బేగి (వేగంగా), బుటకలు (మునకలు), ఆపడితే (అగపడితే), కొత్తి (పొయ్యి) లాంటి మాండలిక పదాలు అసంఖ్యాకంగా ఉన్నవి. వీటిని ప్రయోగించడం విశేషం కాదు. ఆ ప్రయోగం రససిద్ధికి దోహదం చేయడం. ఏమాత్రం చతికిలబడకుండా కండగల శిష్టపదజాలంతో దీటుగా జంగలు సాచి నడవడం.

కొత్త పాటలు-గొంతు మార్పు :

1925 లో పాతపాటల ప్రచురణ జరిగింది. 1926 లో నండూరివారు ఏలూరులో న్యాయవాద వృత్తిలో చేరారు.'ప్లీడరీకి కవిత్వానికి సగమెరుక సుమీ!' అని హెచ్చరించారు మిత్రులు. పాటల నడక ఆగిపోలేదు కాని కాస్త మందగించింది. 1948 లో నండూరివారికి ప్రముఖ వైణిక గాయకులు మంచాళ జగన్నాధరావు గారి స్నేహం లభించింది. మంచాళవారు వీణపై క్షేత్రయ్య పదాలను పాడి వినిపిస్తుంటే పరవశించి వినేవారు నండూరివారు. వారిలో సుప్తంగా ఉన్న సృజనశక్తి పొరలెత్తి మేలుకుంది. గళగ్రంధి విడిపోయి మళ్ళీ పుంస్కోకిల కూజితాల జల్లులు కురిపించడం మొదలయింది. జగన్నాధరావుగారు ధన్యాసి రాగంలో ''చల్లనాయె శేరా నామనసెంతో'' అనే క్షేత్రయ్య పదం వినిపించగా ఆ రాగప్రభావంతో 'దీపసుందరి' వెలువడింది. ఇలాగే కొత్త పాటల్లోని చాలా పాటలు జగన్నాధరావుగారి వీణాగానంతో ఉద్బుద్ధమైనవే. క్రమంగా నండూరి వారిపై విలంబకాల సంగీత ప్రభావం సాంద్రంగా పడింది. దానితో స్వరం మారింది, పదం మారింది, పాట తీరు మారింది. పాత పాటల్లోని 'యెంకి' కొత్త పాటల్లో 'ఎంకి' అయింది. 'యెలుగు' వెలుగు అయింది. 'సెట్టు' చెట్టుగా, 'సేను' చేనుగా 'సెందురుడు' 'రేరేడుగా' రూపొందినాయి. పోను పోను-

''సాగరుని సల్లాపమా అల
చందురుని యుల్లాసమా సిక
తాతలాడ విలాసమా
ఆ పగిది బంధించు నీ కనుపాప నెయ్యది తాపసీ?''

వంటి భావకవితాప్రౌఢపదముద్రలున్న గీతం మిశ్రగతిలో వెలువడింది.

యెంకిపాటల్లో ఉన్న మాత్రాచ్ఛందోగతులు నూటికి తొంభైయైదు పాళ్లు ఖండగతిలో నడచినవే. అయితే జానపదం నుంచి జ్ఞానపథంలోకి జరిగిన ఈ పయనంలో ఇదే క్రమమని ఖచ్చితంగా గీటుగీసి చెప్పలేము. కొత్తపాటల్లో స్థూలంగా శైలీ బాణీ మారినా 'ఈ రేయి నన్నొల్ల నేరవా', 'లేపకే నాయెంకి లేపకే నిదర', 'ఇంతేనటే సంద్ర మెంతేనొ అనుకొంటి' వంటి జానపద పరిమళమున్న పాటలూ లేకపోలేదు.

యెంకి పాటల ప్రశస్తి :

సుమారు నాలుగు దశాబ్దాలుగా నండూరి సుబ్బారావుగారు ఏది పలికినా యెంకి మాటగా, ఏది పాడినా యెంకి పాటగా జీవించారు. తమ రాగజీవనాన్నీ కవితాప్రవృత్తినీ యెంకితో తాదాత్మ్యం చేసుకున్నారు. ఇంటింటా యెంకి పేరు పెట్టుకుంటారని తమ కృతిసాఫల్యాన్ని భావించుకున్నారు. 'వుత్తమాటలు నీవి వొమ్మ'ని యెంకి కొత్త పాటలు పాడుకొమ్మన్నా — ఆ కొత్తపాటల్లోనూ యెంకే సాక్షాత్కరించింది. కాశీవిశ్వేశ్వరుడు కుడా తల తడుముకొని తబ్బిబ్బుపడేట్టుగా రసాకృతియై తేజోమూర్తియై నిలబడింది యెంకి. అందుకే నండూరివారే అన్నారు–

''యీ చిత్తముకు వెలుగు నీ యెంకితనమే'' అని.

యెంకిపాటలుకాక నండూరివారు వ్రాసిన ఏకైక గీతం 'తల్లీ మా కస్తూరిబా.' 1923లో గాంధీగారు కాకినాడకు వచ్చినపుడు వ్రాసిన పాట ఇది. ఇది ఇప్పుడు లభ్యం కావడం లేదని వారి కుమారులు బాలసూర్యారావుగారు నాతో అన్నారు. నండూరివారి అభిమాన గీతాలు మూడని కూడా వారు చెప్పారు. ఒకటి– 'వుత్తమాటలు నీవి,' రెండవది–'పంటసేలకే పయనం;' మూడవది– 'సన్నిడిసిపెట్టెల్లినాడే.'

తొలినాళ్లలో యెంకిపాటలపైన రేగిన గాలిదుమారం ఇంతా అంతా కాదు. ప్రతి ప్రయోగశీలికి పట్టిన అవస్థే ఈ పాటలకూ పట్టింది. చేవ ఉన్న ప్రతి నవ్య ప్రయోగం చివరికి జైత్రయాత్ర సాగించినట్లే యెంకిపాటలు కూడా తెలుగునాట శైశవావస్థనాటి జైత్రయాత్రను సాగించాయి. ఆరోజుల్లోనే ప్రముఖ విద్వాంసులు ఈ పాటలను ప్రశంసించారు.

"యెంకి నాయుడుబావలు కేవలం జీవేశ్వరులే" – అని అన్నారు పురాణం సూరి శాస్త్రిగారు.

శృంగార రసాధిష్ఠాన దేవతలగు రతీమన్మథులే వీరని అన్నారు పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు.

రంభానలకూబరులు అలంకారశాస్త్ర విరుద్ధంగా శృంగార సల్లాపంచేసిన దోషం వలన కలియుగంలో యెంకీ నాయుడుబావలుగా జన్మించా రని చమత్కరించారు వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు.

"పండితు లెవరో కాదనుట విని గుణము లేనిదే వారు కా దనరే? యని యెంచి ఈ కవికుమారుని ఇచ్చటికి ఆహ్వానించితిని" అని రెడ్డిమహాసభలకు నండూరివారిని ఆహ్వానించి సత్కరించారు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు.

'ఎంకి' నాపే రితని
కేమిలేదట వీని
నెవ రెరుగ రంటా!'
'నామకానామకులు నటనె నేడంతా'
'ప్రకృతి సుందరిజంట పరునకెటులంట!' (నటీనటులు)

పాటను లక్ష్యంగా ఉదాహరించారు వేదాల-తిరువేంగళాచార్యులుగారు ఆంధ్ర ధ్వన్యాలోకంలో.

ఇంకా గిడుగు, వేటూరి, మల్లంపల్లి, కోలవెన్ను, ఖూర్గుల వంటివారు ఈ పాటలను వ్యాసరూపకంగా ప్రశంసించారు.

ఆకాశవాణిద్వారా, సాహిత్యసభలద్వారా, లలిత సంగీత కార్యక్రమాల ద్వారా ఈ పాటలు బహుళప్రచారం పొందినవి.

యెంకి పాటలరూపంలో ఒక సరికొత్త గేయ సంప్రదాయాన్ని, యెంకి ద్వారా వినూతన శృంగార నాయికను తెలుగుకావ్యజగతికి అందించిన నండూరి సుబ్బారావుగారు తరువాతి తరాలకు అనుకరణీయులైనారు. అందరికీ అందు బాటులోనే ఉన్నా ఎవ్వరికీ అందకుండానే ఉన్నారు.

———

ఆరుద్ర

డా॥ శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి

సమకాలిక కవిత్వాన్ని గురించి వ్యాఖ్యానం చేయడం అంత సులువైన పనేమీకాదు- ఇందులో ఎన్నో భేదాలున్నాయి- కవిత్వ రీతుల్ని ఆశ్రయించుకున్న భేదాలు కొన్ని. వస్తువును ఆశ్రయించుకుని కొన్ని. కవిత్వానికి రాజకీయ ప్రయోజనమో, సాంఘిక దృక్పథమో ఉండాలని కొందరు వాదిస్తే, ఇవన్నీ ఉన్నా లేకపోయినా, కవితను తీర్చిదిద్దే శిల్పాన్ని నిర్లక్ష్యం చేయకూడదనీ, అది హృదయ సంబంధ మైనదనీ, అదే లేకపోతే కవిత్వమనేది ఏదోరకపు ప్రచారవాఙ్మయ మౌతుందేతప్ప కవిత్వమనిపించుకోదనీ వాదించేవారు కొందరు. కవితను ప్రచార సాధనంగా వాడు కుంటున్నప్పుడైనా సరే, అది ఒక ఇజాన్ని ప్రచారం చేయకుండా, కేవలం బుద్ధి ననుసరించి స్వేచ్ఛగా నిర్నిబంధంగా (Uncommitted intellectual trend) ఉండాలని వాదించేవారు కొందరు. ఈ నాటికి, కవిత్వం కేవలం రసానంద కారకం మాత్రమే అనే భావాన్ని పూర్తిగా వదిలేసినా, ఏదో ఒక ఇజానికి కట్టుబడి రచనలు చేసి తీరాలనే వాదం కూడా పూర్తిగా వెనక బట్టినట్లే. అనగా నిబద్ధ ఆదర్శ వాదిత్వం (committed Ideological trend)అంతగా ఇప్పుడు కనిపించదు. అభ్యుదయ కవిత్వం ఆవిర్భవించిన తొలిరోజుల్లో, అనగా శ్రీ శ్రీ మహాప్రస్థాన శంఖారావాన్ని పూరించినప్పుడు, తెలుగులోని నవ్య కవిత్వ ప్రేరకులూ, పోషకులూ, అభిమానులూ అందరూ, మార్క్సిజంపట్ల ఆకర్షితులై, మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతాలు తడవని కవిత్వమేదీ అభ్యుదయ కవిత్వం కావడానికి వీలే లేదు పొమ్మన్నారు. అంత వీరనిష్ఠంగా ప్రారంభమైన అభ్యుదయ కవిత్వంలో కొంతకాలం తర్వాత ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి. సాహిత్యం సాంఘిక జీవితాన్ని మార్చడానికి మాత్రమే కాక ఉన్న జీవితాన్ని ఉన్నట్లుగా కళ్ళకు కట్టిస్తే మాత్రం అదెంత కాదు అనే ధోరణి ప్రబలమైంది. మార్క్సిజం స్థానంలో మెల్లమెల్లగా వాస్తవ వాద దృష్టి (Realistic approach) మానవతా వాద దృష్టి, (Human approach) చోటు చేసుకో నారంభించాయి- కేవలం వర చైత

న్యాన్ని గురించి పాడితేనే తప్ప మిగతాది కవిత్వం కాదేమోననే కట్టుబాటు సడలి పోయింది- ఇందులోకి ఎన్నో నవ్య ప్రయోగాలు, ప్రయోగ వైశిష్ట్యం దృష్ట్యా ప్రవేశించాయి.- మళ్ళీఇక్కడ చెప్పే విషయం మీద గాఢ నిష్ఠకంటే చెప్పే పద్ధతి మీద శ్రద్ధా ప్రత్యయమూ ఎక్కువయ్యాయి- ఇదంతా గమనించి, చిరాకెత్తిపోయి, అభ్యుదయ కవిత్వం ఇంకెందుకూ పనికి రాదంటూ, విప్లవ కవులు బయలుదేరారు. జాతి జీవితంలో ప్రధానాంగమే రాజకీయం. జాతిని ఉత్తే జకం చేయవలసింది సాహిత్యం. ఈ రెంటికీ విడరాని బంధం ఉండ వలసిందే నన్నారు. "ప్రజల్ని సాయుధుల్ని చేసే రివల్యూషనరీ నేటికవి"- అని నిర్వ చన మిచ్చుకున్నారు. పీడితుల్ని, తిరగబడే వార్ని, పోరాడే వార్ని తమ ప్రజలుగా వీళ్ళు ఎన్నుకొన్నారు. వాళ్ళకోసమే మేము కలాన్ని ఆయుధంగా చేపడుతున్నా మన్నారు- అందుకని, మాది సాయుధ కవితోద్యమమని సగ ర్వంగా చెప్పుకున్నారు.

ఈనాటి వరకూ సాగివస్తున్న ఇటువంటి నవ్య సాహిత్య చరిత్రలో, ఆరుద్ర స్థానమేమిటి? తన కవిత్వ పాథేయంతో, ఈ నిరంతర ప్రయాణీకుడు సాహిత్య ప్రస్థానంలో ఎక్కడ ఒదుగుతాడు? పుట్టుకతో కవితా బీజా నను సంతరించుకున్న ఆరుద్ర వాటికి చేసిన దోహద విశేషాలేమి, తీర్చిదిద్దిన ఆకార మెటువంటిది? ఈ నాటికి ఆరుద్ర ఇంకా కవిగా మిగిలే ఉన్నాడా? ఇవన్నీ ప్రశ్నలు. 1925లో పుట్టిన ఆరుద్ర చాలా చిన్న వయస్సులోనే కలం పట్టి కాగితాల మీద కవితాక్షరాలను చెక్కడం ఆరంభించాడనాలి 1942లో అంటే కవికి 17 సంవత్సరాలప్పుడు, ఆరుద్ర అంతకు ముందు ఏది వ్రాసినా మెచ్చుకోని శ్రీ శ్రీ, 'లోహ విహంగాలు' అనే గీతం విని, "అబ్బ! పెడదారి వదిలేసి ఎడద దారి ఎక్కావ్. గుడ్! ఇదీ నీ రస్తా, ఊ, సాగిపో" అన్నా డట. అంతకు ముందు నాలుగేళ్ళనుండి నాలో ఎంబ్రియో స్థితిలో ఉన్న నిండు కవిత ప్రభవించి పురిటికేక వేసిందని అప్పటికి నాకు తెలిసింది, అని చెప్పు కున్నాడు ఆరుద్ర.

తనేం చెప్పుకున్నా ఆరుద్ర కవిత్వాన్ని విశ్లేషించి చూస్తే, కొన్ని లక్ష ణాలు స్పష్టంగా మనకు దర్శన మిస్తాయి. అవి: (1) కవి, సంప్రదాయమంటే ఇష్టం కలవాడే, మాతృదేశం మీద భక్తి ఉన్నవాడు-

ఆయన కవిత ప్రారంభించిన తొలిదశలో రూపొందించిన ఖండికల్లో ఈ

విషయాలు స్పష్టమౌతాయి. గాయాలూ-గేయాలూ అనే కావ్యంలో, చేర్చిన ఖండికలన్నీ, పత్రికల్లో అచ్చయినవీ, రేడియోల్లో పాడినవీ సినిమాలకు వ్రాసినవీ. విశాలాంధ్ర రాష్ట్రావతరణం వలన కలిగిన ఆనందాన్ని సూచిస్తూ విజయీభవ విజయీభవ విశాలాంధ్ర జననీ అని కీర్తించాడు. ప్రజలంతా సుఖాలతో బ్రతుకంతా మనసీ అని ఆకాంక్షించాడు. నీ పేరును ప్రపంచాన నిలిపెదమో అమ్మా, మా రాష్ట్రము దేశానికి తలమానికమమ్మా అంటు వైభవగానం చేశాడు. వేదంలా ప్రవహించే గోదావరీ, వెన్నెల వంటి కృష్ణవేణి తుత్తూరా మాదిరి నాదంతో తుంగభద్రా సన్నాయికి మల్లే పెన్నానదీ ఈ రాష్ట్రావతరణ శోభలో వైవాహిక దీప్తిని నింపాయన్నాడు.

తెలుగు పాటకు నేడు కొత్తపల్లవి పాడు, తెలుగు వాకిట కొత్త రంగ వల్లిక చూడు అని వివశుడవుతూ, భావావేగంతో, తెలుగు కోడళ్ళు కుందనపు చేతులకు గోరింట గోళ్ళతో వీణెలు మీటుతారనీ, తెలుగు జవరాళ్ళు అమృతపు జల్లుతో పెదవి విప్పకనే పాడతారనీ కాల్పనికతకు దారులు వెదుక్కున్నాడు.

ఇవ్వాళ సంక్రాంతీ కాదు, దీపావళీ కాదు. ఎందుకిన్ని వేడుకలు? రేయంతా ఇన్ని దీపాలు! తెలుగు కన్నెల కళ్ళ కాటుక రేకలు, కాళ్ళ పారాణి, మొగలి పువ్వుల వాల్జడ పరిమళాలు ఈ సంబరమంతా ఏ పర్వదినమని? అంటూ పరవశించిపోతూ,

"జాజర పాటలు పాడుతు నీకు జాతర చేస్తామో తల్లీ,
బాజా భజంత్రీలు మోగగా నీ బావుటా ఎగరవేస్తా మళ్ళీ"

అని తన్మయత్వాన్ని భజిస్తున్నాడు. ఇక్కడ మనకు కనిపించే ఆరుద్ర మార్క్సిజాన్ని కవిత్వంలో చాటిచెప్పాలనే ఆరుద్ర కాడు. అందువల్లనే ఈ ఆరుద్ర దేశనాయకులైన గాంధీ నెహ్రూలను కూడా కీర్తించ గలిగాడు. అమరజీవి పొట్టి శ్రీరాములను అగ్గించాడు. ఇక్కడ మార్క్సిస్టు ఆరుద్ర లేడు. సిసలైన సంప్రదాయ వాది ఆరుద్రే మనకు కనిపించేది- దేశభక్తిగల ఆరుద్రే మనకు దర్శన మిచ్చేది.

1962 లో చైనాతో మన దేశం యుద్ధం చేయవలసి వచ్చినప్పుడు, దేశ భక్తిని చాటుకునే కవిత్వం చాలా వెలువడింది. శ్రీశ్రీకి కూడా చైనాను తిడుతూ కవిత్వం వ్రాయక తప్పలేదు. ఆరుద్ర వ్రాసిన కవిత్వమంతా వృత్తాలలోనో,

లేదా మాత్రాచ్ఛందంలోనో నడిచింది. చైనా యుద్ధం జరిగినప్పుడు, అధికారరీత్యా ఆత్యయిక పరిస్థితి యేర్పడ్డది. ఆ సమయంలో పౌరుడికి మల్లే కవికి కూడా డిసిప్లిన్ ఉండాలనీ, డిసిప్లిననేది కవిత్వంలో ఛందం వాడితేనే గాని రాదనీ, అందువల్లే నేను ఛందస్సుకు కట్టు పడుతున్నాననీ వ్రాసుకున్నాడు. 1965 లో 'ఎంచిన పద్యాలు' అనే పేర ఆరుద్ర ప్రకటించిన కావ్యంలో వెనక ఎప్పుడో వ్రాసిన ఈ దేశభక్తి కవితలు చాలా కనిపిస్తాయి.

"జగాన సాటిలేని తోట జన్మభూమి యిండియా
యుగాల క్రింద పెన్నడో మహోన్నత ప్రదీప్తిలో
విఘాతమన్న దేదిలేక వెల్గువెల్గె దానినే
సగర్వచూడుడైన నేను శాంతి కాంతి చేసితిన్" అంటూ,
"తల్లి దాస్యము బాప త్యాగ ధనులెందరో
అసువు లిచ్చిన ఫలము అతుల స్వాతంత్ర్యమ్ము
శక్తినంతయు చూపి కట్ట కడపటి వరకు
రక్తబిందువు లోడ్చి రక్షించుకుంటాము'' అని-

దీక్ష పూనుతున్నాడు కవి. ఆ సందర్భంలోనే శ్రీశ్రీ కవిత్వ చ్ఛాయల్లో-

పాటలాగ పాములాగ
వేగంగా కోపంగా
ప్రతి ఒకడూ సైనికుడే
ప్రతి ఒకడూ అతిరథుడే
ప్రతి ఒకడూ రణయంత్రం
ప్రతి నేత్రం శివ నేత్రం
ప్రతి హస్తం యమ నేత్రం
ప్రతి ఒకడూ ప్రతి ఒకడూ
ప్రతి ఒకడూ బ్రహ్మాస్త్రం- అని కదను తొక్కుతున్నట్లుగా

కలాన్ని కదిపాడు. మళ్ళీ ఛందానికి సంబంధించిన ఇరుకు బంధంలో నుండి విడివడి, సర్పయాగం అనే ఖండికలో ఈ సందర్భంలోనే వచన పద్యాన్ని అద్భుతంగా నడిపాడు.

పాలూ పంచశీల పోసి పెంచిన పాములు
నీలు చూచుకుని వేశాయి కాట్లు

విజృంభించండి ఒక్కసారిగా
విరకొట్టండి వాటి నడుములు !- అంటూ,

నమ్మించి ద్రోహం చేసే
నాగు బాములు స్వాహా
నీచంగా కాటు వేసిన
త్రాచు బాములు స్వాహా - అంటూ రణ యాగానికి సమిధల్ని సేకరించాడు. ఆ సందర్భంలోనే చైనా కమ్యూనిజం మీద దెబ్బకొట్టాలని కాబోలు,

''సుత్తీ కొడవలి గుర్తులు
హత్తిన జండా వహించు నతడెందులకా
సుత్తితొ తలపై మొత్తుతు
కుత్తుక కొడవలి ధరించి కోయుట కొరకే!''

అని తీవ్రంగా వ్యాఖ్యానించాడు. ఇది కేవలం చైనా పరంగా చేసిన వ్యాఖ్యానం మాత్రమే. ఆరుద్రకు అంతరంగంలో, ముందునుంచీ, కమ్యూనిజం మీద ఆర్ద్రత లేదని చెప్పడానికి వీలులేదు. 'పైలా పచ్చీసు' అనే కావ్యంలో 1942 కు ముందే ఒక పురోగమన గీతం పాడాడు ఆరుద్ర. అందులో ''జయ జయ ధ్వానాలతో, ఆకాశ మార్గాలలో, అవని చీకట్లలో, బావుటా ఎగరేసి, కాగడా వెలిగించి, నీలాల నింగిలో ఎర్రజండాతో పాటు కదులు, కదులు, కొత్తమార్గాలకై కదలవే కదలవే'' అంటూ తన కవిత్వానికో, లేక దేశానికో మరి పురోగమన గీతం పాడుకున్నాడు. దీన్నిబట్టి 62 లో సుత్తీ కొడవలిని తిట్టడం కేవలం చైనా మీద కసితో మాత్రమే.

(2) అందరు కవులకుమల్లే ఆరుద్ర కూడా కవిత్వారంభ దశలో చాలా వరకూ సెంటిమెంటలిస్టు. ప్రేమ గీతాలు ఎక్కువగానే వ్రాశాడు. ప్రేమకు ఎన్నో రకాలయిన నిర్వచనాలూ చెప్పాడు. మనం సరిగా దృష్టి పెట్టి చూడంగానీ, ఇప్పుడు విప్లవ కవిగా తన్ను తాను పిలుచుకుంటున్న శ్రీ శ్రీ కవిత్వంలో కూడా ఈ సెంటిమెంట్ ప్రభావం ఎక్కువగానే కనిపిస్తున్నది ఇదే ఆరుద్రను అభ్యుదయ కవుల కోవలోనుంచి తప్పించి, నియో క్లాసిసిస్ట్‌గా చూడమంటున్నది-

''చీమ చిటుకుకున్న తానే అనిపించు ఏమిటమ్మ ప్రేమ ఈ

ఛవినే మరిపించు''-అంటూ, కళ్ళకు నిద్రరాకపోయినా, తిన్నది హితవు కాకపోయినా, అడుగులు తడబడి మాటలు పొరబడి, గుండెల దడ దడ హెచ్చినా నీవు ప్రేమలో పడ్డట్టే- అని ప్రేమికుల లక్షణాలను స్పష్టం చేయడానికి ప్రయత్నించాడు.

వియోగ ప్రేమను వర్ణిస్తూ-అనురాగం ఎంతో దూరంగా ఉంది. వియోగమే మిగిలింది. ఎండిపోయిన జీవనదిలో నౌక ఎట్లా సాగుతుంది? చిలక పారిపోయింది. పంజరం మిగిలింది. వేకువ లేదు. ఈ రాత్రి తెల్లవారదు. నా హృదయం పగలగా ఆ ముక్కలు వెయ్యి-అంటూ ఆక్రోశించాడు.

ఈదలేను తీరము చేరలేను. తీరాన నిలబడి తీరుబాటుగ నీవు తిలకించు తున్నావు నా పాటు-నా ప్రాణాలయినా తీయకు. తీరాన దివ్య మధువేదో ఉందని నదిలో దింపావు కానీ, నాకేమీ సాయాన్నందించవు- అంటూ ప్రియురాలి నుద్దేశించి ఆత్మపరమైన తన వ్యథను వెలువరించు కున్నాడు. "మంటినీ మింటినీ ఏకం చేసే వర్షం నిన్నూ నన్నూ ఒకటి చేసి హర్షం కూర్చదా! ఇప్పుడు ఎడతెగకుండా కన్నీటి వానజల్లు నువ్వీ యెడద యిల్లు ఎందుకు విడిచి పెట్టినట్లు ప్రియతమా!" అన్న వేదనా నివేదనంలో భావకవిత్వపు ఛాయలు పటిష్ఠంగా కనిపిస్తున్నయ్. "నన్ను విడిచి పెట్టి దయమాలి వెళ్ళావుగాని, సుఖపడు. కన్నీళ్ళు, కౌగిళ్ళు, ముళ్లు అన్నీ మరచి అవతలి రేవు చేరుకో! నీవు లేకపోతే ఒక్కసారే గుండె పగిలి చచ్చిపోను. నిన్ను తలపోస్తూ బ్రతికి క్షణ క్షణ మరణం చెందు తాను-" అన్నప్పుడు రుబాయీల గుబాళింపులు మనల్ని చుట్టుముట్టక మానవు-

(8) పై రెండు లక్షణాలూ, కవిత్వ ప్రాథమిక దశలో నెలకొన్నవి. తర్వాత, శ్రీశ్రీ సాహచర్యం వల్ల ఆరుద్ర దృక్పథంలో మార్పు వచ్చినట్లుగా కనిపిస్తుంది. శ్రీశ్రీ ఆరుద్రకు చుట్టం. మీదు మిక్కిలి నెచ్చెలి కూడానూ. కమ్యూనిస్టు భావాలమీద ఆదరం పెంచుకున్నాడు. ప్రేమకు సంబంధిం చిన తీవ్రత నశించింది. తనచుట్టూ ఉన్న సమాజాన్ని పరిశీలించాలనే జిజ్ఞాసా, దాన్ని మార్క్సిజంతో అన్వయించి అర్థం చేసుకోవాలనే కుతూ హలమూ పెచ్చాయి. వ్యూదలిజం, వర్గపోరాటం, దుష్టశక్తులు, అభ్యు

దయం, సామాజిక చైతన్యం వంటి పదాలూ, వాటికి సంబంధించిన రకరకాల భావాలూ, గట్టిగా వచ్చి యితని కవిత్వానికి అతుక్కుపోయాయి. ఈ దశలోనే కొన్నాళ్లు ఆరుద్ర అభ్యుదయ కవిగా భాసించాడు. అభ్యుదయ కవిత్వంలో నేను ముందు మనవి చేసినట్లుగా, అంతర్మథనం చాలా ఉంది. సాంకేతికత, ప్రతీకాత్మకత, భావక్లిష్టత- ఇటువంటి లక్షణాలన్నీ కూడా అభ్యుదయ కవిత్వ లక్షణాలుగా చెలామణీ అయినవే. ఇవే ఒక్కొక్కసారి ఆ కవిత్వాన్ని ఒక్క ఊపులో చదివిస్తాయి. పాఠకుడి ఆలోచనలతో దాగుడు మూతలాడతాయి. ఇందులో ఏదో ఉంది, తెలుసుకోవాలనే ఆశనూ కుతూహలాన్నీ రేకెత్తిస్తాయి.

'లోహవిహంగాలు' గీత రచనతో, శ్రీ శ్రీ వెన్నుతట్టగా ఆరుద్ర అభ్యుదయ కవిగా ఆవిర్భవించాడు. ఆరుద్ర తానే చెప్పుకున్నట్లు అప్పటికి నాలుగేళ్ల నుండీ పురిటినొప్పులు పడి కన్న గీతం ఇది. విశాఖమీద జపాన్‌వాడు బాంబులు కురిసిన ఉదంతానికి సంబంధించింది. కవి విశాఖపట్టణానికి రెండామడల దూరంలో ఉండే బుచ్చిరాజుపాలెంలో పది గంటల పగటివేళ బాలభోగాన్ని (Break fast) పుష్టిగా ఆరగించి పడుకున్నాడు. రెండు గంటలప్పుడు ఎండ ప్రచండ గాంథిక భాషలాగా నిప్పులు చెరుగుతుండే తెలివి తెచ్చుకున్నాడు. తన కుటీరానికి దూరంగా జనం పరిగెడుతున్నారు. అప్పుడే విశాఖమీద బాంబులు కురిసి వెలిశాయి. మనుషులు ప్రాణాలు పిడికిట పెట్టుకొని, గుండెలు చేత్తో, పట్టుకుని బలుసాకు వెతుక్కుంటూ బ్రతుకు బాటమీద పయనిస్తున్నారు. మనుషుల వరద పారుతోంది. పేనికా (Panic)నలం మానవాళిలో రగుల్కొంది. కారు మేఘాల్లో మోటారుకార్ల మాదిరి అక్క పక్షిగాళ్ళమీద ఉక్కు పక్షులు రెక్కలు కురిపిస్తూ తిరిగాయి. జపానువాడు మృత్యువుకు టిఫిన్ కారియర్లను తెచ్చి, బే ఆఫ్ బెంగాల్‌లో పెట్టాడు. విశాఖ షిప్‌యార్డునూ, లోకోషెడ్‌నూ ఖచ్చితంగా తినడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ రకంగా సాగిన లోహ విహంగ రచన, అప్పటి సామాన్య జన జీవన స్థితిని వివరించడానికి మాత్రమే ఉద్దేశింప బడింది- విప్లవ రచనా పద్ధతిగా ఇప్పుడు అగ్గించి చెప్పబడుతున్న జీవితాన్ని మార్చడానికి తిరగబడాలనే పద్ధతులు అప్పటి కింకా అభ్యుదయ కవిత్వంలో ముమ్మరంగా చోటు చేసుకోలేదు. మానవతావాద వాస్తవవాద దృష్టి (Humanistic and Realistic outlook) ఉన్నాకూడా అది అభ్యుదయ కవిత్వమే

అని హేమాహేమీలందరూ ఒప్పుకుని నడుంకట్టిన దశ అది అందుకే శ్రీశ్రీ లోహవిహంగాలను మెచ్చుకోవడం జరిగిం దనుకుంటాను. జాతి నడిచే మార్గం గాని, అది కోరుకునే అభివృద్ధికానీ. సామాన్య ప్రజలకోసమే అనే నినాదాన్ని అప్పటి అభ్యుదయ కవులు చేపట్టారు. ఆ అభిప్రాయాన్ని బాగా వంటబట్టించు కున్న ఆరుద్ర తర్వాత ఎన్నో అటువంటి రచనలు చేశాడు. 'చోబుదారు గల్లీ పిల్ల' అనే ఖండికలో ఈ విషయం స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. విశాఖపట్టణంలో యుద్ధం రోజుల్లో ఒక వేశ్య దయనీయ స్థితిని వర్ణించిన ఖండిక యిది. విశాఖ పట్టణపు ముడతలు దేరిన ముఖమండలం మీద చెరిగీ చెరగని కుంకంబొట్టులా ఉందాపిల్ల. ఇద్దరు సిపాయిలు, విమాన విధ్వంసక ఫిరంగుల్ని మోసుకు తిరిగే వాళ్లు, చేరుమాలులో చంద్రబింబాన్ని మూట గట్టగలిగిన వాళ్లు ఆ పిల్లదగ్గరికి వచ్చారు. వాళ్ళకు ఆనందం పంచి, డబ్బు సంపాదించిన గల్లీపిల్ల మర్నాడు పొద్దున డబ్బిచ్చి తన నౌకరును, బియ్యం తెమ్మని బజారుకు పంపించింది—కానీ,

నురుగులు కక్కుతూ ఘోషిస్తూ,
గర్జిస్తున్నది సంద్రం
బియ్యం డిపోల ముందర
ఒకదానిపై ఒకటి

విరుచుకు పడుతున్నాయి కెరటాలు— అంటూ కవి ఒక కొసమెరుపుతో దీన్ని ముగించేశాడు.

అట్లాగే లోకవృత్తం మీద ఆవేశం, అన్యాయాల మీద, ఆకలిమీద తిరుగు బాటు స్పష్టం చేసిన ఖండికలెన్నో ఉన్నాయి. ఈ తిరుగుబాటు విసురులో అక్కడక్కడా శ్రీశ్రీ కనిపించి ఆరుద్ర ముద్రను కమ్మేస్తుండడం మనకు తెలుస్తుంటుంది.

పులి కోరల చలిగాలులు
చలి బాకుల దొంగ పోటు
ఆపిందికి కవచంలా
నడివీధిన పడి బతికే
నీ ఒంటిన గుడ్డలేదు—

కాని, అంతలోనే ఆ ప్రభావాన్ని విదిలించుకుని—

అందాకా

భూలోకం పరుపుమీద

ఆకాశం కప్పుకోని

కడలిహోరు గుర్రుపెట్టి

కలలేవీ కనకుండా

రాజులాగ నిద్రపో

నిద్రపో చిటిపాపా!- అంటూ తన సొంత గొంతుకనే ఆలపిస్తాడు అరుద్ర ఇట్లా ఉదాహరించుకుంటూ పోతే ఎంతైనా గ్రంథం పెరుగుంది.

(4) అభ్యుదయ కవితా చిహ్నాలు ఆరుద్ర కవిత్వంలో ఆవిర్భవించిన తరువాత, సాహిత్యం పట్ల తనకున్న అభిప్రాయాలనూ, విలువలనూ అరుద్ర అబ్బూరి వరద రాజేశ్వరరావు తోటీ, శ్రీ శ్రీ తోటీ కలిసి చర్చించాడు. అదే సినివాలిలో స్వవిషయ సూచిక అనబడే సాహిత్యోపనిషత్తుగా అవతరించింది (1960). దీనికంటేముందు, 1954లో ఆరుద్ర, శ్రీ శ్రీ, వరదలు ముగ్గురూ కలిసి జాయంటుగా 'మేమే' అనే కావ్యానికి రూపాన్ని దిద్దారు. 'మేమే', మీద కవులు ముగ్గురికీ, ఒక భావగాఢత(Seriousness of thought) గానీ, స్వచ్ఛ భావనగానీ (Sincerety of thought) ఉన్నట్లుగా కనిపించదు. ఇందులో ఆషామాషీగా, ముగ్గురూ కలిసి, ఆ క్షణాన తమకు తోచిన భావాలను పదాలుగా మార్చి కాగితాల మీద పొదిగారు. సృష్టిలో తాము ఏమేమి కాగలరో, ఒక అతి వాస్తవ ధోరణిలో పేర్చడం జరిగిందే కాని, తాము ఏమి కాదలచుకోలేదో చెప్పలేదు. సాహిత్య పరంగా చూస్తే, "కవనం మామెరుకు, కవనం మా త్రిశూలం" అనీ, కవిత్రయపు కాపీలం, శతావధానాల చెళ్ళపిళ్ళలం, రువ్విన ప్రణయ గీతాలం అనీ, బమ్మెర పోతులం, అల్లసాని వాడలం అనీ- రకరకాల ఆవిష్కారాలు కనిపిస్తాయి. తాము వ్రాసిందానిమీద తమకే పెద్దగా ప్రత్యయంలేక కాబోలు, తమ ఉమ్మడి మిత్రుడు ఏల్చూరి సుబ్రహ్మణ్యానికి 'మేమే'ను అంకితం చేస్తూ.

రాసిందేదో రాశాం

తీసుకొనుము తోచినంత తీపో చేదో

సీసా పైనేగా మన
ధ్యాస హమేషా గళాసుదాల్చిన ఏసూ !

అని చెప్పుకున్నారు- ఆ తర్వాత 1960 లో సినీవాలిలో ఆరుద్రకూ శ్రీశ్రీకీ మధ్య సాహిత్య లక్షణాలను గురించి కొంత చర్చ జరిగింది.

''ఏమయ్యా కవీ, నువ్వెందుకు రాస్తున్నావ్? నూకలివ్వక పోయినా భావాల మేకలెందుకు కాస్తున్నావ్?'' అన్న ఆరుద్ర ప్రశ్నతో ఆరంభమైన ఈ చర్చలో కవిత్వం పట్ల ఇద్దరి అభిప్రాయాలూ ఇట్లా ఉంటాయి. ఎవరూ చెప్పనిది చెప్పి మెప్పించాలని ప్రయత్నం చేస్తాడు శ్రీశ్రీ.మరొకరు దాన్ని మెచ్చకపోయినా పరవా లేదు. ఇమిటేషన్లు ఇష్టం లేని శ్రీశ్రీకి కొటేషన్లంటే ఇష్టమే. నిన్నటి కవుల నుండే నేటి కవులు ఉద్భవిస్తారనేది అప్పటి శ్రీశ్రీ భావన. కవి కోరుకునే మెప్పు సమాన ధర్ముల శిరఃకంపం, హృదయ స్పందన. కవిత్వం జనాన్ని మేలు కొలపాలి గాని జోకొట్ట కూడదు. వానలాగా కవిత్వం ప్రజల హృదయాలలో వర్షించి కొత్తభావాల బీజాలు చల్లాలి. ప్రజాస్వామ్యాన్ని అంగీకరిస్తూనే మెజారి టీకి అందని ఊహలు వెదకాలి. కవిత్వానికి ఒక్కోసారి వ్యాఖ్యాత ఉండడం అవసరం అన్నాడు. కవిత్వానికి ఆరోగ్యకరమైన పోటీ అవసరమన్నాడు. పోటీలో ఓడిపోయినా, బాగా ఆడి ఓడిపోతే ప్రేక్షకుల సానుభూతి ఉంటుందన్నాడు. కవిత్వం మనిషి కోసమనీ, నవత్వం మంచి కోసమనీ, నవత్వం + మానవత్వం = కవిత్వమనీ వివరించాడు. అక్కడినుండి తిరకాసుగా సంప్రదాయం మీదికి వచ్చేశాడు శ్రీశ్రీ. చూశావా ఆరుద్రా సంప్రదాయం నిలిచే ఉంటుంది. మూధా చారాలు మారుతుంటాయి. కాని సంప్రదాయం తాతముత్తాతల నాటి ధనం అని ఆనాడు ఒప్పుకున్నాడు శ్రీశ్రీ. అంతేకాక కవి ఋషిలాంటి వాడనీ, రంజన కలిగి స్తాడనీ, డిసిప్లిన్ అనేది అడుగు అడుగు వేసుకుంటూనే వెళ్ళడమనీ, అదిలేని జాతి పురోగమనం నిల్ అనీ వివరించాడు. అయితే డిసిప్లిన్ పేరు చెప్పి అన్వేష ణను అరికట్ట కూడదని కూడా అన్నాడు. శ్రీశ్రీ వివరించిన ఈ అభిప్రాయాల కన్నిటికీ ఆరుద్ర ఆమోద ముద్ర వేశాడు. అంతేకాక, ఎప్పుడూ పాతను తలుచు కుంటూ ఇప్పుడూ అదే గొప్పని నిక్కడం క్రైమ్. ఈ నాటికీ గతానికి గబ్బిలాల్లా వేలాడేవాళ్ల వేనవేలు. వెనకచూపు వాళ్లువేయిమందున్నా ముందు చూపు కవి ఒక్కడు చాలు. వాడు అవశ్యం కలిగిస్తాడు మేలు, మేలుకొంటాడు రోగిష్టి

మానవుడు. పాము వంటి దానికి విరుగుడుంది పాత తత్త్వానికి లేక పోతుందా! అని ఆశాభావాన్ని చూపించాడు. మెదడూ హృదయమూ మిళితమయ్యే గుణమే మహాకావ్యానికి ఏకైక లక్షణంగా ఒప్పుకొన్నాడు. కవిత హృదయానికి నరిష్మెంట్ కావాలి కానీ మెదడుకు ఏ నాటికీ పనిష్మెంట్ కాకూడ దన్నాడు.

శ్రీశ్రీకీ ఆరుద్రకూ మధ్య జరిగిన కవిత్వాన్ని గురించిన చర్చకున్న స్పష్టత మళ్ళీ ఆరుద్రకూ సరదకూ మధ్య లేదు. అక్కడ వాళ్ళిద్దరూ ఒక అభిప్రాయాన్ని స్పష్టం చేస్తున్నామన్న విషయం మర్చిపోయి తాము చెప్తున్న వచన పాదాల అంత్యప్రాసల మీదా అనుప్రాసల మీదా దృష్టి పెట్టుకుని అక్కడే కూర్చుండి పోయారు.

(5) ఇక్కడనుండి ఆరుద్ర అభ్యుదయ కవితారంగంలో ఒక స్థానం సంపాదించుకున్నట్లే. అప్పటికి, ప్రియురాలు భార్యగా; ప్రేమ, కుటుంబ జీవనంలో ఒక విడరాని భాగంగా, స్థిరపడిపోయింది. దేన్ని పడితే దాన్ని మెచ్చుకునే కౌమార స్థితి దాటి. చుట్టూ ఉన్న విషయాల మీద నిశితమైన అవగాహన ఏర్పడ్డది. సాహిత్యం వల్ల ఒక ప్రయోజనాన్ని సాధించాలనే తపనకూడా కలిగింది. కాని ఇటువంటి సాహిత్య విషయకమైన మనస్స్థితితోపాటు, కవిత్వం చెప్పే విధానంలో కొత్త ప్రయోగాలు చెయ్యాలనే కాంక్షకూడా ముమ్మరంగా పెరిగినట్లు కనపడుతుంది. 1948 లో వ్రాసిన త్వమేవాఽహాన్నీ, 1960 లో అచ్చయిన సినీవాలినీ క్షుణ్ణంగా పరిశీలిస్తే ఆ విషయం స్పష్టం కాగలదు.

ఆరుద్ర మొదట దీనికి తెలంగాణా అనే నామకరణం చేస్తే, శ్రీశ్రీ దాన్ని త్వమేవాహం అని మార్పించాడట (1955 లో) మూడవ ముద్రణలో కవి, తర్వాతెప్పుడో కాలం అనే పేరిట తాను వ్రాసిన ఖండికకు ఆవాహన అని తిరిగీ నామ కరణం చేసి, దాన్ని త్వమేవాఽహానికి ముందు చేర్చుకున్నాడు. త్వమేవాఽహాన్ని ఆసాంతం చదివి దీనికి కాలం అనే పేరును కవి పెట్టి ఉండవలసిందనుకున్నాను. కాలానికీ కవికీ అభేదం చెప్పే కావ్యమిది–ఆద్యంత రహితమైన కాలంతో, మానవుడు, తన్ను గ్రహించడానికి సర్వ ప్రయత్నాలూ చేసే మృత్యువును నిర్లక్ష్యం చేస్తూ, అభేదాన్ని చాటుకుంటున్నాడు. మానవుడు చిరంజీవి.

నిజానికి మనుష్యుడికి సంబంధించిన కాలం, అతడు భూమి మీద పడ్డ క్షణం నుంచీ మొదలవుతుందని కదా సర్వసాధారణమైన అంచనా. కవి దాన్ని అంగీకరించడు. మాతృగర్భస్థమైన పిండానికి సంబంధించిన కాలం ఆ పిండంలో నుండి ఉద్భవించిన మానవుడిది కాదా! పిండం ఏర్పడక ముందు, పితృ హృదయంలో ఉద్భూతమైన కోరికకు సంబంధించిన కాలం కూడా ఆ మానవుడిదే కాదా! ఆవిధంగా తండ్రి, తాత, ముత్తాత నుండి-ఆదిమానవుడి వరకూ వెనక్కి పరిగెడితే, ఆ కాలానికీ ఈ మానవుడికీ సంబంధమున్నట్టే కదా! అందుకే మానవుడు చిరంజీవి. అఖండ ప్రవాహంలాంటి కాలంలో అభేదం చెప్పుకునేవాడు-ఈ సంబంధాన్ని సూచించడానికే, తన కావ్యంలోని కాల గమనాన్ని కొన్ని దశలుగా విభజించుకున్నాడు కవి. అవి (1) పర్వతదశ (2) ఉపనదులు (3) ప్రవాహ దశ. అనేవి మూడు దశలు- వీటికి తోడు, (4) నదీముఖద్వారమూ (5) సాగర సంగమమూ అనే రెండు దశల్ని వివరిద్దామనుకుని కూడా కవి ఎందుకో మానుకున్నాడు.- ఒక్కో దశలో కొన్నికొన్ని అంశాలు పేర్కొనబడ్డాయి. పర్వత దశలో ఎలారం, పెద్దముల్లు, సెకెండుముల్లు, చిన్నముల్లు, పెండ్యులంలు పేర్కొనబడ్డాయి. ఇవన్నీ సంకేతాలు-పెద్దముల్లు మిడిల్‌క్లాసు మనుషుల భావాలకు సూచిక-సెకండుముల్లు శ్రామికజనం ఫిలాసఫీకి కొలతబద్ధ, చిన్నముల్లు శ్రీమంతుల మనస్తత్వానికి సూచిక, పెండ్యులం కవి మనస్సే అనుకుంటాను. అట్లాగే రెండవదశలో పర్వతాల మీదనుంచి ప్రసరించే సెలయేరులాంటి కాలానికి ఎన్నో ఉపనదులు కలుస్తాయి. ఇక్కడ సెకెండ్లు 'అలగా' జనం- ఇసక గడియారం, నీటి గడియారాలు పాతకాలపు సంఘాలు. గడియారం మన సంఘమైతే గంటలు ధనవంతులు. స్టాప్‌వాచ్ విప్లవాన్ని తెలియజెప్పే సాధనం.- ఈ వివరణంతా ఆరుద్ర తాను దాశరథికి వ్రాసుకున్న ఉత్తరంలో ఇచ్చిన వివరణే. ఈ వివరణ పట్టికను దగ్గర పెట్టుకుని, మరికొన్ని కవి స్వయంగా వెల్లడించిన విశేషాలను కలుపుకుని త్వమేవాఽహాన్ని చదివితే కొంతలో కొంత అది అర్థం కావచ్చును- కవి 1948 వ సంవత్సరం జూలై పదవ తారీఖున కృష్ణాపత్రికలో "నాకా సిగ్గు, నా స్త్రీత్వం ఎప్పుడో పోయింది" అనే శీర్షికతో ఒక వార్త చదవడం జరిగింది.-రైల్లో మూడవతరగతి పెట్టెలో(అప్పుడుంది)ప్రయాణికులంతా తీరిగ్గా కూర్చుని హైదరాబాదులో రజాకార్లు చేస్తున్న దురంతాలకు విచారిస్తుంటే ఒక స్త్రీ ఆవేశంతో వాళ్ళముందు నగ్నంగా నిలబడి, తనకు రజాకార్ల

వల్ల జరిగిన దురంతాన్ని చెప్పి, ఒంటిమీద గాయాలను చూపిస్తూ, ఏ ప్రతిచర్యా చెయ్యలేని నిస్సహాయ స్థితిలో తీరిగ్గా ఇట్లా మాట్లాడుకోవడానికి మీకు సిగ్గులేదా అని ముక్కచివాట్లు పెట్టిందట. అట్లా పెట్టి పెట్టకపోయి జనాన్ని జరుగుతున్న దురంతాల పట్ల ఆవేశపూరితుల్ని చేసి రెచ్చగొట్టడం ఆమె నిర్ణయించుకున్న పథకం. ఈ వార్త కవిని బాగా కదిలించి అతనిచేత కలం పట్టించింది. త్వమేవాఽహం ఆవిర్భవించింది-

అయితే, కవి, తానులోనైన ఆవేశాన్ని, ఉద్రేకాన్ని, స్వేచ్ఛగా, సూటిగా కాగితం మీదకి రానీయలేదు. వినేవాడికి రెట్టింపు ఆవేశం కలిగే విధంగా సరళంగా సూటిగా ఉండవలసిన అవసరం తీసుకొన్న విషయానికి ఎంతైనా ఉంది. కాని ఆరుద్రను కేవలం హృదయ సంబంధమైన భావాన్ని ఏ ముసుగులూ లేకుండా శక్తిమంతంగా చెప్పే సిసలైన కవి అని ఖచ్చితంగా ఒప్పుకోవడానికి వీలులేదు. ఆరుద్ర పండితకవి. కవిత్వంతోపాటు ప్రయోగాలూ, వాటికి సంబంధించిన నవ్యత్వమూ అనే అంశాలకోసం వెంపరలాడే బుద్ధిజీవి ఆరుద్ర-"టెక్నిక్ లేని కవిత్వాన్ని నేను ఊహించలేను. ప్రత్యేక సంవిధానరహిత వాక్య సందోహాన్ని నేను కవిత్వంగా ఎంచలేను'' అని తనే వ్రాసుకున్నాను. దాశరథికి ఒక ఉత్తరం వ్రాస్తూ, ఈ కవిత్వ శిల్పాన్ని అభిమానిస్తూ ఎంతవరకూ వెళ్ళిపోయాడో ఆరుద్ర మాటల్లోనే మనం వినడం సముచితం.

''ప్రియాతి ప్రియమైన దాశరథీ......

''నువ్వునేనూ అభ్యుదయ కవిత్వ ప్రయోజనాన్ని గుర్తించాం. మన కవిత్వం ప్రజలకోసం అని మనకు తెలుసు. మన ప్రయోజనాన్ని సాధించలేని కవిత్వం మనకు రుచించదు. కాని కవిత్వం కానిది మన ప్రయోజనం కోసం ఎవరు వ్రాసినా అది అసలే రుచించదు. అభ్యుదయ నిరోధకుడు కవిత్వ వ్రాసినా అది కవిత్వంగా మనం గౌరవిస్తున్నాం. ఆ శిల్పాన్ని మెచ్చుకుంటున్నాం. కాని దానిలోని ''ప్రతివిప్లవ" భావాన్ని ఖండిస్తున్నాం. శిల్పంలేని దాన్ని మనం ఎంత ఉత్తమాదర్శప్రేరితమైనా హర్షించలేక పోతున్నాం'' అని వ్రాస్తూ, అభ్యుదయ కవిత్వం వేరూ, ప్రజాకవిత్వం వేరూ అనే వింతవాదనలో పడిపోయాడు ఆరుద్ర- ఎంతో టెక్నిక్‌తో వ్రాసిన తన త్వమేవాఽహాన్ని జనం ఎందుకు అర్థం చేసుకోలేకపోతున్నారో అంటూ Christopher Caudwell మాటల్ని ఉటంకించాడు.

"కవి శిల్పి. అతని చేతులో ఉండే కళకు ఉత్కృష్టమైన శిల్పం ఉండి తీరాలి– కాని అభివృద్ధి పొందిన పెట్టుబడిదారీ విధానంలో జనానికి చాలా మంది కీ శిల్పం (Techinic) నచ్చదు. ప్లాస్టర్లు వాడే యుగంలో రాతిచెక్కడాలను గురించి జనానికి ఏమీ తెలియనట్లుగా. ఇటువంటి సాంకేతిక నిపుణుడైన కవి ఎందుకూ పనికి రాకుండా పోతాడు. సంఘంలో ప్రోలిటేరియనైజేషన్ ఎక్కువైనకొద్దీ మనుష్యులకు తీరిక తక్కువై, లోతు తక్కువా, శిల్పం తక్కువా అయిన సాహిత్యాన్ని అభిమానిస్తారు. అందువల్ల శిల్పంమీద మోజుతగ్గని కవి సామాన్యుల ఎత్తును అందకుండా పోవడం జరుగుతుంది. అందుకే అతని రచనలు వాళ్ళకు అర్థంకావు–" తన శిల్పభూయిష్ఠమైన త్వమేవాఽహ రచనను సమర్థించుకున్నాడు– "టెక్నిక్‌కీ విషయానికీ జరిగే యుద్ధంలో ఆశయానికీ ప్రతిఫలానికీ జరిగే కుస్తీలో చిత్తశుద్ధిగల మన కవిత్వం జయించాలి" అంటూ– "నా తపస్సు ఫలించి నా గీతం గుండెలలో ఘూర్ణిల్లగ నా జాతి జనులు పాడుకునే మంత్రంగా మోగించాలని" ప్రతిరపీ అనుకుంటాడు– అది సాధించడానికి కృషి చెయ్యాలి అని ఆశిస్తున్నాడు. ఎంత పరస్పర విరుద్ధ విషయాలు!– జనం 'Low brow' అయ్యారనీ, తాను తన శిల్పంవల్ల 'High brow' గా వీళ్ళకు అందని ఎత్తున ఉండిపోయాననీ వాపోతూ, మళ్ళీ శిల్పభూయిష్ఠమైన తన గీతం జాతి జనులు పాడుకునే మంత్రంగా మోగించాలని ఆశపడడం,–దీన్నేమనాలి?– బహుశ ఆరుద్ర దృష్టిలో, జాతి జాతంతా ఒకనాటికి ఈ ప్రోలిటేరియనైజేషన్ నుండి బయటపడి, తన ఎత్తుకు పెరిగి తన శిల్పాన్ని అవలీలగా అర్థంచేసుకుంటారనా? ఏమయినా ఇది మంచికల!

శిల్పం అని పేరుపెట్టి, పాశ్చాత్య సాహిత్య ప్రపంచంలో రూపుదాల్చిన అనేకానేక అస్త్ర వ్యస్త ప్రక్రియల్ని తెలుగులోకి తీసుకురావడానికి తొలినాటి నవ కవులు చాలామంది ప్రయత్నించారు. శ్రీ శ్రీ కూడా అందుకేమీ అపవాదం కాదు. బహుశా అందుకేనేమో, తొలిరోజుల్లో నవ్య కవిత్వమంటే ఆయోమయ కవిత్వమనే అభిప్రాయం చాలామందికి ఏర్పడ్డది. శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర తాము చర్చించిన సాహిత్యోపనిషత్తులో ఈ విషయం స్పృశించడం జరిగింది.

"బాగా ఆడి ఓడిపోయిన టీముకి
ప్రజల సానుభూతి ఎప్పుడూ ఉంటుంది.

ఆదిలో అవహేళన పాలైన ఆధునిక కవిత
అభ్యుదయ మార్గంలో పయనించడం చూసి
ఆదరించడం లేదా నేటి మేలుకొన్న జనత!"

అని ఒకరి నొకరు సమాశ్వసించుకున్నారు, కవిమిత్రులు-

1948 నాటి ఆరుద్ర చిత్తవృత్తి శిల్పాభిముఖమైనదే. కాని 1960 నాటికి అది బింకాన్ని సడలించుకుని కొంతలో కొంత ప్రజాభిముఖంగా మారిందనే చెప్పవచ్చు. అందుకే కవి తన సాహిత్యోపనిషత్తులో,

''కావ్యం ఏదైనాసరే
కనీసం ఒక రిక్వైరుమెంటు!
కావాలి కవిత హృదయానికి నరిష్మెంటు
కారాదు ఏనాడూ మెదడుకు పనిష్మెంట్''

అని ఒప్పేసుకున్నాడు-

ఆరుద్ర మరో కావ్యం సినీవాలి. అమావాస్యనాటి చంద్రకళకు సినీవాలి అనిపేరు. అమావాస్య చిక్కటి చీకటికి కాణాచికదా. ఆనాడు చంద్రకళ కనపడుతుందా? కనపడదు. కనపడకపోయినా ఉంది.అష్టకష్టాలూపడుతూ అకటావికటపు చీకటి బ్రతుకులు బ్రతికే దీనుల జీవితాకాశాల్లో కూడా వెలుగు రేఖలుండి తీరాలి. కవి పెంపొందించుకునే ఆ ఆశయొక్క రూపమే సినీవాలి కావ్యం. ఇందులో త్వమేవాఽహంలో ఉన్నంత టెక్నిక్ చిక్కదనం లేదు. ఆరుద్ర కవిత్వం ప్రజాభిముఖం అవుతున్న దనడానికి ఇదో శుభ చిహ్నం.

మనుషులను గురించితప్ప మరో వస్తువు మీద మాటలు కట్టటానికి నాకు మనసు రాదంటూ కవి యిందులో నగర వర్ణన ఆరంభించాడు. ఆ నగరంలో ఒక యువకుడు. వాడి పేరు సూర్యుడు. కళాశాల నుండి నిష్క్రమించి కళ్ళు మూసుకుని నగరంలో ప్రవేశించాడు. బోను తెరిస్తే నోరుతెరిచే పెద్ద పులి వంటి నగరయామిని సూర్యుణ్ణి చాలా సతాయించింది. అక్కడ అతనికి కలలుకనే చంచలా, నిస్సార జీవితం వద్దని సారవంతమైన కష్టాల నాహ్వానించే చపలా తారసపడతారు. వాళ్ళేకాక, వయసుమీరిన వృద్ధులూ, గెంతే పసివాళ్ళూ,

అందరూ పాపాల దారిపట్టి పయనించి నరకద్వారాల వైపు వెళ్ళిపోతున్నారు. పైగా నిస్సారమైన మర్యాదా మప్పిదాలకన్నా సారవంతమైన పెద్దతనం మేలని సవాలు చేస్తున్నారు. వాళ్ళని చూచి మధన పడుతున్న సూర్యుణ్ణి అపురూపమైన అతిలోక రమణి సమాశ్వసించింది. ఆవిడ శాంతి. జీవితఫలాన్ని సాధించి దేశాని కందిమ్మని ఆదేశించింది. ఎట్లా ఆ జీవన ఫలాన్ని సాధించడం? ఎట్లా దాన్ని దేశానికి పంచడం అని మధన పడుతుండగా, ఎదురుగా రాజకీయ ననంద సాక్షాత్కరించింది. ఆవిడతో కలిసి శ్రామిక స్వర్గాన్ని సాధించదల చాడు సూర్యుడు. కాని మోసంతో కూడిన ఆ పరిధిలో ఇమడలేక సంజ చీకటి వంటి స్వగ్రామ మనే పంజరంలోకి పరుగెత్తుకొచ్చాడు. తండ్రి చాటున తల దాచుకోదలచుకున్నాడు.

తర్వాత రెండో అధ్యాయం. అది చిన్న అచ్చులో నాటకంలాగా సంభాషణాత్మకంగా ఉంది. కొడుకును పెళ్ళిచేసుకుని తీరాలంటే శ్రీమంతుల కూతుళ్ళనూ, అందమైన వాళ్ళనూ, ఆడంబర వర్తనలనూ వదిలేసి తన జీవన ఫలాన్ని ఊహాసుందరి కిస్తాడు కొడుకు.

మూడో అధ్యాయంలో, పల్లెల్లో ప్రాణవాయువు పీల్చలేక, బొగ్గుపులుసు గాలుల బోనులోకి, నగరంలోకి, వినయ విధేయతలున్న సర్కస్ జంతువు లాగా ప్రవేశించాడు సూర్యుడు. ప్రేమించి పెళ్ళి చేసుకున్నాడు.

నాలుగో అధ్యాయంలో చక్కని సంతోషాల చిలక లెగరిపోయి ఇక్కట్ల గబ్బిలాలు ఇంట్లో స్థిరపడ్డాయి. ఆదర్శాలు మారిపోయాయి. ఆవేశాలు చల్లారిపోయాయి.

అయిదో అధ్యాయంలో సూర్యుడు క్లార్కు సూర్యారావుగా మారిపోయాడు. అతడే యన్. జి. వో సూర్యుడు. ఇల్లు ఇరుకటము ఆలి మర్కటము అయినా, ఇంట్లోనే కునుకు తీద్దామని తలుపుదాకా వచ్చాడు. తలుపుకు చేరబడి నిద్రపోయాడు. నిద్రలో కల, కలలో సూర్యారావు బలవంతుడు, ఆగర్భ శ్రీమంతుడు- రోగిష్ట భార్య రొప్పుకుంటూ వచ్చి తలుపు తీసింది. కల చెదిరిపోయింది.

సూర్యుడికి ఉద్యోగం ఊడిపోయింది. మృత్యువు తరుముకుని వచ్చింది.

చివరకు ఫల్రశ్రుతిగా కవి దీన్ని విషాదాంతం అనుకో వద్దన్నాడు. "ఈ కావ్యం అంతం లేనిది, నిరాశలో నుండే ఆశ జనిస్తుంది. సమకాలిక జీవన విభావరిలో తమస్సులే ఘనీభవించడం లేదు. అతి సన్నని వెలుగు రేక కూడా ఉంది. అశా చంద్రకళగల ఈ కావ్యం అందుకే సినీవాలి-" అని కవి వివరించాడు.

సమకాలిక సామాన్య జీవన చిత్రణాన్ని చాలా పదునుగా చేశాడు ఆరుద్ర. అందుకు ఇంగ్లీషు మాటలు ఎంతో సమర్థవంతమైన సేవ చేశాయి కవికి. ఇందులో కూడా టెక్నిక్ ఉంది. సూటిగా కవి మన యెదురుగా వచ్చి చెప్తున్న వాడల్లా, ఉన్నట్లుండి తెరచాటుకుపోయి పాత్రల్ని ప్రవేశపెట్టాడు. పాత్రలకు పేర్లు పెట్టడంలోనూ, మాట్లాడే రామ చిలక, మలాకా జాంపండు, వంటి ప్రతీకల్ని సృజన చెయ్యడంలోనూ, కథ అల్లడంలోనూ కొత్తదనం కనిపిస్తుంది. ఇటువంటి కొత్తదనాలు లేని కవిత్వం అది కవిత్వమే కాదనుకునే మనస్తత్వం ఆరుద్రది. కాని చదువుకున్నవాడు, ఎన్నో ఊహలున్నవాడు, కొన్ని కొన్ని రంగాలలో జీవితాన్ని తరిచే ప్రయత్నం చేసినవాడు, స్వయంగా పల్లె వద్దని పట్టణాన్ని వలచి నగరంలో స్థిరపడ్డవాడు, పెళ్ళాడి, క్లర్కుగా స్థిరపడి, చావు వరకూ నిరాశతో కష్టాలతో వేగిపోయాడని చెప్పడమే కవి ధ్యేయంగా కనిపిస్తున్న ఈ కావ్యానికి, కవి ఎంత సమర్థించినా అ పేరు నప్పలేదనే నాకనిపించింది.

(6) 1960లో సినీవాలి ప్రచురించిన తర్వాత వరసగా 1964లో కూనలమ్మ పదాలనూ, 1965లో ఎంచిన పద్యాలనూ, 1969లో ఇంటింటి పజ్యాలనూ ప్రచురించాడు కవి.

'కూనలమ్మ పదాల'ను, ఆరుద్ర అభిప్రాయం ప్రకారం అంచనా వేస్తే ప్రజాకవిత్వం కింద జమకట్టవలసి వస్తుంది. తెలుగు దేశంలో వ్యవహారంలో ఉన్న కూనలమ్మ పదాలకు, ఇది 'ఛాణీ ఇమిటేషన్' మాత్రమే. కవి నానాజాతి సమితిలాగా, ఇందులో తడవని అంశం లేదు. ఇవి శ్రీశ్రీ అన్నట్లుగానే ఆరుద్ర సరదాలు. ఇందులో అయోమయ లక్షణంగానీ, అందని టెక్నిక్ కానీ పొదగడానికి వీలు కలగదు.

ఇంటింటి పజ్యాలను చూస్తే ఆరుద్ర త్వమేవాఽహం దశనుండి ఎంత పరివర్తనం చెందాడో స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. దీనికి నండూరి రామమోహనరావు పీఠిక వ్రాస్తూ, "చెప్పదలచిందాన్ని సూటిగా, స్పష్టంగా, అందంగా చెప్పడం చేతకానప్పుడు తప్ప, కవిత్వంలో అబ్‌స్క్యూరిటీ ఉండవలసిన పనిలేదు. మళ్ళీ వీళ్ళు ప్రజలకోసం ప్రజల భాషలో రాస్తున్నామంటారు. సులభమైన పదాలతోనే అయఃపిండాలవంటి పద్యాలు పద్యాలు రాయడాన్ని ఒక లలిత కళగా రూపొందిస్తూన్నారు కొంతమంది. ఇంటింటి పజ్యాలు నిజంగా ఇంటిల్లపాదీ చదువుకోవడానికి రాసిన పద్యాలు"- అని వివరించారు.

ఈ పీఠికను అంగీకరించిన ఆరుద్రకూ. త్వమేవాఽహం ఆరుద్రకూ ఎంతతేడా!

"టెక్నిక్కూ విషయానికీ జరిగే యుద్ధంలో, ఆశయానికీ ప్రతిఫలానికీ జరిగే కుస్తీలో చిత్తశుద్ధి గల మన కవిత్వం జయించాలి దాశరథీ!" అని వాపోయిన ఆరుద్ర ఇలాంటి పజ్యాల నాటికి ఎంత ఎదిగాడు? ఎంత మార్పుకు లోనయ్యాడు? ఏ తొడుగులూ, ఏ యిజాలూ కలవరపెట్టని కవిగా, వ్యక్తులో, సంఘటనలో, రాజకీయమో, మరొకటో ఏది మనస్సును మథిస్తే దాన్ని కావ్య వస్తువుగా స్వీకరించి, వినేవాడి గుండెకు సూటిగా తగిలే పద్ధతిలో తన భావాన్ని మలచడానికి అలవాటు పడ్డాడు. నిజమైన కవిగా ఆవిర్భవించాడు.

(7) ఆరుద్రకు పదాలు ఎంతో సేవ చేస్తాయి. చెప్పినమాట వినే వినయవంతులైన సేవకుల్లాగానే పనిచేస్తాయి. అవి ఇంగ్లీషుకానీ, హిందీకానీ, మరే భాషకు చెందిన పదాలయినా కానీ, అతని చేతుల్లో మైనం ముద్దల్లా ఒదుగుతాయి. ఇంగ్లీషు పదాలను కవిత్వంలో వాడకూడదేమో అనే బెరుకు కవికి ఏ కోశానా లేదు. ఇంటింటి పజ్యాలలో, ఈ పజ్యంలో ఎన్ని భాషలో!

"తెరకీ మనకీ మధ్య అతగాడి కాయం అడ్డుగోడ
కరుణించి మనక్కనపడే చిత్రం రూపాయిలో బేడ
బొమ్మలాగా కనపడదు విందామనుకుంటాను
పాటల్లో కొన్ని ముక్కలు
'సుమ్మా యిరక్క మాటార్' మాటాడే అరవ అమ్మలక్కలు

ఇంటికి పోదామనుకుంటే షరా మామ్మూలు
ఇవ్వబడదు వాపస్ రుసుమ్ములో సగమ్ములు
ముందు సీట్లో కూచోకూడదా అందమైన ఆడపిల్ల
హాయిగా చూడొచ్చు ఆమె ఊగే రోలక్కు
పొందరాని అనుభూతి పొందే వేళలో పక్క
నుంటుంది భార్య అదేనయా మన లక్కు—''

కవిత్వంలో ఇట్లా అన్యభాషా పదాలను అంత్యప్రాసలకూ అనుప్రాసలకూ వాడుకుని భాషకో అందాన్ని తెచ్చాడు కవి. ఉపమానాలనూ, ఉపమేయాలను గూడా ఇంగ్లీషు పదాల్లో చెప్పాడు. ఇంగ్లీషు క్రియలకు ఇంచుక్కులు మిళాయించి సరదాగా వాడుకున్నాడు. ఇటువంటి చోట్ల, ఎవరూ అనుకరించలేని ఆరుద్ర ముద్ర స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

అట్లా అని స్వచ్ఛమైన తెలుగులో కలం కదపడం చేతకాని కాడు కవి. నుడికడలిని సంకలనము చేసిన కవిగారు మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు దివంగతులైనపుడు ఆయన స్మృత్యంకంగా ఆరుద్ర వ్రాసిన మాత్రాచ్ఛందం మరచి పోలేనిది—

''నుడి కడలి కడుపులో సుడుల అడుగున పడిన
ఏ మంచి ముత్యాల ఏరుటకు ఏగిరో
కవిగారు మరిరారు కంటి కగుపడబోరు
పిడుగు మాదిరి మాట ఎడదపై పడగానె
వాడి ముమ్మొన వాలు మేను చీల్చిన లీల
వెలుపడును వెల్లువై వేడి నిట్టూరుపులు
....
....
సిరిమించు నుడిమణులు సేకరించే ఋషులు
అస్తమించిన కొరత అది కొంచెమా ఉహూఁ!''

తియ్యని తెలుగు మాటల కలకలారవం దీని నిండా—

(8) ఈ రకంగా కవిగా ఆవిర్భవనం చెందిన ఆరుద్ర ఇటీవలి కాలంలో కవితా వ్యవసాయం ఏమీ మనఃపూర్తిగా చెయ్యడం లేదనే అనిపిస్తుంది.

అడపాదడపా కది సమ్మేళనాలలో తప్ప కావ్యరచనకు ఆయనకు తీరిక లేకుండాపోతున్న దనుకుంటాను. ఉన్న కాలాన్ని సగానికి పైగా సినిమా ఫీల్డు తినేస్తున్నది. మిగిలిన సగంలో అతని కవిత్వానికి పాండిత్య ప్రకర్ష ఆనే మరో సపత్ని దాపురించింది. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్య సంపుటాలు వెలువరించిన ఆరుద్రకూ, ఆంధ్ర దేశంలో మాతృస్వామ్య వ్యవస్థ మీద పరిశోధన చేసే ఆరుద్రకూ, వేమన్నకు వ్యాఖ్యానం చెప్పే ఆరుద్రకూ, కవిత్వం వ్రాసుకోవడానికి తీరికెక్కడుంటుంది?

ఒకప్పటి సినీవాలి వంటి కావ్యాన్ని, దృక్పథాలలో రకరకాల మార్పులు తెచ్చుకున్న ఆరుద్ర, మరొకటి వ్రాయాలి. తనలో ఉన్న కవిని స్థిరస్థానంలో నిలవబెట్టుకోవాలి ఆరుద్ర !

కుందుర్తి

శ్రీ అద్దేపల్లి రామమోహనరావు

అభ్యుదయ వచనగేయ మార్గ దర్శకులైన కవులలో శ్రీ కుందుర్తిది ఒక విశిష్టమైన స్థానం. ప్రజాపరమైన వచనగేయంలోని వస్తు శిల్పాల్ని గూర్చి తాను కొన్ని సిద్ధాంతాల్ని ఏర్పరచుకొని వాటిని నిశ్చలంగా జీవితంలో అనుసరిస్తూ రావడం ఒక ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిత్వం గల వాడికే చెల్లుతుంది అందులో ఈ ఆధునిక యుగం కవుల స్థిరచిత్తాన్ని పట్టి పరీక్షించే కాలం. రోజుకో రాజకీయం, పూటకో సిద్ధాంతం, గంటకో రచనారీతి కవుల్ని మార్చేస్తోంది.

మార్పు రావడం ఆశ్చర్యకరం అనిగాని, అది దోషమని కాని నా అభిప్రాయం కాదు. కాని ఏ దృక్పథమూ లేక, తాత్కాలిక ప్రచారం కోసమో, వ్యామోహం కోసమో, గుంపు కట్టడం కోసమో, ఇమేజి నిలుపుకోడం కోసమో, చాలామంది కుందుర్తి నాటి రచయితలు చిత్ర విచిత్రమైన మార్పుల్ని తమ రచనల్లో చూపించి ప్రజల్ని ఆశ్చర్య పరుస్తున్నారు, అంచనాకి అతీతంగా ప్రవర్తిస్తున్నారు. జీవితంనించి, అంతరంగంనించి దూసుకు వచ్చిన మార్పు, అదెంత మార్పైనా సరే, ఆహ్వానించ దగ్గదే. కాని పునాదిలేకుండా బాహ్యమైన కొన్ని తాత్కాలిక పరిస్థితులవల్ల మార్పు తెచ్చుకునే కవి వ్యక్తిత్వంలో ఏదో ప్రస్ఫుటమైన లోపం ఉన్నదని అర్థం. అటువంటి లోపాలకు లోబడకుండా, ఎవరేమన్నా దానికీ చలించకుండా, కవిత్వాన్ని గూర్చి తన నిశ్చిత నిశ్చల అభిప్రాయాల్ని మార్చుకోకుండా అనుసరిస్తున్న విశిష్ట వ్యక్తిత్వం గల కొద్దిమందిలో కుందుర్తి ఒకరు. బహుశః ఈ భావాన్ని మనసులో పెట్టుకునే ఒక ప్రసిద్ధ రచయిత కుందుర్తి "ఒకరిద్దరిలో ఒకరు'' అనే మాట అని ఉంటారు. కుందుర్తియే తన వ్యక్తిత్వాన్ని గూర్చి "నాలో నినాదాలు'' అనే స్వీయ హృదయావిష్కరణ కావ్య సంపుటిలో ఒకచోట చెప్పుకుంటారు-

''సమీక్షకులు నానా చీవాట్లు పెట్టినా
రసజ్ఞుల ప్రశంసల వానలు జోరుగా కొట్టినా
దూషణ భూషణ తిరస్కారాలకు

దూరంగా ఉండగలవారు
ఆత్మవిశ్వాసపు కండగలవారు
కొందరున్నారు లోకంలో
అందులో నేనొకణ్ణి''

తనను గూర్చి కుందుర్తి చెప్పుకునే ఇటువంటి మాటల వెనక ఏ అహంకారమూ, ఏ అతిశయోక్తీ లేదు. వ్యక్తిత్వానికీ, కవిత్వానికీ ఒక సమన్వయం కుదరడం కల్లోల మయమైన ఆధునిక కవితా ప్రపంచంలో ఒక అరుదైన విషయం. కుందుర్తిని గూర్చి చెప్పుకొనేటప్పుడు ముందుగా ఈ విషయాన్ని గమనించాలి. అందుకే, కుందుర్తి ఎవరి గ్రంధాలకి పీఠికలు రాసినా, వ్యాసాలు రాసినా, తన వచనగేయ కవితా సిద్ధాంతాలే విశదీకరిస్తారు. ఏ సిద్ధాంతాల్ని తాను విశదీకరిస్తారో, అవన్నీ తన కవిత్వంలో అనుసరిస్తారు. అందుకే కుందుర్తి పీఠికల్నీ, ఉత్తరాల్నీ, వ్యాసాల్నీ చదివితే, ఆయన కవిత్వపు స్థూల రేఖలు అవగాహన చేసుకోవచ్చు. ఇంక లోతుకు దిగి ఆయన కవితారీతుల్ని పరిశీలించడం విమర్శకుల శక్తిని బట్టి ఉంటుంది.

కుందుర్తి -వచనగేయం :

సుమారు 1934 నుండి కాల్పనిక సాహిత్యానికి ఎదురు తిరిగి, శ్రీ శ్రీ తన పాశ్చాత్య సాహితీ పరిజ్ఞానసారంతో, సామాజిక వినూత్న శక్తుల ప్రోద్బలంతో, 'మహాప్రస్థానం' గేయాలద్వారా అభ్యుదయ కవిత్వానికి పూర్వ రంగాన్ని సిద్ధం చెయ్యగం ప్రారంభించాడు.

''అధునాతన పాశ్చాత్య సాహిత్యరీతుల ననుసరించడానికీ, భాషను పునఃసృష్టి చెయ్యడానికి ఈయన ప్రయత్నించాడు. పురాతనరీతులనుంచి విడివడి నూతన పధాన్ని అవలంబించి, రానున్న మార్పుకు అంకురార్పణ చేసిన ప్రథముడీయన శ్రీ శ్రీ తో విస్పష్టంగా ఆధునిక యుగం ప్రారంభించిందని చెప్పవచ్చు. ఈ యుగవేదనను, అశాంతిని, విముక్తికై పోరాడుతున్న ప్రగతిశక్తుల సంఘర్షణను తన కావ్యాలలో శ్రీశ్రీ ప్రచండ శక్తితో రూపొందించాడు. ఈయన ధోరణి అనేకులకు మార్గదర్శకమయింది'' (అవసరాల-'' కల్పన ''ముందుమాటలో). 1940 దాకా శ్రీశ్రీ తాను తెచ్చిన కొత్తరీతితో తెలుగు ఆధునిక సాహి

త్వాన్ని సంచలింపజేశాడు. అనేక విధాలైన వినూతన వస్తురీతులకి ఆయన 'మహా ప్రస్థానం'లో బీజాలు వేసినా, అనేక మంది కవులు ఈయన్ని అనుకరించింది శబ్దాలనడక విషయంలోనే. ఒక మహా ఆవేశానికి రూపకల్పనచేసే శైలిని శ్రీ శ్రీ క్రొత్తగా తెచ్చాడు. అది అడుగడుగునా అనుప్రాసల పునరావృత్తితో కూడి, తీవ్రమైన లయతో సాగిపోయే సంస్కృత శబ్ద బహుళమైన శైలి. ఆ శైలి యువ కవుల ఉద్దేశానికి, సమాజములో తీవ్రతరమౌతున్న సంఘర్షణలకీ, వర్గ పోరాట రూపకల్పనకీ సరియైన వాహికగా భావించబడి, వందలాది అభ్యుదయ కవులచేత అనుకరించబడింది. ఆ శైలిచేత, ఆ సామాజిక సంఘర్షణచేతా ప్రభావితుడైన వాడే ఆ నాటి యువకుడైన కుందుర్తి. "ఆ రోజుల్లో కుండపోతగా ఆవేశం కుమ్మరించడమే కవిత్వమనే వాదం మాది. దీనికితోడు ఎర్రజెండా నాయకత్వాన ఈ సమాజ వ్యవస్థ మారాలని మా కవితలో ఉండే సందేశం" ("నయాగరా"- పీఠికలో కుందుర్తి). సాధారణంగా సమాజంలో ఒక సంఘర్షణ జరుగుతున్నప్పుడు, యువ రచయితల హృదయం వెంటనే దానికి ప్రతిధ్వనిస్తుంది. ఆదర్శాల్లో, కలల్లో, భావనాలోకాల్లో బ్రతికే యువకవి, తన జీవితానికో, అనుభవాలకో, ఆదర్శాలకో, అతి సన్నిహితంగా ఆ సంఘర్షణ కనిపించినప్పుడు, ముందు వెనుకలు చూడకుండా ఆ రచనారంగంలోకి దూకుతాడు. నిన్న మొన్నటి విప్లవ రచయితల విషయంలో కూడా యిది సమన్వయిస్తుంది. ఐతే రాజకీయాభిప్రాయాల్లోంచి కవిత్వంలోకి దూకినవారి విషయం వేరు,ఆవేశంలోంచి సంఘర్షణకవితలో దూకిన కుందుర్తి 1944 లో రామదాసూ, ఏల్చూరితో కలసి 'నయాగరా' అనే పోరాట కావ్యాన్ని ప్రకటించాడు. 1941, 42, 43 లలో కుందుర్తి వ్రాసిన మూడు గేయాలు అందులో ఉన్నై. ఈ గేయాల రచనా విధానమంతా శ్రీ శ్రీ ప్రచలితం చేసిన మార్గంలోనే ఉంటుంది.

ఐతే 'నయాగరా' ఆనాటి సంఘర్షణ స్వరూపానికి ఒక స్పష్టమైన రూపాన్ని ప్రతిపాదించి, అభ్యుదయ కవిత్వంకి ఒక మైలురాయిలా నిలిచింది. శ్రీ కె.వి. రమణారెడ్డి చెప్పిన మాటలు ఈ భావాన్ని ధృవపరుస్తై. "శ్రీ శ్రీ కేవలం సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించి, ఆకాశమార్గాలలో ఎవరికీ అందకుండా విహరిస్తుంటే, నయాగరా కవులు భూమ్మీదికి దిగి యిక్కడి పరిస్థితులను అర్థంచేసుకుని వాటికి కావ్యత్వం యిచ్చారు."

కాని, కుందుర్తి వెనుక ముందు చూడకుండా ఉద్యమపు వెల్లువలో కొట్టుకుపోలేదు. దీనికి కారణంగూడా ఆయన తత్వంలోనూ, వ్యక్తిత్వంలోనూ గమనించగలం "తరం తరం" అనే ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్‌వారు ప్రచురించిన అభ్యుదయ కవితా సంకలనం ముందుమాటలో ఆయన యిట్లా అన్నారు: "నయాగరా రోజుల్లో కేవలం ఆవేశమే కవిత్వమని మా రామదాసూ, సంయమనంతో కూడిన ఆవేశమే కవిత్వమని నేనూ తగాదాపడుతూ ఉండేవాళ్ళం. యిప్పుడు వెనక్కు తిరిగిచూస్తే మా రామదాసు అప్పటి దిగంబరకవి, అప్పటి విప్లవకవి అనిపిస్తాడు. తరువాత తరువాత క్రమంగా భావావేశానికి ఆనకట్టలు వేసుకుని సంయమనాన్ని ప్రదర్శించ గలిగిన వచనకవితే ప్రాచుర్యం పొందింది. "ఈ సంయమనంతో కూడిన ఆవేశమే కుందుర్తి కవితామూలసూత్రంగా చెప్పవచ్చు. 1944 నయాగరా కవిత తర్వాత, సుమారు 1950 కాగా ఆయన ఆవేశమూ, సంయమనమూ ఘర్షణపడి ఆయనలో వినూతన వచన కవితాశైలికి వేసిన బీజాల్ని "వేకువ వెలుగులు" అనే గేయాల్లో మనం చూడగలం. వీటిల్లో మాత్రాచ్ఛందస్సుల్ని చీల్చుకు ముందుకు సాగుతున్న వచనగేయాల లయల్నీ, నినాదవీధుల్నీ, భావుకతతో విశాలంచేస్తూ పురోగమిస్తున్న భావనారీతుల్నీ, సంస్కృత అనుప్రాసల మార్గశైలిని ఛేదిస్తూ వ్యావహారిక దేశిపదప్రాచుర్యానికి తిరిగే మలుపుల్నీ స్పష్టంగా గమనించగలం. ఈ "వేకువ వెలుగులు" 1950లలో వచన కవితలో తన బాట తాను నిర్మిస్తూ పురోగమిస్తున్న కుందుర్తి సూర్యుడికి నిజంగా "వేకువ వెలుగు"లే. ఉదా:-

"పొరుగు సోదరుడూ, నువ్వూ పోడుచుకునే దానికి ముందు
మీ యిద్దరి చేతులకుండే సంకెళ్ళను తెంచుకోండి!
మనం మనం బాగానే ఘనంగా కొట్టుకోగలం
కాని మిలటరీ రాగానే కలకాలపు శత్రువుకే బలం!
కార్మికులకు మత మేమిటి? కర్షకులకు మతమేమిటి?
జగతి వక్రగమనంలో రకరకాల పీడితులకు
అణగారిన కోటి కోట్ల మానవులకు మత మేమిటి?"

మాత్రాచ్ఛందస్సుకూ, వచనగేయానికీ జరిగే ఘర్షణా, శ్రీశ్రీ నాటినుండి స్థిరపడ్డ నినాదాలకీ, కొత్తనుడికారాలకీ జరుగుతున్న సమ్మేళన ప్రైపంక్తుల్లో గమనించ

వచ్చు. పోగా పోగా 1949 లలోకి వచ్చేటప్పటికి వచనగేయ శైలి, భావుకతా ఎట్లా రేకులు విప్పుకొంటున్నవో గమనించవచ్చు.

"కాలంవలె నిత్యమైన మానవుడా!
దారి పక్క పూరి గుడిసె కాలుతోంది
వటవృక్షం కూలుతోంది
అర్ధరాత్రి పెనుతుఫాను ఓడలు ముంచేస్తున్నది
పట్టపగలు పచ్చిదగా బ్రతుకులు ముంచేస్తున్నది
చీకటి వెన్నెలలా ముఖాన సున్నం పూసుకుంది
నాగరికత చొక్కా తొడుక్కుంది
లే లే, నిరోధించు, నీ కర శృంఖల త్రెంచు"

సుమారు 1953 ప్రాంతంలో కుందుర్తికి, తనదైన, ఒక సర్వసమగ్రమైన ఒక వచన కవితా శైలి ప్రసన్నమైనట్లు గోచరిస్తుంది. కవితా వస్తువు నినాద సిద్ధాంత సూత్ర ఆవేశ పరిధుల్ని చీల్చుకుని, విశాల సామాజిక స్పృహని పండించిన లక్షణం కనిపిస్తుంది. తాను తెలుస్తున్న సరికొత్త సామాజిక వచన కవితా ధోరణికి ఉద్యమ రూపాన్నిచ్చే లక్ష్యం కూడా దాదాపు అప్పటినుంచే ఆరంభమైనట్లు మనం ఊహించవచ్చు. ప్రణయ కవిత్వం మీద ఒక మృదువైన అవహేళనగా వ్రాసిన "ప్రేమలేఖ" లో యిట్లా అంటాడు:

"ప్రియా!
ప్రేమికుల వేడికన్నీళ్ళు గడ్డకట్టినై
ఈ కొత్తకవిత చలికి-
ధర్మంలా కవితా ధర్మంకూడా చెడితే
ఆనందంగా వుంది కలికి!"

సుమారుగా 1953 నుండి, వచన కవిత్వానికి ఒక ఉద్యమ స్వరూపాన్నిచ్చి, తనకు తానుగా తన మార్గం సామాజిక అభ్యుదయ వచన గేయంగా నిలబడ్డాడు కుందుర్తి. "అడుగుజాడ గురజాడదీ" అనే అభ్యుదయ కవితా సంకలనపు ముందుమాటలో శ్రీ కె. వి. రమణారెడ్డి అన్న యీ మాటలు చూడండి-

"శ్రీ శ్రీలో చిలకేటుగా మాత్రమే కనిపించే ఈ ముక్తచ్ఛందో

ప్రయోగాలకు స్ఫూర్తినీ, మూర్తినీ కల్పించింది ముఖ్యంగా బాలగంగాధర తిలక్, కుందుర్తి ఆంజనేయులుగార్లు.''

కుందుర్తి-వచనగేయ ఉద్యమం :

''పాతకాలం పద్యమైతే
వర్తమానం వచనగేయం''

కుందుర్తి వచన గేయ రచనని ఒక ఉద్యమంగా భావించినవాడు. పాతరీతులమీద తిరుగుబాటునీ, సామాజికంగా వస్తున్న మార్పునీ, కవితలో కలుగుతున్న నూతనమైన పోకడల్నీ, నిరంతర స్పృహగా చేసికొని కవిత్వం రాస్తున్నవాడు. ఈ నూతనత్వ స్పృహ ఆయన రచనల్లో చాలా తరుచుగా కనిపిస్తుంది.

"తెలుగు సాహిత్యంమీద ఈ నవయుగ ముద్ర
యింతవరకు పడలేదు గదా
అందుకే అస్మదాదులం ఏదో క్రొత్తను వెదుకుంటూ
యిలా కాలం గడుపుకుపోతున్నాం''

చాలాచోట్ల వర్ణనల్లో గూడా నూతనత్వ ప్రసక్తిని తెచ్చి అలవోకగా ప్రస్తుత భావంతో మేళవిస్తాడు.

ఈ వచన గేయ కవితారచనాస్పృహ కుందుర్తిలో ఒక నిరంతర చైతన్యం. ఇది ఉద్యమకారునికి కావలసిన లక్షణం అట్లాగే ''ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్'' స్థాపించి వచనగేయ వ్యాప్తికోసం తన కవితా చైతన్య మంతటినీ అంకితం చేసినవాడు కుందుర్తి. ఉద్యమ స్థాయిలో వచన కవితనుగూర్చి ఆయన ప్రస్తావించడాన్ని కొంతమంది అపార్థం చేసుకున్నారు- కేవలం కవితారూపాన్నే ప్రధానం చేసుకుని, వస్తువుని గూర్చి విస్మరిస్తున్నాడేమో అని. కాని, కుందుర్తి అభిప్రాయం వేరు. నేటి కవి సమాజాన్ని ప్రతిబింబించాలనీ, అభ్యుదయ భావాల్ని ప్రకటించి సామాన్యుల్ని ఉత్తేజితుల్ని చెయ్యాలనీ, అభ్యుదయ కవితాయుగ ప్రారంభంనించి స్థిరపడిపోయిన సత్యం. శ్రీ ఎన్. గోపి వ్రాసిన "తంగెడు పూలు" కావ్యానికి పీఠిక రాస్తూ కుందుర్తి అంటారు-

''ఏం చెప్పాలి, ఎలా చెప్పాలి అనే రెండు విధానాలలో నేను మొదటి దాని పట్ల మొగ్గుచూపే స్వభావం కలవాణ్ణే. అయినా కేవలం దీనిమీదనే

7)

దృష్టి పెట్టుకుని కాలహరణం చెయ్యాల్సిన రోజులు గడిచిపోయాయనీ, రెండవ దానికి కూడా ప్రాధాన్యం యివ్వవలసిన తరుణం వచ్చిందనీ అనుకుంటాను.''

కాబట్టి, వచన కవితా రూపం అభ్యుదయ వస్తువుని చాలా శక్తిమంతంగా, ప్రజలలోకి వెళ్ళే రీతికి చెప్పగల ఈ యుగవాహిక అనీ, ఆ రూపంలో ఎంతో శిల్ప వైవిధ్యాన్నితెచ్చే అవకాశాలు న్నాయనీ, ఆ అవకాశాలన్నీ వినియోగించుకుంటే, ప్రజా కవితగా వచన కవిత యింకా సమగ్ర మౌతుందనీ కుందుర్తి వాదం.

ఐతే, ఈ తిరుగుబాటును నిర్వహించి ప్రచారం చెయ్యడంలో కుందుర్తి పద్ధతి విశిష్టమైంది. వచన కవితను ద్వేషించే సాంప్రదాయికుల్ని దూషించి, ముందుకు దూసుకుపోయే విధానం కుందుర్తికి నచ్చలేదు. సాంప్రదాయికుల్ని కూడా మనస్ఫూర్తిగా ఒప్పించే సాత్వికమైన ప్రచార పద్ధతిని కుందుర్తి అవలంబించాడు.

కుందుర్తి కవితకి సాంప్రదాయిక ముద్ర బాగానే ఉంది. అంతేగాక కావాలని సంప్రదాయాన్ని నిందించకుండా ప్రశంసించడం కూడా ఆయనలో చూడగలం. 1962లో ''అడుగుజాడ గురజాడది'' అన్న అభ్యుదయ కవితా సంకలనం ప్రకటించిన శ్రీ కె. వి. రమణారెడ్డి కుందుర్తి అభిప్రాయాన్ని ఉదాహరిస్తూ, ఆనాటి పరిస్థితిని యిట్లా చెప్తాడు:

''నియమ బద్ధమై, నన్నయాదులచేత తీర్చిదిద్దబడిన పద్యం మాకు తల్లి. దానిని కించ పరచాలనే ఉద్దేశం లేదు. పద రచయిత లొకవేళ గేయాన్ని తూలనాడినా, ఒకవేళ ఎందుకు? తూలనాడడం తథ్యం- మేము పద్యాన్ని ఏమనేది లేదు. కాని తెనుగు కవిత్వానికి పద్యమే, వృత్తమే తుదిస్వరూపమని మాత్రం అంగీకరించం." (యుగేయుగే: పాఠకుల్తో పది నిమిషాలు)

"సామాన్యులు ఇప్పటికీ గేయాన్ని సమాదరించ లేకున్నారు. గేయమైనా అరాకొరా గుర్తింపు పొందగలిగిందేమోగాని, వచన గేయం యింకా వెలిబడి ఉంది.''

అందుకే కావాలని కుందుర్తి తన ప్రతి సంపుటిలోను పద్యాల్ని కూడా చేరుస్తాడు. పద్యాన్ని గూడా యింత బాగా రాయగలిగిన కుందుర్తి, వచనగేయ పంథా ననుసరించాడంటే, యిందులో ఏదో సమకాలీన తత్వం ఉందని సాంప్ర

దాయికుల్ని కూడా ఆలోచించేటట్లు చెయ్యాలని కుందుర్తి అభిప్రాయం. పాత రీతిమీద తిరుగుబాటు ప్రకటించేటట్లు కుందుర్తి ఎంత సంయమన శీలాన్నీ, సాత్వికతనీ ప్రకటిస్తాడో ఒక్క ఉదాహరణ చూడండి-

సంప్రదాయాన్ని మన్నించడ మంటే
సమస్తం అనుకరించడం కాదు
అవసరం లేని అనేక బంధాలను కావాలని కసికరించడం కాదు
క్రొత్తను 'కొందరు' ద్వేషించడం కద్దు
అయినా పాత మా పునాది
నన్నయ్యనుండి నాదాకా తెలుగు కవిత అంతా నాది''

సాంప్రదాయిక మార్గాన్ని గౌరవిస్తూనే, మారుతున్న సాంఘిక పరిస్థితులకీ, సంఘర్షణలకీ వచన గేయమే సరియైన వాహిక అని చేసే ప్రచారం ఆనాడు చాలా అవసరం. వచన గేయం బాగా స్థిరపడి బహుళ జనాదరణీయం కావడానికి, సామాజిక పరిస్థితుల్ని ప్రతిబింబింపచేస్తూ సమాజాన్ని కదిలించే వాహికగా రూపొందడానికీ, మార్పు పొందే కాలంతో బాటు కుందుర్తి మొదలైనవారి సమన్వయ పూర్వక సాత్త్విక ప్రచారం కూడా చాలా దోహదం చేసి ఉంటుందని ఈనాడు మనం ఊహించుకోవచ్చు.

కుందుర్తి మొదటి నుండీ అభ్యుదయ రచయితల శాఖకి చెందినవాడు. అభ్యుదయ కవితా విమర్శకులు మొదటి నుండీ సాహిత్యంలో, సామాజిక పురోగమనంలో చాలా విశాల పరిధిని అంగీకరించారు. కేవలం గెరిల్లా గీతాలు రాసిన గంగినేని నుండి, కాల్పనికతాచ్ఛాయలతో గూడి సామాజిక చైతన్యం ప్రోత్సహించిన బాలగంగాధర్ తిలక్ దాకా అభ్యుదయ కవులుగా పరిగణింపబడ్డారు. కుందుర్తి ప్రారంభం నుండి తన కవితను ప్రజాభ్యుదయ సామాజిక భావాలకే అంకితం చేసినవాడు. సామాన్యుణ్ణి దైనందిన జీవన ఘర్షణల్లో మేల్కొలపడమే ఆయన అచంచల లక్ష్యం. తాను 'యుగేయుగే'లో అంటాడు:

''చరిత్ర ఒడిదుడుకుల నడకకు వచ్చిన అపాయాన్ని
సమతా సమాజ సాధనకు ప్రజాబలం చెప్పిన ఉపాయాన్ని
జాతికీ అవినీతికీ జరిగే సంఘర్షణ సముదాయాన్ని
వర్ణిస్తాను, బ్రతుకు పోరాటాల నికరాదాయాన్ని''

ఐతే. అక్కడక్కడ అతిస్వల్పంగా రేఖామాత్రంగా కాల్పనిక, వేదాంతాది చ్ఛాయలు గోచరించినా, ఆయన కవితా ప్రధానలక్ష్యంలో వాటికున్న విలువ సింధువులో బిందువంత మాత్రమే అని చెప్పవచ్చు. ఆయన సాంప్రదాయికంగా చెప్పిన కొన్ని భావాల్ని ఊతగా చేసుకొని ఆయనలోనించి ఒక సంపూర్ణ ప్రాచీన వేదాంత భావనారీతిని ఆవిష్కరించిన విమర్శకులున్నారు. అది సరియైన విమర్శ అని నేననుకోను. ఎందుకంటే - ఒక రచయిత రచనా ప్రేరణల్ని అన్వేషించే సమయంలో, మధ్యలో ఎక్కడో రేఖామాత్రంగా కనిపించే భావాల్ని పెంచి, మన భావన కనుగుణంగా, అందులోంచి ఒక భావనాలోకాన్ని ఊహించడం కవికి న్యాయం చెయ్యదనుకుంటాను.

కుందుర్తి సామాజిక స్పృహ పరిధి చాలా విశాలమైంది. బుద్ధుణ్ణీ, గాంధీని ప్రశంసిస్తూ, వైయక్తిక నీతిని పెంపొందించుకోవడం నించి ("మనిషి ఇంకా ఉండాలంటే మనసు పండాలి") తెలంగాణా ఉద్యమంలో వర్గపోరాటం దాకా కుందుర్తికి రచనావస్తులే. సమాజంలో ఉన్న ఆకల్నీ, దరిద్రాన్నీ, అవినీతిని, అసంతృప్తిని, బ్రతుకుపోరాటాన్ని వర్ణించడానికే తన కలాన్ని అంకితం చేసినవాడు. ముఖ్యంగా తనచుట్టూ, తన అనుభవంలో ఉన్న సామాజిక రాజకీయ వేదనకు అక్షర రూపాన్ని కల్పించినవాడు. తనకి అనుభవానికి రాని విషయాల్నో, సిద్ధాంతాల్నో వ్యామోహంచేతగాని, ఇమేజికోసంగాని, వ్యతిరేక విమర్శలకి లొంగి, మనసు చంపుకొని వర్ణించినవాడు కాదు. ఇక్కడే కుందుర్తి చిత్తశుద్ధి ఉంది.

లోతుగా ఆలోచిస్తే సమాజంయొక్క పురోగమనాన్ని నిర్ణయించేది ఆర్థిక ఉత్పత్తి సంబంధాలు, అవి సమాజంలో వర్గాల్నీ, వైరుధ్యాల్నీ సృష్టించి, సామాజిక రాజకీయ సమస్యలన్నింటికీ మూలకారణమవుతై. ఆర్థిక కారణాలు మూల బీజం కాగా, సమాజంలోని వైరుధ్యాలు, ఆకలి, అజ్ఞానం, అసమానత మొదలైనవన్నీ ఉపరితల నిర్మాణం (Super-structure). దోపిడీ చేసేవాళ్లు అనేక విధాల దోపిడి చేస్తుండగా, దోపిడి చెయ్యబడే ప్రజలు అనేక సమస్యలకు గురి ఔతూఉంటారు. ఈ సమస్యల్ని వర్ణించడమే సామాజిక వాస్తవికత(Socialist Realism) ఔతుంది. స్థూలంగా ఇది మార్క్సిస్టు సూత్ర పరిజ్ఞానంచేత దేశంలో పెంపొందిన సాహిత్య పరిణామం. అప్పటినుండే 'సామాన్యుడు' సాహిత్యంలో

ప్రధాన స్థానం వహించాడు. మనిషిని సామాజిక పరిస్థితుల్నుండి వేరుగాక సమాజ యంత్రంలో సీలగా పరిగణించడం, భౌతికవాద పూర్వకంగా సామాన్యుడెదుర్కొనే వైరుధ్యాలు చిత్రించడం, చారిత్రకదృష్టి ప్రధానంగా కలిగి ఉండటం, శాస్త్రీయ పురోగమన దృక్పథం కలిగిఉంగటం సామాజిక వాస్తవికతలోని ముఖ్యాంశాలు. సామ్రాజ్యవాద నిరాకరణ, శాంతి ప్రియత్వము, యుద్ధవిముఖత, పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థావైముఖ్యమూ - ఇవన్నీ అభ్యుదయ రచయిత దృష్టిలో పెట్టుకోవలసిన అంశాలుగా పరిగణింపబడ్డై. ఈ విషయాల దృష్ట్యా కుందుర్తి సంపూర్ణ అభ్యుదయ కవిగా దర్శనమిస్తాడు. సమస్యలతో సతమతమయ్యే సామాన్యుడే ఆయన కవిత్వానికంతటికీ నాయకుడు. 'యుగే యుగే' ప్రారంభంలోనే యిట్లా చెప్తాడు:

"ఇది నా కవిత్వం గీత, వినేవాడు నరుడు
చదువూ సంధ్యలు రాని రోడ్డు మీద పామరుడు
శేమితల్లి ఒడిలో నిరంతర గాఢనిద్రాపరుడు"

* * *

"పనిపాటలు లేక బ్రతుకు జరగని కూలీల పేటను
ప్రతి యింటిలో తిండిలేని పూటను
ప్రభుత్వాలు సరదాగా చేసే మనుషుల వేటను
వర్ణిస్తాను, బ్రతుకు బాధల ముళ్ళబాటను."

ఐతే, యిన్ని అంశాలతో గూడిన దృక్పథ వైశాల్యం నశించి, రాను రాను, మార్క్సిస్టు కవిత్వం అంటే కేవలం వర్గచైతన్యానికీ, సంఘర్షణకీ అంకితమై తీరాలనే ఒక నినాదం కొందరు రచయితల వర్గాల్లో ప్రథమ స్థానం ఆక్రమించడం జరిగింది. దాంతో ఈ సమాజ వైరుధ్యాలకి "పరిష్కారం" కవి చెప్పాలి అనే నినాదం ప్రాధాన్యం వహించింది. అక్కడ కుందుర్తిలాంటి అభ్యుదయ రచయితలందరికీ అభిప్రాయ భేదం వచ్చింది. కుందుర్తి సామాజిక స్పృహ, గాంధీ చేసిన దండియాత్ర దగ్గరనుండి, బుద్ధుడు బోధించిన శాంత్యహింసల నుండి, తెలంగాణా పోరాటంలో జరిగిన భూపోరాటం దాకా వ్యాపిస్తుంది. సామాజిక పురోగమనాన్ని సూచించే, సంఘాన్ని ముందుకు నడిపించే ఏ విధమైన ప్రజాపోరాటానికీ ఆయన విముఖుడు కాదు. ఎంత చిన్న ఫలితం కలిగినా సరే, ఆ పోరాటాన్ని ఆయన సమర్థిస్తాడు. ఉదయం లేవగానే వర్గరహిత సమాజం

వచ్చెయ్యాలి- అన్న ఒక్క సిద్ధాంతాన్నే గాక, చారిత్రకంగా సమాజ పురోగమన క్రమంలోని ప్రతి చిన్న అంశమూ ఆయన హృదయాన్ని కదిలిస్తుంది. "ప్రజల్ని చైతన్యవంతుల్ని చేసి. ముందడుగు వేయించాలి కవిత్వం. ఆ చైతన్యంలోనించి వచ్చే పోరాటారూపాలు వారిలోంచే బహిర్గతం కాగలవు" అనేది కుందుర్తి సిద్ధాంతం. ఈ నాటి ప్రజాకవికి అత్యవసరమైన సిద్ధాంతం యిదేనని నా అభిప్రాయం. ప్రజాజీవిత వైరుధ్యాల్ని విస్మరించి, ఒక్కసారి వర్గరహిత స్వర్గాన్ని నినదించే కవి, ప్రజలకి దూరం కావడం తప్పనిసరి. ఇక్కడ కుందుర్తి తనకు తానుగా చెప్పిన కొన్ని మాటల్ని పునరుద్ధరించడం అప్రస్తుతం కాదు.

"అభ్యుదయ కవులందరూ పార్టీలలో సభ్యులు కారు. మార్క్సిజానికి సంబంధించిన ఊహలు వారికి ఉండవచ్చు, అందులోని కరుణావాదానికి మాత్రమే వారు బద్ధులై, మిగిలిన పార్టీ వ్యవహారాలకి దూరంగా ఉండవచ్చు. అభ్యుదయ కవి కావడానికి ఆ మాత్రం చాలు. సమకాలీన సమాజ స్పృహతో కూడిన రచనలు చేసేవారు, పురోగామి దృక్పథం కలవారు అందరూ అభ్యుదయ కవులే." సామాజిక సమస్యల పరిష్కారానికీ, కవికీ ఉండవలసిన సంబంధాన్ని గూర్చి మరోచోట ఇట్లా అంటారు :

"మార్క్సిస్టు దృక్పథంతో సామాజిక పరిస్థితులను అవగాహన చేసుకుని, అంచనా వేసుకుని, ఆ యా కాలాలలో ఏయే కార్యక్రమాలు అమలుపరచడం ద్వారా నేటి నిర్జీవ సాంఘిక వ్యవస్థను మార్చవలెనో తేల్చుకోవలసిన ప్రధాన బాధ్యత రాజకీయవేత్తది. వారు చేసే కృషికి దోహదకరంగా రచన చేస్తూ, అభిప్రాయాలు ప్రకటిస్తూ, ప్రజలలో భావవిప్లవం రావడానికి కృషిచేస్తూ, వారిని విప్లవోన్ముఖులుగా తయారుచేయడం ఈ నాటి కవియొక్క బాధ్యత. స్థూలంగా ఇదీ నా దృష్టి."

ఈ మాటల్లో "విప్లవోన్ముఖులు" అనే పదానికి మార్క్సిస్టు సాయుధ పోరాటంఒక్కటే అని, కుందుర్తి రచనలన్నీ బాగా పరిశీలిస్తే, వ్యాఖ్యానించలేము. సమాజాన్ని ముందడుగు వేయించే ఏ విధమైన పోరాటమైనా ఆయన 'విప్లవ' పరిధిలోకి వస్తుంది (సాయుధ పోరాటంకూడా). కాబట్టి, ప్రజల్ని, సామాన్య ప్రజల్ని, తమ సమస్యలకు మేలుకుని ఉండేటట్లు చెయ్యడమే కుందుర్తి సామాజిక స్పృహలోని ప్రధానాంశం. మొదట్లో మార్క్సిస్టులే, ఈ సామాజిక వాస్తవికతని

ప్రచారంచేసి, గురజాడని నాయకుడుగా, శ్రీశ్రీని తత్త్వవర్తకుడుగా గుర్తించి, అభ్యుదయ కవిత్వాన్ని, కేవలం పార్టీ నినాదంగాకుండా, వ్యాపింపజెయ్యడం వల్ల, కుందుర్తి, ఆ విశాల పరిధిలో మార్క్సిస్టుల అభ్యుదయ ధోరణిని పూర్తిగా జీర్ణింపజేసుకుని, పార్టీతో నిమిత్తం లేకుండా, ప్రజాచైతన్యాన్ని సర్వ విధాలా వెదజల్లిన తిరుగుబాటు కవి. ఇండో-ఆంగ్లియన్ సాహితీపరుల్లో ఇటీవల బాగా ప్రచారం సాధించిన "Poetry of Protest" అనే పదానికి కుందుర్తి చాలా సమగ్రమైన ఉదాహరణ కాగలడు.

Bhishau Sahni తిరుగుబాటు కవినిగూర్చి చెప్పినమాటలు చూడండి. "His sensibilities react sharply to the contradictions in social life and he interprets life invariably in terms of those contradictions. He may take a detached View and Portray life in a gently ironical matter; or he may lash out at social institutions with angry satire; or he may feel so involved as to expose the existing evils with the zeal of a crusading reformer; or he may be so disillusioned that he may Portray life in terms of utter disbelief and dispair. The element of protest is present, more or less, in all of them. Further, there is always a struggle for the future going on in society and we invariably find the writer on the side of the renascent forces and opposed to all that is decadent and moribund in society."

ఈ మాటల్లో ప్రత్యక్షరం కుందుర్తిగారి కన్వయిస్తుంది.

సామాజికమైన తన తిరుగుబాటును, వేదనను వ్యక్తంచేసే పద్ధతులు అనంతంగా ఉంటై కుందుర్తిలో. కేవలం పరిష్కార సంబంధమైన కవిత్వాన్ని కుందుర్తి మేలైనదిగా ఎంచకపోవడంలో ఒక ముఖ్య కారణము - వచనగేయంలో అనంతమైన శిల్పం ప్రదర్శించదలచిన కవికి అక్కడ అవకాశముండదు. ఒక సిద్ధాంతాన్ని, ఒకే నినాదాన్ని నిరూపించే కవితలో భావ వైవిధ్యం, శిల్పవైవిధ్యం

ప్రదర్శించి ప్రజల జీవితాలకి అతి దగ్గరగాపోయే అవకాశం చాలా తక్కువై పోతుంది.

కుందుర్తి – సాంప్రదాయికత:

అభ్యుదయ సామాజిక రచయిత, ఫ్యూడల్ విశ్వాసాల్ని విసర్జించి, భౌతికవాదిగా ఉండాలనడం చాలా సహజమైన విషయం. సాంప్రదాయిక భావా లకి ఎదురు తిరిగి ఆధునికతను స్థాపించబూనిన అభ్యుదయ కవిలో సాంప్రదా యికమైన భావాల్ని, సాంప్రదాయిక చిహ్నాల అవశిష్టాల్ని చూచినప్పుడు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. ఈనాడు పెంపొందిన ఆధునికతదృష్ట్యా ఆనాటి అభ్యు దయ కవుల్ని విమర్శించడం, చారిత్రక పరిస్థితుల్ని విసర్జించిన అతివాదమే ఔతుంది. ఈనాడు, ఆధునిక కవితని చెప్తున్న కవిగూడా చాలావరకు సాంప్ర దాయికమైన ఇమేజిలను వదిలిపెట్టేశాడు. కాని కాలాన్ని బట్టి మొదటి వరుసలో నిలబడ్డ అభ్యుదయ కవులు చాలామందికి ఈ సంప్రదాయిక భావ ప్రభావం చాలా అధికంగానే కనిపిస్తుంది. వాళ్ళు సంప్రదాయంలో పుట్టి, సంప్రదాయంలో పెరిగి, నరనరాన సంప్రదాయాన్ని జీర్ణింపజేసుకుని, దాంట్లోంచి ఆధునిక భావాల్ని మథించి వెలికి తీయడానికి కృషి చేసినవాళ్ళు. ఈనాడు అశ్రమంగా ఒక యువకుడు చెప్పగలిగిన ఆధునిక భావానికి, ఆనాటి కవికి, లోకంలోనూ, అంతర్లోకంలోనూ అపూర్వ సంఘర్షణ ఉండి ఉంటుందని మనం ఈనాడు తేలిగ్గా ఊహించుకోవచ్చు. ఆ మొదటి వరుస అభ్యుదయ కవులలోనూ, కుందుర్తిలో ఈ సాంప్రదాయికత చాలా ఎక్కువగా కనబడుతుంది.

సాంప్రదాయికమైన భావాల్ని, చిహ్నాల్ని, సాహిత్యముద్రల్ని వినియో గించడంలో కుందుర్తి Conscious Artistగానే చేశాడనిపిస్తుంది. దీని వలన ప్రధానంగా ఉన్న ప్రయోజనాలు రెండు. మొదటిది – వాటివల్ల సాహిత్య పరమైన ఒక బలాన్ని తన భావాలకి శిల్పరూపాన అందించడం. అంటే, ప్రాచీనతాముద్ర కవితాశిల్పానికి అంగంగా మారిపోవడం. ఒక్క ఉదాహరణ చూడండి- "షష్ఠ్యంతాలు" అనే కవితలో సాంప్రదాయిక రచనారీతిని శిల్పంగా మలచుకొన్న రీతి బాగా కనిపిస్తుంది. ఇది మనదేశంమీదికి వచ్చిన శత్రువులని జయించడానికి దేశీయుల్ని ప్రోత్సహించే రచన.

"చెప్పేదానికి చేసేదానికి పీసంపోలిక లేనివానికి
సభ్యతా సంప్రదాయాల జోలికి వచ్చినా పోనివానికి......"

మొదలైన విధంగా ''షష్ఠీవిభక్త్యంతంగా'' 26 పాదాల్లో శత్రువు దుర్లక్షణాలు తీవ్రంగా వర్ణించి, చిట్టచివరకు ''వ॥'' (పూర్వకావ్యాల్లోమాదిరి వచనం) అని పెట్టి ప్రక్కనే "అఖిలాపజయ పరంపరాభివృద్ధిగా నా జాతి యొనర్పంబోవు ''దెబ్బకు దెబ్బ'' యను మహా గణ ప్రబంధమున అరివధాక్రమంబెట్టిదనిన'' అని గేయాన్ని ముగిస్తాడు. ఈ గేయంలో ఎంత బలంగా సాంప్రదాయిక సాహిత్య విధానాన్ని వినియోగించుకున్నారో చూడవచ్చు.

అట్లాగే చాలా భావాల్ని పరాకాష్ఠలో చెప్పడానికి సాంప్రదాయికమైన Symbols ఈ నాటికీ సామాన్యుడిలో పుష్కలంగా ఉన్నై. ఒకరిమీద ఉన్న స్నేహాన్ని ఎంత విపరీతంగా చెప్పడానికి ప్రయత్నించినా ''యిది ఎన్ని జన్మల బంధమో" అనే మాటకి ఉన్న బలం రాదు. అట్లా అన్నవాడు విధిగా పునర్జన్మల్ని నమ్మితీరతాడని చెప్పే అవకాశం లేదు; అట్లా భావాలకి బలం తేవడానికి సాంప్రదాయికమైన Symbols యొక్క అంతు చూసినవాడు కుందుర్తి. ఉదాహరణకి ''భగవంతుడికి బహిరంగలేఖ'' చూడవచ్చును. దేవుని పేర జరిగే అన్యాయాల్నీ, మనిషే ఈనాటి దేవుడనే సత్యాన్నీ దేవుణ్ణి గుడ్డిగా నమ్మిన సంస్కృతికీ, మానవుణ్ణి దేవుడుగా నమ్మిన సంస్కృతికీ ఉన్న భేదాల్నీ, దేవుణ్ణి సమాజాన్నీ యిష్టంవచ్చినట్లు తిట్టే కవి కన్నా, కుందుర్తిధోరణిలో చెప్పినకవి, ఎక్కువ Convince చెయ్యగలడు. సామాన్యునిలో సహజంగా సామాజికమైన దోపిడి అర్థంకావాలనుకునే ఉద్యమకారుడు ఈ మార్గాన్ని అవలంబిస్తే ఫలితం ఎక్కువగా ఉంటుంది. భగవంతుణ్ణి సమాజాన్నీ తిట్టే తిట్లు, అవే భావాలు తీవ్రంగా కలిగి, ఆ దిశలో బాగా ముందుకు పోయిన పాఠకుని హృదయానికి ఆనందం కలిగిస్తై. కాని, కుందుర్తి ధోరణి, సామాన్యునిలో కావలసిన మార్పుకి బాగా దోహదం చేస్తుంది. సామాన్యుణ్ణి లక్ష్యంగా పెట్టుకున్న కుందుర్తికి (అందులో ఆ నాటి అభ్యుదయ కవుల వరసలోని వానికి) ఈ ధోరణి మంచి ఫలితాన్ని సాధించిపెట్టగలదు. ఉదాహరణ చూడండి:

''నీకూ నాకూగల మైత్రి లోకానికి తెలియకపోయినా
నీకూ నాకూగల అంతరం లోకానికి తెలియంది కాదు
యుగయుగాలు గడిచినా మారవు నువ్వు
నేను మార్పును కోరేవాణ్ణి: దానికోసం పోరేవాణ్ణి:

పాపపుణ్యాల త్రాసుపట్టుకొని పిసినిగొట్టు అంగడి సెట్టిలా
నీవు విలువలు తూస్తావు
నేను మనిషి వైపు మొగ్గు చూపిస్తాను...
తను తప్పు చేస్తూ శివశివా అని
నా కండ్లు మూసే యోగి, నీకు వాడు మహాభక్తుడు
నేను వాణ్ణి సహించను-
ఇంట్లో జరిగే ఇబ్బంది ప్రతిదాని వెనకాల
నీ రహస్య హస్తం కనిపిస్తుంది-''

కుందుర్తి, యీ సాంప్రదాయిక ధోరణిలోని రెండో మహా ప్రయోజనం తాను తలపెట్టిన సామాన్యుల వస్తువుకి, సామాన్యుల భాషకి, అభ్యుదయోద్యమానికీ, సంప్రదాయాన్ని విశ్వసించే సామాన్యుల్లో కూడా తెలియని మార్పుని తీసుకు రావడం. అందుకే ఆయన ఒకచోట తాను రాసిన పద్యాల్ని గూడా వచన గేయాల మధ్యలో చేర్చి, యింత మధురంగా పద్యరచన చెయ్యగల కుందుర్తి గూడా వచనగేయాన్ని ఆశ్రయించడంలో ఏదో ఉత్తమ ప్రయోజన ముంటుందని ఆలోచింప చెయ్యడమే తన ధ్యేయం అంటారు. కాబట్టి కావాలనే తాను ఈ సాంప్రదాయికతానుసరణాన్ని చేబట్టారు: మొగ్గని చిందర వందర చెయ్యడానికి తొందర పడకుండా, పూవుగా నిదానంగా, సహజంగా మార్చే ఉద్యమ స్వభావునికి ఈ విధానమే అనుసరణీయం. అందుకు తగ్గ సాత్వికత, సంయమనం, చిత్తశుద్ధి కుందుర్తిలో ఉన్నవని చెప్పడం పునరుక్తి ఔతుంది. ఐనా కుందుర్తి కృతులు, జాగ్రతగా పరిశీలించిన వారికి మరొక సత్యం కనిపిస్తుంది. రానురాను, ఆయనలో ఉన్న సంప్రదాయిక చిహ్నాలు గూడా కాలానుగుణంగా తగ్గిపోతూ వచ్చినై. మారుతున్న సమాజాన్ని బట్టీ, వాటి అవసరం యొక్క అధికతా అల్పతల్ని ఎప్పటికప్పుడు ఆయన అంచనా వేసు కున్నాడనిపిస్తుంది- ఆలోచితంగా గాని, అనాలోచితంగా గాని.

కుందుర్తి-ఆత్మాశ్రయత్వం :

ఆత్మాశ్రయత్వం భావకవిత్వానికి పర్యాయ పదం. కవి తనను గూర్చి, తనలోని అనుభూతుల్ని గూర్చి మాత్రమే లోకానికి తెలియజేస్తాడు. ప్రతి చోటా ''నేను-నా బాధ'' కనిపిస్తుంది. భావకవిత్వాన్ని సామాజికంగా నిరుప

యోగమనీ, పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ విషఫలితమైన వ్యక్తిగత గందరగోళమని గుర్తించిన అభ్యుదయ వాదులు, ఆత్మాశ్రయత్వాన్ని తీవ్రంగా వ్యతిరేకించి, సమూజాశ్రితమైన కల్లోలాన్ని వర్ణించడం ధ్యేయంగా భావించారు. ఐతే, అప్పుడప్పుడే భావకవితా గర్భాన్ని చీల్చుకు వస్తున్న అభ్యుదయ కవుల మొదటి వరుస కవులలో, ఆత్మాశ్రయత్వ చ్ఛాయలు బాగానే గోచరిస్తై. తామేదో ఒక వినూతన ధోరణికి కవిత్వాన్ని మలుస్తున్నామనే స్పృహ వారిలో ప్రతి ఒక్కరిచేతా, తాను తెస్తున్న విప్లవాన్ని గూర్చి అభివర్ణించేటట్లు చేసింది

''ఆకాశపు దారులంట హడావుడిగ వెళ్లిపోయే
జగన్నాథ రథచక్రాలను భూమార్గం పట్టిస్తాను
భూకంపం పుట్టిస్తాను''(శ్రీ శ్రీ)
''నాయీ వచన పద్యాల దుడ్డు కర్రలో
పద్యాల నడుముల్ విరగదంతాను'' (పఠాభి)

ఇట్లా అందరూ ఆనాడు తమ విశిష్టమార్గ స్పృహను ఆత్మాశ్రయ రీతిలోనే బలంగా చెప్పారు. ఆ స్పృహ అంత తీవ్రంగా ఉండడం, కాల్పనికయుగ అవశేషాల్నీ చెప్తుంది; తమ మార్గంమీద అంతటి తీవ్ర విశ్వాసం లేకపోతే ఆ కవులు వినూతన కవితా విప్లవాన్ని విజృంభింపజెయ్యలేకపోదురేమో అన్న ఊహనూ కల్గిస్తుంది. ఐతే రానురాను, అభ్యుదయ కవిత్వంలో ఈ "నేను''కి సంబంధించిన సామగ్రి తగ్గిపోయి వస్త్వాశ్రయరీతి బాగా పెంపొందింది. ఈనాడు కవి ''నేను విప్లవాన్ని తెస్తాను'' అంటే అది ఆ కవి ఇమేజి విలువలోనే పర్యవసిస్తోంది గాని, అభ్యుదయ ధోరణికి కొంత దూరంగానే కనిపిస్తోంది.

ఐతే, కుందుర్తిలో, చాలా అధికంగా బహుశః, అందరు అభ్యుదయ కవులకంటె ఎక్కువగా కావచ్చు, ఈ ''నేను'' వినియోగం కనిపిస్తుంది. ఈ 'నేను'కి కుందుర్తి కవితలో ఒక విశిష్టత ఉంది. మామూలుగా తాను, సామాన్యుణ్ణి నాయకుడుగా స్వీకరించి, సామాజిక చైతన్యం కోసం భాషా భావనారీతుల్లో ఒక ఉద్యమకారుడైన స్పృహ కుందుర్తిలో సర్వవ్యాప్తంగా ఉంటుంది. వస్త్వాశ్రితమైన వర్ణనల మధ్యనూ, అలవోకగా చేసిన ఉపమానాలలోనూ కూడా ఈ స్పృహ చాలా అధికంగానే కుందుర్తిలో కనిపిస్తుంది. అంతేగాక అహంకారస్ఫూర్తి గూడా అధికంగానే గోచరిస్తుంది. ఉదాహరణకి 'దండియాత్ర' కావ్యానికి ముందు

మాటలో కవి ప్రశంస చేస్తూ నన్నయనుండి, శ్రీశ్రీ దాకా ఆరుగుర్ని ఋషులుగా అభివర్ణించి, చివరకిట్లా అంటారు :

"ఆరుగురి పేర్లే చెప్పాను
అరే! మరిచాను సప్తమర్షి లేడా ?
ఏదో పేరు బయటపెడితే ఏడిచ్చస్తారు కొందరు
ఊహించడం సులువే; పైగా అహంకారం అంటారు గూడా"

ఇటువంటి స్పృహాధిక్యాన్ని, సాంప్రదాయిక కవులనుండి సంక్రమించిన ఆత్మ విశ్వాసంగానో, తాను గురువుగా పూజించే విశ్వనాథ నుండి సమార్జించిన లక్షణం గానో చెప్పుకోవచ్చు.

ఐతే, ఈయనలో అడుగడుగునా స్ఫురించే "నేను" కవితా శిల్పంలో అంగంగా మారడంలో ఈయన స్వీయముద్ర ఉంది. తన బాధల్ని వర్ణిస్తున్న ధోరణిలో, దేశంలోని సామాన్యుడి బాధల్ని స్ఫురింపజెయ్యడంలో కుందుర్తి సిద్ధహస్తుడు. ఈ రీతికి ఉన్న ప్రత్యేకత ఏమిటంటే, కవి సూటిగా పాఠకుడి హృదయంలోకి ప్రవహిస్తాడు. "అభియోగం" అనే కవితలో చూడండి :

"చరిత్ర పిలిచింది; చెల్లీ వెళ్ళొస్తాను
పెద్ద మనుషులు నలుగురి ముందుకు పిలిపించింది నన్ను
(చిన్నమ్మాయి జాగ్రత! గోడమీంచి పడేను
పెద్దవాణ్ణి బడికి పంపు వేళకింత పడేసి
అసలే వాడు పోకిరి, నా చారే వచ్చిందేమో !)"

ఇట్లా తానుగా చెప్తున్నట్లు, పాఠకుణ్ణి సూటిగా పలకరించి మాట్లాడుతున్నట్లు, మరొకరికి ఉత్తరం రాస్తున్నట్లు, ఇట్లా అనేక విధాల ఆత్మాశ్రయత్వాన్ని ప్రదర్శించి కుందుర్తి, పాఠకుడికి చాలా దగ్గరగా వచ్చే ఒక శిల్పాన్ని దాదాపు ప్రతి కవితలోనూ అనుసరిస్తాడు.

చివరికి, తాను చెప్తున్న కథాకావ్యం మధ్యలో గూడా ఉన్నట్లుండి తాను ప్రవేశిస్తాడు. ఉదాహరణకి 'దండియాత్ర'లో, 'కానిస్టేబుల్ చంద్రయ్య' కథ చెప్తూ, మధ్యలో ఒకచోట అతని కథ ఆపేసి, వెంటనే పాఠకుడు తనని అడుగుతున్నట్లు, తాను సమాధానం చెప్తున్నట్లూ కథని పొడిగిస్తాడు. చూడండి :

"ఒక ఉద్రేకపు ఉడుకు పిండాన్ని సృష్టించావు

ఆ తరువాత చంద్రయ్య ఏమైనాడో తెలేదంటావ్ ?
ప్రవేశపెట్టిన పాత్ర నిష్క్రమించేదాకా
ఏం జరిగిందో నీకు తెలేవద్దా ? ... ...
కావాలని కొన్ని ఘటనలు చెప్పకుండా దాచెయ్యడం
ఏమిటి స్వామీ యిదంతా ?
అదంతా సరేగాని అక్కడ పెరుమాళ్ళ సంగతి చెప్పండి
—తప్పుతుందా చెప్పకుండా? మీకేం పాఠక మహారాజులు
జనమేజయ మహారాజుల్లా చెప్పుచెప్పని పీడిస్తారు
అడిగేవాడికి చెప్పేవాడు లోకువ, తప్పుతుందా చెప్పకుండా"

కథలో ఉన్న ఉత్కంఠని ఒక మలుపు తిప్పడానికి ఈ శిల్పాన్ని తన కథా కావ్యాల్లో, కవితా నాటకాల్లో గూడా ఉపయోగిస్తాడు కుందుర్తి. అంతేగాక, తాను చెప్తున్న కథలన్నీ సమకాలిక సామాజిక జీవిత స్ఫురణతో నిండినవి కాబట్టి, పాఠకుణ్ణి తనలోనికి తీసుకోడానికి ఈ రీతి బాగా ఉపకరిస్తుంది, అదే ఒక ప్రాచీన కథ తీసుకుని తానుగా ప్రవేశిస్తే, అక్కడ రసభంగం కావచ్చు. కాని, కుందుర్తి రాసే సామాజిక కవితలో ఈ ఆత్మాశ్రయత్వం ఒక శిల్పంగా మారుతోంది.

ఇట్లా కుందుర్తి కవితలో కనిపించే "నేను" సామాన్యుడికి సంకేతమే. Waltt whitman అనే అమెరికన్ కవిలో కూడా ఈ రీతి బాగా ఉంది.

"I celebrate myself and sing myself
And what I assume you shall assume;
For every atom belonging to me as good
Belongs to you"

ఈ రీతిగా కుందుర్తి-నేను-"సామాజిక నేను". ఆత్మాశ్రయత్వాన్ని శిల్పంగా మార్చిన "నేను".

కుందుర్తి-దేశీయత :

"మళ్ళీ నరజన్మ ఎందుకంటే
మనుషులంటే యిష్టం నాకు

దేవుడికంటే మనిషి యిష్టం
దేశం యిష్టం-తెలుగు యిష్టం"

కుందుర్తికి సామాన్యుడియొక్క, ఈ దేశంలో సామాన్యుడియొక్క జీవిత సమస్యా వర్ణన ద్వారా, సామాజిక చైతన్యాన్ని సాధించడం పరమ లక్ష్యం కాబట్టి దానికి తగ్గ వాహికనిగూడా సంపూర్ణంగా దేశీయ ధోరణిలో భావించడం ఆయన ప్రత్యేకత. బహుశః వచన గేయాన్ని దేశీయసామగ్రి ద్వారా, తన దేశీయుల్లో చైతన్య పురోగమనానికి ఉపయోగించిన వారిలో కుందుర్తియే పూర్తి విజయం సాధించాడని నా నమ్మకం.

కుందుర్తి, తనకున్న ప్రాచీన సాహితీభాషాశిల్పపరిజ్ఞాన మంతటినీ, దేశీయతా ముద్రనంతటినీ, ప్రజాపరంగా మలుచుకున్న అచ్చమైన ప్రజాకవి. ఒకవిధంగా శ్రీ శ్రీ, తిలక్ మొదలైనవారు, అభ్యుదయ ప్రజాకవిత్వానికి ఎక్కువగా మార్గరీతి నాశ్రయిస్తే, కుందుర్తి అచ్చమైన దేశిరీతి నవలంబించిన వాడు. ఈ విషయంలో కుందుర్తి, వచనగేయ కవిత్వపు తిక్కన అనడానికి ఏమీ సందేహం లేదు.

వచన గేయంలో కుందుర్తికి కావలసిన మొదటి క్షణం అది సంపూర్ణ సమకాలిక వ్యావహారిక భాషలో ఉండాలి. దీన్ని గురించే చెప్తూ, "కుందుర్తి కృతులు" పీఠికలో ఆయనే యిట్లా అంటారు: "వరంగల్లులో ఏర్పాటు చేసిన 'మిత్రమండలి' సమావేశానికి అధ్యక్షత వహిస్తూ, ఆధునిక కవిత్వపు శైలి సామాన్య ప్రజల సంభాషణ స్థాయికి రావాలని నేను మొదటిసారిగా ప్రతిపాదించాను.'' సామాన్యుని సాంఘిక పురోగతినే లక్ష్యంగా తీసుకున్న కవికి ఈ సిద్ధాంతమే సంపూర్ణ న్యాయం చేకూరుస్తుంది. తర్వాత తర్వాత తెలుగు భాష లోని, ఆధునిక, అభ్యుదయ, ప్రయోగవాది వచనగేయాలన్నీ దాదాపు ఈ సిద్ధాంతానికి ఉదాహరణప్రాయంగా అభివృద్ధి చెందుతూ వచ్చినై. భాషకి సంబంధించిన వరకు ఈ పరిణామాన్ని ముందుగా, సమగ్రరూపంలో ఊహించింది కుందుర్తియే కావాలని నా అంచనా.

విదేశాల్లో కూడా 'సామాన్యుణ్ణి' కవితాకేంద్రంగా చేసుకున్న కవుల్లో గూడా, యిదే పరిణామం సహజంగా కనిస్తుంది. ఉదాహరణకి అమెరికా ప్రజాస్వామ్య వచనగేయ కవి ''వాల్ట్ విట్మన్'' కీ, కుందుర్తికీ చాలా అభిప్రాయాల్లో

దగ్గర పోలికలు కనిపిస్తై. Walt whitman కి కూడా ధ్యేయం "Common man." అతని కోసం వ్రాయబడే కవిత్వం ఎట్లా ఉండాలో ఆయన అభిప్రాయం చూడండి:

"The art of art, the glory of expression, and the sunshine of the light of letters is Simplicity. Nothing is better than simplicity... The greatest poet... is more the channel of thoughts and things without increase or diminution, and is the free channel of himself."

ఇట్లా చాలా అంశాలు Waltwhitman తో సమానమైనవి కుందుర్తిలో మనకి కనిపిస్తై. ప్రజాకవితా వికసనంలో, ఈ యిద్దరు వచనగేయ కవుల సామ్యాలు స్ఫుటంగా ఉంటై.

కవిత్వంలోని Symbols నీ, Images నీ, యితర రీతుల్నీ ప్రాచీన సంప్రదాయంలోనించీ, సాహిత్యరీతుల్లోనించీ కుందుర్తి పరిగ్రహించి, వాటినే ప్రజా పరంగా ఆధునికీకరించే విషయంగూర్చి ముందే ప్రస్తావించబడింది. అంటే ముల్లుని ముల్లుతో తీసేసే ప్రయత్నంలాంటిది ఈయన సాంప్రదాయికత. ఈ విధంగా కుందుర్తి సమకాలీన దేశీయ సమస్యావర్ణన ప్రధానమైన తన కవిత్వంలో భాషాభావనా విధానాల్లో దేశీయతని ప్రతిబింబింపజేస్తూ 'ప్రజాకవి"కి కావలసిన సమగ్ర సామగ్రిని కలిగి ఉన్నాడు.

కుందుర్తి తానై చెప్పుకున్న ఈ మాటలు చూడండి:

"ఈ నాడు మన కవిత్వం
వర్తమాన చరిత్రలోని ప్రజోద్యమచైతన్యానికి
పేరు మోసిన ప్రతినిధి
వ్యవహారిక భాషాప్రయోగ ఫలితాలనిధి
ప్రజలకోసమే రాసేది: వారే కృతిభర్తలు
ప్రజలగురించే రాసేది: వారే భవిష్యత్ నిర్మాణకర్తలు"

కుందుర్తి - వచనగేయ శిల్పం :

కవిత్వంలో "ఏం చెప్పాలి? ఎట్లా చెప్పాలి?" అనే రెండు విషయాల్లో మొదటి విషయాన్ని గూర్చి సర్దిష్టమైన సామాజిక వస్తు దృక్పథంగల కుందుర్తికి,

చాలామంది ఆధునికులవలె కాకుండా. రెండో విషయాన్ని గూర్చి గూడా విస్పష్టమైన నిర్మాణాత్మక ఆలోచనలున్నై. కొంతమంది అతివాదులు, కేవలం వస్తుసిద్ధాంతాలమీద దృష్టిని కేంద్రీకరించి. శిల్పాన్ని పూర్తిగా విస్మరించడం జరిగింది. ఆ కోవకి చెందిన విమర్శకులుకూడా ఒక కవితలోని వస్తువుని, తమ సిద్ధాంత దృష్టితో విశ్లేషిస్తే, అదే సరైన విమర్శ అనే ఒక దృక్పధాన్ని వ్యాపింపజేశారు. కాని, "ఎట్లా చెప్పాలి?" అనే విషయానికున్న ప్రాధాన్యాన్ని నేడు ప్రపంచమంతా గ్రహిస్తోంది. ఎందుకంటే- ఒక కవి తాను చెప్పదలచిన వస్తువునే, తాను కోరిన ప్రయోజనం కోసమే, సాధ్యమైనంత బలంగా చెప్పా లంటే, ఆ కవికి శిల్పాన్ని గూర్చిన స్పృహ ఉండిరాలి. శిల్పం అంటే, చెప్పేరీతిని యింకా క్లిష్టం చేసే ఒక అపమార్గమనీ, శిల్పంకోసం చేసే ప్రయత్నం వస్తువుని మింగేస్తుందనీ జరిగే ప్రచారాలు. ప్రచారాలు మాత్రమే. నువ్వు కోరిన వస్తువునే నీకంటే యింకొకడు బాగాచెప్పి ప్రజల హృదయాల్లోకి వెళ్తున్నా డంటే, అతని దగ్గరఉన్న ఆ అదనపుశక్తిని అంచనా వెయ్యడం అత్యవసరం. ఆ అదనపుశక్తిని గూర్చిన విచారణ సాహిత్య విమర్శలో లోపించడమే అవసర మని/చేసే ప్రచారాలు, అప్పుడప్పుడే కవిత్వంలో అడుగుపెడుతున్న యువకుల హృదయాల్లో ఆవేశాన్నిమాత్రమే రెచ్చగొట్టి, నినాదప్రాయమైన రచనల్ని మాత్రమే చేయిస్తున్నై. శిల్పం, వస్తువుని మింగేసేటంతగా విస్తరించడం, ఏనాడూ అంగీకరించదగింది కాదు. కాని వస్తువుని సాధ్యమైనంత ప్రయోజ నాత్మకంగా చెప్పడానికి అవసరమైన శిల్పపరిజ్ఞానమూ, ఆలోచనా, కవికి చాలా అవసరం. దీన్ని బాగా గుర్తించిన అభ్యుదయ ప్రజాకవి కుందుర్తి. అయన అభిప్రాయం చూడండి.

"వచన కవిత్వపు వైఖరిలో, భావనలో, శైలిలో, భిన్న భిన్న మార్గాలు ఏర్పడినవన్నమాట. వీటిని సూక్ష్మంగా పరిశీలించి, వాటి విస్తృతికి దోహదం చెయ్యడం, ఆ కృషిలో తమ క్రొత్త ప్రత్యేకతలని నిర్మించుకోవడం యువతరం కవులు చేయవలసిన పని. వచన గేయంలో యిప్పుడిప్పుడే ఏర్పడుతున్న పంక్తి నిర్మాణ శిల్పరహస్యాల్ని వారు గమనించాలి ...... ఈ విధంగా రచనా శిల్పాన్ని గూర్చి ఆలోచనాత్మకమైన విమర్శ చేసుకోవడం అవసరం. ఈ విధమైన పరిశీలన లేనివారికి ప్రత్యేకమైన శైలి ఏర్పడడం కష్టం..."

ఈ విధంగా శిల్పంమీద ప్రత్యేకమైన దృష్టికలిగి, తనదీ అని చెప్పుకో దగిన ఒక ముద్రను సాధించిన కుందుర్తి వచనగేయాన్ని, విశ్లేషణాత్మంగా పరిశీలించడం చాలా అవసరం. వచనగేయపు పోకడల్లో కుందుర్తిలో ప్రధానంగా కనబడే మొదటి అంశం "భావలయ".

ఈ కాలపు వచనగేయం, అన్ని నియమాల నుండీ పూర్తి స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించింది. భావగతమైన లయలతోగాని, అనుప్రాస, అంత్యప్రాస మొదలైన వాటితోగాని ఈనాటి వచన గేయానికి అవసరంలేదు. Symbolism, Imagism, Metaphor, లేక ఒక అనుభూతిసాంద్రత- యిట్లాంటి అనేక కవితాలక్షణాలు మాత్రమే పాదాల వేర్పాటుకి కారణాలై, ఏ లయతో నిమిత్తంలేని ఒక కవితా సంపూర్ణత మాత్రమే పాదాల్ని విరుస్తోంది. దీనికి కారణం వచనగేయంనిండా "Thick Poetry" బాగా వ్యాపించింది. ఏ మాత్రం సంబంధమైన సాంద్రత లేకపోయినా, అది వట్టి వచనంగా తేలిపోతోంది. అంటే బహిర్గతమైన లయలను అన్నింటినీ ఈనాటి వచనగేయం దాదాపు వదిలివేసినట్లే. ఎక్కడైనా భావానికి తీవ్రతనో, విలక్షణత్వాన్నో తీసుకురావడానికి మధ్యలో అటువంటి లయల్ని ఉపయోగించుకోవచ్చు. కాని, దాని ప్రాధాన్యం మాత్రం పూర్తిగా విసర్జించబడింది.

కాని, వచన గేయాన్ని, అప్పుడప్పుడే ప్రచారానికి తెచ్చి, దాని కొక విశిష్టశైలి నేర్పరచే సమయంలో, ఆ కవులకి ఎదురైన సమస్యలు వేరు. వాళ్ళు అప్పుడప్పుడే, ఛందోబద్ధమైన లయని వదిలేసి, నూతనమైన ఛందస్సుని ప్రచారంలోకి తేవడానికి పూనుకొన్న వాళ్ళు. ప్రజల మనస్సులో ఛందోబద్ధమైన లయకి ప్రముఖస్థానమున్నది. దాన్ని తొలగించి ఒక నూతనత్వాన్ని ఈ కవులు ప్రవేశ పెట్టాలి. అందువల్ల కేవలం భావప్రధానమైన మరొక విధమైన లయని తీసుకురావడం వాళ్ళకి తప్పనిసరియైంది. ఆనాటి పద్యం, ఈనాటి సంపూర్ణముక్తచ్ఛంద కవితగా పరిణమించడంలో, ఒక మధ్యేమార్గం ఆనాటి వచన కవితలోని భావలయ. భావానికి అనుగుణంగా గళాల్ని ఏర్పరచుకొని, వాటిలో ఒక లయని పాటించడం, ఒక భావాన్ని రెండు, మూడు, లేక నాలుగు, అట్లా ఎన్ని పాదాలుగానైనా విరవడానికి అటువంటి లయని అవలంబించడం, అంత్య ప్రాసల్ని

పాటించడం, పాదాల మధ్యలో యతిమైత్రి స్పష్టమైన అక్షర సామ్యంతో ఉప యోగించడం, అక్షరగతంగానో, పదగతంగానో ఒక సామ్యాన్ని పాదాంతాల్లో వినియోగించి, ఒక లయని తేవడం-యిట్లాంటి అనేక నియమాల్ని అనుసరించారు ఆ మొదటి వరుసలోని వచనగేయ కవులు. పద్యంలోని కృత్రిమమైన పాద విభజననీ, గణాల్నీ, యతుల్నీ, ప్రాసల్నీ వ్యతిరేకించి, భావానుగుణంగా వాటి నన్నింటినీ నిర్మించడంలో అనేక మంది వచనగేయ కవులు అనేక మార్గాల్ని నిర్మించుకున్నారు. ఈ భావలయ, భావగణాలు మొదలైన వాటిని గూర్చి శ్రీ అరిపిరాల విశ్వం, శ్రీ కోవెల సంపత్కుమారాచార్యులు మొదలైన ప్రముఖులు కొన్ని స్పష్టమైన సిద్ధాంతాల్ని నిర్దేశిస్తూ ప్రత్యేక వ్యాసాలుగూడా వ్రాశారు. ఇట్లా భావలయని సాధించడంలో కుందుర్తికి తనదైన ఒక ప్రత్యేక ముద్ర ఉంది.

కుందుర్తి ప్రతి గేయంలోనూ, పాదాలు కొన్ని కొన్ని పంక్తులుగా, భావసంపూర్ణతని బట్టీ, లయని బట్టీ, ప్రత్యేక భాగాలుగా విరిగిపోతై. ఉదాహ రణకి- 'పసికూన పుట్టుక'లో-

"హేతువును శపిస్తారనీ
నిజం గొంతు నులుముతారనీ
ఎవరో వెలుగును ఉరితీస్తారనీ
అనుమానం పసికూనకు—
ఆ సాయంత్రం చీకటి పిలుపులో
తొలిసారిగా గాలి పిలుపులో
ఊహ తెలిసింది కొంచెం పసికూనకు—
కానలో కాసిన కాయలూ, పండ్లూ
మానవులకు హక్కులేదట
పులులూ, పులుగులూ తమ సొత్తులుగా
దానవులు దాచేశారని సొంత సొత్తుగా"—

మొదటి ఖండం నాలుగు పంక్తులుగా ఏర్పడింది. పై మూడు పాదాల్లో ఒకే రక మైన క్రియాంత పదాలు ఒక లయని ఏర్పరుస్తున్నై. నాలుగో పాదం వేరుగా ఉండడం అక్కడి లయకు దోహదంచేస్తూ, మూడుగా విరిగిన రెండోఖండం చివరి పాదంతోని సామ్యంతో లయకి చేతులు జాస్తోంది. మూడో ఖండం మళ్ళీ

మరో విధమైన లయతో నాలుగు పాదాలైంది. ఇట్లా ఒక్కొక్కచోట 7,8,9,10 పాదాలుగా, భావాన్ని బట్టీ, అక్కడి పదాల, అక్షరాల సామ్యాన్ని బట్టీ ప్రత్యేక ఖండికలు కావడంలో కుందుర్తి మార్గం ఉంది. రహస్యం ఏమిటంటే, ఎన్నోకొన్ని పంక్తుల సమాహారంతో ఐన ప్రత్యేక ఖండికలలో,ఒక భావం సంపూర్ణం కావడం, ఏదో ఒక లయ ఆయా ఖండికల్లో ప్రత్యేకం పాటింపబడటం. ఇంకోరకమైన లయశిల్పం చూడండి: "చోట్లేదు" అనే ఖండికలో 6 ఖండికలుగా గేయం విభజింపబడింది. నాలుగు ఖండికలు నాలుగేసి పాదాలుగా కూర్చబడినై. "రా తమ్ముడూ పోదాం'' అని ప్రతి ఖండికా మొదలౌతుంది, 5 ఖండికలదాకా. 5 ఖండికల మొదటి పాదాల్లో, 'రా తమ్ముడూ పోదాం' అన్న తర్వాత భావాని కనుగుణమైన లయతో, 5 ఖండికలూ రాయబడినై. ఉదాహరణకి-

"రా తమ్ముడూ పోదాం, మనకు చోటు లేదిక్కడ"
''రా తమ్ముడూ పోదాం, ప్రమాదాల పల్లకీ మీదెక్కి"
"రా తమ్ముడూ పోదాం, పడవ బయలుదేరబోతుంది"
''రా తమ్ముడూ పోదాం, ఆకాశపు అంచుల్లోకి''
''రా తమ్ముడూ పోదాం, అనంత సౌందర్యంలోకి''

మొదటి నాలుగు ఖండికల్లోనూ, మొత్తం అన్ని పాదాల్లో ఒక్కొక్కటీ భావ లయతో (పద్యంలో యతి దగ్గర మాదిరి) రెండు సగాలుగా విరిచెయ్యవచ్చు. మళ్ళీ మొదటి నాలుగు ఖండికల రెండోపాదాల చివరల్లో ఒక సామ్యం ఉంది. ''హాయిగా కాలం గడుపుదాం'', ''ఏరుదాటి వెళ్ళిపోదాం'', ''ఎవర్నీ ఏమనొద్దు మనం'', "వెనుదిరిగి చూడొద్దు మనం"- యిట్లా ''మనం ఈ పని చేద్దాం'' అనే అర్థంగల భావలయ పాటింపబడింది. మొదటి నాలుగు ఖండికల చివరి పాదాల్లో మకుటంలాగా, భావతీవ్రత కోసం ఒకే పంక్తి రాయబడింది.

"మనిషికంటే నయంకదూ! అమ్మో భయమేస్తుందిక్కడ"

మొదటి నాలుగు ఖండాల్లో, ఇట్లా, ఈ నరుల్లోంచి వెళ్ళిపోదామన్న భావానికి సమగ్రతనిచ్చే, ఐదో ఖండికలో ఎక్కడికి వెళ్ళాలన్నదాన్ని ఒక లయతో చెప్పాడు.

"పచ్చనిగడ్డి మైదానాలమీద ప్రభాతం మెరుస్తున్న చోటికి
ఎదలో కరుణ జడివానలా కురుస్తున్న చోటికి"

ఇట్లాగే యింకో రెండు పాదాలు, ''వీస్తున్న చోటికి'', ''కాస్తున్న చోటికి'', ''తెరుచుకునే చోటికి'' అని ఒకే విధమైన క్రియా పదాల సంఘటన లయతో అంతమౌతై. యిట్లా ఐదో ఖండిక 6 పాదాలైంది. చివ్వరి ఖండిక మూడు పాదాలే ఐ, గేయానికి మణికిరీటంలా, ఎట్లాంటి లయతో ముగుస్తుందో చూడండి:

''ఆకాశం హరివిల్లువేసి వయ్యారంగా
ఒళ్ళు విరుచుకునే చోటికి
రా తమ్ముడూ, పోదాం, మనకు చోటు లేదిక్కడ''

అని మూడు పాదాలతో ఒక కలికితురాయిని గేయానికి తొడిగి, మొదటి పాదంలో ప్రారంభించిన పాదంతోనే ముగిస్తాడు. దాంతో గేయంలోని భావానికి చెప్పలేనంత సమగ్రత, తీవ్రత ఏర్పడినై. ఇట్లా వచనగేయాల్ని కొన్ని కొన్ని పాదాల ఖండికలుగా విరవడం, వాటిల్లో భావానుగుణంగాను శబ్దాశ్రితంగాను లయని పాటించడం, కుందుర్తి గేయాల్లో కొన్ని వందల విధాలుగా ఉంటుంది. ఇదే ముఖ్యంగా ఆయన వచన గేయాలకి భావానుగుణమైన శిల్పరీతినీ, ఒక ప్రత్యేక ముద్రనీ సంతరించింది.

వచన గేయంలోని శైలిలో ''విసురు'' అనేది ఒక ముఖ్యమైన అంశంగా కుందుర్తి చాలాచోట్ల చెప్తూ ఉంటారు; శ్రీ గోపాల చక్రవర్తిగారి 'కలంకలలు'కు ముందుమాట రాస్తూ ఒకచోట కుందుర్తి అన్నమాటలు ఈ 'విసురు'ని ఆయన ప్రధానాంశంగా స్వీకరించారనే అంశాన్ని వెల్లడి చేస్తుంది:

''...ఇటువంటి విసుర్లు పద్యాల్లో కూడా ఉంటై. అక్కడి కంటే, యిక్కడ (వచన గేయాల్లో) వీటి ఆవశ్యకత మెండు. వచన గేయంలో 'విసురు' ఒకముఖ్య లక్షణంగా నేను ప్రతిపాదిస్తున్నాను. ''ఈ విసురు, దానంతటదే చాలా గొప్ప విషయమని కాదు. భావానికి ఉద్దీప్తి కలిగించ వలసిన ప్రదేశాల్లో, పద్యాల్లో వదిలి పెట్టేసిన ఛందోగత తీవ్రతకి ప్రత్యామ్నాయంగా, వచన గేయంలో ఈ విసురు తేవాలని కుందుర్తి అభిప్రాయం. ''నాలోని నాదాలు''లో కూడా ఒకచోట యీ విషయాన్ని రమ్యంగా వ్యక్తీకరించారు:

''ఒక్కొక్క కిరణంవచ్చి చీకటి గుండెల్లో గుచ్చుకుంటున్నట్లు
ఒక్కొక్క చరణంలోని 'విసురు' వందచోట్ల తగిలేటట్లు

వచనగేయం రాస్తుంటే నేను...
గణాలు లేనివి గుణాలు కాదని గర్జిస్తారు మీరు!''

ఈ విసురుని, తీవ్రభావం వచ్చిన చోట్ల లేదా, ఒక సౌందర్య అధిక్యాన్నో మరి-దేని ఉదాత్తతనో ఊపుతో చెప్పవలసిన చోట్ల యిట్లా సముచితమైన చాలా ప్రదేశాల్లో, కుందుర్తి బాగా వినియోగించుకుంటాడు. ఆ విసురుని కూడా, ప్రతి పాదంలో ఒక భావాన్ని తీవ్రంగా నడిపించి అట్లా కొన్ని పాదాల్ని వరుసగా చెప్పడమూ, ఒకే ఒక సుదీర్ఘవాక్యం ఊపిరి నిలబెట్టి సాగిపోవడం-మొదలైన అనేక విధాలుగా కుందుర్తి సాధిస్తారు.

సామాజిక జీవితాన్ని చెప్పి, ప్రజల హృదయాల్ని కదిలించడంలో, అభ్యుదయ కవితకి స్థూలంగా రెండు ధోరణులు ముఖ్యంగా కనిపిస్తై. ఒక ధోరణి, తనకు నచ్చని సాంఘిక రాజకీయ సమస్యల్ని తీవ్రంగా నిందించి, ప్రజల బాధల్ని హృదయం కరిగిపోయేట్లు వర్ణించేది. ఈ భావాలు ప్రధానమైన కవుల్లో కవిత్వం ''కసి'' త్వపుమేరకు చేతులుజాస్తూ ఉంటుంది. ఆవేశ ప్రధానులైన కవులకి ఇది ఊపిరి. కాని, సంయమనం ముఖ్యంగా గల కుందుర్తి ప్రజా సమస్యల్ని అభివ్యక్తీకరించడంలో మరో ధోరణిని ప్రధానంగా అవలంబిస్తాడు అది ''వ్యంగ్యం'' లేదా వక్రోక్తిచమత్కారం. ఇప్పుడు చెప్పిన రెండు మార్గాల్లో ఏది మిన్న అనే ప్రశ్నలేదు గాని, కుందుర్తిలాంటి కవులు వ్యాప్తి చేసింది రెండో మార్గాన్ని. అందులోను, కుందుర్తి కవిత్వానికి యిదే జీవనాడిగా కనిపిస్తుంది. ఈ విషయానికి ఆయన ప్రతి కవితలోనూ దాదాపు ఉదాహరణలు కనిపిస్తై. కాని ఆ మార్గదీపికలుగా ఒకటి రెంటిని పేర్కొంటాను.

''ఆస్తికులు చేదస్తానబడి అసలు సంగతి వదిలేశారు
నాస్తికులు కొద్దికొద్దిగా 'ఆస్తులు' సంపాదించుకున్నారు
గణపతి నవరాత్రులు ముగిసిన మర్నాడు
వేల సంఖ్యలో కొబ్బరిచిప్పలు వేలం వేశారు!''
(భగవంతునికి బహిరంగలేఖ).

''సైకిలుకు కట్టిన బిందెలమీద
గుడ్డమూత పూర్తిగా తీసేసి

వణుక్కుంటూ పాలవాడు
వరండాలో నుంచున్నాడు''   (నగరంలో వాన)

ఈ సునిశితమైన వ్యంగ్యశక్తి 'అవహేళన'లో పర్యవసించి, ప్రజా భావాల వ్యాప్తిలో చాలా ప్రముఖస్థానం వహిస్తుంది. ఈ వ్యంగ్యం, అవహేళన శక్తి ఆయన ''తెలంగాణా'' కావ్యంలో పతాకాష్టనందుకున్నదనిపిస్తుంది. ''సంఘం'' చైతన్యాన్ని వర్ణిస్తూ అంటారు-

"చెట్ల కొట్ల దగ్గర చిలకషావుకార్లు
పండిన పండ్లు చవుక ధరల కమ్ముతారు-
కాపలాదార్ల కండ్ల బస్తాల మూతులను
దబ్బనాలతో కుట్టి
ధాన్యం అడివికి పోతుంది''

రాజరికపు దుర్మార్గాన్ని వర్ణించే మరోచోట ఆయన వ్యంగ్యం చూడండి:

''ఒక కూలి పొలంపోయి యిల్లుచేరుకునేసరికి
ఏలిన దొరవారి 'ఘనమైన' సేవకులు వచ్చి
పెళ్ళాన్ని 'జప్తు' చేశారు''

ప్రతి పదంలో, అవహేళనకీ, వ్యంగ్యానికీ, వక్రోక్తికీ విశ్వరూపం పొందిన కావ్యం "తెలంగాణా.'' సునిశితమైన, సూక్ష్మమైన, బహు ప్రయోజనాల్ని నెరవేర్చే యీ వ్యంగ్యశక్తి, కుందుర్తి, సంప్రదాయాన్ని ప్రజాపరం చెయ్యడంలోని ఒక ప్రధానాంశంగా చెప్పాలి. బహుశః ఈ స్పృహతోనే 'నాలోనినాదాలు' లో ఇట్లా అన్నారు:

''వాచ్యార్థం వంటి భూతకాలం వెనకాల
దాక్కున్న 'ధ్వని' వంటి వర్తమాన వాహనంమీద
పర నిర్వృతి, ప్రాయమైన
భవిష్యత్తుకు నా పయనం''

ఒక్కొక్కచోట ఈ ధ్వనిశక్తి, అమితశక్తిని చేకూర్చుకొని, అల్పాక్షరాల్లో అనల్పార్థ రచన స్థాయికి చేరుకుంటుంది: "ఇప్పుడే వచ్చిన వార్త'' అనే గేయంలో భారతీయ సైనికులు శత్రువులతో యుద్ధంచేసే సందర్భంలో-

"హత సైనికులను సంజీవించే
బ్రతికించడానికి కాబోలు
తన 'గుండె' మనియార్డరు చేశాడు.
కేరళలో పల్లెకారి"

దేశం నాలు మూలల్లో వ్యాపించిన దేశభక్తిని. ప్రజలు విరాళం సంపదాన్ని మిళితంచేసి "గుండె మనియార్డరు" చెయ్యడంలో చాలా ధ్వని సాధించాడు కుందుర్తి. అట్లాగే నెహ్రూమీది ఎలిజీలో ఒకచోట-

"టెలిఫోన్ తీగలద్వారా లోకంలో శోకం ప్రవహించింది" అంటాడు. ఇట్లా సులభమైన మాటలకి, బరువైన ధ్వనిని కల్పించడంలో కుందుర్తి ప్రతిభ ఉన్నత దశల్లో గోచరిస్తుంది. వచన గేయానికి వస్తువుతోపాటు ఒక నిర్దిష్ట శిల్పాన్ని నిర్ణీతం చేసుకోడంలో కుందుర్తి ధోరణులు కొన్ని విశదీకరించడం జరిగింది. ఇంకా విశ్లేషిస్తే, ఎన్నో శిల్పరీతుల్ని విమర్శకులు సంగ్రహించగలరు. అతి భారమైన సాంప్రదాయిక ఆలంకారిక శోభల్ని, ప్రజాపరం చెయ్యడంలో, ప్రయోజన స్థాయిలో వినియోగించుకోడంలో. నిశిత మార్గంగల వారికి కుందుర్తి ఎన్నదగినవారు. "భగవంతునికి బహిరంగ లేఖ"లో అంటారు-

"సర్వ భారతీయ పురాసాహిత్య సంప్రదాయాలచేత
ప్రభావితమైన నా గుండెలో
పలికే 'నవ్య' కవితావిపంచీ!
అనంతమైన మహార్థాలు ఆవిష్కరించే మాటల సంచీ!"

కుందుర్తి-కథాకావ్యం :

వచన కవిత్వాన్ని, సామాన్యుల జీవన వర్ణనకి అనుకూలమైన రూపంగా భావించిన కుందుర్తి, దానిని ఒక మహోద్యమంగా పరిణమింపజేసి, దాని విశ్వ రూపాన్ని వ్యాప్తిచేసే సంకల్పాన్ని ప్రచారంచేసినవాడు. వచన కవిత్వాన్ని అన్ని భావాలకీ, అన్ని రసాలకీ ఒదిగే రూపంగా ఆయన భావించారు. అందుకే కేవలం ఖండికలుగా ప్రచారం పొందుతున్న వచనకవిత్వంలో కథాకావ్య కల్పన చాలా అవసరమని గుర్తించి, ఆ వాదాన్ని బాగా ప్రచారంలోకి తెచ్చారు. బాల గంగాధర తిలక్ మొదలైనవారు కుందుర్తి యీ వాదాన్ని ఖండించారు. వచన గేయం కేవలం అనుభూతుల ఆవిష్కరణకోసమే ఏర్పడిందనీ, దానిలో కథ

కావ్యం రాయడం, మళ్ళీ పాతదోవలోకి ప్రయాణం చెయ్యడమేననీ వారు అభిప్రాయ పడ్డారు. కాని నిజాన్ని జాగ్రత్తగా గమనిస్తే. వచనగేయ పరిణామంలో కథా, నాటకరచన తప్పని సరియైన పరిణామంగా కనిపించక మానదు. విప్లవ రచనలు విపరీత ప్రచారంలోకి వచ్చినప్పుడు రాను రాను ఆ కవులు నినాద బాహుళ్యం మీదకంటె, కథలమీద ఎక్కువ యిష్టం కనబరచడం ప్రారంభించారు. చెల్లీ చంద్రమ్మా అనే పాటగాని, కొన్ని సంఘటనలు తీసుకుని వచనగేయాలుగా రాసిన రచనలుగాని, ప్రజల హృదయాలలో ఎక్కువ స్పందన కల్గించడం గుర్తించబడింది. సంఘటనలు గాకుండా, ప్రజా సంబంధమైన భావాల్ని చిన్న చిన్న ఖండికలుగా రాస్తే, నినాద ప్రధానాలుగా మారిపోయే అవకాశం ఎక్కువ. అదీగాక, వస్తువుని అనేక కోణాలలో చూపించే అవకాశం కథలో, నాటకంలో ఉంటుంది. అది కవితామూలమైనప్పుడు, వాటి స్పందన ఎక్కువ. ఈ విషయాన్నే విశదీకరిస్తూ కుందుర్తి శ్రీ శీలా వీర్రాజు రాసిన "కొడిగట్టినసూర్యుడు" అనే వచన గేయకథా సంపుటి పీఠికలో తన వాదాన్ని విశదీకరిస్తారు:

"కథలోని సన్నివేశాల్ని బట్టి కవి ఎంతో వైవిధ్యం ప్రదర్శించవచ్చు. కల్పనలో అనేకమైన సొగసులు చేసుకోవచ్చు. పాత్రల మనస్తత్వాలను పరిశీలించ వచ్చు. నాటకీయత సాధించవచ్చు. తన ప్రతిభలోని ప్రతి అంశాన్ని ప్రకటించుకోవచ్చు. ఈ నాటి ఖండికల రూపంలో యిదంతా సాధ్యంకాదు."

వచనగేయానికి యింత విస్తృతమైన రూపాన్ని సంకల్పించిన కుందుర్తి దానికి సంబంధించిన ప్రయోగాల్ని కూడా తానే ప్రారంభించాడు. వచన కవిత్వంలో మొదటి కావ్యంగా "తెలంగాణా" తానే రాసినట్లు, మొదటి నాటకమైన 'ఆశ' తానే రచించినట్లు ఆయన చెప్పుకొన్నారు. తర్వాత కథా ప్రధానమైన 'దండియాత్ర' అనే కావ్యాన్ని, 'ఆచార్లగారమ్మాయి,' 'శిక్ష ఏమిటి' అనే నాటకాల్ని గూడా తాను రచించారు. కుందుర్తి కథాకావ్యాల్లోనూ, నాటకాలలోనూ ప్రదర్శించిన రచనా శిల్పాన్ని సంపూర్ణంగా వివరించే పరిధి యీ వ్యాసానికి లేనందువల్ల, దిక్ప్రదర్శనంగా కొద్ది వివరాల్ని పరిశీలిస్తాను.

తెలంగాణాలో సుమారు 1946-48 ల మధ్య నైజాం ప్రభువుకీ, పేద రైతులకీ మధ్య జరిగిన భూపోరాటం, గెరిల్లా యుద్ధం, చారిత్రకంగా అత్యంత ప్రసిద్ధమై, ప్రజాశక్తిని ఋజువుచేసిన సంఘటన, దీన్ని గూర్చి సామాజికంగా

రాజకీయంగా చర్చించడానికి యిది సందర్భం కాదు. కాని తెలంగాణా పోరాటం మీద సమగ్రమైన వివరాలతో, సామాన్యుని హృదయాన్ని కదిలించే రచనా విధానంతో, ఆ నాడు రాయబడ్డ కావ్యం 'తెలంగాణా' ఒక్కటే. చాలామంది కవులు ఆనాడు తెలంగాణా పోరాటాన్ని వర్ణించినా, కొన్ని కవితలు ప్రయోగ వాదానికి బలియై పోవడము, కొన్ని విడి విడిగా నినాదాలుగా ఉండటమూ, కొన్ని ప్రత్యేక సంఘటనలను ఖండికలుగా రాయడమూ మాత్రమే జరిగింది. అందుకే తెలంగాణా పోరాటానికి అద్దం పట్టిన సమగ్ర రచనగా ఆధునిక కాలంలో కుందుర్తి 'తెలంగాణా' ప్రసిద్ధమైంది. అందులోను ఇది వచనగేయ ప్రస్థానంలో ఒక ముఖ్యమైన మలుపై, సంపూర్ణ కథాకావ్యాలకి మార్గదర్శకం కావడం విశేషం. దాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే కుందుర్తి తనకు తానే యీ కావ్యంలో ఒకచోట–

"బహుశా యిదే మొదలనుకుంటాను
గేయాలు తెచ్చిన కొత్త తెలుగు
ఆధునిక యుగంలో ఒక పూర్ణ కావ్యంగా
బతుకును వర్ణించడం"

అంటారు. కుందుర్తికి తెలంగాణా పోరాటం వెనుకనున్న రాజకీయ సిద్ధాంతాలతో, వాటి మలుపులతో, వైరుధ్యాలతో నిమిత్తం లేదు. ఫ్యూడలిజమ్‌కి ప్రతిఘటించిన ప్రజాబలాన్ని వర్ణించడమే కుందుర్తి లక్ష్యం. 'తెలంగాణా' పీఠికలో తానే చెప్పు కుంటారు:

"తెలంగాణా ఉద్యమంతో నాకు ప్రత్యక్షంగా గాని, పరోక్షంగా గాని సంబంధం లేదు. ఈ కావ్యం కేవలం నేను భావించుకున్న ఊహలకు కవితా కల్పన; కావ్యరచనకు కథావస్తువు; కల్పనా ప్రతిభా రెండూ ముఖ్యమే. పనికి మాలినదని ఏనాడో ఋజువై, చారిత్రక పరిణామంలో పాతదై పోయిన ఫ్యూడల్ వ్యవస్థమీద ఒక పెద్ద తిరుగుబాటుగా తెలంగాణా ఉద్యమాన్ని నేను భావించాను" ఈ కావ్యంలో ఆయన సాధించిన ఘన విజయాన్ని ఆయన లక్ష్యంతో మాత్రమే విమర్శించడం న్యాయమనుకుంటాను. పోలీసు చర్యను ఈ కావ్యంలో కుందుర్తి సమర్థించడం, కమ్యూనిస్టు పార్టీ సిద్ధాంతాలకి కొన్ని చోట్ల విరుద్ధమైన అవగాహన కనిపించడం మొదలైనవి పట్టించుకోకపోవడమే

ఈ కావ్య విమర్శకి పరిధిగా పెట్టుకోవాలనుకుంటాను. ఫ్యూడలిజమ్‌కి ఎదురు తిరిగిన ప్రజా ప్రతిఘటనలోని శక్తినీ, చారిత్రక పరిణామ క్రమాన్నీ యీ కావ్యంలో కుందుర్తి ప్రధాన ధారగా నిరూపించారు.

ఈ కావ్యం ఫ్యూడల్ ప్రభువుల దౌర్జన్యానికి ఎదురు తిర్చిన ప్రతిఘటన లోని విజయాన్ని నిరూపించే కావ్యం. ఈ కావ్యపు ఆద్యంతాల్లో ఈ రహస్యం చక్కగా ధ్వనింపజెయ్యబడింది.

"తెలంగాణా'' కావ్యాన్ని బాగా పరిశీలిస్తే, యిది ధ్వని ప్రధానమైన వచనగేయ మహా కావ్యంగా చెప్పాలి. అది, లోతుగా ఆలోచిస్తేగాని స్ఫురించని ధ్వని కాదు. కావ్యం అంతా చదివిన తర్వాత, పాఠకుని గుండెని యింతగా కదిలించిన శక్తి యీ కావ్యంలో ఏది అని ఆలోచిస్తే, వెంటనే తెలుసుకోగల సమాధానం అదే: కుందుర్తికి ఈ కావ్యంలో వ్యక్తులు, వారి మధ్య నడచిన కథ, సంభాషణలు, సంఘటనల విశదీకరణ నాటకీయత- యివన్నీ ప్రధానం కాదు. ప్రజా ప్రతిఘటన శక్తిని, అగ్నిధారగా పోతపొయ్యడం ఈ కావ్యం లోని ప్రధాన వస్తువు. ఈ కావ్యంలో నాయకుడు అదే! దాన్నే ''సంఘ సూర్యుడు"గా వర్ణించడం, అది చీకటితో చేసిన పోరాటంగా సంకేతం తీసు కోడం ఈ సత్యాన్నే చెప్తుంది. సూర్యుడికీ, చీకటికీ జరిగిన పోరాటం మళ్ళీ మళ్ళీ కావ్యంనిండా పునరుక్తమౌతూ ఉంటుంది. యిది ప్రధాన చైతన్యాన్ని ధ్వని పూర్వకంగా చెప్పడం. నాయికానాయకులు, కథా సంఘటనలు ముఖ్యం కాదు కాబట్టే, ఈ కావ్యంలోని, అడుగడుగులోని ధ్వని శిల్పం సార్థక మౌతోంది: చరిత్ర, కాలం, పరిణామం, మార్పు, చైతన్యం మెదలైన ప్రధాన శక్తులు, కావ్యంనిండా మళ్ళీ మళ్ళీ రావడం, వాటిని చెప్పేటప్పుడు, చాలా తీవ్రంగా చెప్పడం, కుందుర్తి చారిత్రక పరిణామక్రమాన్ని ఈ కావ్యంలో ప్రధాన విషయంగా స్వీకరించాడనే సత్యాన్ని తెలుపుతుంది. ఉదాహరణకి-

''క్రమక్రమాగత చైతన్య
ధనుష్ప్రాణులు ప్రజలు నేడు
సమాజ సమిష్టి ప్రయోజన
నిశితబాణులు ప్రజలు నేడు''

ఈ పాదాలు కావ్యంలో చాలాసార్లు పునరుక్తమౌతై, ప్రధాన సంఘటనలలో. పైగా, పైన చెప్పిన ప్రధానాంశాల వర్ణనలో శైలికూడా గమనార్హంగా మార

పోతుంది. సంస్కృతాన్ని ప్రయోగించడం, విసురు, ఊపు మొదలైనవి బాగా పాటించడం, వీటి ప్రాధాన్యాన్ని తెలుపుతై. ఇప్పుడుదాహరించిన పాదాల్లో చైతన్య ధనుష్ప్రాణులు, ప్రయోజన నిశిత బాణులు - అనే చోట్ల రూపకాల్లో సాయుధ పోరాటం కూడా ధ్వనిస్తోంది. అడుగడుగునా ఇన్ని ప్రయోజనాలతో కుందుర్తి రచన సాగుతుంది.

'తెలంగాణా' అనేక శిల్పరీతుల్ని ప్రదర్శించి, ప్రజాచైతన్య పురోగమనానికి తగిన రీతిగా వచన గేయాన్ని మలుచుకొన్న ఒక గొప్ప ధ్వనిమయ కావ్యమనీ, ఆధునిక వచనగేయ కావ్యాల్లో ఈ కావ్యం విశిష్టస్థానాన్ని పొందుతుందనీ చెప్పడమే నా లక్ష్యం.

కథాకావ్యాలు వచనగేయాల్లో రావాలని కుందుర్తి కోరేది యింత విశాల పరిధి రచనారంగానికి చేకూర్చడానికే. "దండియాత్ర"లో కూడా రెండు మూడు శిల్పరీతుల్ని సూచించి, ఈ కథాకావ్య వివరణ ముగిస్తాను. "దండియాత్ర"లో అతి స్పష్టంగా గాంధీజీ నాయకుడు. ఆయన గుణాల్నీ, ప్రజల్లో తెచ్చిన చైతన్యాన్నీ స్ఫురింపజెయ్యడం కవిధ్యేయం. "సముద్రం త్రాగబోయిన వాడు" అనే ఖండంతో ఈ కథ మొదలౌతుంది. మొదటి ఖండంలో ఎక్కడా గాంధీజీ పేరు చెప్పడు. గాంధీ అట్టడుగు మనిషిలో (దాసరి పెరుమాళ్ళు) కలిగించిన చైతన్యాన్ని వర్ణించి, ఆయన నాయకత్వంలోని గొప్పతనాన్ని ధ్వనింపజేస్తాడు. పైగా ఈ దాసరి పెరుమాళ్ళు-

నిజానికి ఆతనంత పిరికివాడు
ఆ చుట్టుపక్కల ఎక్కడా ఉండడు
ఆతనంత సంసార తాపత్రయంగాడు భూమండలంలోనే ఉండడు
....
ఎవరేమన్నా చిరునవ్వుతో జవాబు చెప్పే మెత్తనివాడు
అందరికీ తలమీద మొత్త బుద్ధి అయ్యేవాడు"

అటువంటివాడు, సంసారాన్ని వదిలేసి, ఉద్యమంలోకి దూకడాన్ని వర్ణించి, గాంధీజీ నాయకత్వపు మహత్వాన్ని అతిశక్తిమంతంగా స్ఫురింప జేశాడు. మూడు ఖండాల తర్వాత పెరుమాళ్ళు కథ మళ్ళీ వస్తుంది. ఈ లోపల పెరుమాళ్ళు మాట మనం మరచిపోతాం. పాఠకుడు కవిని అడిగినట్లు ఒక చమత్కారం కల్పించి, అతణ్ణి మళ్ళీ కథలోకి లాక్కొస్తాడు,

''అదంతాసరేగాని అక్కడ పెరుమాళ్ళ సంగతి చెప్పండి
తప్పుతుందా చెప్పకుండా! మీకేం పాఠక మహారాజులు''

ఇది కథ చెప్పడంలో ఉత్కంఠని పోషించే గడుసుదనం. ప్రకృతిని కథతో అభిన్నంగా వర్ణిస్తూ, పఠిత హృదయం కదిలించడం కూడా కుందుర్తి, సంప్రదాయాన్ని ప్రజాపరం చేసిన ఒక శిల్పం. గాంధీజీ ఉప్పు సత్యాగ్రహ సమయంలో సముద్రాన్ని సమీపిస్తున్నప్పుడు, సముద్రాన్ని వర్ణించిన తీరు కథలో ఎంత సమ్మిశితమై పోయిందో చూడవచ్చు :

''మహోన్నత హిమగిరి శిఖరాల హర్షాశ్రుబిందువులు కారి
గంగై పారాయి కాబోలు బంగాళాఖాతానికి కబురెళ్ళింది
అక్కడినుండి అలలు వెళ్ళి అరేబియా సముద్రానికి చెప్పాయి
అది తక్షణం తయారైంది అవతారమూర్తిని ఆహ్వానించడానికి
ఒడ్డులొరసి దూకుతున్న అలలు అర్ఘ్య పాద్యాలు యివ్వాలి
సముద్రపు చల్లగాలి ఎదురెళ్ళి స్వాగతం యివ్వాలి
అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తయ్యాయి, ఆయన రావడమే తడవు
ఆనందంతో తను పెరిగింది ఆకాశమంత పొడవు''

ఈ సుదీర్ఘపాదాల శైలి కూడా ప్రవాహోలు జాలువారిన స్ఫురణను కల్గిస్తున్నై. ప్రజాచైతన్యానికి, చరిత్ర పురోగమనానికి, ఆయన కథారూపాల నివ్వడం, అందులో ఎన్నోరకాలైన శిల్పరీతుల్ని అవలంబించడం- అనే విషయాలకి చాలా స్థూలమైన ఉదాహరణ లివ్వబడినై. వచనగేయంలో కథాకావ్యాలు వస్తే, సామాజిక చైతన్యాన్ని వర్ణించడానికి పరిధి చాలా విశాలం కాగలదన్నదే కుందుర్తి వాదన. తెలంగాణా, దండియాత్ర- కావ్యాల్లో ఆ సత్యాన్ని ఆయన ఋజువు చేశారు.

కుందుర్తి — వచనగేయ నాటకాలు :

వచనగేయ రూపాన్ని అన్ని ప్రక్రియల్లో వినియోగించుకోవాలనీ, అది అన్ని ప్రయోజనాలకూ ఒదుగుతుందనీ, ఒక ప్రత్యేకత కనబరుస్తుందనీ కుందుర్తి ఆశయం. ఆ ఆశయం మేరకే ఆయన ఆశ, ఆచార్లగారమ్మాయి, శిక్ష ఏమిటి?- అనే మూడు వచనగేయ నాటకాల్ని రాశారు. మూడిటిలో సామాజిక

పురోగమన చైతన్యమే ఆయన వస్తువు. మూడిటిలోను దోపిడీ చేసేవాళ్ళు, చెయ్యబడేవాళ్లు- అనే యిద్దరికి సంబంధించిన ఘర్షణ ప్రధానం. "ఆశ" లో కార్మికుల సమ్మె చెయ్యడం, వారికి నాయకుడుగా నటించినవాడు పెద్ద పదవిలోకి పోగా, కపిసమ్మెలో దగి ఉద్యోగం కోల్పోయి, దిగాలుపడగా, ఆశ, అతనిలో ఆశ కలిగించడం, భవిష్యత్తు మీద ఉజ్వలదృష్టి కలిగించడం కథ. "ఆచార్ల గారమ్మాయి"లో ఒక కామాంధుడు, ఉన్నత వర్గం వాడు ఒక స్త్రీ శీలాన్ని దోచుకోగా, ఆమె ఆత్మహత్య చేసుకుందని అందరూ అనుకోడం, చివరికామె అనాథ శరణాలయంలో చేరినట్లు తెలియడం ప్రధాన వస్తువు. "శిక్ష ఏమిటి" లో హరిజనులకు కాలనీ కట్టిస్తాననే మిషతో డబ్బు మింగేసి, కట్టించకుండా వాళ్ళందర్నీ మోసం చేసిన కంట్రాక్టరుకి ప్రజలు ఏం శిక్ష వెయ్యాలి? అని కవి ప్రశ్నించడం కథావస్తువు. ఈ మూడిటిలో 'ఆశ' లో కాలం, చరిత్ర మొదలైన పాత్రలుంటై. నాటక గమనంలో చమత్కారమూ, Symbolism ప్రధానంగా ఉంటై. 'ఆచార్ల గారమ్మాయి'లో చమత్కారం చాలా ముఖ్యపాత్ర వహిస్తుంది. 'శిక్ష ఏమిటి?' లో చమత్కారం తక్కువ, అభ్యుదయ కథావస్తు ప్రాధాన్యం ఎక్కువ. ఏదైనా, నాటకాల్లో Symbolism గానీ, కవినీ, సూత్రధారుణ్ణీ, ఒక్కొక్కచోట ప్రేక్షకుల్నీ ప్రవేశపెట్టడంగానీ, నాటకానికి కొంత కవితాలక్షణం సమకూర్చడానికి కవి చేసిన ప్రయత్నంగా కనిపిస్తుంది.

నాటకం అభినయ ప్రధానమైనది. సంభాషణలన్నిటిలో కవిత్వం గుప్పిస్తే, అది ప్రదర్శనానుకూల్యాన్ని పూర్తిగా కోల్పోతుంది. మామూలు వచనంలోనే రాస్తే, కవితానాటకం అనే ప్రత్యేకత పోతుంది. అందువల్ల, ఇట్లాంటి కవితానాటకాల్లో సంభాషణ రచన కత్తిమీద సాములాంటిది. కుందుర్తి మిగిలిన వచనగేయాల్లోనూ, వచనగేయకథాకావ్యాల్లోనూ అనుసరించిన శైలికీ, ఈ నాటకాల్లో అవలంబించే శైలికీ చూపించిన భేదం చాలా ముఖ్యంగా గమనించదగినది. వీటిల్లో కవి, కాలం, చరిత్ర మొదలైనవి కొంచెం కవిత్వంతో కూడిన భాషలో మాట్లాడ్డం, మిగిలిన పాత్రలు మామూలు మాటలకంటె చాలా కొంచెం మాత్రమే ఉన్నతమైన వచనం మాట్లాడ్డం, కుందుర్తి జాగ్రత్తగా అనుసరిస్తాడు. ఈ వచనాన్ని భావసమగ్రతని బట్టి, పాదాలుగా విరవకపోతే, అభినయానికి చాలా అవకాశం ఉన్న, ఉన్నత వచన పంక్తులుగా ఉంటై. కవి మొదలైనవాళ్ళు మాట్లాడే భాషకికూడా, తాను మిగిలిన వచన గేయాల్లో

ప్రయోగించే ప్రాసలూ, యతులూ, అంత్యప్రాసలు, రూపకాలూ విపరీతంగా ప్రయోగించడు. అట్లా చేస్తే, నాటకీయ భ్రాంతి పూర్తిగా పోతుంది. అందుకే వచనగేయ నాటకంలో సంభాషణలు రాయడం కత్తిమీద సాములాంటిది కుందుర్తి ఈ విషయంలో పూర్తిగా విజయం సాధించారని చెప్పలేముగాని, మార్గ దర్శకుడై నాడనడంలో సందేహం లేదు. సి. విజయలక్ష్మి వ్రాసిన "విషాద భారతం" మొదలైన వచన కవితానాటకాలు, బాగా పరిణతి పొందిన శైలిని ఏర్పరచుకొన్నై.

కుందుర్తి :

ఇట్లా కుందుర్తి వచనగేయకవితా నిర్మాణంలో కొన్ని నిర్దిష్ట సిద్ధాం తాల్ని ఏర్పరచుకొని, వాటి కనుగుణంగా తన కవితా జీవితాన్ని సాగిస్తున్నవారు. తన కొక ప్రత్యేకమైన దారిని సృష్టించుకొన్నవారు. ఆ స్పృహతోనే ఈ మాటలంటారు:

"ప్రయోజనం తండ్రి : పరమసౌందర్యం తల్లిగా
పలికే ప్రతి వాక్కు రసానంద కల్పవల్లిగా
నా దారి నాది" (నాలోని నాదాలు)

కవిత్వాన్ని జీవితంతో కలిపి సమన్వయించుకునే విశిష్టప్రవృత్తి కొద్దిమందికే ఉంటుంది. దాన్నే చిత్తశుద్ధి అంటాం. 'నాలోని నాదాలు' లోనే కవి, తన ఆత్మనిట్లా ఆవిష్కరిస్తాడు:

"కాని కవిత్వం ఒక్కటి ఉంది
కదలనియ్యదు, మెదలనియ్యదు
మెత్తగా చేస్తుంది మెదడును
జాలి ఒత్తితో మండిస్తుంది గుండెను"

మొత్తంమీద కుందుర్తి గతాన్ని ద్వేషించకుండా, అందులోనుండి వర్తమానాన్ని సహజంగా పరిణమింప జెయ్యడానికి కృషిచేసిన సాత్విక విప్లవకారుడు.

"గతంచూసి గర్వించడం మంచిదే
కాని ప్రస్తుతం పఠించడం మరీమంచిది

గతం విస్మరించడం తప్పే
కాని పట్టుకు ప్రేలాడ్డం మరీ తప్పు''

తనకు సంక్రమించిన సంప్రదాయాన్నంతటినీ, ఆధునిక వచన గేయంగా మలచి, సామాజిక చైతన్య ప్రయోజనాన్ని పరమ లక్ష్యంగా పెట్టుకుని, భాషా, భావనా, శిల్పరీతులన్నీ దానికే అంకితం చేసిన ''అచ్చమైన ప్రజాకవి'' కుందుర్తి.

సి. నారాయణరెడ్డి

డా॥ అమరేంద్ర

ఆంధ్రరాష్ట్రం అవతరించిన శుభతరుణం అది. మా గుంటూరు హిందూ కళాశాల ప్రాంగణంలో వైభవోపేతమైన సాహిత్య సభ. శివశంకరస్వామి, రాయప్రోలు, జాషువా, కరుణశ్రీ. గోపీచంద్ ప్రభృతులు వేదికమీద ఆసీనులై వున్నారు. ఒక మూల ఒదిగి కూర్చున్నాడొక తరుణకవి. నూనూగుమీసాల నూత్నయౌవనం. స్నేహదీపికలు వెలిగించే మధుర మందహాసం. ఉంగరాల ముంగురులూ, బంగరు గంటలు మోగినట్లు సభ్యులను పారవశ్యంలో ముంచివేసే కంఠస్వరమూ. సభ ముగిసిన తరవాత ఆయన సోదరోపహారం అంటూ ఒక చిన్న పుస్తకం నా చేతికి అందించి వెళ్ళిపోయారు. దాని పేరు "నవ్వని పువ్వు". ఆ నాడు సిగ్గుల మొగ్గగా, నవ్వని పువ్వుగా కనబడిన నారాయణరెడ్డి ఈ నాడు నవ్వే పువ్వుగా, నవ్వించే పువ్వుగా అధునికాంధ్ర కవితా వన వాటికలో శోభామయ అనార్తవ ప్రసూనంగా శోభిస్తున్నారు. ఆయన కోమల కవితా సౌరభం దిగంతాలు వ్యాపించింది.

ఈ శుభ పరిణామం నిరంతర సాహిత్య వ్యవసాయానికి ఫలసాయం. సాధించిన విజయాలతో తృప్తిచెందక ఇంకా సమున్నత శిఖరాలు అధిరోహించాలనే జిగీష ఆయన శేముషికి ప్రముఖ లక్షణం. అందుకే నిర్విరామంగా, నిత్యనూతనంగా ఆయన కవితావ్యాసంగం సాగిపోతున్నది.

ప్రతిభాశాలియైన కవి తన మనోధర్మానికీ, యుగధర్మానికీ అనుకూలమైన రచనా శిల్పం రూపొందించుకోవాలి. సంప్రదాయసిద్ధమైన పద్యరచనమీద అభిమానం వున్నప్పటికీ తన హృదయస్పందనకు అనుగుణమైన మాత్రాఛందస్సుమీద మక్కువ చూపటంలో నారాయణరెడ్డిగారి ప్రత్యేకత కనబడుతుంది. కవితాశ్రీకి వెలుగుల మేడగా, గురజాడను స్తుతించి, ఆయన రాయంచ నడకలు నేర్పిన మాత్రాఛందస్సును అందుకొని రవ్వలు రాల్చి ఆంధ్రవాణికి గరగరల్ పచరించిన సుకుమార కవి నారాయణ రెడ్డి. ఆ నడకలలో ఎన్ని పోకడలు పోయి ఎన్ని పొగసులు చూపవచ్చునో అవన్నీ నాగార్జున సాగరం, కర్పూర వసంత రాయలు, విశ్వనాధనాయుడు, సమదర్శనం, వెన్నెలవాడ వంటి కృతుల్లో ఆయన

ప్రదర్శించి గురజాడ సాగిన వెలుగువారిలో ఆయన అలత నెరుగని బాటసారి అయినారు. ఛందస్సుల అశ్వహృదయం గ్రహించిన తరువాతనే స్వచ్ఛంద గమనంకోసం ఆయన ప్రయత్నించారు.

గమనశీలమైన ఆధునిక యుగంలో కవి భావనకు నూతనమైన అభివ్యక్తి ఆవసరమని ఎజ్రా పౌండు ఇల్లా అన్నాడు.

"The age demanded an image
Of its accelerated grimace...
Not, not certainly the obscure reveries
Of the inward gaze

Better mendacities
Than the classis in paraphrase

The age demanded a mould in plaster
Made with no loss of time
A prose kinema, not not assuredly alabaster
Or the sculpture of rhyme''

ఈ సత్యాన్ని మొదటనే గుర్తించిన గురజాడ ''కొయ్యబొమ్మలు మెచ్చు కళ్లకు కోమలుల సౌరెక్కునా?'' అని ప్రశ్నించారు. ఆ కోమల కవితా విన్యాసాన్ని గుర్తించిన నారాయణరెడ్డి హృదయస్పందన వినిపించే రచనా శిల్పం అలవరచుకొని రాలలో పూలు పూయించి కాలాన్ని బందీని చేయగల కళాదేవతల కడాని చూపుల చలవతో బండలలో గుండెల సవ్వడులు వినిపించగలిగారు.

సత్కవి జాషువా ''సమస్త లోక మంగళకరమైన సత్యమును కమ్మని వాక్కుల నిర్భయమ్ముగా పలుకునదే కవిత్వ మని'' నిర్వచనం చెప్పారు. అటువంటి సత్యాన్ని ప్రతిపాదించే కవిత్వం సకల మానవ మానసముల సామ్రాజ్యమ్ము సలుపగలదన్నారు. ఇటువంటి కవిత హృదయాలు దయారామాలుగా వికసించటానికి అమృత వర్షధార. ఎల్లలన్నీ కల్లలని చాటుతూ, లోకమంతా ఒకే యిల్లుగా భావించగల విశాలదృష్టి వున్నప్పుడే కవితకు విలువ. అంతేకాని

మాటల గారడీ వల్ల ఉత్తమ కవిత్వం సృష్టి కాదు. కవులలో స్థూలంగా రెండు తరహాలవారు కనిపిస్తారు. కొందరు బుద్ధివాదులు. మెదడుకు పదును పెట్టి లోతుగా ఆలోచింపజేయగల కవిత్వం రాస్తారు. మరికొందరు హృదయవాదులు. భావావేశంతో హృదయాలను ఉర్రూతలూగిస్తారు. ఉత్తుంగ శృంగాలనుంచి ఉరికి పడే జలపాతంలాగా వుంటుంది వాళ్ల కవిత. నా దృష్టికి నారాయణరెడ్డి హృదయవాదిగా కనబడతారు. అందుకే "ఇరుగుండియ లొక సూత్రపు విరులై కూడిన చాలును, పొంగి నింగి నందుకొందు భూదివమ్ము లతికినట్లు'' అన గలిగారు. ఆయన మనుగడలోనూ కవితలోనూ ఈమైత్రీసూత్రమే అంతస్సూత్రంగా గోచరమౌతున్నది. సకల చరాచర ప్రకృతినీ ఏకం చేస్తున్న పవిత్ర బంధమే ఈ మైత్రి. బురదలో వున్న పురుగునూ స్వర్గంలో వున్న పరమాత్మతో అనుసంధించే మధుర బంధం ఈ మైత్రి అన్నాడు షెలీ కవి. ఇదే విశ్వప్రేమగా పరిణమిస్తుంది. సకల నీతి శాస్త్రాలకూ ప్రేమయే పునాది, అదే మర్మ రహస్యం అని గ్రహించి ప్రేమ తత్త్వ ప్రబోధం చేసే హృదయవాది కవులలో నారాయణరెడ్డికి విశిష్ట స్థాన మున్నది.

ఈ ప్రేమ తత్వం వ్యక్తులకు పరిమితం కాదు. అది తాత్కాలికమైన బాహ్యసౌందర్యం మీద ఆధారపడదు అందుకే లకుమాదేవి సకల సృష్టికి ప్రతీకమై నిలిచింది.

''పృథివి నాయమ జఘనపీఠమ్మునం గాంచి
జల మామె కంటి పాపల లోతులం జూచి
తేజమ్మ నామె ముఖ రాజీవమున నెంచి
వాయుగతి నామె నిశ్వాసములందు గమనించి''

వసంతరాయలు ఆమె ఊదిన ఊపిరిగా నృత్తరత్నాకరం రచించినట్లు కవి పేర్కొనటం వల్ల వారి ప్రణయం విశ్వమంత విశాలమై పోయింది.

''నీవొక నాగస్వరమవు
నేనో నాగిని మాత్రము
ఇరువుర నేకము చేసెను
ఏదో అంతస్సూత్రము...
నీవు నిండు చందురుడవు

నేనో కల్వల చెల్వను
పరిమళ సోపాన పంక్తి
ఇర్వుర నేకము చేసెను''

అనే రూపకాల ద్వారా నరనారుల శృంగారం ప్రకృతీ పురుషుల ప్రణయలీలకు ప్రతిబింబమనే తత్వాన్ని సూచించారు. ఈ దృష్టితోనే కాల్పనికకవులు శృంగారాన్ని పవిత్రంగా ఉదాత్తంగా అమలినంగా చిత్రించారు. అందుకే కవిశేఖరులు శ్రీ అరవిందులు "Our lives are their heart-beats, our rapture the bridel of Radha and Krishna, our love is their Kiss'' అన్నారు. ఇటువంటి సముదాత్త ప్రణయతత్వం ప్రతిపాదించే "కర్పూర వసంతరాయలు'' కావ్యమంటే నాకు ప్రాణం.

ఒకనాడు నేనొక కిరాణా కొట్లో సరుకులు కొనుక్కోటానికి నిలబడి వున్నాను. పొట్లాలు కట్టటానికి సిద్ధంగా పెట్టుకున్న పాత కాగితాల దొంతరలో తటాలున ఒక కాగితం కనబడింది. రచనపేరూ రచయితపేరూ ఆ కాగితం ముక్కలో కనబడలేదు. అభిరుచిలేని చదువరి ఎవరో కక్కుర్తిపడి అమ్మివేసి వుంటాడు. ఆ పంక్తుల విలువ తెలుసుకోలేకపోయి ఉంటాడు.

"నాకు జూడ బ్రహ్మాండమె
ఏకైక కరండకమ్ము
దానిలోన స్నేహరమ్య
మై నిల్చెను పరంజ్యోతి''

అనే గేయభాగ మది. కొంతకాలానికి ఈ పంక్తులను నారాయణరెడ్డిగారి ఋతుచక్రంలో కనుగొని ఎంతో మురిసిపోయాను. పరమాత్మని ప్రణయ మాధుర్య దీప్తిని అక్షరాలలో మెరిపించిన కవితా కౌశలాన్ని మనస్సులో అభినందించుకున్నాను. ఋతువులు తిరుగుతూ వుండటంవల్ల ప్రకృతి సౌందర్యంలో గోచరించే కొత్త వింతల అందచందాలను కాళిదాసు కళ్ళతో కాకుండా సొంత కనులతో చూసి, సొంత గొంతుకతో వినిపించిన ప్రతిభాశాలురైన భారతీయ కవులను వేళ్లమీద లెక్కపెట్ట వచ్చును. ఆ కోవలో ఠీవిగా నిలబడగల కవితా శిల్పి నారాయణరెడ్డి.

శిల్పమంటే జ్ఞాపకం వస్తుంది, మూగకవిత్వం శిల్పం; మాట్లాడగల శిల్పం కవిత్వం అన్నాడొక కళారహస్యవేత్త. ఉత్తమ కవులందరూ [illegible]

శిల్పులే. "I look upon fine Phrases like a lover" అని కీట్సు కవి సుకుమార సుందరశబ్ద సంపద మీద తన కెంత మమకారమో చాటించాడు.

"భాషే నేను తెచ్చుకున్న తీయని వరం
భాషే నేను కట్టుకున్న జీవన గోపురం"

అన్నారు నారాయణరెడ్డి

"సురభిళ శబ్ద మ్మొక్కటి తరగెత్తిన చాలు
నా యెడంద సందులందు కోటి
నందనాలు గుబాళించు"

అనే శబ్దశిల్పి ఆయన. మాటలలో అర్థమే కాకుండా రంగూ, రుచీ, సువాసనా, సంగీతమూ గుర్తించ గలవారే గేయకవులుగా రాణించగలరు. ఆకాశవాణి ద్వారా వినిపించే లలిత సంగీతంలో నారాయణరెడ్డి గేయాలు ఎక్కువ ఆదరం పొందాయి. ఆటు తరవాత వెండితెర మీద ఆయన పాటలు సన్నివేశాలను జత చేసుకుని ఆంధ్రదేశంలో విస్తారమైన ప్రచారం సంపాందించుకున్నాయి. వాణిజ్యసూత్ర బద్ధమైన సినీసాహిత్య రంగంలో వాణీపాద మంజీర శింజానాలు నినదించే గేయాలు కొన్ని అయన రచించారు. అయన శబ్దశిల్పానికి అవి జయ పతాకాలు. ఒకచోట అమాయకపు జానపదులు తేటతెలుగులో తీయగా ముచ్చటలాడుతున్న ట్లనిపిస్తుంది.

"దాచేస్తారా తిండిగింజలను
ఎక్కడిదీ న్యాయం?
మా ఆకలిముందు
మా అలజడిముందు
దోపిడి దొరల ఆటలు బందు."

అని హెచ్చరిక చేసినా

'ముళ్ళలాగ ఎవ్వరినీ నొప్పించవద్దు
పూలలాగ అందరినీ మురిపిస్తే ముద్దు'

అని హితవు చెప్పినా అలతి అలతి తెలుగు పలుకుల కులుకులు కనిపిస్తాయి. మరొకచోట ఎవరో ప్రౌఢప్రబంధకవి దిగివచ్చి గీర్వాణ పదబంధాలను అలవోకగా విసిరివేస్తున్నట్లు తోస్తుంది.

''చందనశీతల మందమందమక
రంద మధుర సంభాషిణీ
నవ్యదివ్య సంగీత సాహితీ
నయన యుగళ సంశోభినీ!"

అని వాణిని స్తుతించినప్పుడు,

''ప్రమధ నాధకర పంకజ ఖాంకృత
డమరుధ్వని వినిపించగా
ప్రళయకాల సంకలిత భయంకర
జలధరార్భటుల చలితదిక్తటుల
చరిత దిక్కరుల వికృత ఘీంకృతుల"
ప్రళయ తాండవం సూచించినా''

"నీవే నాదానివీ, నా దానివీ'' అని చేమకూర వెంకట కవిలా విరిచినా అణువణువునా శబ్దాలమీద ఆయన సార్వభౌమాధికారం చెలాయిస్తున్నట్లు గోచరిస్తుంది, ''నా ఇంటి వివృతగవాక్షం భాష, నా కంటి నిర్మల కటాక్షం భాష'' అన్నమాట అక్షరాలా నిజం.

తన ప్రత్యేకతను చాటుకుంటూ ''నా పేరు కవి; ఇంటిపేరు చైతన్యం'' అన్నారు. ప్రతి జీవిలోనూ ఒక కదలిక వుంటుంది, అందని ఆకాశాలను చేతులతో తాకాలనే ఆశ వుంటుంది.

"we look before and after
And pine for what is not"

అన్నాడు షెలీకవి. ఈ ఆరాటమే చైతన్యం. ఇది వ్యక్తిలోనూ సమాజంలోనూ వెల్లివిరిసినప్పుడే జాతి ముందుకు సాగుతుంది. లేనప్పుడది వేసిన చోటనే పడివుండే గొంగళి. రవీంద్రులు అటువంటి జడస్థితినే ''అచలాయతనం'' అనే ప్రహసనంలో అధిక్షేపించారు. జడతకు అలవాటుపడిన జనతను వెన్నుతట్టి లేపటమే కవి వైతాళికుల కర్తవ్యం.

''బ్రతుకంటే ఉద్దీప్త చైతన్యం
జలవిద్యుత్తుతో దాని బాంధవ్యం
బ్రతుకంటే వర్షామేఘం
బీళ్ళతో ఏళ్ళతో దాని అనుబంధం''

అంటూ చైతన్య శక్తిని ప్రశంసించారు. ఈ చైతన్యశక్తి విజృంభించాలనీ,

"శప్తనలుడు దవానలుడై
బృహన్నలుడు పురానరుడై
మతి మాసిన సగటుమనిషి
హేతువాద గదాధరుడై"

ఉజ్జ్వలంగా జీవించే శుభ ముహూర్తం కోసం కవిహృదయం నిరీక్షిస్తుంది. దేనినీ విసర్జించని సమన్వయ దృష్టితో చైతన్యస్ఫూర్తి వున్న ప్రతి వస్తువునూ కవి స్వీకరించాలి. "I accept all, I reject none. Do I contradict myself? yes. I contain multitudes" అని walt whitman కవి అన్నట్లుగానే-

"పంచేంద్రియాల పరిష్వంగంలో
ప్రపంచాన్నే పొదుగుకోండి"

అన్నారు నారాయణరెడ్డి. సమస్త విశ్వాన్ని తన బాహుబంధంలో ఇముడ్చుకున్న కవికే "ఆకాశం మాతృభాష మౌనం, అంభోధి మాతృభాష గానం" అంతటా చైతన్య సంచలనమే. అటువంటి ప్రదీప్తదృష్టికే-

"అకుంఠిత సంకల్పానికి అపరాకృతి ఓజస్సు
అక్షత లక్ష్యానికి అక్షరస్థితి ధనుస్సు"

అటువంటి దృష్టికి అడ్డుగోడలు లేవు, ఆటంకాలు లేవు. ఆగకుండా సాగిపోతూ వుండటమే దాని లక్షణం. ఉజ్జ్వలభావ విభాస్వరిగా, జననాన్నీ మరణాన్నీ జయించే అమృతాక్షరిగా చైతన్య స్ఫూర్తిని ఉద్బోధించే కవిత మెరిసిపోతుంది. అటువంటి కవితకు ఆశయే శ్వాస. అదే జీవిత ఛందస్సుకు అందాలు సంతరించే అనుప్రాస.

"ఈ రాత్రి చివరి ఊర్పులో
రేపటి ఎర్రటి తూర్పులో వస్తానునేను, పుట్టుకొస్తాను నేను
వట్టిపోయిన చెట్లులో చిగుళ్ళ చైతన్యంలాగా
కీకాటవిలో అల్లుకుపోయే కిరణసైన్యంలాగా"

అంటున్నాడు కవి. అజరామరమైన ఆశావాదంతో, జడప్రకృతితో తాను సాగించే అనవరత అకుంఠిత రణం అంతిమవిజయం సాధిస్తుందనే స్థిరవిశ్వాసంతో, "Hope till hope creates, Of its own wreck the thing it

Contemplates" అన్నాడు ఆశావాద కవి చంద్రుడు షెలీ తనచుట్టూ అలుముకున్న దట్టపు చీకట్లకు బెదిరిపోకుండా.

"పిచ్చివరదలు పచ్చిగుండెను
లక్షసార్లు ముంచేసినా
ఇంకా ఏదో నిలిచివుందని
ఇంకిపోని ఆశ పలుకుతుందని
జడీభవించిన జీవితంలో
చైతన్య ఋతువు మొలుస్తుందని
ఇప్పటికీ నమ్ముతున్నాను"

అంటారు ఆశావాది నారాయణరెడ్డి. "O wind! if winter comes can spring be far behind?" అన్నట్లు ఈ చైతన్య ప్రబోధం, ఈ ఆశావాదం మనస్సుకు "చరైవేతి చరైవేతి" అనే ఉపనిషద్వాణిని జ్ఞాపకం చేస్తాయి. ఇంకొక విశిష్టలక్షణం కాలాన్ని గురించిన భావన.

"Time past and Time future
Are perhaps present in time present"

అనే సత్యాన్ని పూర్తిగా కవి ఆకళించుకున్నారు. కాలప్రవాహపు ప్రబలవేగానికి అనుగుణంగా తన కవితాగమనాన్ని శృతి చేసుకున్నారు. గతాన్ని నిరసించకుండా వర్తమానాన్ని గుర్తిస్తూ భవిష్యత్తులోకి ప్రసరించే సమన్వయ దృష్టి ఆయన కవిత కొక వింత సోయగం "ముల్లోకాలనూ వడబోసే నేత్రాన్ని, సంప్రదాయాన్ని జీర్ణించుకున్న ప్రయోగాన్ని, ప్రయోగంలో జీవిస్తున్న సంప్రదాయాన్ని" అని చాటుకున్నారు. "గిరిలాంటి స్తబ్ధతనుంచి ఎగిరిదూకే అగ్ని జలపాతం" లాగా ఆయన భావన గతం నుంచి అనాగతానికి పరుగులు తీస్తుంది. ఏనాడో అంతరించిన రామునిరాజ్యమునూ రాయల స్వర్ణయుగమునూ తలచుకుంటూ "బెంగ పడకుండా" నిన్నటి నుదుట రేపటి తిలకం హత్తించే" క్రొత్త నెత్తురు పొంగే కవితను అందించగలుగుతున్నారు. ఆధునికాంధ్రకవిత్వంలోని సంప్రదాయం ప్రయోగం అనే ప్రశస్తమైన పరిశోధనా ప్రబంధంలో తమ నిశిత పరిశీలనాశక్తిని ప్రదర్శించారు. "ఎవరూ చదివి వుండని పుస్తకాలనుంచి విషయ సేకరణచేసి ఎవ్వరూ చదవలేని పుస్తకం రాయటమే సాహిత్య విమర్శ" అని ఒక మేధావి అధిక్షేపించాడు. కాని నారాయణరెడ్డిగారి పరిశోధనాగ్రంథం పలు

వురు చదువరుల మెప్పును పొందగలిగింది. సరళమైన రచన సరసమైన భావనా వైఖరి ఈ గ్రంథానికి ప్రత్యేకమైన స్థానం సంపాదించిపెట్టినవి.

"కవిత్వం నా మాతృభాష

ఇతివృత్తం మానవత్వం" అని చెప్పుకుంటున్నారు. అంటే-
అతి సామాన్య వస్తువును కూడా ఒక వింతకోణంలోంచి చూసి దానికి భావనల మేలిముసుగువేసి కొత్త అందం సంతరించగల రసదృష్టి వున్న వాడికే కవిత్వం మాతృభాష కాగలదు. "హీనంగా చూడకు దేన్నీ కవితామయమేనోయ్ అన్నీ" అన్న శ్రీ శ్రీ వాక్యానికి నిదర్శనం కాదా ఈ చిత్రణ?

"సిగరెట్టు సిగలో మెరిసే
సెగపువ్వు
ఇంధనం అధరంపై విరిసే
ఎర్రనవ్వు"

నిత్యంచూసే వస్తువుల్లో నిగూఢంగా వున్న అందాన్ని చూపే కవులు మనకు కొత్త కళ్లు ప్రసాదిస్తారు.

ఒకసారి నెహ్రూ పండితుడు అన్నాడు-"Whatever Gods there be there is something God- like in Man" సృష్టి పరిణామ పథంలో మానవుడు నిత్యయాత్రికుడు.

"ఎవరీ మనిషి ?
రెండు కాళ్ళ మృగం
శిశుత్వం పశుత్వం చెరిసగం" అనిపించవచ్చును. కాని మనిషి నశించినా నశించదు మానవత్వం. మానవునిలోని దయా, ప్రేమా, క్షమా, స్వార్థత్యాగమూ అతని దివ్యాంశలు; ఆరోహించే మణిసోపానాలు. తాను కాలిపోతున్నా పరిసరాలను సురభిళపూరితం చేయగల త్యాగశీలం మానవుడిని సృష్టిలో మకుటధారిగా నిలబెట్టింది. "ఆశావిపంచికను మ్రోగిస్తూ అనంతంవైపు ప్రస్థానం సాగిస్తూ" మానవత నీరాజనాలు అందుకుంటున్నది.

"తెల్లగా విరిసిన మానవతా !
నువ్వు మృత్యుంజయవు
సత్యప్రియవు

అక్షతవు, అనాహతవు'' అని మానవ మహనీయతను నోరారా కీర్తిస్తారు నారాయణరెడ్డి. హృదయానికీ బుద్ధికీ ఆదర్శానికీ వాస్తవానికీ గతానికీ భవితవ్యానికీ జంతుప్రవృత్తికీ దివ్యలక్షణాలకూ సేతువు ఈ మానవత. అన్యాయాలనూ అక్రమాలనూ అవరోధాలనూ అధిగమిస్తూ పరిపూర్ణత దిశకు పయనించే మానవత విజయభేరి మోగిస్తుంది, గమ్యం చేరితీరుతుంది అనే సంపూర్ణ విశ్వాసం ఆయన రచనల్లో అంతర్వాహినిగా ప్రవహిస్తున్నది. అందుకే జాతిరత్నమైన జవహరు మీద ఆయనకు అపార గౌరవం.

"స్నేహంతో ద్వేషాన్ని గెలవడం కన్న
జీవిత పరమార్థ మేమున్న దని
మజిలీ యెరుగని యాత్ర సాగించిన
మహత్తర సంకల్ప మతనిది
మానవులందరూ కాంతిసంతతిగా మారాలని

మధురంగా నిశ్వసించిన విశ్వాస మతనిది'' అని ప్రశంసిస్తూ పంచవర్ష ప్రణాళికలను పసిడి మెట్లుగా ప్రాజెక్టులను ఆధునిక దేవాలయాలుగా భావించిన అసమాన మానవోత్తముని కావ్యనాయకునిగా వరించారు. మానవ మహాశక్తిమీద ఇరువురికీ అపారమైన ఆదరగౌరవా లున్నాయి, ఇది కూడూ గూడూ గుడ్డలతో తనివి చెందక, అందని ఆకాశాలకు నిచ్చెనలువేసే అరలులేని అరమరికలేని ఇరులులేని చెఱలులేని విశాల లోకం కోసం పలవరించే మానవత.

''నేటి బిందువు మీద నిలిచి
రేపటి సింధువును కొలిచి
విశ్వమంత విశాలంగా పరుచుకుని
వినూత్న వివేక నేత్రం తెరుచుకుని
గ్రహాలను గుప్పిట్లో పట్టుకునే
ముహూర్తం కోసం'' ఎదురుతెన్నులు చూసే మానవత అది.

నవతను తనలో ఇముడ్చుకున్న చిరంజీవి మానవత అసూయా ద్వేషాలూ దురాశా దురాలోచనా విడనాడిన మానవత అది.

''లంకంత ఇల్లున్నా, లక్షపసిడి లోగిళ్లున్నా
అభిరామమైన అనుభూతి లేకుంటే

ఆనందగాత్రి అవనీ పుత్రి లభించదు
ఆత్మతంత్రి రవళించదు''

అంటూ మానవులను మాన్యులనూ ధన్యులనూ చేయగల రహస్య మేదో కవి గొప్పగా సూచిస్తున్నారు.

గొప్పకవులందరిలోనూ నిత్యశైశవం పల్లవిస్తూ వుంటుంది. వయస్సు శరీరానికే కాని మనస్సుకి రాదు. "Heaven lies around us in our infancy" అన్నారు ఆంగ్లకవి. శిశు ప్రవృత్తిలోని నిర్మలత్వమూ అమాయకత్వమూ రాగద్వేషరహితమైన పవిత్రస్థితీ తమ అంతరంగంలో పచ్చగా వెచ్చగా నిలుపుకోగల వారికే ఈశ్వర సామ్రాజ్యం లభించగలదని ఏసుప్రభువు ప్రవచించాడు. తూనీగలను విమానాలుగా, ఇంద్రధనుస్సులను జారుడు బండలుగా తలపోసి మురిసిపోగలది శిశుప్రవృత్తి. ''పాపం పుణ్యం ప్రపంచమార్గం, కష్టంసౌఖ్యం శ్లేషార్థాలూ'' తెలియక ఇచ్చటి కచ్చటి కనుకోకుండా ఎచ్చటెచ్చటికో పరుగులుతీసే పిట్టలు అయిదారేడుల పాపలు.

''దీపం ముట్టిస్తున్నావా పాపా !
పాపచ్ఛాయలు సోకని పాలవ్రేళ్ళతో
ఇరులతో చేతులు కలుపుతున్న మేము
ఎలా దివ్వెలు వెలిగించగలం?
ఇరుకులోయల్లో తలదాచుకున్న మేము
ఎలా నవ్వులు పండించగలం?
ముట్టించు పాపా దీపం ముట్టించు
ముసురుకున్న మా తమస్సును
నీవైనా తుదముట్టించు''

అని ఎంతో ఆవేదనతో శైశవ స్వర్గాన్ని స్మరించుకుంటున్నారు.

చిన్ననాటి జ్ఞాపకాలకు సంకేతంగా నిలిచింది కవి భావనలో పసుల పోశమ్మ.

''ఎవరీ పసుల పోశమ్మ
ఏ తొలివెలుగుల దీపపు సెమ్మ

పత్తిబుట్టవంటి శిరసు
పాలదుత్తవంటి మనసు
కల్ల లెరుగని బోసినోరు
కారుణ్యానికి మారుపేరు''

ఆ ముసిలి పోశమ్మ ఆత్మీయంగా అందించిన అంబలి తాగి పరమానందం పొంది

"చెప్పలేని మధుర స్థితిని, చెరిగిపోని బాల్యస్మృతిని
పచ్చగా నెమరేసుకుంటూ పచ్చికన్నీళ్లు దాచుకుంటూ
గచ్చుమేడరూపంలో వున్న పిచ్చుకగూడు చేరుకున్నా"

అంటారు ఎంతో బాధతో. బుద్ధి ముదిరిన తరువాత చిన్ననాటి జ్ఞాపకాలను గచ్చుమేడల్లో పూడ్చిపెడుతుంది విగ్రవీగే వివేకం. కాని ఆ శైశవ నిర్మలత్వం నిత్యనూతనంగా విలసిల్లే హృదయమే చలిత లలితకవితకు ఆలవాలం. అటువంటి కవులనే జగత్ పారావారతీరంలో పిచ్చుకగూళ్లు కడుతూ పడగొడుతూ ఆటల్లో తేలిపోయే నిత్యశిశువులుగా రవీంద్రగురుదేవులు చిత్రించారు. ''అసివాడిలా పసివాడిలా" పల్లవించే నారాయణరెడ్డిగారి కవితలో ఈ పచ్చదనం ముచ్చటగొలుపుతుంది. ''పాలమీగడ చూపులాంటి పసితనమా!'' అని ఎంతో మక్కువతో సంబోధించారు.

అలనాడు శ్రీశ్రీ అన్నాడు ''గద్యాన్ని పద్యానికిచ్చి పెళ్ళిచేద్దాం, అర్థాన్ని అద్వాన్నపుటడలిలో వొదిలి, డామిట్ ఏమి టిదంటే, ఫ్రీ, ఇటీజ్ పోయెట్రీ అందాం'' ఆయన ఆశించిన గద్య పద్య పరిణయమే వచన కవితగా రూపం పొంది ఈనాడు విశ్వరూపం ప్రదర్శిస్తున్నది. ఈ పరిణామంలో ప్రధానపాత్ర నవకవితాస్ఫూర్తి కుందుర్తిగారిది. ప్రగతిశీలమైన భావాలను స్వచ్ఛందంగా పలికించటానికి వచనకవిత పదునైన సాధనంగా నేడు వినియోగపడుతున్నది. పద్యాల హయాం వెళ్ళిపోయిందనిపించేటంతగా వచనకవిత వేయిరేకులు విప్పుకుంటున్నది. ఆధునిక హృదయస్పందన వచనకవితలోనే సజీవంగా ప్రతిధ్వనిస్తున్నది. వచనకవితలో నారాయణరెడ్డిగారు ఎన్నో ప్రయోగాలు చేశారు. ఎన్నో నడకల సొగసులు చూపించినారు. సాధారణంగా వచనకవితలో పాఠకులను తికమకపెట్టే అస్పష్టత వుంటుంది. కాని నారాయణరెడ్డిగారు సరళత, స్పష్టత, సుకుమారత వచనకవితలో సాధించి తన ప్రత్యేకత చూపించుకుంటు

న్నారు. "ధ్వనుల ధునుల మూసలలో పోసిన సంగీత శతపత్రాలు" గా కొన్ని వచన కవితలు శోభిస్తున్నాయి. అక్షరాల గవాక్షాలు తెరిచి మధ్యతరగతి మందహాసంలో మరో హరివిల్లును దర్శించి తేజస్సుకోసం తపస్సు చేస్తూ మార్పునా తీర్పు అంటూ ఆధునిక యుగంతో ముఖాముఖీ సంభాషించే ఆయన వచనకవిత ఇంటిపేరు చైతన్యం. మంటలు మానవుణ్ణి చుట్టుముట్టినప్పటికీ పరమాత్మకు ప్రతీకగా మనిషిలో దాగిన చిలకను పదిలంగా చూచుకోమని హెచ్చరించే ఆయన వచనకవిత ఎంతో పరిణతిని సాధించింది. శబ్దంలోనుంచి భావం ఎగసివస్తుంది ఒకసారి. భావాన్ని తరుముకుంటూ నేనున్నానని వస్తుంది శబ్దం. ఈ రెంటికీ అభేదం ఆయన వచన కవితలో కొల్లలుగా కనుగొనవచ్చు.

"అశ్రువులందే సుందరహాస మున్నదని తెలిపెను
తొలిప్రొద్దున మంచుబిందువులు రాల్చెడు మల్లెపువ్వు"

అన్నప్పుడు,

"శ్రమజీవుల చెమట బిందువులను
జాతి రత్నాలుగా తలచేది
మంచికి నిలబడ్డ మనిషిని
మహర్షిగా కొలిచేది
విశ్వపటంలో యుగయుగాలకూ
వెండికొండలా నిలిచేది
పొరలుకమ్మని విజ్ఞానం
అరవిందంలా విరిసేది"

అన్నప్పుడూ ఇందులో శిల్పం ఏముంది అనిపించవచ్చు స్థూలదృష్టికి. "Art lies in concealing art" అన్న వాక్యానికి ఇవి నిదర్శనాలు. ప్రాసలూ, అనుప్రాసలూ, అంత్యప్రాసలూ, యతులూ, గతులూ అన్నీ అప్రయత్నంగా వాటి స్థానాల్లో అవి నిలబడిపోతాయి. "నావాదం సామ్యవేదం" అనే ఘంటానాదంతో భరతావనిలో "ఉదయం ఉబుకుతుంది చీకటి తెరలు చీల్చుకుని, ఇది ప్రత్యగ్ర సత్యం మట్టికుదుళ్ళలో సముజ్వలించే మహోగ్రనృత్యం" అని ఆయన వచనకవిత చాటినప్పుడు ప్రసన్నతా, అక్షర రమ్యతా మనసుల్ని అలరిస్తాయి. సాధారణ సత్యాలుకూడా సుందరరూపాలతో ఆణిముత్యాలుగా

మిలమిల మెరుస్తాయి. ఎన్నడూ బెండుపలుకులేని రసార్ద్రరసన ఆయనది. మల్లెచెండుగా ఒకసారి చల్లగానూ ఫిరంగిగుండుగా మరొకసారి కవిగుండెల లోతులనుంచి అక్షయ తూణీరంనుంచి వచ్చే శరపరంపరలాగా దూసుకు వస్తాయి మాటలు. అందుకే ఆయన గేయనాటికలు నందన సుందర సుమవాటికలు. ఆయన గీతిక వసివాడని వాసంతిక నవయుగోదయ సూతిక.

నారాయణరెడ్డిగారి కవిత్వంలో కాల్పనికోద్యమ, మానవోద్యమ అభ్యుదయోద్యమ ప్రభావాలున్నప్పటికీ వాటిని తనవిగా చేసుకోగల ప్రతిభావంతమైన వ్యక్తిత్వమున్నది. రాసిన ప్రతిపంక్తిమీదా ఆ వ్యక్తిత్వమే ఒక ముద్రగా మెరుస్తుంది. ఆయన కవితా ప్రస్థానం అవిరళంగా కొనసాగాలి. కవితా రంగంలో ఇంకా సమున్నతమైన శిఖరాలను ఆయన ఆరోహించాలి. జాగ్రన్మహాగ్నిగా ఆయన హృదయంలో కవిత్వజ్వాల నాలుకలు జాపుతూ వుండాలి. అయిదు పదులు నిండక ముందే ఎన్నో విజయాలు సాధించి విస్తారమైన విఖ్యాతి సంపాదించుకున్నారు. తన ప్రవృత్తికి అనుగుణమైన ఇతివృత్తం ఎంచుకుని ఒక మహాకావ్య నిర్మాణం చేసి భారతీయ జ్ఞానపీఠ బహుమానం పొందాలని నా శుభాకాంక్ష. ఆంధ్ర భారతికి ఆ మహాగౌరవం రెండోసారి దక్కించ గలరని మనసారా ఆశిస్తున్నాను.

నాయని సుబ్బారావు

'కరుణశ్రీ' జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి

* ఆ రోజు సాయంకాలం నరసారావుపేట కాలేజీలో నా ఉపన్యాసం. "కావ్యశిల్పం" అన్న విషయం మీద మాట్లాడాను. "కవి తన కావ్యాన్ని ఎంత అందంగా దిద్ది తీర్చుకుంటాడో అంత అందంగానూ 'ఆకర్షకంగానూ, అర్థవంతంగానూ ఆ కావ్యానికి పేరు పెట్టడం కూడా ఎంతో ఆవశ్యకం" అని చెప్పి ప్రతిమ, కుందమాల, కాదంబరి, కళాపూర్ణోదయం, సౌందరనందం, సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర ఇత్యాదులు కొన్ని ఉదాహరణ లిచ్చాను.

ఉపన్యాసానంతరం మిత్రులతో కలసి హాలు వెలుపలికి వచ్చాను. ఎదురుగుండా వరండాలో ఒక సన్నని పొడుగుపాటి వ్యక్తి గంభీరంగా నిలబడి ఉన్నాడు. ఒక మిత్రుడు "వారేనండీ మీ సౌభద్రులు" అని ఆయనవైపు చూపించారు. నేను ఆయన ఎవరో అర్థంకాకుండానే "నమస్కారమండీ" అన్నాను. వారు తిరిగి నమస్కారంచేస్తూ "నా పేరు నాయని సుబ్బారావు. మీ ఉపన్యాసం విందామని వచ్చాను. అంతా విన్నాను. చాలా రసవంతంగా ఉంది" అన్నారు. నేను చకితుణ్ణై ఆనందంతో ముందుకు చాచిన వారి చేతులు ముద్దు పెట్టుకున్నాను.

ఆ రోజుల్లో శ్రీ నాయనివారు నరసరావుపేట హైస్కూల్లో ప్రధానోపాధ్యాయులుగా పనిచేస్తూ ఉండేవారు. పేరెన్నికగన్న భావకవుల్లో ఆయన ఒకరు. వారి "సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర", "మాతృగీతాలు" బాగా ప్రచారంలో ఉండేవి!

శ్రీ సుబ్బారావుగారు మితభాషి. స్మితభాషి, ఆ ప్రసన్నమైన ముఖం- విశాలమైన ఫాలం- ఆప్యాయంగా పలకరించే కళ్ళూ- వాత్సల్యాన్ని చిలకరించే చూపులూ- ప్రథమ దర్శనంలోనే ఆ సాహితీ సౌభద్రుడు నా హృదయాన్ని బాగా ఆకట్టుకున్నాడు.

---

*ఈ వ్యాసం మాకు ఆలస్యంగా అందటంవల్ల చివర చేర్చటం జరిగింది. దీన్ని రెండవవ్యాసంగా చదువుకోవాలి, ఈ అసౌకర్యానికి పఠితలు మన్నింప ప్రార్థన.

నాయనివారు 1899లో జన్మించారు. ఈయన వంశం దాన ధర్మాలకూ భగవద్భక్తికీ సారస్వత సంపదకూ పేరుబడ్డ వంశం. ఆనాటి వాతావరణాన్ని అనుసరించి నాయని భావకవులలో ప్రథమశ్రేణిలో ప్రకాశించారు. సామాన్యంగా భావకవులకు ఒక ఊహాసుందరి ఉంటుంది. ఆవిడ అందదు, తెరచాటున దాగుడు మూతలాడుతుంది. అందీ అందని ఆ సుందరికోసం భావకవి అర్రులు చూస్తాడు. ఆవేదన పడతాడు. పరి పరి విధాల పరితపిస్తూ భావగీతాలు ఆలపిస్తాడు.

''సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర''లో నాయనివారి కావ్యనాయిక వత్సల. ఈమె అందరి కవుల ప్రేయసులవలె ఊహాసుందరి కాదు. స్వయాన ఆయన మేనత్తకూతురు. శశిరేఖ, అభిమన్యుడు ప్రేమించుకున్నట్టుగానే మేనత్త మేనమామ బిడ్డలైన వత్సల, నాయని ప్రేమించుకుంటారు. పూర్వం బలరాముడు తన కూతురైన వత్సల (శశిరేఖ)ను లక్ష్మణ కుమారుడికి ఇవ్వాలని ప్రయత్నం చేసినట్లుగానే వత్సలతండ్రి కూడా తన కూతుర్ని మరొకరికి ఇవ్వాలని నిశ్చయించుకుంటాడు. మనం ఈ కావ్యంలో శశిరేఖను వత్సలగాను, నాయని వారిని సౌభద్రుడుగాను భావించవచ్చు. భారతంలో లాగానే కొన్నికష్టాలు ఎదుర్కొన్న తరువాత కొంత వియోగబాధ అనుభవించిన అనంతరం ప్రేమించుకొన్న నాయికా నాయకుల సమాగమం సంపన్నమౌతుంది.

''సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర''లో పైన పేర్కొన్న నాయికా నాయకుల ప్రణయవృత్తాంతం అంతా అత్యంత హృదయగమంగా అభివర్ణితమైంది. ప్రేమించి పెండ్లాడిన దంపతుల ప్రణయ మాధుర్యం అత్యంత మనోహరంగా అనన్యసామాన్యంగా ఉంటుంది. దాన్నే నాయనివారు ''ఫలశ్రుతి'' లో వర్ణించారు.

సంయోగ శృంగారంలో కంటె వియోగ శృంగారంలోనే ప్రణయంయొక్క పరిపూర్ణ స్వరూపాన్ని మనం దర్శిస్తాము. ఏ వస్తువైనా మనం అందుకోవటానికి ముందున్న ఆసక్తి, ఉత్కంఠా అది అందిన అనంతరం ఉండదు. ఆ వస్తువును అందుకోవటానికి చేసిన ఆలోచనలో, భావనలో, ఆశలో, అన్వేషణలో, ఆవేదనలో, ఆరాధనలో ఒక విచిత్రమైన ఆనందం ఉంటుంది.

నాయనివారి భావాలు ఉదాత్తములూ, ఉజ్వలములూ. ఈయన ప్రతి పద్యమూ గుండెలోనుంచి గీల్చుకొని వస్తుంది. అందుకనే ఆ పద్యాలలో అంతటి బాధా, అంతటి ఆవేదనా కన్పిస్తాయి. నాయని ప్రణయమూ హృదయానికి హత్తు

కొనేటట్టు చెప్పాడు. ఈయన కవిత సరళంగా సహజంగా అప్రయత్నంగా పొంగి పొరలుతూ ప్రవహిస్తుంది. నాజూకుగా ఊహిస్తాడు. ప్రాచీన కావ్యాలలోని గాంభీర్యమూ గౌరవమూ వీరి పద్యాలలో ప్రతిబింబిస్తాయి. మృదుపదాల పొందికలో భావాన్ని చక్కగా వ్యక్తీకరించడం ఈయనప్రత్యేకత. ఈయన కవిత్వాన్ని ప్రశంసిస్తూ ''నాయని వ్రాసిందంతా బంగారమే'' అన్నారు కృష్ణశాస్త్రిగారు. ''ప్రతిపదం జీవించే పలుకుతాడు'' అన్నారు ముద్దుకృష్ణ. ''ప్రేమించి పెండ్లాడిన వారి దాంపత్యంలోని మాధుర్యము అనితరమైనది. దాని నీ కవి రసమహితముగా చిత్రించినాడు. పేరునకు 'సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర' అయినకు ఇందులోని సౌభద్రుడు నాయనివారే. వత్సల మొదట వారి ప్రేయసి. తరువాత ఇల్లాలు'' అన్నారు డాక్టర్ సి. నారాయణరెడ్డిగారు. ఈ క్రిందివి నాయని వారి సుప్రసిద్ధ రచనలు-

1. సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర 2. ఫలశ్రతి 3. మాతృగీతాలు 4. సౌందర్య లహరి 5. విషాదమోహనము 6. వేదనా వాసుదేవము 7. జన్మభూమి 8. భాగ్య నగర కోకిల.

వీనిలో సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర, ఫలశృతి శృంగార కావ్యాలు. మాతృ గీతాలు, విషాదమోహనము కరుణ కావ్యాలు. సౌందర్య లహరి, వేదనా వాసు దేవము భక్తి కావ్యాలు. జన్మభూమి, భాగ్యనగర కోకిల దేశభక్తి కావ్యాలు. ఇవిగాక వివిధ ఖండికలతో గూడిన ''ముక్తములు'' అనే ఖండకావ్య సము చ్చయం ఒకటున్నది.

సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర

ఈ కావ్యంలో నలుబదియారు శీర్షికలున్నాయి. కావ్యమంతా ఉత్తమపురుషలో ఉంది. నాయిక నామం వత్సల కనుక నాయకుడైన తనను సౌభద్రుడుగా సంభావించుకొన్నారు నాయనివారు. ''సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర'' కావ్యాన్ని తన ప్రేయసియైన వత్సలకు అంకితం చేస్తూ ఇలా అన్నారు ఆయన:

స్వీకరింపుము ప్రణయదేవీః కరాంచ
లముల జారిన తులసీదళమ్ము లివియు;
నా హృదయరాగసుధయందు నాని చెడని
దివ్య సౌరభ్యముల్ ప్రసాదించుకొనియెః!

తన ప్రణయ గీతాలను అనురాగ సుధలో నాని పరిమళాలు ప్రసాదించుకొన్న తులసీ దళాలుగా రూపించి తన ప్రణయం ఎంత పవిత్రమో నిరూపించుకొన్నారు నాయనివారు. ఆ తులసీదళాలు అంతటి భవ్యములూ పవిత్రములూ కనుకనే దివ్యసౌరభ్యములను "ప్రసాదించుకొన" గలిగినవి.

తన ప్రేయసిని చక్కదనాల చుక్కగా, చిన్నారి మల్లెపూవుగా, కమ్మని మలయమారుతవీచిగా, ఒప్పుల గులాబిగా, కన్నె పికముగా భావించి ఆమె సమాగమం కోసం ఉత్కంఠితుడౌతాడు ఈ కావ్యనాయకుడు. ఐతే ఆ చక్కని చుక్క కారుమబ్బుల తెరబాసి కదలిరావాలి. ఆ మురిపాల మల్లెపూవు మండుటెండలకు కందిపోకుండా తనకు చేజిక్కాలి. ఆ మలయపవన వీచిక ఆ ఉత్తరపు చలిగాలి ఒత్తిళ్ళకు లొంగిపోకుండా వచ్చి తనపై హాయిగా ప్రసరించాలి. ఆ ఒప్పుల గులాబి క్రూరకంటకాల బారినుండి తప్పించుకొని తన కందోయికి విందుచేయాలి. ఆ గానకోకిల ఆ కాకిమూకల కనుగప్పి తన హృదయ రసాలాన్ని చేరి కమ్మగా గానం చేయాలి. అటువంటి మధురక్షణం "ఎప్పుడొ" అని ఎదురు చూస్తాడు.

మినుకు మినుకని మిన్నున మెఱయు చుక్క
కాలరాక్షసుఁ డద్దమ్ము గట్టినట్టి
కాఱుమబ్బులు తెరబాసి కదలివచ్చి
హృదయముం జొచ్చి యట ప్రకాశించు టెపుడొ!

చూడ ముచ్చటయై మనసున ప్రియమ్ము
వెల్లిగొలిపెడు చిన్నారి మల్లెపూవు
మండుటెండకు గందిపోకుండ నాదు
చేతిలోనికి వచ్చి వాసించు టెపుడొ!

నెమ్మనము తాపమడగించు కమ్మతావు
లలముకొనుటలో తనరాక తెలియుచుండ
నుత్తరపుగాలి చలిబాధ కోర్చి మించి
మలయపవనమ్ము నా మీద మలయు టెపుడొ!

ప్రకృతి కాంతాధరరసమ్ము వడియగట్టి
పోతపోసిన ట్లొప్పు నొప్పుల గులాబి

క్రూరకంటకహతి సొంపు గోలుపోక
కన్నులకు విందొనర్చెదు కాల మెపుడొ ।

గానమున పేరు వడసిన కన్నెపికము
క్రమ్ము కాకుల కన్నుల దుమ్ము జల్లి
యిమ్మయిన నాదు చిత్రచూతమ్ము జేరి
ప్రణయ మకరందరసముట్ట పాడు టెపుడొ ।

తెరచాటు బొమ్మయై ప్రేయసి తీయతీయగా చిరునవ్వు నవ్వినది. ఆ నెచ్చెలి మధురమందహాసమే అచ్చుగ్రుద్దినట్లు అతని ఆత్మఫలకమున అతికినది. ఆ చిరునవ్వు ముఖమే నాయకునికి ప్రాణాధారమైనది.

గోడచాటైనను ఆమె పాడిన పాట అతని అనురాగాంకురమునకు అమృతధార ఐనది. ఆవల ఆమె చేతిగాజులు "ఘల్లు" మన్నవి. ఈవల ఈతని గుండె "ఝల్లు'' మన్నది.

ఇక ''వత్సల వలపు'' గుండెల నెత్తావులు చిత్తగించండి:
''చెప్పెన త్తమ్మ చేతిలో చేయివైచి-నీ కుమారున కిచ్చెద నా కుమార్తె
ననుచు మును నాన్న, నేడు పేరాసఁ దగిలి—తోసిరాజనెఁ జేసిన బాసలన్ని.''

అవును. ఆనాడు వత్సల నాన్నగారు అనుగుచెల్లెలి చేతిలో చేయివేసి చేసిన బాసలన్నీ ఈనాడు త్రోసిరాజన్నాడు. పేరాసతో వత్సలకు వేరొక సంబంధం నిర్ణయించారు. కాని పాపం బాల్యం నుండి బావతో ఏర్పడిన ప్రణయ బంధం ఏంకావాలి? ఆ ఆత్మానుబంధం ఇప్పుడు ఏమైపోవాలి?
''పాలబుగ్గల చిన్నారి ప్రాయమందు-నంతికోద్యానవాటి నవ్యక్తమధుర
మైన యనురాగ మూర నన్యోన్యకంఠ-సీమఁ గీలించితిమి సుమదామములను.''

హృదయాంతరంలో పదిలపరచుకొన్న బావ చక్కదనాలరూపం ప్రక్కకు తొలగించి అక్కడ ముక్కు-మొగం తెలియని మరొక్క కొత్తవిగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించుకోవటం ఎలా సాధ్యం?
''చిత్రఫలకమ్మునందు నచ్చొత్తినటు-లంటియున్న బావయ్య నెయ్యంపురూపు
చెఱపి ముక్కు మొగమ్ము గుర్తెఱుఁగరాని-వానిఁ జిత్రింపఁ జేతులు వచ్చునెట్లు?''

పెవిధంగా తనకోసం పరితపించే ముద్దుల మరదలి నుద్దేశించి బావ కంఠంలో ప్రతిధ్వనించు ''ప్రణయాహ్వానం'' తీరు పరికించండి:

"మనము చకోరదంపతులమై తెలివెన్నెల తీవెగుంపులో
చని చని తారకాకుసుమసౌరభవాహిని(దోగి, కోసి తె
చ్చిన విరులన్ సరమ్ములు రచించి పరస్పరరాగముద్రగా
ప్రణయిని! రెండుమేనులకు బంధము వైచెద మేగుదెంచెదే"

అంతేకాదు-తన స్వాంత మనే పళ్లెరంలో వలపుల కర్పూరం వెలిగించి-తన ఆరాధ్యదేవతకు హారతీయాలనే ఆకాంక్షతో ఆమె ఆగమనం కోసం అను నిమేషం ఎదురు తెన్నులు కాస్తున్నా నంటాడు.

అది వసంత ఋతువు. వెన్నెలరాత్రి. అందం- ఆనందం చిందిపోతున్న ఆడపిల్లలందరూ తోటలో ఒకచోట కూడి వెన్నెల కుప్పలూ, చెమ్మచెక్కలూ, దాగుడుమూతలూ ఆడుతున్నారు. తాను తెరచాటు నుండి చూస్తున్నాడు. తన చెల్లెలు కూడా వారిలో ఉంది. ఇంతలో-
"కన్నె గేదంగి రేకుల కన్నలైన-నిగ్గు చెక్కిళ్ళ చిఱునవ్వు నృత్యమాడ
నాట వెట్టుచు చెలుల వెన్నాడు కాంత-నా మనోరంగమున ప్రేమనాట్యమాడె"

ఎవరికోసం గుటకలు మింగుతూ ఎదురుచూస్తున్నాడో ఆ ప్రియురాలు "ఆట పెడుతూ" కన్నుల విందుగా కన్పించనే కన్పించింది. ఆమె సాక్షాత్కరించిన ప్రకృతిదేవతలా ఉంది. ఎంతసేపు చూచినా తనివి తీరటంలేదు. ఆమెను కలుసుకోవాలనే కాంక్ష తనలో రేకెత్తించింది. తెర వీడి ముందుకు వచ్చాడు. అక్కడ ఉన్న బావిబొడ్డును ఆనుకొని మళ్ళీ తన ప్రణయ సుందరిని దర్శించాడు. ఒకక్షణం ఆలోచించి బావిలోకి తొంగిచూస్తూ "చెల్లాయ్! అద్భుతం అద్భుతం! వేగంరా! చిత్రం చూద్దువుగాని" అని పెద్దగా అరిచాడు.
"బావిలో తొంగిచూచెడు పగిది నుండి-అందరును వినునట్టు లుచ్చైఃస్వనమున
చెల్లెలా! చూతు రమ్మందు చిత్రమొకటి-అద్భుత మ్మద్భుతమ్మని యఱచినాను."

ఆ చిత్రమేమో చూద్దామనే కుతూహలంతో ఆడపిల్లలంతా ఆటలు మానేసి గబ గబ పరుగెత్తుకువచ్చి బావిచుట్టూ మూగారు. తన ప్రియురాలుమాత్రం మల్లెపాదుదాకావచ్చి మధ్యలోనే సిగ్గుతో ఆగిపోయింది. "చెల్లాయ్! అవిగో చూడు. రంగురంగుల నీటికోళ్లు మూడు బావిలో మునిగితేలుతున్నాయి. అబ్బ! ఎంత బాగున్నాయో! ఇప్పుడే మునిగి అడుక్కిపోయినాయి. పైకి తేల్తాయి. చూస్తూఉండు" అన్నాడు. అంతా తదేకధ్యానంతో రెప్పవేయకుండా బావిలోకి చూస్తున్నాడు.

'మునిగి యడుగున తేగిన పులుగు లిపుడె-తేలి మీ కద్భుతమ్ము సంధించు నిందు చూడుఁడని వారదే దృష్టిఁ జూచుచుండ-సందుఁ గనుఁగొని చల్లగాఁ జారినాను.'' అలా జారుకొని ప్రియురాలిని సమీపించాడు. ఒక మల్లెమొగ్గ కోసి ఆమె జడలో అలంకరించాడు. ఆమె ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వింది. ''పలుకే బంగారమా?'' అని ఆ సిగ్గులపెళ్ళికూతురిని పలుకరించాడు. కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకొని ప్రేయసి హస్తము తన వక్షమున గట్టిగా నొక్కిపట్టి-

''వలపు 'కీ' పూర్తిగా నీయబడిన కతన
గుండె గడియార మెటు కొట్టుకొనునొ చూడు'' అన్నాడు. ఆమె కరము కంపించింది. వదనపద్మంలో స్వేదమధువు చిందించింది. కనుగొనలలో చికిలి వాల్చూపులు చిక్కుపడ్డాయి. ఇంతలో అసలురహస్యం తెలుసుకొన్న అమ్మాయి లందరూ వెనక్కుతిరిగి వస్తున్నారు. ''ఉత్తకొంటె చిన్నన్న'' అన్నది చిన్నారి చెల్లి. అంతా చప్పట్లు కొట్టారు. ఆ చప్పట్లచప్పుడుకు అతనికి మెలుకువ వచ్చింది. ఎంత తీయని కల! అందుకనే ఈ ఖండిక నామం 'స్వప్నప్రణయం' అన్నారు.

ప్రణయసూత్రం చాలా చిత్రమైంది. ఎంత చిత్రమైందో అంత సుకుమార మైంది. అది "అణోరణీయాన్.'' అది ''బిసతంతు తనీయసీ.'' అందుకనే తెగిందాకా లాగకూడదంటారు. ప్రియురాలు తన ప్రియుణ్ణి గాలిపటం చేసి ఎగరవేస్తుంది. గిరికీలు కొట్టిస్తుంది. గంతులు వేయిస్తుంది. నభోంగణంలో నాట్యమాడిస్తుంది. ప్రియురాలి చేతిలోని ప్రేమసూత్రం ఎక్కడ తెగిపోతుందో అని ప్రియుడు గిలగిల కొట్టుకుంటాడు.

"కండెఁ జుట్టుచు దారమ్ము క్రమముగా త్వ
దీయసామీప్యమునకు రావించి నన్ను
నీదు హృదయాంతరమున బంధింపు మంచు
వేడుకొనుచుంటలేదు, నీ వ్రేళ్లమధ్య
నలరు దారమ్ముఁ ద్రెంపకు మంతె చాలు"

అని ప్రాధేయపడతాడు.

"నిజముగా నన్ను ప్రేమించు నెలతవేని
క్షణమయిన నిల్వరాదా నా సరస నీవు"

అంటూ ఆ మధుర "క్షణం" కోసం ప్రతిక్షణం ప్రతీక్షిస్తాడు. ప్రణయదేవత సాక్షాత్కారంకోసం నిరంతరం నిరీక్షిస్తాడు.

ప్రేయసీ ప్రియుల ప్రేమకలాపం "దాగిలిమూత" ఆట వంటిది. ఆట ఆరంభమైనది. తల్లియైన ప్రేమదేవత కన్నులు మూసి "పిల్లివచ్చె ఎలుక భద్ర" మని విడిచిపెట్టింది. ప్రియురాలికోసం ప్రియుడు అన్వేషణ సాగించాడు.

ఈ గులాబీపూవుటీరంపు మొత్తమ్ము-లో దుష్టకంటకబాధఁ గొనక
చెరలాడితిని నవాసృగ్బిందు రేఖారు-ణాంశుమాలా శోభియైన మేను
నా మనోరాగ చిహ్నముగా నునుఁబచ్చి-తేనెల క్రొంగ్రొత్త తీపుపసలు
జార్చు మందార ప్రసవగుచ్ఛమధురసౌ-రభములో నీ యనురాగమహిమ
చదువుచును నిన్ను వెదకితి సంతతమ్ము-నాదు వీనుల శబ్దించు నీదు హస్త
కంకణారవమును బాదకంజనూపు-రధ్వనియుఁ దోడుగా నహోరాత్రములును.

ప్రియుడు ఎంత అన్వేషించినా ప్రియురాలి జాడ తెలియలేదు. వెతకి వెతకి వేసారిపోయి-

"ఏ పొదలమధ్య దాఁగినావో ప్రభాత-మందమలయానిలమున నీ మాట లేదు;
చిక్కవే నీవు నా దృఢాశ్లేషమందు-కలసిపోదము తల్లి యుక్కకు ముదమున."

అని అభ్యర్థిస్తాడు. ఆరాటపడతాడు.

ప్రేయసీప్రియులది అవినాభావసంబంధం. అది యుగయుగాల సంబంధం. తరిగిపోని తరతరాల సంబంధం. ప్రణయసింహాసనాసీనురాలైన తన ప్రేయసిముందు తన హృదయ కుసుమాన్ని కానుకగా సమర్పించి ఆత్మార్పణం చేసికొంటాడు ప్రియుడు. తనకూ ఆమెకూ ఉన్న అనుబంధాన్ని వ్యక్తీకరిస్తూ ముక్తకంఠంతో ఇలా అంటాడు-

"త్రిభువనమ్ములలో రసోద్దీపనమ్ము-వెల్లివిరియించు ప్రణయరూపిణివి నీవు;
నీ దరస్మితరోచిః ప్రసాదకాంక్ష-కొనలు సాగిన ముగ్ధభిక్షుకుఁడ నేను."

"స్వర్గధామమ్మునందు విస్ఫారదివ్య-శోభ లదరించు నిర్మలజ్యోతి నీవు;
విమలసుస్నేహపూర నివేదనమ్ము-లొదవ నిను బూననెంచు ప్రమ్మిదను నేను."

"సందువోయిన నా పూర్వజన్మతపము-పట్టుపఱుపఁగలేని యుపాసనాధి
దైవతమ వీవు; నీదు ప్రత్యక్షమునకు-గడియ లెంచుచునుండు భక్తుడను నేను."

"జన్మజన్మాంతరముల నా స్వాంతవీథి- నీ సుధాస్వాదులజ్జావిలాసరేఖ
పఱపి కికురించిపోయిన మెఱపు వీవు;- నేను నీ మార్గములు చూచు నీరదుండను."

అవును. ఆమె ప్రణయస్వరూపిణి; అతడు ప్రేమభిక్షుకుడు. ఆమె నిర్మలజ్యోతి; అతడు స్నేహముతో నిండిన ప్రమిద. ఆమె ఉపాసనాదైవము; అతడు భక్తుడు. ఆమె మెరపుతీవె; అతడు మెరపుకై ఎదురుచూచు మేఘము. ఆమెలేనిదే అతనికి అస్తిత్వమే లేదు. కనుకనే-

"నీవు జీవనదాత్రివి నేను జీవి
నీవు లేకున్న నా లేమియే ధ్రువమ్ము."

అంటాడు.

ఈ సంసారసాగరంలో మానవ జీవితం ఒక నావ వంటిది. అది ప్రయాణం సాగిస్తుంది. తరంగాల తాకిడికి ఓర్చుకొని ఆటంకాలూ, ఆఘాతాలూ తప్పు కొంటూ ముందుకు సాగిపోతుంది. అయితే ఆ నావ తన గమ్యస్థానం చేరుకుంటుందనే నమ్మకమేముంది? ఒకవేళ ఏ తుఫానో సంభవించి ఆ పడవ మధ్యలోనే పగిలిపోతే ఆ జీవితం అంతటితో భగ్నమై ముగిసిపోవలసినదేనా? పవిత్రమైన ప్రణయంలో అటువంటి భయానికి చోటులేదు. నట్టనడి సంద్రాన ఏ గట్టుకో చెట్టుకో కొట్టుకొని బ్రతుకు పడవ పగిలిపోయినా ప్రణయం మాత్రం భగ్నంకాదు. ఈ పరమసత్యం "పడవ పగిలిన" అనే ఖండికలో ఈ విధంగా ప్రకటింపబడింది. ప్రియురాలి నుద్దేశించి ప్రియుడిలా అంటాడు-

ఇది పగిలిపోవునను భయ మ్మింతవరకు
ఈ తలంపున ఆనంద మిపుడు పొంగు;
పగిలిపోయిన చెక్కల పట్టువిడువ
కీవు పాథోవిధానమ్ము నీదె దవని!

ఇది పగిలిపోవునను భయ మ్మింతవరకు
ఈ తలంపున నిపు డుల్ల మిగురులెత్తు;
తునిగిపోయిన చెక్కలతో పయోధి
గర్భమున రత్నరథ మీవు కట్టెదవని!

ఇది పగిలిపోవునను భయ మ్మింతవరకు
ఈ తలంపున నిపు డాత్మకింత శాంతి;

విఱిగిపోయిన చెక్కలదరికి జేర్చి
నీ చితికి కాష్ఠములుగ మన్నించెద వని!

ఆత నిజీవి మంతా ఆమెకే అంకితం. ఆమె అనురాగమూ, అభిమానమూ, అనుబంధమూ తప్ప అతనికి మరే కోర్కెలూ ఉండవు. అతడు ఏ కొంచెమైనా ఆశిస్తే ఆ "ఈప్సితలేశం" ఈ విధంగా ఉంటుంది :

అది నడచువేళ నేలఁ జీరాడు కుచ్చె
రేపు దుమ్మున నొక త్రసరేణువు నయి
దాని తనువుకఁ బుట్టు స్వేదమునఁ గలసి
కరగిపోదును రూప మేర్పడుపరాఁక.

అది యుషస్స్నాన మొనరించి యంతఁ గట్టు
కొనిన పచ్చని పట్టుదుకూల మందు
నార్ద్రమగు లేజరీయంచునై తదీయ
దేహమున గగుర్పాటులు దిద్దుకొందు.

అది శుచిర్భూతయై దేవతాళి పూజ
లైన వెనువెంట తన పూతహస్తమంటి
హారతికి వెలిగించు కర్పూరమునయి
వాసనలు చిమ్ముదును దాని వదనమందు.

అంతేకాదు- "ప్రణయినీ వదనాంచలభాగమందు ఒక్క చిఱునవ్వు తరగనై యూగుచుందు" నని, "ప్రణయినీ శీతల దృగంత పాతమందు కరడు గట్టిన యొక సుధాకణము నగుదు" ననీ ఉత్కంఠితుడౌతాడు.

ప్రియురాలే కాదు; ఆ తన్వంగి వంగి తొంగి చూచే కిటికీ సైతం ప్రియునకు ఎంతో ప్రియంగా కన్పిస్తుంది. తనకు ప్రతిక్షణమూ "ప్రణయినీ ముగ్ధ రూపలావణ్యరేఖ"ను దర్శన మిప్పించే ఆ గవాక్షానిది ఎంతటి దాక్షిణ్యమయ హృదయమో! ఆ వాల్గంటి ఇంటి కిటికీ తన యెడల చూపించే అవ్యాజ కారుణ్యానికి పొంగి పులకించి పోతాడు ఆ అమాయిక నాయకుడు.

ఉదయకాల సాయంకాలాల నీడల సంకోచ వ్యాకోచాలను కుజన సజ్జన మైత్రితో పోల్చి కవిత చెప్పాడు ఏనాడో భర్తృహరి-

మొదల చూచిన కను గొప్ప, పిదప కుఱుచ,
ఆది కొంచెము, తర్వాత నధికమగుచు,
దనరు దినపూర్వ పరభాగజనితమైన
ఛాయపోలిక కుజన సజ్జనుల మైత్రి.

ప్రియురాలి నీడలో మేడ కట్టుకొన్న నాయనివారు మరొక్క అడుగు ముందుకు పోయి ఉదయవేళ మెల్లమెల్లగా సంకోచాన్ని పొందే నీ నీడకొనల వెంబడి అరుదెంచి నీ పాదాలను చేరుకుంటా నంటాడు. మధ్యాహ్నవేళ మండు టెండలో అలసిపోయిన నీ నీడలో కలసిపోయి నీ శరీరం అంచుల్లో కొంచెం విశ్రాంతి తీసికుంటా నంటాడు. సాయంవేళ రాగరంజితమై దూరదూరాలకు సాగిపోయే నీ నీడతోపాటు కదలిపోయి అనంత దిగంతాలను ఆవరిస్తానంటాడు. ఎంతటి ఉదాత్తభావమో చిత్తగించండి :

"ఉదయ సంధ్యానవాంశువు లదుమ దద్దరిల్లి ఆశాంతముల నుండి మెల్ల మెల్ల కుంచుకొనిపోవు నీ నీడకొనల వెంట-చేరుకొందును నీ పదాంభోరుహములు"

"ప్రబలమధ్యాహ్న తీక్ష్ణాతపమున కలఁగి-అలసిపోయిన నీ నీడఁ గలసిపోయి ప్రణయ భావాతి మధుర విశ్రాంతి కొఱకు-నీ శరీరాంచలములంటి నిలిచియుందు."

"అపర సంధ్యార్ద్రరోచుల నమృతరాగ-మంజురంజితమై సాగి మఱల దెసలు క్రమ్ముకొనిపోవు నీ నీడఁ గలసి వెడలి-ఆ యనంత దిగంతమ్ము లావరింతు."

ప్రియునకు ప్రియురాలి విశ్వరూపము సాక్షాత్కరించినది. అది హృద యాంతరములో అంతకంతకు పెరిగి పెద్దదై పోయినది. ప్రథమ సందర్శనం లోనే తన కనుపాపలందు ప్రవేశించిన ప్రణయినీ ప్రణయమూర్తిని సురిగిపో కుండ రెప్పలు కప్పి అదిమి పట్టినాడు. కాని ఆ మూర్తి క్రమముగా హృదయ మంతటా నిండి పోయింది.

అంత భరియింపలేక నా యక్షియుగ్మ-మల్ల తెఱచితినో లేదొ యంతరమున
ప్రతిమ బ్రహ్మాండగోళమ్ము పట్టలేదు-నేను నిలువను తావు సుంతైన లేక.

కనుకనే ఈ ప్రణయము అననుభూతపూర్వమనీ, నిత్యనూతనమనీ, సత్యసనాతనమనీ చాటి చెబుతాడు.

ఆనాడు శుక్రవారం. వత్సల జగజ్జనని చరణసన్నిధిలో మోకరిల్లి పూజా పుష్పమైనది. సౌభద్రుడు సైతం భక్తి పారవశ్యంతో పొంగి పులకించి తానూ ఒక ఆరాధనా పుష్పంగా మారిపోయినాడు. ఆ జంటపూవుల సౌరభంతో రోదసి నిండిపోయింది.

''ఆ త్రిలోకైకజనని పాదాబ్జసవిధ
భూమి మీలితనేత్రవై మోకరిల్లి
నీవు పూజాసుమమ్మ వై నావు; హృదయ
కర్ణికామూలమున భక్తి కందళించి
అదరు పారవశ్యమ్మునఁ దొడిమ యూడి
నేను పూవునై పడితిని నీదు చెంత
జంట పూవుల అమృతనిశ్వాససౌర
భమున రోదసి శుక్రవారము నదించె.

ఈ విధంగా సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర సహృదయ హృదయంగమంగా సాగింది. సౌభద్రుని జీవితనావ గమ్యాన్ని చేరుకొంది. వత్సలా సౌభద్రుల ప్రేమలత అంకురితమై పల్లవితమై కోరకితమై పుష్పితమై క్రమంగా ఫలోన్ముఖమైంది. ఇక ''ఫలశ్రుతి'' పఠించి ఆనందించుదాం.

ఫలశ్రుతి :

ఆనాడు భగీరథుడు దివి నున్న గంగను భువికి తెచ్చినట్లు, దేవతలు పాలసముద్రమును మథించి అమృతభాండమును సంపాదించినట్లు నా పురాకృత పుణ్యాలు ఫలించి జాహ్నవీస్వచ్ఛవూ, సుధామధుర మూర్తివీ అయిన నీ సాన్నిధ్యం అందుకోగలిగాను, అని తన సంతుష్టిని ప్రకటించుకొంటాడు ఇందులో నాయకుడు.

అంత శ్రమపడి పావన మభ్రగంగ-ధారుణికి దెచ్చినాడు భగీరథుండు
అంత మథియించి కలశరత్నాకరమ్ము అమృతభాండమ్ము పడసినా రమరవరులు
మత్పురానేక పుణ్యజన్మములు పండి-జాహ్నవీ స్వచ్ఛవును సుధాస్వాదుమూర్తి
వైన నీ దివ్యసాన్నిధ్య మందుకొంటి-పుడమికిని స్వర్గమునకొక్క-ముడి రచించి,

వత్సలాఫాలమున నెలవంక గుఱుతు-కందళించి వికాసించి కళలు దేరి
తరుణ శారద రాకాసుధాకరాచ్ఛ-బింబము లనంతములు లెక్క పెట్టుకొనెదు.

నెలవంక కందళించి, వికసించి, కళలు వెలయించి రాకా సుధాకర బింబాలను అనంతంగా సృష్టించిందనడం నాయికానాయకుల ప్రణయ పరిపూర్ణ స్వరూపాన్ని సూచిస్తుంది. ప్రేయసీ ప్రియులు దంపతులైనారు.

''నన్ను నీ చెంత చేర్చుకొన్నావు దేవి!'' అని సౌభద్రుడు వత్సలతో అంటాడు. ''ఈ యమృత రాజ్యమున మన మిద్దఱమును; నీవు రాజ్ఞివి నేను నీ సేవకుడను'' అని తన సౌహార్దసౌజన్యాలను ప్రకటిస్తాడు. ''బావ యను మాట ప్రేమప్రపంచమునకు నీవు పెట్టిన పేరు'' అని తన సంతృప్తిని వెల్లడిస్తాడు.

"నా సరస్వతి నీవు నా చదువు నీవు-నా విపంచిక నీవు నా నవ్యమధుర
గీతినీవు నా హృదయమ్ము రీతి నీవు'' అని తన ప్రణయాన్ని ప్రస్తరించి విస్తరించి ప్రియురాలి ముందు పరుస్తాడు.

"నా ప్రయాణమ్ము నీవు నా పథము నీవు-నా విడిది నీవు నా చేరు నగరు నీవు
నా పరము నీవు నా పరాత్పరము నీవు'' అని ఆమెకు నమస్సుమాలు అర్పిస్తాడు.

"నీ తొడ తలాడగా శయనింపగలిగి-దేవి! నా జన్మమున్ సమర్థించినాను;
ముక్తిసీమంతినీ త్రపాముగ్ధ వరద-హస్తవలయితుడౌ పరమాత్ముబోలి''
అని తమ దాంపత్యాన్ని దివ్యంగా భవ్యంగా చిత్రిస్తాడు.

''పరమపదనాథు కౌఁగిఁట పార్వతియుఁ బోలె
నా కౌఁగిట మౌనముద్ర నున్నావు నీవు"
అని తమ ప్రణయాన్ని ఆది దంపతుల ప్రణయంతో ధ్వనింపచేస్తాడు.

"మనము ప్రణయ మహాకావ్యమున నపూర్వ
నాయికానాయకుల, మభిన్నములైన
మన మనోభావగీతమ్ములను పఠించి
పరవశముపో రసజ్ఞ ప్రపంచమెల్ల".

అని తమది ఆదర్శ దాంపత్యమనీ, ఈ ధార్మిక ప్రణయకావ్యానికి తాము నాయికా నాయకులనీ, తమ భావగీతాలు పఠించి భావుక ప్రపంచం పరవశించి పోతుందనీ అచంచలమైన ఆత్మవిశ్వాసంతో మురిసిపోతాడు.

ఫలశ్రుతిలో ముప్పది ఖండికలున్నాయి. భావకవిత్వానికి ధార్మిక ప్రణయానికి విజయకేతనాలైన "సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర", "ఫలశ్రుతి" శాశ్వతంగా నిలుస్తాయి.

మాతృగీతాలు :

శృంగారం సుకుమారమైతే కరుణం పరమ సుకుమారం. ఇష్ట జన వియోగజన్యమైన శోకం కరుణరసానికి స్థాయిభావం. నాయనివారి ప్రణయ యాత్ర ఆనందమయంగా ముగిసిందే కాని అనంతర జీవితంలో ఆయనకు మాతృ వియోగం ఎంతో దుఃఖాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. తన్ను కని పెంచి పెద్దచేసిన కన్నతల్లి వియోగాన్ని ఆయన సహింపలేకపోయినాడు. వారి అంతరంగంలో పొంగిపొరలి ప్రవహించిన శోకతరంగాలే వారి మాతృగీతాలు. తన్ను వదలి ఒక్క-క్షణకాలం కూడా నిలువలేని తల్లి తన్ను శాశ్వతంగా విడిచిపోయింది. మాతృమరణం ఆయనకు అశనిపాతం అయింది. ఆ చల్లనితల్లి మళ్లీ తిరిగిరాని లోకానికి వెళ్లిపోయింది. ఎప్పుడూ వెళ్లేటప్పుడు తనను వెంట తీసుకువెళ్లేది. ఇప్పుడు చెప్పకుండా వెళ్లిపోయింది. జననీశోక విహ్వలమైన కుమారుని కంఠంలో విషాద వీణ మ్రోగింది. "అపిగ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్య హృదయం" అన్న భవభూతి మహాకవి సూక్తి గుర్తుకు వస్తుంది-

నీవు మడిగట్టుకొని పోయినావు పండ్లు,
పుష్పములు తీసికొని దేవపూజ కెటకొ
నేను నీ కొంగు పట్టుక నీదువెంట
పోవుటకు లేక కన్నీటిబొట్లు రాల్తు

అపకర్మ చేయించే పురోహిత బ్రాహ్మణుడు వైతరిణీ నదిని తరింపజేయటానికి గోదాన మిమ్మన్నాడు. ఎంత అవివేకం! ఈ సందర్భంలో నాయని అంటారు-

నీవు గమియింప వైతరణీ ప్రవాహ
మావు నొక దాన మిమ్మనె నవనిసురుడు

నాకు తెలియును నీ స్పర్శ సోక నందు
అమర శైవాలినీ సహస్రములు పుట్టు.

అవును. అమ్మ స్పర్శ తగలంగానే జ్వాలనజ్వాలలతో భగభగ మండే వైతరిణీ ప్రవాహాలు అమరగంగా ప్రవాహాలుగా మారిపోతాయి. ఆ తల్లి చలువ అలాంటిది.

ఇంక నా జీవితమ్ము నీ స్మృతికి చెక్క-
బడిన యొక శాసనమ్మయి వరలు నటవె
చిన్ని నీ విగ్రహము ప్రతిష్ఠితము నాదు
నంతరంగమ్ము నీకు దేవాలయమ్ము.

వాస్తవమే. మాతృదేవతకు తన అంతరంగమే ఆలయం. ఆమె దివ్య స్మృతికి ఆయన జీవితమే ఒక శిలాశాసనం.

తల్లి లేని తనయుణ్ణి అంతా చులకనగా చూస్తారు. పాపం! తాను స్నానం చేద్దామని దిగుడుబావికి వెళ్లాడు. అచ్చటి ఒడ్డును తాకుతున్న అలలు "మీ అమ్మ ఏదీ?" అని అడిగినాయట. ఎంతటి రసార్ద్రమైన భావం!

ఏను స్నానమ్మునకు బావి కేగినాను
లేత సూర్యుని బంగరు పూతలందు
మురియుచును తల్లి యొడ్డును ముద్దుగొనుచు
'అమ్మ యేదిరా' యన్నవా యలలు నన్ను.

అలలే కాదు- పైన తేలుతున్న తాబేలుకూడా ఆయన్ని చూచి అవహేళనగా మునిగిపోయిందిట.

పైని వేంచేసి యూపిరి పట్టుకొనుచు
చిన్ని తాబేలు నన్ను వీక్షించి జలము
త్రవ్వుకొను చేగె కూపగర్భమున దాగ
పై నలముకొన్న సుళ్లు నా పాల విసరి

తాబేలు మునిగినప్పుడు నీళ్లలో గుండ్రని సుళ్లు బయలుదేరాయి. ఆ సుళ్లు సున్నాలు చుట్టినట్లున్నాయి. అంటే "మీ అమ్మ నీకు సున్నా" అన్నట్లుగా ఉందట. రసధ్వని ప్రతిధ్వనించింది.

'నీకు లేదమ్మ' యన్నది నీటి పాము
పైకెగసి యొక్క కప్పను పట్టుకొనుచు-

కప్పను కబళిస్తున్న పాము కఠోర మృత్యువునకు ప్రతీక. "మీ అమ్మను ఇదే విధంగా మృత్యువు మింగేసింది. ఇక నీకు అమ్మలేదు పో" అన్నట్లనిపించింది.

శివరాత్రి వచ్చింది. కడచిన ఏడాదివలె అమ్మ "సువర్ణముఖి"లో స్నానం చేసి కాళహస్తీశ్వరుడి గుడిలోకి తీసుకు వెళ్లటానికి రానేలేదు. నూతన సంవత్సరాది వచ్చింది. అమ్మ తన శిరోజాలు చిక్కుతీసి తనకు తలంటి పోయటానికి రానేలేదు. ఆ రోజు బ్రాహ్మణుడు తెచ్చియిచ్చిన వేపపూత పచ్చడి అచ్చంగా చేదుముద్ద అయింది.

మాతృగీతాల్లోని ప్రతి గీతంలోను నాయనివారి అశ్రు బిందువులు చిందిపోతుంటాయి. ఇది అరవైమూడు గీతాలుగల విషాదకావ్యం. ఇది కవిగారి కన్నతల్లియైన "ఉదయమ్మ తల్లి"కి అంకితం.

విషాదమోహనము

ఇది రెండువందల ఇరవైఅయిదు మధ్యాక్కరలతో కూర్చిన విషాద కావ్యం. మాతృవియోగాన్ని మరచిపోయి కొంత విశ్రాంతిగా జీవితం గడుపుతున్న నాయనివారికి ఏకైక పుత్రుడైన మోహనకృష్ణుని మరణం గోరుచుట్టుపై రోకలిపోటు అయింది. ఆయన హృదయ వేదనయే విషాద మోహనంగా ఆవిర్భవించింది.

జీవన్మరణ సంధిఁ గొట్టుకొనుచున్న చిన్నారి సుతుని
ప్రోవు మంబా! యంచు శోకబాష్పావరుద్ధకంఠమున
శ్రావణ శుక్రవారమున వరలక్ష్మి సన్నిధి వగపు
క్రోవి వత్సల కొట్టినట్టి టెంకాయ క్రుళ్ళిపోయినది!

ఎంతటి అపశకునం! రాబోయే అమంగళం ముందుగానే కన్పించింది. ఇక అన్నంముందు కూర్చున్నప్పుడు ఆయన అవస్థ అతి దీనంగా ఉంది- అవలోకించండి-

అన్నమ్మ ముందట కూరుచుండి "మోహనుడు రాడేమి
అన్నాని" కని యలవాటు చొప్పున ననబోయి యంత
పున్నెమ్మునకు నోచుకొనని దురదృష్ట భూతాహతుండ
నన్నమ్మ మ్రింగుడు పడక నిన్నెంచి యశ్రువుల్ రాల్తు!

వార్ధక్యంలో ఏకైక పుత్రశోకవిహ్వలులైన దంపతుల దయనీయదశ హృదయ విదారకంగా ఉన్నది. చూడండి-

ఒకరి నొక్కరు చూచుకొనుచు సంతాపయుత వీక్షణముల
ఒకరి నొక్కరు పిల్చి పల్కరించుకో నుద్యుక్తులగుచు
ఒకరిమే నొకరు నిమురుచు దురదృష్ట మోతుహ స్తముల
ఒకరి బాష్పమ్ముల నొకరు తుడుచుచు నూఱడిల్లెదము!

కరుణం పరాకాష్ఠ చెందింది. కలం కదలలేనంటున్నది. కన్నతండ్రి చిన్ని కుమారుణ్ణి ప్రశ్నిస్తున్నాడు-

బోయిన సూర్యుండు వచ్చు! పోయిన చంద్రుండు వచ్చు!
పోయిన పదునాఱు కళలు పూర్తిగా విదునకు వచ్చు!
పోయిన తారకల్ మినుకు పూవుల గుత్తులు వచ్చు!
పోయిన మోహనా! వినయభూషణా! తిరిగిరావేమి?

మోహనా! అందరూ పోయినవాళ్ళు తిరిగి వస్తూనే ఉన్నారు, సూర్యుడూ, చంద్రుడూ, నక్షత్రాలూ. కానీ నీవుమాత్రం తిరిగిరావడంలేదు!

"ప్రాసాదేసా పధిపధిచసా పృష్ఠతస్సా పురస్సా"

అన్నట్లు ఆయనకు అంతటా కుమారుడే కన్పిస్తున్నాడు. సృష్టి సమస్తం మోహనమయమైపోయింది-

నిదురలోపల నీవు! స్వప్నవీథిలో నీవు! కన్విప్ప
నెదురుగా చిరునవ్వు లొలుకబోయుచు నీవు! కన్మాయ
కుదురుగా మన్మనస్సింహపీఠిపై కొలువుండి నీవు!
మదఖిలదైనిక కార్యజాతంపు మలుపుల నీవు!
చదువుకో తెరచు పొత్తమ్ము పొరటల సందుల నీవు!
చెదరిన దృష్టిలో నస్ఫుటమ్ముగా చిక్కు తీరులుగ

పదిలమ్ము కొరవడ్డ ముద్రితాక్షర పంక్తుల నీవు
మది నంకురించెడు భావములు విప్పు మడతల నీవు!

భావాలు విప్పే మడతల్లోనే కాదు- గుండెలోతుల్లోనుంచి ఉబికివచ్చే పద్యాల బరువుల్లోనూ నీవే ప్రత్యక్షమౌతున్నావని వాపోతోంది ప్రేమమయమైన పితృ హృదయం. గుండెలు కుదిలించే ఎన్నో సన్నివేశాలనూ సంఘటనలనూ తలచుకొని మధురభాషణుడూ వినయ భూషణుడూ అయిన తన తనయునికోసం తల్లడిల్లి పోతారు నాయనివారు. ఇందలి ప్రతి పద్యంలోనూ ఆయన తన దైన్యాన్నీ ఆవేదననూ కన్నీళ్ళనూ మూటగట్టి లోకాని కందించారు. జాలి జాలిగా స్పందిస్తూ కన్నీరు చిందిస్తూ కలకాలం నిలిచే కరుణకావ్యం నాయనివారి "విషాదమోహనం". బిడ్డలను పోగొట్టుకున్న తల్లిదండ్రులకూ కరుణకావ్యాలు రచించిన కవులకూ ఈ కావ్యం అంకితం చేశారు కవిగారు.

వేదనావాసుదేవము

మడి గట్టుకొని పూజాపాత్ర పట్టుకొని దేవుడి సన్నిధికి పోతూ కన్నతల్లి తన్ను వెంట పెట్టుకొని పోలేదు. అలనాడు పోయిన మోహనుడు తిరిగి రాలేదు. ఇలువేలుపైన ఏడుకొండలవాడు కూడా కొంచెమైనా కనికరింపలేదు. విశ్వమంతా వేదనామయంగా కన్పిస్తున్నది. సంసార సముద్రాన్ని ఈదలేక ఊపిరాడక గిలగిల కొట్టుకుంటున్నది జగత్తు. జగత్తులోని ప్రతి మానవుడి వేదనను తన వేదనగా చేసుకొన్న నాయనివారు తన ఆవేదనను దేవదేవుడైన వాసుదేవుడికి నివేదించుకొన్నారు. అదే వేదనావాసుదేవము. నాయనివారి దృష్టిలో వాసుదేవుడే వేంకటేశుడు. ఈ కావ్యంలో నూట ఎనిమిది పద్యాలున్నాయి. కొంత స్తుతి, కొంత వ్యాజస్తుతి, కొంత భక్తి. మరికొంత విరక్తి ఇందులో చోటుచేసుకున్నాయి.

ఆ మహాతల్లి చలువ, గోటానుకోట్ల- కీవు పడగలెత్తితి కొండెక్కి- కులుక
అలి చేసిన సంపన్మహానుభావ!-వట్టి పిసినారివగుట భావ్యమ్మటయ్య!

తనయందు కొంచెమైనా కనికరం చూపని ఏడుకొండల స్వామిని పై విధంగా ఉల్లసమాడారు. దుష్టులకు వరాలిచ్చే శివుడూ, శిష్టులను బాధలుపెట్టే కేశవుడూ- వీరిద్దరూ ఇద్దరేనంటారు.

ఆ జగల్లయకారి సాంబయ్య భ్రష్ట-చిత్తులకు ప్రసన్నతండమ్ము లెత్తువాడు!

భక్తులను బిట్టుజూచి అంపాన బెట్టి-కాని వదలని గడుసు వెంకయ్య నీవు! మాన్యులైన మీరిద్దరూ సామాన్యులైన మానవులను మాయ చేస్తున్నారు. ఏమంటే

ఆయన నినుఁ జూపించును-ఆయనఁ జూపింతు నీవు, హరిహరబలవ
న్మాయా వాగుర నెఱకలు-వోయిన పక్షినయి దొద్దవోవుదు నేనున్

తోడు దొంగలైన మిమ్మల్నిద్దరినీ మెలవేసి పట్టుకొని కొందరు హరిహరాద్వైత మనే కళ్లంలో కలిపికొట్టారు, మరి వారికేమైనా వరాలు రాలాయా లేదో! ఇక్కడ ఖలాంతరంలో కలిపికొట్టడమన్నది చమత్కారం.

ఇరువురును తోడుదొంగలే పరమగురులు!
హరిహరాద్వైతభావ ఖలాంతరమున
కలిపికొట్టిరి కొందఱు ఘనులు మిమ్ము,
రాలెనేమొ వారికిని వరాలమూట!

నేను విరక్తితో నిన్ను బయటకు నెట్టి తలుపులువేసి గడియ బిగించాను. కాని కుంచెకోల నీ చేతిలో ఉన్నదన్నమాట మరచిపోయాను. నీవు మళ్ళీ గడియ తీసుకొని నా లోపల ప్రవేశించగలవు.

ఒక నిర్వేదపు వెల్లువన్ మునిగి నిన్నుద్వాసితుం జేసి భ
ల్లుకపుం బట్టుగ నాదు గుండె గుడితల్పున్ మూసి లోనన్ బిగిం
చుకొనంగా గడె, యేమి నా తెలివి మందున్, తల్పుపైనుండి పా
యక తీయంగల కుంచెకోల యది నీ హస్తార్పితమ్మై ప్రభూ!

నా వెనుక చేరి గంతులు వేయకపోతే ముందుకువచ్చి దారి చూపరాదూ! లేకపోతే నా చేతిలోని అక్షయపాత్ర కొంచెంసేపు నీవు పటుకోరాదూ! భిక్షాటనం చేయటంనీకేం కొత్తకాదు కదా! (ఈ పద్యంలో వామనావతారగాధ స్ఫురింప జేసారు).

వెనుకం జేరియు తందనాల్ పలుకుటే వేడ్కైనచో నెట్లు ,ముం
దనుసంధించియు దారి చూపు మది కాదా మోయగా భారమై
చను నీ యక్షయపాత్ర నీవును ధరించన్ వచ్చుగా కొంత సే
పని దంపూర్వ్యద వేమి కాదుగద! నీ యాధిక్యముం జాటుకోన్.

"ఆటలో నేను అలసిపోయాను. ఎల్లదాటి నిన్ను కొట్టలేకపోతున్నాను. ఏదీ ఈ సారి నీవు కూతకు రా పట్టుకోగలనేమో చూస్తాను" అంటున్నారు-

కూతన్ బెట్టుచు నెల్ల దాటియు నినున్ కొట్టంగ నీ యుద్ధతిన్
చేత మ్మక్కిరిబిక్కిరై మఱలుదున్ చింతాహతాశుండనై
నా తండ్రీ! యొకసారి కూత యిడుచున్ నావంక కేతెమ్ము సం
భూతప్రజ్ఞత నిన్ను పట్టగలనేమో కొంత యత్నించెదన్.

అలసిపోయి తన అపజయాన్ని అంగీకరిస్తున్నాడు-

తెలియగరాని యుద్దివిగదే జగదీశ్వర! అంతులేని యీ
బలిగుడు కూతలోన కడబట్టుచు నున్నవి ప్రాణముల్-

నిజమే భగవంతుడితో బలిగుడు ఆట ఆడటం ఎంత కష్టం!

ఈ క్రింది పద్యంలో తన తండ్రిగారి అచంచల భక్తిని వ్యక్తీకరించి ఆ భక్తియే ఆయన కుమారుడైన తనకు సంక్రమించిందని, దాని బలంతోనే నిన్ను వశపఱచుకొంటానని ఉగ్గడిస్తున్నాడు.

నా జనకుండు సర్వసుజన స్తవనీయపవిత్రవర్తన
శ్రీ జయధాము డెల్లపుడు చిత్తమునన్ భవదీయమూర్తి సం
యోజనమై తరించిన మహోదయు, డాయనభక్తి యెల్ల ని
ర్వ్యాజత నన్ను పట్టినదిరా! నిను పట్టెదరా! యెటైననున్.

ఈ క్రింది పద్యంలో మహిళామతల్లి అయిన తన తల్లి నిత్య సత్య వ్రతాన్ని నిరూపించి ఆమె సంతానమైన తనను పూజాపుష్పంగా స్వీకరించ మంటున్నాడు.

నా జనయిత్రి దీనజననందిని భాస్కరమండలాంతర
భ్రాజితు నిన్ను గన్గొనక పారణసేయని నిత్యభక్తి దీ
క్షాజయలక్ష్మి తద్విమలగర్భమునన్ చిరపుణ్యపాకమై
యీ జని విచ్చె భవ్యభవదీయపదార్చన కొక్కపూవుగాన్!

నీవెంత కమలాధీసుడవైనా ఈ గడ్డిపూవుపై చిన్నచూపు తగదని విన్న వించుకొంటాడు. దీనికి తగిన సుగంధం దీనికున్నదిలే అంటాడు.

పదములు నాభియున్ కనులు బాహుముఖమ్ములు దివ్యపద్మముల్
మది కమలాక్ష మీ పనికిమాలిన చిల్లర గడ్డిపూవు నా
యెద కిదియేమి యించునని యెంచక నన్ను కృతార్థు జేయవే!
యిది తమమేన క్రొవ్వలపు లీనునులే! ఒక విష్ణుక్రాంతమై.

పై పద్యంలో ఆ గడ్డిపూవును విష్ణుక్రాంతమనటంలో చక్కని శ్లేష ఉన్నది.

భావమచ్చపు కోడెత్రాచుగతి జిహ్వల్ కోయుచున్ వక్రమా
ర్గావష్టంభత కాలకూటవ మధు వ్యాపారమై లేచు "పా
న్పై" వర్తిల్లునొ నీకు "దండకడెమై" భాసిల్లునో అంతయున్
నీ వైదగ్ధ్యము కాదటే హరిహరోన్నిద్రప్రభావాకృతీ!

నా మనస్సు కోడెత్రాచులాగా బుసలు కొడుతుంది. నీవు దీనిని తల్పంగా వరిస్తావో, దండకడియంలా ధరిస్తావో అని భగవంతుడి హరిహరత్వాన్ని స్ఫురింపజేసి తరింపచూస్తాడు.

నా పత్నీరమణీ సుధాప్రణయితానందమ్ములం దేలితిన్
నా పుత్రీవిదుషీయశో విసర విన్యాసమ్ములం బొంగితిన్
నా పుట్టిల్లను పండె నీదు చలువన్ మానాథ! సంసారసౌ
ఖ్యాపూర్ణమ్ముగ నేమి కావలయునయ్యా యింక నా కిచ్చటన్!

అవును. అనురాగమూర్తియైన అర్ధాంగి అమృత మయమైన ఆనందాన్ని అందించింది. విదుషీమణులైన పుత్రికల పేరు ప్రఖ్యాతులు అనంతమైన సంతోషాన్ని సంతరించాయి. ఆయన జన్మ సార్థకమైంది.

శ్రుతిసీమంతిని చెందిరంపు తళుకుల్ శుద్ధాంతరంగమ్ములన్
జతనమ్మై వికసించు శాంతకలికల్ సాహిత్యసౌహిత్యసం
భృతమార్గమ్ములు తేజుకొల్పు పలుకుల్ విశ్వామయస్వాస్థ్య మం
చిత యోగమ్ముగ సంతరించు గుళికల్ నీ వేదనావాసనల్.

పైపద్యంలో వాసుదేవుని వాసనావిలాసాలను అనన్య సామాన్యంగా అభివర్ణించి ధన్యోస్మి అనుకున్నాడు కవి.

ఈ విధంగా శయ్యలో, చమత్కారంలో, భక్తిలో, పరిహాసంలో వేదనా వాసుదేవంలోని పద్యాలు హృద్యాలై అనవద్యాలై సహృదయ సంవేద్యాలై అలరారుతున్నాయి. ఈ కావ్యం ఇష్టదైవమైన వేంకటేశ్వరుడికే సమర్పింపబడింది.

సౌందర్యలహరి

పదునాలుగు పద్యరత్నాలతో ప్రకాశించే భక్తిరసప్రధానమైన కావ్య ఖండిక యిది. దేవీస్తుతి రూపమైన ఈ చిన్నికృతికి ఆచార్య శంకరులపీఠ

అభిమానంకొద్దీ 'సౌందర్యలహరి' అనే పేరు పెట్టారు నాయనివారు. ముచ్చటగా మూడు పద్యాలు మచ్చుకు ఉదాహరిస్తున్నాను-

ఈ వనరాశి మధ్యమున నీ గతి నన్నెదురీద బంచి దుః
ఖానిలమైన నా బ్రదు కనంతముఖమ్ముల గ్రుంగిపోవ నీ
వావలి తీరసైకత విహారపథమ్ముల నాత్రరక్షణ
శ్రీ వెలయన్ చరించు చిటు చిర్నగవుల్ పచరింతు వంబికా!

ఆ దరహాసచంద్రికల కర్థము సుంత యెరుంగరాక శం
కాదళితమ్ము నా హృదయకంజము దుస్తర మీపయోధి యం
దీదగజాల కంగకము లెత్తుపడున్ జగదేకరాజ్ఞి! నీ
యాదరణంపు నౌక నిటులంపుము నన్ను సముద్ధరింపగన్.

అది మొదలంట సర్వమును నప్పుడు శూన్యమ యంట యెందుకో
పెదవి గదిల్చి నీవు నౌక వింతగ నవ్వితివంట తల్లిః నీ
మృదుహసితమ్ములో పరిమళించినదంట సమస్తవిశ్వమున్
సదమల తావకీన కరుణారసపాన వివర్ధమానమై.

భాగ్యనగర కోకిల

ఈ కావ్యంలో భాగ్యనగర కోకిల, తోలుబొమ్మలాట, కర్షకోత్కర్షము, గాంధీ సంస్కృతి, రేడియో, అవ్వ, ఉచ్ఛిష్ట భారతము మొదలైన ఇరవై అయిదు శీర్షికలున్నాయి. వాటిలో మొదటిదానిపేరే కావ్యానికి పెట్టారు. ఇందలి ఖండికలు సంస్కృతి సంపన్నములూ- జాతీయ భావ సమంచితములూ అభ్యుదయాత్మకములూ. ఈ కృతి దౌహిత్రుడైన శ్రీకృష్ణునికి తాతగారి ఐహరాకృతి.

జన్మభూమి

"జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ" అన్న మహాకవి మాట సువర్ణాల మూట. "కన్నతల్లి" "జన్మభూమి" స్వర్గంకంటె ఎన్నోరెట్లు గొప్పవే మరి. ఈ పరమసత్యం గ్రహించారు, కనుకనే నాయనివారు కన్నతల్లి మీది భక్తివిశ్వాసాలకు అనుగుణంగా "మాతృగీతాలు" అనే కన్నీటికావ్యం ఎప్పుడో నిర్మించారు. ఇక ఇప్పుడు తన జన్మభూమి అయిన పొదిలె ప్రాచీన

వైభవాన్ని ప్రదర్శించే ఈ ప్రౌఢకావ్యాన్ని అత్యంత సమర్థంగా అభిజ్ఞరసజ్ఞ మనోజ్ఞంగా రచించి దీనికి "జన్మభూమి" అనే సార్థకనామం ఉంచారు. జన్మభూమి కావ్యంలో అవతారిక, ప్రకృతి ఖండము, తటాఖండము, ధరణీధర ఖండము, శక్తి ఖండము, శివఖండము అనే ఆరువిభాగాలు ఉన్నాయి. దాదాపు 1200 పద్యాలు ఈ హృద్యమైనకావ్యంలో చోటుచేసికొన్నాయి. అవతారికలో నాయనివారి వంశచరిత్ర సహజ సుందరంగా వర్ణింపబడింది. ప్రకృతిఖండం ఒక అనల్ప శిల్పకళాఖండం. ఇందు పొదిలె పరిసరాలలోని ప్రకృతి సౌందర్యం అత్యంత మనోహరంగా అభివర్ణితమైంది. కొండలు, సెలయేళ్ళు, పైరుపొలాలు, రేగుపొదలు, తేళ్ళు, నేరేళ్ళు, వరిమళ్లు ఆకుతోటలు, అన్నీ కన్నులకు కట్టినట్లు చిత్రింపబడినాయి. తటాక ఖండంలో పెద్దచెరువు, చిన్నచెరువు, ముంగమూరి మహాజనుల విషాదగాథ, తాటితోపు మున్నగునవి వర్ణితములైనాయి. ధరణీ ధరఖండంలో పొదిలె కొండమీది లక్ష్మీనృసింహస్వామి అవతరణగాథ సంబురాయల చరిత్రతో కలిపి కమనీయంగా అభివర్ణింపబడింది. శక్తి ఖండంలో హృదయవిదారకమైన పొదిలెమ్మ కథ కరుణరసోజ్వలంగా సంతరింపబడింది. అంతేకాక పండితాఖండలుడైన పంచాగ్ని కథ, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల కథ కూర్చబడినాయి. చిట్ట చివరిదైన శివ ఖండంలో స్థానిక దేవాలయాల స్థలమహత్వపు గాథలు, ఉద్దండ నృసింహభారతి కథ, నిమ్మవ్వకథ, నిర్మమేశ్వరుని అవిర్భావ వృత్తాంతము చక్కగా ఉదాహృతములైనాయి. స్థలమహత్వాన్ని, క్షేత్రప్రాశస్త్యాన్ని ప్రకటించే కల్పిత గాథలని హేతువాదులు మూతిముడవకుండా ఉంచే ఈ గాథలన్నిటినీ నాయనివారు కళాత్మకంగా కవితాసుందరంగా రసప్రసన్నంగా తీర్చిదిద్దారనటంలో అతిశయోక్తి లేదు.

నాయని యింత జాణ యగునా యని, తత్కృతు లింత లెస్సలౌ
నాయని, శబ్దముల్ కదలునా యని, భావము లాటకత్తెలౌ
నాయని, గుండియల్ పలుకునా యని, కావ్య రహస్యముల్ ఫలా
నాయని నే వచింప గలనా యని, అచ్చెరు వందితిన్ మదిన్.

Blank Page

Cover Printed at Nandini Art Printers, Hyd-29.